

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI EPISCOPIEI ARADULUI

11-12

ANUL XXXV 1985

C U P R I N S

Anul XXXV, nr. 11—12

noiembrie-decembrie 1985

Redacția : Lăcașurile noastre de închinare 717

STUDII

Pr. doctor IOAN MIHĂLȚAN : Restaurarea chipului lui Dumnezeu în om prin Taina Sfintului Botez	724
Arhid. prof. dr. IOAN N. FLOCA : Reflecții teologice și istorice asupra păcii	733
Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA : Sfinții — mijlocitori către Dumnezeu ...	740
Pr. prof. CONSTANTIN RUS : Ghid canonic privind administrația bisericească	753
Pr. EUGEN GREUCEANU : Vestigii bisericești medievale din aria Mitropoliei	763

AMVONUL PREOȚILOR

Pr. prof. NICOLAE NEAGA : Prea Sfinta Fecioară Maria și datoria credincioșilor	770
Ierom. OLIVIAN BINDIU : Ziua de odihnă	772
Diacon IOAN BUDE : Calea spre desăvârșire	774
Pr. IOAN BRINZEI : Cuvînt despre datoria credincioșilor de a păstra dreapta învățătură a Bisericii	776

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. ION BUNEA : Aspecte din folclorul funerar	780
--	-----

ANIVERSĂRI

LIVIU I. JEBELEAN : Republica la un nou popas aniversar	787
--	-----

URME DIN TRECUT

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Iosif Delaglob — militant al Marii Uniri ...	790
N. STOICESCU : Date privind vechea parohie Cinciș — Hunedoara ...	797
Pr. GHEORGHE NAGHI : Gazeta „Drapelul” împotriva legii „Apponyi” (1907)	808
Dr. VICTOR LAZĂRESCU, membru în Cons. Eparhial : Fundații lugojene în sprijinul elevilor și studenților bănățeni	815

DOCUMENTAR

MARIANA SÂRBU, arhivist la Centrul eparhial : Ecouri arhivistice ale pri-goanei hortyste în nord-vestul României după Dictatul de la Viena	822
---	-----

TREPTÉ ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Motorul electric cu numărul 2 500 000. Inițiative hunedorene. Tehnologii moderne. Instalație nouă. Importante dotări tehnice. Trepte ale performanței. Capacități de producție recent inaugurate. Transport tehnologic rapid și eficient. Politehnica timișoreană la 65 ani. Sistem original de iluminare în zootehnie. „Cîntarea României” în fază finală. O impresionantă cetate dacică. Atracții turistice în jud. Arad.	827
--	-----

MITROPOLIA BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

11-12

noiembrie—decembrie 1985

ANUL XXXV

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinte : P. S. Episcop TIMOTEI al Aradului.

Membrii : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot IOVA ZAHARIE, secretar la Episcopia Aradului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

LĂCAȘURILE NOASTRE DE ÎNCHINARE

Este îndeobște cunoscută străvechea preocupare a Bisericii pentru propriile ei lăcașuri de cult. N-a fost și nu poate fi nicicând altfel, cînd misiunea ei sacramentală o pretinde, o implică, o presupune. Veacuri de-a rîndul, cu prețul unor imense eforturi și sacrificii, a unui uriaș consum de energie umană — demne de admirație perenă — Biserica și-a înălțat pretutindeni așezămintele ei de rugăciune și trăire spirituală, în funcție de numărul și exigențele credincioșilor, mai fastuoase sau mai modeste, mai mari sau mai mici, mai impozante sau mai discrete, în pas cu evoluția ascendentă a societății omenești, a vieții spirituale și materiale, în pas cu sensibilitatea și doleanțele enoriașilor. Lăcașurile de cult au purtat și poartă mereu amprenta spiritualității proprii poporului care le-a înălțat, a trăirii sale religioase, a simțului și gustului său pentru frumos, dincolo de curente artistice care s-au intersectat și au traversat lumea de la un capăt la altul.

Aserțiunea formulată mai sus este clară și evidentă mai ales în sînul Bisericii Ortodoxe. Așezămintele ei — fie de enorie, fie monastice — poartă o distincție aparte, specifică fiecărui popor care i-a asimilat credința, grație capacității ei de adaptare la structura sufletească a credincioșilor ce o compun, grație libertății de mișcare a spiritului pe care o asigură și o postulează. Biserica Ortodoxă nu poate fi decît o „Biserică națională“, fidelă poporului respectiv, în care aceeași doctrină, același sistem de viață primește îmbrăcăminte specifică locurilor și enoriașilor, care nu o mutilază dar nici nu sînt mutilați în specificul lor propriu. Așa se face că și lăcașurile ei de închinare, aceleași în structura lor principală, au totuși o fizionomie proprie, personalitatea lor arhitectonică și

artistică, inconfundabilă de la un popor la altul, de la o țară la alta, constituind o permanentă surpriză pentru cei ce nu cunosc spiritualitatea ortodoxă. Firește, au existat și există curente artistice și în sânul Bisericii Ortodoxe în ansamblul ei, dar de fiecare dată și în orice epocă a istoriei, geniul anonim al poporului respectiv, al constructorilor și artiștilor săi și-a spus cuvântul, imprimând lăcașurilor o proeminentă și robustă notă de distincție, făcându-le fără echivoc bunul său propriu. Nu este nevoie de nici un exemplu spre a ilustra cele spuse mai sus. Este suficientă răsfoirea atîtor albume și pliante editate de toate Bisericile Ortodoxe, a tratatelor de istoria artelor, accesibile tuturor și convingătoare pentru orice cititor.

Dar să ne referim și la noi înșine, cei de pe plaiurile mioritice. Avem străvechi lăcașuri de rugăciune în toate zonele țării, ce fac obiectul pelerinajului închinătorilor și atracției turiștilor autohtoni și de pe atîtea meridiane ale lumii întregi. Voievozi de pioasă memorie și credincioși rămași anonimi, mitropoliti și episcopi, modești călugări și preoți de mir le-au înălțat cu prețul unor sacrificii depășind de multe ori limitele imaginației. Cine nu cunoaște legenda meșterului Manole care a trebuit să recurgă, cu atîta amar, și la sacrificarea soției sale spre a înălța maiestuoasa mănăstire de la Curtea de Argeș ? De la frescele Voronețului amintind chipul marelui Ștefan, la silueta impozantă a Coziei în care se plimbă și astăzi „umbra” discretă a lui Mircea, de la catedrala lui Mihai Viteazul din cetatea unității neamului și pînă la mănăstirile Hodoș-Bodrog și Săraca încărcate de o zbuciumată istorie, toate poartă pecetea geniului anonim al poporului român, ne definesc pe noi înșine, sînt numai ale noastre și nu pot fi nicicînd ale altora. Le-au „durat” înaintașii noștri eternizîndu-și memoria și lăsînd deopotrivă urmașilor o plastică expresie a luptelor lor pentru libertate, independență și unitate națională. Cîte dintre ele — cu deosebire în arcu carpat — n-au fost înălțate de străbuni cu atîta greutate, străbătînd cu tenacitate, bărbăție și dîrzenia specifică neamului nostru toate opreliștile, discriminările naționale, sociale și religioase pe care au trebuit să le îndure veacuri întregi din partea unei oligarhii străine, de popor, cîte dintre ele n-au fost supuse tirului artileriei habsburgice trimisă să nimicească orice vestigiu al tradițiilor noastre ancestrale în propria noastră țară, cîte n-au făcut obiectul prăzilor și profanărilor în urgia invaziilor, cîte n-au fost expuse stihilor naturii dezlănțuite și în sfîrșit cîte dintre ele n-au suferit

impactul furiei dementiale a hortyștilor fanatizați de șovinism în urmă cu mai bine de patru decenii ? ! În ciuda tuturor vicisitudinilor, au rămas totuși, vechile noastre lăcașuri ducînd cu ele și păs-trînd peste timp amintirea lacrimilor amare ale celor de altă dată. Sînt vestigii ale trecutului, parte a istoriei țării și a neamului nostru, le iubim și ne mîndrim cu ele, le păstrăm cu sfințenie pentru că sînt ale noastre.

Veacurile s-au scurs, civilizația a evoluat și paralel cu ea, sim-țul artistic, gusturile și pretențiile oamenilor. În peisajul urbanis-ticii au intervenit considerabile mutații, imprevizibile pentru cei de altă dată. Construcții moderne, impozante și confortabile cu di-ferite destinații în aria vastă, mereu în creștere și diversificare a preocupărilor contemporane, au luat locul aglomerărilor sordide specifice evului mediu. Sistematizarea tuturor așezărilor urbane și mai puțin urbane, utilizarea cît mai rațională și eficientă a întregului spațiu disponibil — necunoscută odinioară — a intrat în pre-ocuparea largă a tuturor oamenilor de pretutindeni. Se pune în-trebarea : Biserica poate rămîne insensibilă la toate aceste mutații intervenite firesc în conștiința societății omenești, în viața ei, în-străinîndu-și credincioșii și rămînînd o mostră de incompatibilitate cu evoluția ascendentă a lumii, cu orientarea și preocupările celor ce o compun ? Cum își poate ea împlini tripla misiune încredințată de divinul Învățător, fără a fi permanent contemporană credincio-șilor ei, fără a-i sluji cu aceeași abnegație pe cei cărora le este des-tinată ? Istoria este martoră că nicicînd nu a fost altfel, că destinul Bisericii a coincis și trebuie să echivaleze cu cel al păstoriților ei dintotdeauna.

În funcție de toate aceste realități și la fel ca oricare altă Bi-serică, ortodoxă și neortodoxă, Biserica Ortodoxă Română a fost și este mereu în pas cu vremea, contemporană membrilor ei de ieri și de azi, în permanentă osmoză sufletească cu poporul în mijlocul căruia a odrăslit, împărtășindu-i gîndurile și aspirațiile, idealurile sale de libertate, independență și suveranitate națională, de progres, bunăstare și pace. Dacă odinioară poporul nostru a trăit secole de-a rîndul în cea mai cumplită exploatare socială și națională, cunoscînd o discriminare religioasă fără termen de com-parație, sub maiestuoasa cupolă a României socialiste contempo-rane el își trăiește idealurile împlinite, pentru care au trudit și s-au sacrificat generații întregi de înaintași. Substanțiale prefaceri

și înnoiri luminează peisajul patriei, un vast șantier de construcție pune în valoare capacitățile, energiile creatoare și geniul poporului român. S-a schimbat fața țării, a dispărut pentru totdeauna imaginea ei „levantină“, incompatibilă rigorilor civilizației și epocii noi pe care o traversează omenirea. O salbă de edificii mărețe, destinate tuturor activităților și preocupărilor, confortului personal al tuturor fiilor plaiurilor mioritice, se ridică într-un ritm cu adevărat uimitor pentru toți cei ce ne vizitează țara.

În acest cadru general de dezvoltare, pentru noi oamenii Bisericii constituie o adevărată mândrie faptul că Biserica Ortodoxă Română, cu întregul ei efectiv de clerici și credincioși, merge în pas cu țara și împreună cu ea, urcând treptele celei mai luminoase epoci din istoria multimilenară a plaiurilor noastre strămoșești. Ritmurile ascensiunii își reflectă razele benefice și asupra Bisericii noastre strămoșești ale cărei lăcașuri de închinare se primenesc și se înfrumusețează în permanență, spre a corespunde exigențelor credincioșilor și peisajului grandios al urbanisticii contemporane. Se desfășoară o vastă operă de restaurare a unui imens număr de vechi așezăminte — monumente istorice, în colaborare cu Direcția economică și a patrimoniului cultural național din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, prin munca migăloasă, talentul și dăruirea unor colective întregi de specialiști, a sute de mii de oameni de pe tot întinsul țării, spre a nu mai insista asupra efortului financiar pe care îl presupune această lucrare, asupra sumelor considerabile cheltuite pentru a imprima așezămintelor o infuzie de sănătate, o nouă vigoare și strălucire. Ocrotirea vechilor noastre monumente bisericești de trăire și spiritualitate ortodoxă, conservarea valorilor trecutului, merge paralel cu sistematizarea ritmică a orașelor, a tuturor așezărilor patriei, cu apariția unor superbe centre civice în cadrul cărora își află și ele locul, contribuind prin silueta lor la ținuta splendidă, pitorească a complexelor urbanistice ale patriei. S-au făcut și se fac numeroase translații de monumente istorice bisericești și de artă, spre a le amplasa în aceste noi centre civice, la strălucirea cărora contribuie și ele, operă ce se efectuează paralel restaurării și consolidării a sute de așezăminte, cu deosebită măiestrie și fidelitate față de forma lor inițială. Mai mult, prin amplasarea în aceste zone moderne, lăcașurile Bisericii noastre sînt salvate și de la degradarea treptată la

care erau expuse, datorită solului depresionar, a apei freatice, a igrasiei.

În ultimul deceniu și-au desfășurat activitatea 480 șantiere de restaurare a monumentelor istorice din întreaga țară, dintre care în ultima perioadă de timp au fost restaurate 86 biserici și mănăstiri. Alte 18 șantiere au fost deschise pentru restaurarea de picturi murale și diferite componente artistice.

La fel ca alte Biserici, și Biserica Ortodoxă Română se preocupă de ocrotirea vechilor ei așezăminte, efectuată cu contribuția, largă și asistența competentă a organelor de specialitate și în funcție de trebuințele și exigențele credincioșilor ei. Preocupându-se intens de satisfacerea trebuințelor duhovnicești ale enoriașilor, conducerea Bisericii noastre le acordă permanent sprijinul necesar, spiritual și material, asigurând și asistența tehnică de specialitate întru primenirea lăcașurilor de închinare și împodobirea lor cu pictura murală și inventarul necesar. Atelierele, serviciile tehnice, Comisia de pictură bisericească ce funcționează în subordinea Sfintei noastre Patriarhii, sînt destinate să împlinească tocmai exigențele practice ale vieții noastre bisericești contemporane.

Este suficient să menționăm, în treacăt, vizitele efectuate numai în ultimii ani de numeroase personalități ale vieții religioase internaționale care s-au convins la fața locului, traversînd țara în lung și lat, de preocuparea Bisericii noastre pentru propriile ei lăcașuri de rugăciune. Spre ilustrare, ne referim doar la vizita arhiepiscopului Ronald Bär de Rotterdam, efectuată între 6—13 octombrie 1984, care a poposit și pe meleagurile Banatului, la sfîrșitul căreia înaltul oaspete a elogiat preocuparea Bisericii noastre pentru așezările ei, aducînd deopotrivă un profund omagiu autorităților noastre de stat pentru grija de a păstra lăcașurile de cult într-o stare atît de bună, pentru libertatea și condițiile normale oferite tuturor confesiunilor religioase spre a-și putea împlini misiunea.

Preocuparea atentă a Bisericii noastre pentru lăcașurile ei de închinare este evidentă și în cadrul Mitropoliei Banatului, ca parte componentă a unui întreg indivizibil și reflectînd viața bisericească de pe aceste meleaguri ale țării. De altfel, cei ce ne-au citit revista „d'a capo al fine“, au putut găsi la rubrica „Viața bisericească în cuprinsul Mitropoliei Banatului“, nenumărate tirnosiri și sfîntiri de lăcașuri efectuate în ultimii ani de ierarhii

eparhiilor ce o compun, ba chiar și „antesfințiri“ de așezăminte, atunci cînd întîistătătorii unităților noastre bisericești n-au ajuns să le facă. Toate, prin ele însele, sînt edificatoare.

În toamna anului 1985, în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului a avut loc și prima operație de translare a unei biserici. Este vorba despre lăcașul cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril“ din Reșița, care a fost amplasat și pus în valoare în noul centru civic al municipiului, în complexul zonei, așezămîntul fiind salvat deopotrivă de la deteriorarea la care era expus datorită solului depresionar pe care a fost construit, datorită apei freatice, a igrasiei. Proiectul întregii operații, elaborat de Institutul „Proiect“ din București — deținătorul unei originale soluții românești de translare — a fost executat de Întreprinderea antrepriză de construcții-montaj din București și Întreprinderea antrepriză de construcții-montaj metalurgice și reparații din Reșița, presupunînd deopotrivă și un mare efort financiar din partea instituțiilor respective. Translarea a fost efectuată în condiții excelente, deplasarea așezămîntului cu 54 m, concomitent cu înălțarea lui cu 1,10 m față de coța inițială, executîndu-se cu două trolii electrice dotate cu cîte opt spire de cablu.

Vechile așezăminte bisericești din cuprinsul Mitropoliei Banatului au fost puse și ele în valoare, grație unor vaste și minuțioase lucrări de restaurare și consolidare, executate cu deosebită atenție în ultimii ani, sub conducerea celor mai reputați specialiști. Dintre lucrările de acest profil efectuate în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, reținem pe cele de la mănăstirea Săraca, de însemnătate aparte — cuprinzînd restaurarea edificiului și a picturii murale — apoi a unui număr de vechi biserici din lemn, a picturii lăcașului „Sf. Mare Mucenic Gheorghe“ din Caransebeș, restaurarea turnului bisericii „Sf. Nicolae“ din Lugoj etc.

În ceea ce privește monumentele istorice bisericești, Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului este cu adevăra o eparhie de excepție la nivelul întregii noastre Patriarhii, cuprinzînd în aria ei cele mai numeroase așezăminte vechi de enorie și monahale, încărcate de istorie și legendă, înălțate încă de la începutul evului mediu. Sub acest aspect, se poate spune că în ultimii ani, întreaga eparhie a devenit un adevărat șantier pentru protejarea și conservarea valorilor ei inestimabile. Așa spre exemplu, bisericile cneziale românești din Densuș, Strei-Sîngeorgiu, Călan, Lesnic și Gu-

rasada (jud. Hunedoara) — înălțate pe vechi lespezi romane — au fost supuse unor migăloase lucrări de restaurare, la fel ca mănăstirile Prislop și Hodoș-Bodrog, ca bisericile de enorie din Lipova, Ineu, Hălmagiu etc.

S-ar putea adăuga încă și lucrările de restaurări și reparații efectuate la mai toate lăcașurile de închinare din cuprinsul Mitropoliei, primenirea și amenajarea a unor case parohiale — toate reflectând pregnant preocuparea chiriarhilor, a clerului și credincioșilor pentru buna desfășurare a vieții bisericești din acest perimetru al țării.

Prin cele câteva exemple amintite mai sus ne-am propus doar să ilustrăm preocuparea Bisericii noastre pentru așezămintele și lăcașurile ei de închinare, căutând să răspundă exigențelor credincioși ei, așa cum a făcut-o întotdeauna și în permanența vremii. Este deopotrivă și o vastă lucrare desfășurată în rimurile ascensiunii patriei pe cele mai înalte trepte ale civilizației și progresului, în care vestigiile trecutului sînt ocrotite și își regăsesc locul și strălucirea autentică în peisajul urbanisticii contemporane.

Redacția

RESTAURAREA CHIPULUI LUI DUMNEZEU ÎN OM PRIN TAINA SFÎNTULUI BOTEZ

de : pr. prof. dr. IOAN MIHĂLTAN

Între preocupările Bisericii, în dialogul spre unitate se include și dezbateră învățaturii despre Sfintele Taine, dintre care un loc principal îl ocupă și Taina Sfântului Botez. Dezbateră acesteia implică și dialogul despre chipul lui Dumnezeu în om, despre urmările pe care păcatul strămoșesc le-a lăsat asupra lui, despre asemănare și restaurarea lui prin Hristos și prin Botez, precum și diferențierile de vederi asupra restaurării, ale căror sinteză de concluzii au fost cuprinse în documentul „Botez, Euharistie, Slujire“ (B.E.M.).

1. *Chipul lui Dumnezeu în om.* După cum Sfînta Treime rămîne taina cea mai mare a creștinătății, omul, ca ființă creată de Dumnezeu, rămîne tot o mare taină. Teologul ortodox Vladimir Losski, străduindu-se să aducă unele precizări în ceea ce privește antropologia, arată că adevărata cunoaștere a omului o deține numai Acela care a zis : „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră“ (Facere 1, 27).

Din textul Sfîntei Scripturi (Facere 1, 27), rezultă că Dumnezeu a pus în fundamentul ființei omenești o pecete dumnezeiască. Începînd cu Sfînții Părinți, toți cei ce au încercat să dea o definiție în ceea ce privește chipul lui Dumnezeu în om, au întîmpinat greutăți în cercetarea acestei taine. Ce este chipul lui Dumnezeu, în care parte a ființei umane este așezat, rămîn întrebări fără răspuns precis.

Vorbind despre chip și asemănare, Sf. Grigorie de Nisa ține să precizeze că „prin termenul de chip“ se arată ceea ce este omul în sine de la creație, iar prin „asemănare“ se arată ceea ce este omul în potență, ceea ce trebuie să devină. Chipul îl avem din momentul creației, iar asemănarea o dobîndim cu timpul prin realizarea acestui chip. Prin aceasta, „omul este un lucru mare și de cinste¹, iar „chipul lui Dumnezeu în om constă în prezența tuturor bunurilor din ființa omului“, Sf. Grigorie punînd un

¹ Cf. ierom. magistr. Nestor Vornicescu, *Învățătura Sf. Grigorie de Nisa despre chip și asemănare*, în „Studii Teologice“, nr. 9—10/1956, p. 587.

accent deosebit „pe elementul iubirii, pentru că Dumnezeu este însăși dragostea și izvorul dragostei”².

Sf. Epifanie arată că „omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu, dar în ce parte se află ceea ce este după chipul, aceasta nu o determină”. Sf. Ioan Damaschinul subliniază: „Dacă chipul Fiului față de Tată e natural, chipul lui Adam față de Dumnezeu e prin poziție de imitare. În timp ce Fiul după întrupare are chipul Său, deplinătatea dumnezeirii trupesti, noi cei din Adam purtăm, după chipul, doar participarea la Dumnezeu”³.

Vorbind despre chipul lui Dumnezeu în om Sf. Grigorie Palama include în această noțiune atât sufletul cât și trupul: „Noi nu dăm numele de om separat de suflet sau de trup, ci amîndouă împreună, căci omul întreg a fost creat după chipul lui Dumnezeu”⁴.

Unul dintre teologi atrage atenția că „dacă am vrea să căutăm în scrierile Sfinților Părinți o definiție netă a ceea ce corespunde în noi chipului dumnezeiesc, am risca să ne pierdem în mijlocul diferitelor afirmații, care fără a fi discordante, nu pot fi concentrate asupra unei părți oarecare din ființa umană. În scrierile lor „chipul” lui Dumnezeu în om este atribuit fie demnității împărătești a omului fie superiorității sale în cosmosul sensibil, fie naturii lui spirituale etc., uneori facultății de a-L cunoaște pe Dumnezeu, de a viețui în comuniune cu El, cu posibilitatea de a participa la Dumnezeu, cu prezența Duhului Sfânt în suflet”⁵.

Dincolo de aceste aprecieri, este clar că Dumnezeu are o preocupare și o prețuire deosebită față de om. „Hotărîrea divină de a săvîrși mîntuirea omului vine să confirme valoarea lui excepțională. Nimic din această lume nu este asemenea omului. El reprezintă apogeul creației”⁶.

Mirha Lot Borodine, ocupîndu-se în mod deosebit de îndumnezeirea omului, ține să precizeze că „în eul nostru chipul lui Dumnezeu e superior îngerilor, dar în ceea ce privește asemănarea este inferior, deoarece este instabil. După cădere, omul a respins asemănarea dar nu a pierdut chipul”⁷. Paul Evdochimov redă părerea unor filozofi despre chipul lui Dumnezeu în care citîndu-l pe Jung care prezintă „dinamismul chipului în existența istorică, chipul arhichipului avînd în om o funcție profetică”⁸. Preocupat

² Idem, pp. 589—590.

³ Prof. Iosif Olariu, *Dogmatica*, Caransebeș, 1907, p. 295.

⁴ Pr. magistr. I. Turcu, *Conceptul de chip și implicațiile lui soteriologice*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1959, p. 420, Sf. Ioan Damaschinul, *Tratatul al III-lea contra celor ce atacă Sfintele Icoane*, trad. pr. D. Fecioru, București, 1937, p. 114.

⁵ Vladimir Losski, *A l'image et a la ressemblance de Dieu*, Paris, 1967, p. 59. (P.G. CL. 1361).

⁶ Vladimir Losski, *Essai sur la theologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 110 (cf. pr. I. Turcu, art. cit. p. 421).

⁷ Pr. lector D. Abrudan, *Aspecte ale antropologiei în Vechiul Testament*, în „Studii Teologice”, nr. 3—4/1978, p. 265 (Olivier Clement, *Question sur l'homme*, Paris, 1973, p. 45).

⁸ Mirha Lot Borodine, *La déification de l'homme*, Paris, 1970, f.s. 150, 1148 B.

⁹ Paul Evdochimov, *La femme et la sūt du monde*, Paris, 1958, p. 77.

și el de persoana omenească, Em. Kant a ajuns la concluzia că „există o artă ascunsă în sufletul omenească, pe care noi cu greu o vom putea vreodată explica”¹⁰.

Chipul lui Dumnezeu rămâne cea mai aleasă moștenire dăruită omului, cel mai autentic argument al dragostei divine, mereu întreținută prin neconștientă preocupare a lui Dumnezeu față de acest chip și de restaurarea lui întru asemănare.

În altă ordine de idei, după învățătura dascălilor Bisericii, chipul lui Dumnezeu în om ia ființă o dată cu zămislirea. Sf. Justin Martirul arată că „sufletele sînt create o dată cu propriile lor trupuri”¹¹. Prin urmare zămislirea nu este un act pur omenească, ci o împreună-lucrare cu Dumnezeu, anume avînd calitatea de coautor. Aceasta înseamnă că nu avem drepturi depline asupra celui zămislit nu putem atenta la viața lui, Dumnezeu rămînînd stăpînul vieții. Din învățătură creștină mai rezultă că prin chip sîntem înrudiți cu orice om, cu întregul neam omenească, deoarece provină dintr-o singură pereche de oameni. Vechiul și Noul Testament presupune „unitatea neamului omenească în sens strict”¹². În Arcopagul din Atena Sf. Apostol Pavel ținea să precizeze că toți „sîntem din neamul lui Dumnezeu” și că „Dumnezeu a făcut dintr-un sînge tot neamul omenească, ca să locuiască pe toată fața pămîntului” (Faptele Apostolilor 17, 26). Aceeași idee este susținută în continuare de toți scriitorii bisericești. Spre exemplu, Lactanțiu scria: „Dacă noi toți am greșit printr-un singur om pe care l-a creat Dumnezeu, atunci sîntem în mod cert, înrudiți prin sînge și de aceea este așa de mare crima a uci un om, chiar dacă el este un criminal”. Sf. Ioan Gură de Aur subliniază de asemenea, că „toți fără excepție sîntem de aceeași natură”¹³. Acest adevăr este de cea mai mare importanță și pentru dialogul dintre Bisericile creștine și alte religii, chipul lui Dumnezeu în toți oamenii oferind posibilitatea și prima treaptă a dialogului. În religia mozaică, chipul lui Dumnezeu „imago Dei” (șelem Elohim) a fost înțeles „într-un mod concret” iar în mohamedanism, omul este socotit, o creatură a lui Alah”¹⁴. Chipul lui Dumnezeu în om este, deci, de o valoare inegalabilă, ceea ce presupune și marea responsabilitate ce revine omeniirii, ca un dar a lui Dumnezeu pe care-l dobîndim odată cu zămislirea, ca o proprietate prin colaborare, ca un drept la viață a fiecărei creaturi.

2. *Asemănarea*. Omul a fost creat de Dumnezeu din iubire, spre a-l face pârtaș iubirii divine, în comuniune cu El. „Dar nu numai puterile cerului stau în jurul omului îndemnîndu-l, îmbiîndu-l, și ajutîndu-l să recu-

¹⁰ C. Rădulescu Motru, *Personalismul energetic și alte scrieri*, București, 1984, p. 449.

¹¹ Pr. prof. I. Rămureanu, *Concepția sfîntului Justin Martirul despre suflet*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1958, p. 423.

¹² Pr. prof. C. Sîrbu, *Ecumenismul interreligios și unitatea lui*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1973, p. 421.

¹³ Idem, pp. 474—475.

¹⁴ Asist. Rus Remus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, București, 1978, pp. 32—42.

noască, să devină conștient de prezența lor, ci și de puterile spirituale ale iadului se luptă spre a pătrunde în el. Iisus Hristos sau harul dumnezeiesc se află chiar în om de la Botez, dar duhurile rele, încetînd tot de la Botez de a se mai afla în el, se străduiesc să pătrundă în el din afară¹⁵. Cedînd ispitelor diavolești, omul se înstrăinează de Dumnezeu și își slăbește comuniunea cu Creatorul său. Chipul lui Dumnezeu nu se distruge ci a rămas acoperit de zgura păcatelor așteptînd pe Cel care să-l ajute să o înlăture, să-l restaureze ridicîndu-l într-o nouă comuniune, spre o nouă lumină.

Chiar de la cădere, Dumnezeu împlantează în om o rază de nădejde, care împreună cu „chipul” — alterat dar nu ucis — l-au făcut să tindă mereu spre luminile cerului, i-au ținut aprins dorul după asemănarea cu Creatorul „Asemănarea cu Dumnezeu”, desăvîrșirea sau îndumnezeirea, nu înseamnă identificarea cu Dumnezeu, ci un act de participare la atribuțiile lui Dumnezeu pe măsura firii create. Oamenii care au dobîndit asemănarea cu Dumnezeu sînt sfinții, Dumnezeu voind ca toți oamenii să se mîntuiască. Întreg Vechiul Testament stă mărturie preocupării pentru ridicarea omului întru asemănare, Dumnezeu întreținînd nădejdea unui Restaurator mai ales prin prorocii care au căutat să contureze din ce în ce mai clar rostul și scopul Celui ce va veni să-l mîntuiască. De aceea, Sf. Apostol Pavel numește Vechiul Testament „un pedagog spre Hristos” (Galateni 3, 24).

3. *Restaurarea în Hristos.* Sf. Atanasie cel Mare în „Despre Întruparea Cuvîntului” aduce o clarificare în ceea ce privește rostul întrupării Mîntuitorului. Astfel, după dreptate omul trebuia să moară, deoarece a călcat porunca lui Dumnezeu, dar după iubire, Dumnezeu nu-și putea distruge creatura Sa. Era, deci, necesară o ființă care să împace dreptatea cu iubirea. Cel ce putea împlini împăcarea trebuia să fie om, ca să sufere moartea și în același timp Dumnezeu, ca să poată învia din morți. Împlinitorul împăcării a fost Mîntuitorul Iisus Hristos, om adevărat și Dumnezeu adevărat, care a murit ca om și a înviat ca Dumnezeu. Ca Dumnezeu întrupat, prin firea Sa omenească a recapitulat pe toți oamenii ca să poată împăca pe toți cu Dumnezeu și în același timp să învie spre a-i scăpa de moarte.

Pr. prof. D. Stăniloae notează că omul „ca ființă, după chipul lui Dumnezeu, are o legătură specială cu Fiul lui Dumnezeu... Tocmai pentru aceasta se întrupează Fiul lui Dumnezeu și nu altă persoană dumnezeiască, pentru a trezi în om deplin calitatea de fiu al lui Dumnezeu prin har... Dacă nu ar fi existat Fiul etern în cer ca „chip” al Tatălui, omul nu ar fi fost creat după chipul lui Dumnezeu pe care-l avem noi. Dacă Fiul etern ca „chip” a lui Dumnezeu nu s-ar fi întrupat, omul nu ar fi realizat însușirea de a fi după „chipul” lui Dumnezeu în mod deplin și într-un anumit sens chipul lui Dumnezeu”¹⁶.

¹⁵ Pr. prof. D. Stăniloae, *Elemente de antropologie ortodoxă*, în „Omăgiu Patriarhului Nicodim”, 1946, p. 242 (după Marcu Ascetul P.G. : 65, 1016).

¹⁶ Pr. prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în „Ortodoxia” nr. 3/1973, pp. 353—354.

Mintuitorul Iisus Hristos nu reduce lucrarea Sa mîntuitoare doar la intrupare, ci continuă mereu ridicarea firii omenești spre îndumnezeire, prin lucrările mîntuitoare. Prin patimile și moartea Sa, Mintuitorul pecetluiește argumentul dragostei Sale, ca punct culminant al biruinței asupra tuturor amăgirilor și ispitelor diavolești jertfa Sa dînd dovada dragostei supreme, „iubindu-i pe ai Săi pînă la capăt“ (Ioan 13, 1) și rugîndu-se pentru ei : „Părinte iartă-le lor că nu știu ce fac“ (Luca 23, 34). Lucrările mîntuitoare nu se opresc la jertfa de pe cruce, ci urcă spre strălucirea îndumnezeirii firii omenești, prin înviere, o dată cu Mintuitorul fiind recapitulați întru Sine și toți oamenii. Fiul lui Dumnezeu introduce în sinul Sfintei Treimi firea omenească îndumnezeită și prin aceasta aduce și o noutate în componența Sfintei Treimi, care cuprinde în Sine și firea omenească îndumnezeită. Dar nici aici nu se oprește dragostea „cea mai presus de minte și de cuvînt a lui Dumnezeu“, ci din jertfa Mintuitorului să se hrănească pînă la sfîrșitul veacurilor mădularele Bisericii, înzdrăvenindu-și puterile lor din „apa cea vie“ care se actualizează prin Sfintele Taine în Biserică.

4. *Restaurarea chipului prin Botez.* Prin Sfintele Taine, lucrările mîntuitoare ale Fiului lui Dumnezeu se fructifică în mădularele Trupului tainic al lui Hristos, Biserica. Începutul acestor roduri îl face taina Sfîntului Botez care renaște și restabilește chipul lui Dumnezeu în om, deschizînd calea spre asemănarea cu El și spre îndumnezeire. Diadoh al Fotichiei scrie : „Două lucruri ne aduce harul cel sfînt, prin Botezul nașterii, dintre care unul covîrșește nemărginit pe celălalt. Cel dintîi se înnoiește în apa însăși și luminează toate trăsăturile sufletului, adică „chipul“ nostru, spălînd orice zbîrcitură a păcatului nostru, iar celălalt așteaptă să înfăptuiască împreună cu noi „asemănarea“... Sfîntul har al lui Dumnezeu readuce, întîi, prin Botez „chipul“ omului credincios la forma în care era cînd a fost făcut, iar cînd ne vede dorind cu toată hotărîrea frumusețea „asemănării“, (harul) înflorește o virtute prin alta și înalță chipul sufletului din strălucire în strălucire, dăruindu-i pecetea asemănării..., dar desăvîrșirea asemănării o vom cunoaște abia din iluminarea Sfîntului Duh“¹⁷. Asemănător scrie și Sf. Grigorie de Nissa : „Nu e cu putință să existe înviere (a omului), dacă înaintea ei nu merge Botezul“¹⁸. Necesitatea acestei Sfinte Taine este prevăzută începînd cu textele Sfintei Scripturi, în care se arată că „de nu se va naște cineva din apă și din Duh nu va intra în împărăția lui Dumnezeu“ (Ioan 3, 5). Botezul se impune ca o restaurare a chipului slăbit prin păcatul strămoșesc, ce împiedică ridicarea omului întru asemănare, prin urmările sale : „Printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea... (Romani 5, 12). Păcatul a slăbit și întunecat chipul lui Dumnezeu în om și totodată a slăbit și comuniunea dintre om și Dumnezeu. Botezul restabilește și comuniunea slăbită prin păcat.

¹⁷ Diadoh al Fotichiei în „Filocalia“, I. 1947, p. 384 ; pr. I. Mircea, *Îndumnezeirea credinciosului*, în „Ortodoxia“ nr. 2/1975, p. 361.

¹⁸ Sf. Grigorie de Nissa, *Marele cuvînt catehetic*, cap. 35, P.G. XLV, p. 89-92.

Biserica noastră învață că harul Botezului nu lucrează automat comuniunea cu Dumnezeu, ci numai într-o împreună lucrare cu El, deoarece „Dumnezeu este ascuns în porunci și în măsura plinirii lor Dumnezeu se descoperă“. Ori, păzirea poruncilor presupune străduințe neîncetate din partea creștinului, în sensul că adevărata credință este cea lucrătoare prin iubire“ (Galateni 5, 6). Grație acesteia, credinciosul ajunge la o întreită cunoaștere, prima dintre ele fiind cea a lui Dumnezeu. În urma multor străduințe bazate pe sinergism, cunoaștem atotputernicia și bunătatea lui Dumnezeu, adică pe Bunul și Înelungrăbdătorul Dumnezeu. În acest urcuș de împreunălucrare putem constata și intervenția diavolului care încearcă să ne abată din calea adevărului — o a doua cunoaștere. Cea de a treia cunoaștere este cea a persoanei noastre. Cunoașterea de sine însuși a creștinului se adâncește prin intervenția celor două puteri diametral opuse ; a harului dumnezeiesc și cea a ispitelor diavolești. Se cere continuă încordare în lupta cu păcatul, pentru a îndrepta și statornici caracterul omului. Prin sinergism dobîndim o adîncă și largă cunoaștere, învățătura Bisericii Ortodoxe legînd îndumnezeirea omului de împreuna lucrare cu harul.

O altă trăsătură privitoare la taina Sfintului Botez e aceea a botezării pruncilor, practică părăsită de unii creștini. Cel ce vine la botez nu e cu totul străin de Dumnezeu, avînd chipul Său în el atunci și noul născut, pe baza aceleiași legături, trebuie să-și întărească această legătură. În practica ei de veacuri, Biserica întotdeauna i-a botezat pe noii născuți, „chipul“ fiind o temelie a legăturii cu Dumnezeu. Sfînta Scriptură stă mărturie că orice om, deci și pruncii, au o legătură cu Dumnezeu pe baza „chipului“ și deci și a credinței. Proorocul Ieremia dovedește legătura chiar din pîntece a celui zămislit cu Dumnezeu : „Înainte de a ieși din pîntece, te-am ales prooroc“ (Ieremia 1, 5). Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos subliniază : „Din gura pruncilor și a celor ce sug ai săvîrșit laudă“ (Matei 21, 16) sau : „Cine va smînti pe unul din aceștia mai mici care cred în Mine“ (Matei 18,6). Pentru mărturisirea credinței celui nou născut, Biserica aduce la Botez mărturia nașilor tot pe baza textelor revelate și a procedurii neotestamentare. Spre exemplificare cînd cei patru aduc în fața Mîntuitorului pe slăbănogul coborît prin acoperiș, Iisus Hristos îl vindecă pentru credința lor nu a lui : „Văzînd Iisus credința lor a zis, slăbănogului : Îndrăznește...“ (Matei 9, 2). De asemenea, lui Iair I-a vindecat fiica nu pentru credința ei ci a tatălui ei : „Crede numai și se va izbăvi fiica ta“ (Luca 8, 50).

Biserica i-a botezat pe copii de la întemeierea ei, ceea ce atestă și inscripțiile de pe mormintele unor copii aflate în catacombele din Roma. Aceeași practică a fost păstrată și în primele Biserici ale Reformei. Abatearea de la dreapta credință a Bisericii — în cazul acesta nebotezarea copiilor — poate fi atribuită și slăbirii chipului lui Dumnezeu, datorită păcatului strămoșesc și mai ales a păcatelor personale.

5. *Restaurarea chipului lui Dumnezeu în om prin Botez, cu referire la „Documentul B.E.M.“* „Documentul B.E.M.“ este rodul unei munci îndelungate de aproape 50 ani în cadrul secției „Credință și Constituție“ a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La alcătuirea lui și-au dat concursul

teologi din toate cele trei ramuri ale creștinismului: ortodocși, romano-catolici și protestanți. Formulată în cadrul acestei secții, documentul a fost dezbătut în mai multe întruniri ecumeniste și definitivat la Conferința de la Lima din 1982, după care a fost trimis Bisericilor spre studiu și receptare. Versiunea românească a „Documentului B.E.M.” a fost publicată în revista „Mitropolia Banatului” nr. 1—2/1983, pp. 21—58. Aceeași revistă a publicat și studiul intitulat „Opinii asupra documentului Botez, Euharistie, Slujire” de Anca Manolache (nr. 5—6/1983, pp. 294—318). Un alt studiu a apărut în revista Studii Teologice nr. 7—8/1983, pp. 527—542, sub titlul „Considerații ortodoxe asupra Documentului ecumenic Botez, Euharistie, Ministeriu, Lima 1982”, semnat de doctorandul Ioan Sauca.

Teologii din țara noastră au dezbătut, „Documentul B.E.M.” în cadrul a două conferințe interconfesionale care au avut loc la Cluj și București, în primăvara și respectiv toamna anului 1984, tema fiind tratată paralel din punct de vedere ortodox și protestant.

În „Documentul B.E.M.”, taina Sfintului Botez are cele mai multe puncte de convergență între confesiuni, comparativ cu celelalte două taine, Euharistia și Preoția, pe care le cuprinde. În cele ce urmează vom încerca câteva considerații din punct de vedere interconfesional asupra Sfintului Botez, cu convergențele și deosebiri privitoare la această Sfântă Taină.

a) În legătură cu instituirea Botezului, documentul îi recunoaște temeinicia scripturistică și patristică din Biserica primară. Citind mai multe texte din Noul Testament — ca spre exemplu Matei 28, 19; Romani 6, 3; Coloseni 2, 12; I Corinteni 6, 11 — documentul prezintă Botezul ca o participare la moartea și învierea lui Hristos, o nouă naștere, luminare prin Hristos, curățirea de păcate¹⁹.

b) Se arată, de asemenea, că Sfântul Duh lucrează în viață înainte de Botez, în timpul Botezului și după Botez. Aserțiunea ar putea fi asemănată și cu chipul lui Dumnezeu în om care nu e străin de puterea Duhului și care este o începătură a legăturii noastre cu Dumnezeu, la zămislire, prin chip²⁰.

c) Documentul susține că există un singur Botez (Efeseni 4, 4), iar acesta nu se repetă²¹ și ca urmare Bisericile să nu reboteze pe cei botezați²².

d) Documentul vorbește și despre botezul adulților și cel al copiilor care se botează pe baza mărturiei altora²³.

e) Din comentariul aferent (cap. IV B)²⁴ rezultă că Botezul nu e suficient pentru creșterea întru Hristos, fiind necesare și alte taine — cu referire la Taina Mirungerii — așa precum și mărturisește în Faptele Apostoli-

¹⁹ *Baptême, Euharistie, Ministère*, Presse de Taizé, 1982, pp. 12—13.

²⁰ *Idem*, 15.

²¹ *Idem*, 16.

²² *Idem*, p. 19.

²³ *Idem*, p. 19.

²⁴ *Idem*, p. 22.

lor cap. 8, unde Sfinții Apostoli Petru și Ioan au fost trimiși să împărtășească această taină celor din Samaria, deși erau botezați „în Botezul Domnului Iisus“.

f) Documentul vorbește despre celebrarea Botezului arătându-se că se face cu apă în numele Sfintei Treimi²⁵, socotindu-se necesară și apa și pomenirea celor trei persoane ale Sfintei Treimi.

g) La celebrarea Botezului se amintește facerea semnelui Sfintei Cruci²⁶, practică săvârșită din Biserica primară. Se amintesc, de asemenea, elementele principale ale Botezului: invocarea Sfintului Duh, mărturisirea de credință a lui Iisus Hristos și a Sfintei Treimi, folosirea apei, o nouă declarație că persoanele botezate au dobândit o mare identitate ca fii ai lui Dumnezeu și ca membrii ai Bisericii. Documentul consideră că inițierea creștină nu este deplină fără pecetea Sfintului Duh — daruri acordate celui botezat.

h) În legătură cu numele de la Botez (comentar, cap. V), asemănarea constă în aceea că se admite numele pus înainte și nu este neapărat — necesară — schimbarea numelui²⁷.

i) În comentariul de la sfârșitul cap. V „Celebrarea Sfintului Botez“, se spune că: „Botezul este celebrat de către un slujitor instituit, deși în unele împrejurări sint și alții autorizați să boteze“²⁸ în cadrul cultului.

În ceea ce privește asemănările, teologii români au reliefat faptul că sint amintiți nașii la Botez, că Botezul se face cu preot consacrat, în numele Sfintei Treimi și nu se repetă²⁹. S-a mai evidențiat și asemănarea în ceea ce privește sensul ontologic al Botezului, subiecții, „fiind făcuți participanți la o nouă existență“, apoi necesitatea Mirungerii, precum și faptul că se săvârșește în cadrul cultului³⁰.

Teologii protestanți au convocat prezența nașilor la Botezul copiilor — practică asemănătoare celei ortodoxe — precum și botezarea pruncilor ca tradiție primară rămasă în practica Bisericii protestante³¹.

Din punct de vedere ortodox, Documentul B.E.M. nu evidențiază sinergismul — învățătură de bază în Biserica Ortodoxă privitoare la mântuire. Se vorbește că cel botezat „va avea să crească în aprofundarea cea dintâi“³², dar nu se precizează acea împreunălucrare cu harul, în care urcușul nu poate fi prezentat numai ca o creștere continuă, ci și cu căderi

²⁵ Idem, p. 24.

²⁶ Idem, p. 25.

²⁷ Idem, p. 26.

²⁸ Idem, p. 27.

²⁹ Pr. prof. I. Ică, *Convergența în credință realizată de Documentul ecumenic, Botez, Euharistie, Ministeriu* (manuscris), p. 7.

³⁰ I. Sauca, *Considerații ortodoxe asupra Documentului ecumenic, Botez, Euharistie, Ministeriu*, în „Studii Teologice“, nr. 7—8/1983, pp. 529—531.

³¹ Prof. dr. Ch. Klein, *Bisericile protestante față de Documentul Botez, Euharistie, Ministeriu*, (manuscris), p. 8.

³² Baptême, Euharistie, Ministère, (o. c. p. 19).

atît de des amintite de cuvîntul revelat (numeroase exemple în legătură cu Sf. Apostol Petru, Sf. Apostol Pavel, păcătoasa, tilharul). O recunoaştere a acestei realităţi duhovniceşti ar duce implicit la Sfînta Taină a Pocăinţei, amintită doar lapidar în document, Textele Sfîntei Scripturi recunosc fluctuaţia înaintării şi coborîrii în credinţă.

În altă ordine de idei, prin excluderea lucrării de sinergism, s-a exclus şi puterea răului de care documentul nu vorbeşte aproape nimic. Răul este o realitate. De la „Facere“ la „Apocalipsa“, Sfînta Scriptură aminteşte mereu puterea răului şi urmările lui nefaste : Cain, fraţii lui Iosif, Simon Magul, Iuda Iscarioteanul, s.a. În singura rugăciune învăţată de însuşi Mîntuitorul, „Tatăl nostru“, se aminteşte de două ori despre diavolul şi puterea lui cea rea : „Şi nu ne duce pe noi în ispită şi ne izbăveşte de cel rău“. Vorbînd despre rău, Sf. Apostol Petru adaugă : „Care umblă ca un leu răcnind pe cine să înghită“. Documentul ar fi trebuit, deci, să conţină şi o învăţătură clară asupra răului. În scrierile filocalice ale Bisericii Ortodoxe (Evagrie Ponticul) se spune că pînă la Botez, diavolul lucrează dinlăuntrul omului. Prin Botez, diavolul este dat afară, iar acţiunile lui se fac din exterior spre interior, datorită puterii harului, taina aducînd ştergerea păcatului adamitic.

În legătură cu Botezul copiilor, se află prea puţine lămuriri despre credinţa pruncilor. Trebuie să se facă distincţie între „a nu avea credinţă“ şi „a nu o putea mărturisi“ (în cazul copiilor).

Creşterea chipului lui Dumnezeu în om „pînă la vîrsta bărbatului desăvîrşit“ poate fi considerată condiţie „sine qua non“ spre restituirea „unităţii tuturor“, aşa cum revine Biserica Ortodoxă de fiecare dată în rugăciunile ei. Este, însă, „nevoie de aripi, de o gîndire în duh şi adevăr“ — după cum specificase I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului — deoarece „gîndirea noastră mai este încă nicomedică, materială, neputincioasă faţă de sensurile spirituale profunde şi autentice ale gîndirii lui Hristos“³³. Se cere prin urmare, fiecărui membru al Bisericilor locale, fiecărui credincios, o conştiinţă responsabilă pentru o creştere autentică a chipului lui Dumnezeu, de această manieră contribuind fiecare la refacerea unităţii Bisericii.

³³ *Indrumător bisericesc*, Sibiu, 1984, p. 8.

REFLECȚII TEOLOGICE ȘI ISTORICE ASUPRA PĂCII

de : arhid. prof. dr. IOAN N. FLOCA

În accepțiune biblică¹, problema păcii ni se înfățișează ca o reflectare a celei dumnezeiești — intratrinitare — asupra oamenilor². Întronarea păcii pe pământ constituie urmarea firească a venirii în lume a „Domnului Păcii“, Mesia cel vestit de profeții Vechiului Testament și așteptat ca un „Domn al Păcii“ de toate popoarele³ a cărui stăpânire și pace nu va avea hotar (Isaia 9, 5—6). „Domnul Păcii“ va prefăce săbiile în pluguri și sulitele în seceri (Isaia 2, 2—4), El fiind Mielul lui Dumnezeu care va ridica păcatul lumii și va lua asupra Sa păcatele noastre, iar prin ispășirea lor ne va da pacea (Isaia 52, 12—13). În concepția profetică a Vechiului Testament, pacea se realizează prin prefacerea lăuntrică a oamenilor, care, apoi, îndrumă întreaga lor activitate. Pacea individuală are în permanență întîietate asupra comunității.

Nașterea Mîntuitorului a fost preamărită de îngeri prin cuvintele : „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace între oameni bună-voire“, ca o mare bucurie în cer și pe pământ, deoarece pacea este adusă tuturor oamenilor, cu ei înșiși și între ei. Iisus Hristos, ca „Domn al Păcii“ a adus pacea între Dumnezeu și oameni, „pace în cer și întru cele înalte“ (Luca 19, 38), pacea spirituală ca dar al lui Dumnezeu. Sf. Apostol Pavel arată că pacea vine prin cruce, adică prin răscumpărarea Domnului (Galateni 6, 14—16). Apostolul trimite Efesenilor „har și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul nostru Iisus Hristos“ (Efeseni 2, 4), ca unora care „fiind îndreptați prin credință, avem pacea cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos“ (Romani 5, 1), căci „dacă vrăjmași fiind, ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său, cu mult mai virtos, împăcați fiind ne vom mîntui întru viața Lui“ (Romani 5, 10—11). Sf. Iuda consideră pacea între Dumnezeu și om ca o „milostivire dumnezeiască“

¹ Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în „Studii Teologice“, nr. 3—4/1953, p. 225.

² Prof. Nicolae Chițescu, *Aspecte ale concepției creștine despre pace*, în „Glasul Bisericii“ nr. 5—6/1960, p. 419.

³ Pr. prof. Vladimir Prelipceanu, *Pacea mesianică la profeții Vechiului Testament*, în „Studii Teologice“, nr.—1—2/1954, p. 3.

(Iuda 2). Mîntuitorul însuși ne spune : „Pace vă las vouă, pacea mea dau vouă“ (Ioan 14, 27). Ea se dobîndește prin credință (Romani 15, 13), este una din roadele Duhului (Romani 8, 6 ; 14, 17 ; Galateni 5, 22), este dăruită de Dumnezeu (Romani 1, 7). Pacea cu Dumnezeu este însoțită de dreptate (Romani 14, 17), de bucurie (Romani 15, 13), de dragoste către legea Domnului (Psalm 118, 165), de cugetare spirituală (Romani 8, 6). Ea este făgăduită Bisericii (Isaia 54, 13), celor care vin la Hristos (Isaia 57, 18), celor supuși (Isaia 48, 18), celor credincioși (Isaia 55, 12), celor smeriți (Psalm 36, 11), celor ce nădăjduiesc în Dumnezeu (Isaia 26, 3). Credincioșii trebuie să caute pacea cu Dumnezeu (II, Timotei 2, 22) ; ei au pacea cu Dumnezeu (Romani 5, 1) în Iisus Hristos (Ioan 16, 33) ; se bucură de pacea cu Dumnezeu (Psalm 4, 8), o păstrează (Isaia 26, 3), se îndreaptă către ea (Filipeni 4, 7), mor în ea (Luca 2, 29), se veselesc în aceasta după moarte (Romani 2, 10), se roagă pentru pacea unuia cu altul (Galateni 6, 16). Cei răi, însă, nu știu căile păcii cu Dumnezeu (Romani 3, 17), nu știu ce ajută la pacea cu Dumnezeu (Luca 19, 42), nădăjduiesc în pacea cea falsă (Deuteronom 29, 19), nu au pacea cu Dumnezeu (Isaia 48, 22).

Iisus Hristos a adus atît pacea între oameni ca și cea între popoare. Una din fericirile arătînd calea desăvîrșirii creștine este închinată păcii : „Feriți făcătorii de pace, că aceștia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (Matei 5, 9). Sf. Apostol Pavel o pune pe un înalt plan duhovnicesc, arătînd că toți cei ce s-au unit în Hristos formează în chip tainic un Trup al Său, trăind în armonie deplină ca membre ale sale. Ceea ce îi unește este iubirea creștină care topește tot ce-i separă⁴. Același apostol scria colosenilor : „Pacea lui Hristos, la care ați fost chemați ca să alcătuiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre (Coloseni 2, 15), toate popoarele fiind chemate la înfrățire și pace (I Corinteni 13, 11). Dumnezeu dă pacea celor ce iubesc Legea Lui (Psalm 34, 27). Ea se dobîndește prin rugăciune. De aceea, se poruncește credincioșilor să se roage pentru ocîrmuitori (I Timotei 2, 2), pentru pacea țării (Ieremia 29, 7), deoarece este necesară întru bucuria vieții (I Petru 3, 10—11) și să îndemne și pe alții să se roage pentru pacea țării (I Timotei 2, 22). Omul împăcat cu Creatorul și cu semenii săi are cugetul liniștit, sufletul împăcat. Mîntuitorul, arătîndu-se după înviere ucenicilor cuprinși de spaimă, le-a spus : „Pace Vouă“, cu alte cuvinte „fiți liniștiți“, „bucurați-vă“, „fiți blînzi“, „nu vă îngrijorați de nimic“, „rugați-vă“ și cereți cele de trebuință, și mulțumiți Domnului pentru toate, căci „pacea lui Dumnezeu, care întrece orice pricepere, vă va păzi inimile și gîndurile în Hristos Iisus (Filipeni 4, 4—7). Ceea ce dă creștinului pacea deplină este împlinirea tuturor datoriilor sale : „Ce ați învățat, ce ați primit și ați auzit de la mine și ce ați văzut în mine, faceți. Și Dumnezeul păcii va fi cu voi“ (Filipeni 4, 9).

Concepția creștină a întregului aspect al păcii — pacea cu Dumnezeu, pacea cu aproapele și pacea cu sine însuși se reflectă pregnant și în scrierile Sfinților Părinți, care îndeamnă fierbinte la pace, arătînd că în viața

⁴ N. Chițescu, *art. cit.*, p. 420.

popoarelor pacea se numără printre bunurile supreme. Sf. Clement al Romei scria : „Caută pacea și urmează-o“ (Epistola I), iar Sf. Ignățiu al Antiohiei sublinia : „Nimic nu este mai bun decât pacea“. Sf. Vasile cel Mare arată că „pacea este dar ceresc și dă mîntuirea lui Hristos“ (Epistola 70), iar la Sf. Ioan Hrisostomul găsim că „atît de mare bun este pacea, încît fii ai lui Dumnezeu sînt numiți cei ce o fac și o clădesc, pe bună dreptate, deoarece și Fiul lui Dumnezeu pentru aceasta a venit pe pămînt, ca să facă pace între cele de pe pămînt și cele din cer“ (Omilia II-a, la Epistola către Coloseni). Asemănător se pronunță și Fer. Augustin : „Pacea este un bun atît de mare, încît chiar în cele pămîntești și trebuitoare, nimic nu este mai plăcut“ (De Civitate Dei, 19, 11) de această manieră sintetizînd și „exprimînd, într-o formă pregnantă, răspunsul specific al Bisericii dintotdeauna în problema păcii ca dar al lui Dumnezeu“⁵.

În vederea menținerii păcii ca dar al lui Dumnezeu, unii sfinți părinți înaltă rugăciuni fierbînti pentru pacea a toată lumea ; „doamne — zice Sf. Clement Romanul — dă-ne înțelegere și pace nouă și la toți cei ce locuiesc pe pămînt“. Origen arată că pacea trebuie apărută cu orice jertfă : „Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa, și dacă este necesar, chiar cu primejduirea vieții și a bunului său nume“ (Comentariu la Epistola către Romani). Adevărații creștini — spune Sf. Atanasie cel Mare — se roagă, nu fac război . . . („Despre Întruparea Cuvîntului“). Sf. Grigorie de Nissa consideră războiul o crimă iar Sf. Vasile cel Mare socotește că adevăratul slujitor al lui Hristos nu poate fi decît un om al păcii (Epistola 154). El provoacă chiar o întrecere între „făcătorii de pace“ : „Să se facă între voi întrecere bună, care se va învrednici întii, să fie numit „fiu al lui Dumnezeu“, agonisindu-și această vrednicie prin facere de pace“ (Epistola 214).

Sfinții Părinți consideră realizarea de raporturi pașnice între toți oamenii ca o năzuință ce trebuie împlinită. Sf. Ioan Hrisostomul arată că „pacea nimicește războiul, distruge teama, alungă vrășmășia. Niciodată n-am fost și nu vom fi dușmani ai păcii. Căci dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele : „Pace vouă“ (Omilia la Înălțarea Domnului). Sf. Isidor Pelusiotul condiționează pacea de dreptate, iar Sf. Ciprian o leagă de dragoste spunînd : „Dragostea este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității ; ea este mai mare decît nădejdea și credința“ (Despre bunătatea răbdării). Pacea, spune Petru Hrisologul, este mama iubirii, legătura unirii și dovada limpede a minții curate“ (Despre pace).

Sfinții Părinți accentuează cu aceeași tărie și pacea lăuntrică. Sf. Vasile cel Mare demonstrează că pacea lăuntrică depinde de curăția interioară a celor credincioși, spunînd : „Bunătatea păcii este un bun mare și minunat, căutat cu rîvnă de toți cei ce iubesc pe Domnul“ (Epistola 114), deoarece

⁵ Pr. prof. Ioan I. Ică, *Să ucidem războaiele cu cuvîntul și cu oamenii și să obținem pacea cu pace, nu cu război*, în „Mitropolia Ardealului“, nr.1—2/1985, p. 53 ; A. Popescu, *Critica războiului și apărarea păcii la Fericitul Augustin*, în „Studii Teologice“ : nr. 9—10/1954, p. 538.

„nimic nu este mai dulce de auzit decât numele păcii ; nimic nu este mai sfânt și mai plăcut Domnului decât să te trudești pentru ea“ (Epistola 64). Sf. Ioan Hrisostomul proclamă pacea „maica tuturor bunurilor“, deoarece dacă lipsește ea, toate celelalte sînt de prisos... Dacă făcătorii de pace sînt fii ai lui Dumnezeu, potrivit ei sînt fii ai diavolului (Omilia III-a la Epistola către Coloseni). Sf. Ciprian arată că „pacea este caracteristica adevăraților ucenici ai Mîntuitorului... Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu, făcători de pace trebuie să fim“ (Despre unitatea Bisericii).

Reproducînd dimensiunile păcii din teologia Sfinților Părinți, mitropolitul Nicolae Krutički nota : „Pacea dată omenirii înseamnă mai întîi de toate pacea cu Dumnezeu, pacea sufletului credincios Domnului și iubitor al Domnului. Ea trăiește în inima aceea care nu cîrtește împotriva lui Dumnezeu, care primește ca din mîna lui Dumnezeu tot ce i se întîmplă în viață, cu deplină încredere, cu toată supunerea fiiască față de voința cerescului său Tată. Pacea dumnezeiască înseamnă pacea cu cugetul nostru. Pacea lui Hristos înseamnă pacea sufletului creștin în legătură cu aproapele. Ea este comoara aceluia, care nu păstrează în inimă nici setea răzbnării sau a urii împotriva semenului său, nici amintirea jignirilor aduse lui ; în inima căruia nu trăiește duhul clevetirii, al pîsmei, al rivnirii, al trufiei. Iubirea frățească și inima deschisă față de aproapele este izvorul păcii lăuntrice și al adîncii bucurii“⁶.

Ascensiunea duhovnicească presupune și o neconținută năzuință a sufletului spre pace, ca temei al comuniunii între oameni și al acestora cu Dumnezeu. Luptînd împotriva patimilor, spre a deveni desăvîrșiți, între oameni se stabilesc cu siguranță relații de bună înțelegere, cu toții apropiindu-se de Dumnezeu.

În general toate religiile lumii au făcut din pace năzuința lor constantă și una dintre învățăturile lor principale⁷, după cum a constituit și o preocupare permanentă și pentru o sumedenie de cărturari, oameni de știință, filozofi, teologi, juriști, economiști, diplomați, oameni de stat progresiști din toate timpurile. Cu toții consideră pacea ca o stare structurală firească în relațiile dintre state și popoare, fapt pentru care au căutat și caută să elimine războiul din viața societății și să statornicească o serie de norme care să asigure, să garanteze promovarea și menținerea unor raporturi pașnice între națiuni, state și popoare. Aportul lor la edificarea unor „structuri de pace“ și de eliminare a „structurilor de război“ își găsește expresia în elaborarea unor norme care „să slujească pacea“, în arătarea „căilor și modalităților practice“ care să ducă la realizarea și consolidarea unor relații pașnice între stat și popoare⁸.

⁶ N. Krutički, *Cuvîntări bisericești*, vol. I, București, 1949, pp. 17—18.

⁷ Pr. prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii*, în „Ortodoxia“ nr. 3—/1953, p. 339 ; Orest Buzoianul, *Pacea bunul cel mai de preț al tuturor oamenilor*, în „Studii Teologice“, nr. 1—2/1953, p. 11.

⁸ D. Mazilu, *Dreptul păcii*, București, 1983, p. 70 ș. u.

Încă din antichitate, filozofii Aristotel, Platon, Cicero, Seneca ș.a. cereau să se promoveze între oameni și popoare „raporturi de pace și bunăvoință mutuală”, iar „legiuirile să se alcătuiască în vederea păcii”, nu în vederea „cuceririi și dominării popoarelor vecine”. Tucidide și Titus Livius atrăgeau luare aminte asupra consecințelor grave ale războaielor, iar filozoful chinez Mo-tzi considera războiul ca ceva „potrivnic firii omenești”, înlocuindu-l cu principiul „iubirii universale”. Aristotel demonstrează că legile care consacră „cucerirea și dominația popoarelor vecine” nu sînt legitime, iar cei ce elaborează asemenea reglementări... „pentru sine cer dreptate sus și tare; și o uită cu privire la alții”⁹. După Platon, legile trebuie „să urmărească binele cel mai mare al tuturor cetățenilor — pacea și bunăvoința mutuală”. Întrucît legile au în vedere „conduita morală a oamenilor” și „pun accentul pe educația lor”, el subliniază rolul educației în înțelegerea finalităților morale ale legilor, în promovarea păcii și statornicirea unor relații de bunăvoință mutuală între oameni înăuntrul și în afara țării¹⁰. Relevînd importanța deosebită a legilor în menținerea păcii, Aristotel arată că acestea trebuie să dea curs unor valori supreme, cum sînt echitatea, dreptatea, reciprocitatea, și nu inegalității și diferențierii între oameni, care sînt fapte contrare naturii, deoarece tot ce este contra naturii nu este bine. „Virtutea supremă nu este îndeajuns, — mai trebuie și puterea de a o pune în acțiune”¹¹. O asemenea putere o are statul prin elaborarea și adoptarea legilor, iar promovarea relațiilor de pace trebuie să se înscrie între scopurile lor.

În ceea ce privește respectarea angajamentelor asumate, cuvîntul dat — arăta Cicero — este nu numai stîlpul unui stat oarecare „ci și al acelei societăți mai întinse a popoarelor”. El demonstrează că este „o crimă să-ți încalci cuvîntul, care este sprijinul vieții”, iar angajamentul luat se cere să fie respectat, ca o cheazășie a păcii, deoarece violarea cuvîntului dat seamănă „neîncredere și zdruncină pacea”¹². Seneca elogia respectul cuvîntului dat, ca fiind „bunul cel mai de preț al sufletului omenească”, iar pentru Procopius, încălcarea angajamentelor asumate constituia fapte foarte grave, de natură a periclita pacea și a promova războiul. De aceea Seneca insistă asupra nevoii ca „în societate să domnească înțelegere și să se încetățenească pacea. Așa precum între toate măduarele corpului domnește buna înțelegere, deoarece de participarea fiecărui mădular depinde întregul corp omenească, tot astfel oamenii se caută unii pe alții, pentru că sîntem născuți pentru a vieții laolaltă și pentru că societatea n-ar putea dăinui fără întrajutorarea și bunăvoința părților ce o alcătuiesc”¹³.

Gînditorii evului mediu subliniau necesitatea reglementării relațiilor dintre state prin mijloace pașnice, în scopul asigurării unei „păci perma-

⁹ Aristotel, *Politica*, București, 1924, pp. 148—149.

¹⁰ Platon, *Filozofia dialogurilor*, București, 1971, p. 309.

¹¹ Aristotel, *o.c.*, p. 90.

¹² Tullius Cicero, *Filipicile*, București, 1977, p. 188.

¹³ D. Mazilu, *o.c.*, p. 75.

nente", condamând cruzimile la care se recurge în războaie și relevând necesitatea renunțării la război ca mijloc de soluționare a diferendelor. Neagoe Basarab considera războiul „ca o soluție extremă”, la care urma să se recurgă „numai în cazul eșecului negocierilor și altor soluții de natură diplomatică”. Scopul războiului legitim este însă numai cel de apărare, ca o continuare a diplomației prin alte mijloace. „Diplomația și războiul — spunea Neagoe Basarab — trebuie să asigure bunul renume al domnului și al țării”; iar „politicianul să aibă mai întâi, împreună cu simțul răspunderii și cu luciditatea, capacitatea de a distinge ceea ce este cu putință de ceea ce nu este”¹⁴. El sugera instituirea unor norme diplomatice în vederea stabilirii de bune relații, ținându-se seama întotdeauna și de sfatul diplomaților.

Gînditorul medieval care contribuie efectiv la elaborarea unor norme menite să ducă la stabilirea de relații pașnice între state și care pune bazele unui drept al păcii este Hugo Grotius (1583—1645) în lucrarea sa *De jure belli ac pacis*. El stăruie asupra „moderației și toleranței”, demonstrînd „necesitatea înțelegerii și cooperării între popoare”, respingînd discriminările dintre state atunci cînd se pune problema încheierii de tratate, ca și necesitatea elaborării unor reguli care să elimine ororile războiului și să asigure pacea. În locul răzbunării, a uciderii, el recomandă iertarea dușmanului, „îndurarea față de cei care se roagă de iertare”. Această atitudine — dovadă de înțelepciune și adevărată putere și în felul acesta va fi posibil ca „bărbăția să poată face războiul mai puțin crud și omenia să poată face pacea mai trainică” (H. Grotius, *Către Herenius*¹⁵). El cere ca încheierea păcii să fie sprijinită, „chiar dacă prin aceasta se produce o pagubă”, deoarece pacea este folositoare „și celor biruiți și biruitorului”, și „celor a căror soartă este încă nehotărîtă”. Pacea pentru creștini este „una din cele mai mari îndatoriri” și de aceea „odată încheiată, în orice condiții, pacea trebuie să fie pe deplin respectată”, iar în felul acesta războiul constituie o excepție, iar pacea o regulă.

Hugo Grotius acordă un rol important convențiilor, înțelegerilor, tratatelor încheiate între părți, prin care se pune capăt războiului, ca și arbitrajul. Odată încheiate, înțelegerile trebuiesc aplicate și respectate. A renunța la război — chiar dacă s-au creat premisele care l-ar justifica — „este o dovadă de înțelepciune, deoarece este mai bine să nu pornești un război nici chiar pentru cauze grave”. Militînd pentru a nu se porni „un război în chip necugetat, chiar în temeiul unor cauze juste”, Grotius adresează un vibrant apel la pace de care au nevoie toate popoarele.

Pe baza tezelor lui H. Grotius, gînditorii de după el subliniază că „baza păcii constă în consimțămîntul popular”, iar acesta se găsește „în cutume sau tratate”; și că „egalitatea statelor este o premiză a păcii”. Samuel Dusendorf demonstrează că principiul egalității în drepturi a statelor de-

¹⁴ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, București 1970, p. 388.

¹⁵ D. Mazilu, *o.c.* p. 81.

rivă din suveranitatea lor, „egali fiind toți cei ce dețin puterea supremă”, și că „toate statele suverane, fie mari, fie mici, sînt perfect egale”¹⁶. Giovanni Vico considera că „este necesar să se recunoască egalitatea în drepturi a tuturor statelor suverane”, deoarece numai pe această bază se pot stabili relații pașnice și se poate păstra pacea, deoarece „principiul egalității în drepturi constituie o premieră importantă în promovarea ideilor înțelegerii între națiuni și elaborarea unor reglementări internaționale care să servească cooperării și păcii”¹⁷.

Gînditorul francez Mably considera că tratatele alcătuiesc fundamentul unor drepturi și obligații ale statelor, iar respectarea lor condiționează pacea. Cînd se încalcă prevederile tratatelor apar neînțelegeri și conflicte, fiind periclitată pacea. Ch. L. Montesquieu arăta că „este prea mult pentru un popor să aibă de suferit, pe lângă trufia învingătorului, și neînfrînarea lui”¹⁸.

J. J. Rousseau în lucrările *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni* (1755) și *Despre contractul social sau Principiile dreptului public* (1762), arăta că principala piedică în calea menținerii păcii o constituie inegalitatea dintre oameni, împărțirea oamenilor în bogați și săraci. De aceea, sociologul francez se ridică hotărît împotriva războiului, argumentînd că nu există un drept al războiului ci numai un drept la pace și liniște, care „nu se obține ușor, ci se cucerește”. Popoarele, ca și oamenii, au dreptul să trăiască în libertate și de aceea este necesar să se dezvolte relații de pace între popoare ca un drept esențial al lor¹⁹.

Promovarea și menținerea păcii constituie obiective esențiale ale societății omenesti și în concepția gînditorilor români Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Nicolae Milescu și Dimitrie Cantemir. Astfel, N. Milescu susține necesitatea păcii, demonstrînd că trebuie să se acționeze pentru obținerea și menținerea ei. Dimitrie Cantemir elaborează principii care fundamentează politica de pace și înțelegere între națiuni, lăudînd pe domnii care se străduiesc cu blîndețe „spre a gîlcevirii potolire” și dînd ca exemplu de urmat pe Ștefan cel Mare.

În epoca modernă s-a conturat tot mai mult ideea „organizării păcii” prin reglementări și instituții. Spre exemplu Immanuel Kant în lucrarea *Spre pacea eternă* (1795) demonstrează necesitatea conservării păcii în lume pe calea constituirii unei organizații internaționale, cu respectarea libertății, egalității, și independenței statelor — un fel de federalism de state libere ca o garanție a „Păcii eterne” (stabile).

Cu privire la organizarea și reglementarea păcii prin norme de drept, s-au exprimat și gînditorii români. Simion Bărnuțiu în lucrarea *Dreptul războiului și al păcii*, sublinia că pentru păstrarea păcii este necesar „un statut juridic între națiuni”, iar George Barițiu considera că națiunile tre-

¹⁶ Samuel Dűsendorf, *De jure naturae et gentium*, London, 1934, p. 12.

¹⁷ D. Mazilu, o.c., p. 89.

¹⁸ Ch. L. Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, I, București, 1964, p. 183.

¹⁹ D. Mazilu, o.c., pp. 93—94.

buie să aibă un statut juridic care să consacre egalitatea lor deplină în drepturi și neamestecul în treburile interne. Mihail Kogălniceanu arăta că statutul juridic al popoarelor trebuie să cuprindă drepturile tuturor, fără deosebire, demonstrând că numai „recunoașterea egalității în drepturi, a suveranității și independenței contribuie la consolidarea păcii“, iar Nicolae Bălcescu considera posibilă și necesară „unirea și alianța popoarelor“ în condiții de recunoaștere a suveranității statelor, care are la bază dreptul popoarelor la existență liberă, independentă. Bălcescu era adeptul tratativelor diplomatice pentru soluționarea diferendelor ce apar între state, argumentând că „relațiile pașnice dintre națiuni se pot menține și consolida numai în condițiile în care egalitatea lor va deveni o realitate, iar drepturile lor vor fi respectate“²⁰.

„Coexistența pașnică“ este o necesitate imperioasă a lumii. În acest sens, încă după primul război mondial V. I. Lenin a demonstrat necesitatea promovării unor relații de coexistență pașnică între state cu orînduiri sociale diferite, arătînd de la început că Republica Sovietelor dorește să trăiască în pace cu toate popoarele²¹. Cărturarul român Nicolae Iorga s-a pronunțat pentru crearea unui climat care să asigure dezvoltarea unor relații pașnice, pentru „propășirea țărilor și progresul tuturor popoarelor“. Diplomatul Nicolae Titulescu sublinia că pacea presupune respectarea normelor dreptului internațional, iar încălcarea lor are grave consecințe pentru evoluția vieții internaționale, deoarece condiția fundamentală pentru consolidarea păcii o reprezintă cooperarea statelor. Sociologul Dimitrie Gusti arăta că numai o adevărată și sinceră înțelegere internațională, în toate domeniile, poate constitui „garanția solidă a unei păci durabile“²².

În contemporaneitatea noastră se impune mereu mai mult ideea „coexistenței pașnice, ca singură alternativă viabilă“. Aceasta, deoarece eforturile de progres și dezvoltare, popoarele au nevoie de pace, iar pacea presupune înțelegere, cooperare. În această epocă, ideea „organizării păcii“ îmbracă forme precise prin constituirea „Societății Națiunilor“ — după primul război mondial — și mai ales a Organizației Națiunilor Unite — după cel de al doilea război mondial — precum și prin elaborarea și adoptarea Cartei Națiunilor Unite.

Mai mult asistăm la „accentuarea preocupărilor de elaborare a unor norme și principii de drept internațional menite să asigure pacea, libertatea popoarelor, cooperarea pașnică dintre națiuni“²³. Tratatul de pace încheiat la Paris în anul 1947 insistă asupra adoptării unor norme pentru asigurarea unor relații pașnice în Europa și în lume, ce trebuie să reprezinte acordul unanim de voință al statelor suverane și egale, care să-și asume deopotrivă o serie de drepturi și îndatoriri în menționarea și consolidarea păcii. Pe lângă ele trebuie să se prevadă și unele garanții în aplicarea

²⁰ Idem, p. 109.

²¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 40, București, 1966, p. 152.

²² D. Gusti, *Opere*, vol. IV, București, 1970, p. 282.

²³ D. Mazilu, *o.c.*, p. 133.

normelor și principiilor convenite, deoarece numai așa se poate asigura o pace durabilă.

În cadrul efortului națiunilor și statelor pentru stabilirea unei păci durabile în lume, este locul să subliniem acțiunile întreprinse de conducerea statului și poporului nostru, de țara noastră, care militează permanent pentru pace și se împotrivește oricăror atitudini care o pot periclita. „Dezarmarea și pacea sînt problemele vitale ale zilelor noastre” — atrage atenția mereu ilustrul nostru conducător Președintele Nicolae Ceaușescu, militant neobosit pentru cauza păcii, care cheamă pe toți oamenii să facă tot ce le stă în putință, fiecare la locul său și cu puterile sale, pentru a preîntîmpina războiul și a face să triumfe pacea.

Pe linia acelorasi străduințe, evocăm și efortul Bisericii noastre care întreprinde acțiuni de preîntîmpinare a unui război, de salvagardare și consolidare a păcii. Între ele se înscriu la loc de frunte, în ultima vreme conferințele periodice pentru dezarmare și pace a cultelor religioase din patria noastră care lansează apeluri de pace către toate religiile, popoarele și statele lumii, apoi „Pastorală pentru Pace”, a Sfîntului Sinod al Bisericii noastre din 1 Decembrie 1985. Biserica noastră, împreună cu toate cultele religioase din țară folosește toate mijloacele specifice ei, religioase și morale, de influențare, spre a face ca în lume să domnească pacea, prosperitatea și progresul. Cultele religioase sprijină, de pe poziții proprii și cu mijloace specifice, instaurarea în lume a unei păci durabile, a unei noi ordini economice și morale, bazată pe libertate, dreptate, egalitate și respectarea suveranității tuturor popoarelor. De aceea în amintita „Pastorală pentru Pace”, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, îndeamnă „să sprijinim cu însuflețire și puteri sporite toate inițiativele și acțiunile înțelepte ale Conducerii noastre de stat menite să apere pacea și viața, bunăstarea și dreptatea, înfrățirea și colaborarea dintre oameni și popoare; să menținem și să susținem în sufletele noastre credința și nădejdea într-un viitor mai bun al lumii și să ne rugăm bunului Dumnezeu, Izvorul vieții și Iubitorul de oameni, să ne păzească de primejdia unui război nuclear, să împrăștie toată mînia dintre popoare, să insufle, îndeosebi conducătorilor de state gînduri bune, de pace”.

SFINȚII — MIJLOCITORI CĂTRE DUMNEZEU

de : diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Biserica creștină cu succesiune apostolică a crezut, a mărturisit și a practicat de la începuturile creștinismului cinstirea sfinților, ca rugători și mijlocitori pentru credincioși, în calitatea lor de „prieteni“ ai lui Iisus Hristos (Ioan 15, 14—15). Credința este veche, dar și de permanentă actualitate, mai ales pentru credincioșii influențați de opinii străine ortodoxiei care nu recunosc cultul sfinților. Cât de greșită și păgubitoare pentru viața lor sufletească este nebăgarea în seamă a credinței Bisericii, se va putea vedea din expunerea învățăturii și interpretării corecte a textelor din Sfânta Scriptură și a modului în care Biserica a înțeles cultul sfinților în permanența vremii.

1. *Sensul cuvintelor „sfânt“ și „sfințenie“*. În Vechiul Testament termenul „sfânt“ (aghios) era atributul exclusiv al lui Dumnezeu¹. „Sfânt, sfânt, sfânt“ (Isaia 6,3) — definește manifestările lui Dumnezeu cel transcendent, ca frumusețe sau strălucire în afară a vieții divine celei mai presus de fire². „Așa zice Domnul, a cărui locuință este veșnică și al Cărui nume este sfânt : Sălășluiesc într-un loc înalt și sfânt“ (Isaia 57, 15).

Cu acest înțeles primordial a intrat cuvântul și în Noul Testament. Sfânt este numele lui Dumnezeu, cel în Treime sfânt. Dumnezeu-Tatăl este sfânt (Ioan 17, 11 ; 1 Petru 1, 15—16 ; Apocalipsa 3,7 ; 4,8 ; 6,10). Dumnezeu Fiul — Iisus Hristos este intitulat și ca Om, „Sfântul lui Dumnezeu“ (Marcu 1, 24 ș.a.), „Arhieru sfânt“ (Evrei 7,26) „Cel ce sfințește pe cei ce se sfințesc“ (Evrei 2, 11). La fel apare și Duhul Sfânt, a treia persoană a Sfintei Treimi în multe texte ale Noului Testament (Matei 3, 11 etc.).

Sfinți sînt și îngerii buni, care s-au păstrat întru sfințenie — despre lucrarea cărora vorbesc multe texte (Marcu 8, 38 ; Luca 9, 26 ; Faptele Apostolilor 10, 22 ; Apocalipsa 14, 10, etc.) — la fel ca și prorocii (Luca 1, 70 ; Faptele Apostolilor 3, 21) și apostolii (Efeseni 3, 5 ; 2, 20 ; II Petru 3, 2). Tot „sfinți“ erau denumiți și primii creștini, mai întîi cei din Antiokia (Faptele Apostolilor 11, 26), adversarii intitulîndu-i „galileieni“³.

¹ Dr. Petru Rezuș, *Arghiologia ortodoxă*, Caransebeș, 1940, p. 13.

² Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 325.

³ Euseviu Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, trad. de Atanasie Mironescu, cartea I, ed. II, București, 1926, p. 156.

Sfinții sînt și cei pe care viața și faptele lor i-au consacrat ca atare, prin darurile și minunile săvîrșite. Sf. Apostol și Evanghelist Matei (27, 52) amintește de multe trupuri ale sfinților adormiți „care s-au sculat“ (înviați), ale căror fapte se ridică împreună cu ei la cer. În Apocalipsă se amintește de „rugăciunile sfinților“ sau „rugăciunile tuturor sfinților“ (5, 8; 3—4) făcute pentru cei vii; de răsplata sfinților (11, 18), „răbdarea sfinților“ (13, 10; 14, 12), „sîngele sfinților și al mucenicilor“ (17, 6; 18, 24), „veselia sfinților“, pentru dreptatea făcută lor de Dumnezeu (18, 20), „faptele cele drepte ale sfinților“ (19, 8), „ceata sfinților“ (20, 9). Ei sînt „sfinții care vor judeca lumea“ (1 Corinteni 6, 2), adică vor asista la judecata de apoi și tot ei sînt „cei care întru Hristos, vor învia întîi“ (1 Tesaloniceni 4, 16), cînd sfinții aflați în viață se vor schimba într-o clipă în trupuri nestricăcioase și nemuritoare (1 Corinteni 15, 51—64). Toți sfinții alături de îngeri vor participa la întîmpinarea Domnului la a doua Sa venire (Matei 25, 31; 1 Tesaloniceni 3, 13 și 4, 16—16; Iuda 1, 14). „Sfinți“ și „fericiți“ se numesc și cei ce au parte de „învierea cea dintîi“ (Apocalipsa 20, 6) prin Botez (Romani 6, 3—4, 8), dacă s-au menținut și au progresat în sfințenie. „Cine este sfînt să se sfințească încă“ (Apocalipsa 22, 11).

Fiind prin fire sfînt Dumnezeu împărtășește din sfințenia Sa și celor credincioși și chiar locurilor și lucrurilor⁴. În acest caz, sfințenia este un dar de sus, venit prin Iisus Hristos — Cel care S-a făcut pentru noi înțelepciune de la Dumnezeu, dreptate, sfințire și răscumpărare (1 Corinteni 1, 30) — și prin Duhul Sfînt care o lucrează. Creștinii capătă sfințenia prin Botez, dobîndind iertarea păcatelor și starea de fii ai lui Dumnezeu.

Sfințenia este deopotrivă și o virtute, realizată prin primirea harului, sfințitor și conlucrarea omului prin care se menține și se desăvîrșește; „Să ne curățim pe noi de toată întinarea trupului și a duhului, desăvîrșind sfințenia în frica lui Dumnezeu“ (II Corinteni 7, 1). „Sfințenie înseamnă curățenia și pietatea față de Dumnezeu“⁵.

Biserica cunoaște diferite grade de sfințenie: profeți, apostoli, martiri, etc. Fiecare epocă descoperă un nou aspect al sfințeniei, alături de cele existente⁶.

2. *Sfînta Scriptură despre mijlocirea sfinților*. Operă a Sfintei Tradiții⁷, Sfînta Scriptură precizează prin Sf. Apostol Pavel că „unul este Dumnezeu, unul și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: omul Iisus Hristos“ (I Timotei 2, 5). Într-adevăr, Mîntuitorul Iisus Hristos este unicul mijlocitor înaintea Tatălui, deoarece nimeni în afară de El nu s-a adus pe sine jertfă pentru mîntuirea lumii. Același apostol scria însă, mai sus: „Vă îndemn

⁴ Pr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984, p. 438 ș.u.

⁵ Diacon dr. Haralambie Roventă, *Epistola către Efeseni a Sfîntului Apostol Pavel*, București, 1929, p. 105.

⁶ Sergiu Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. rom. de Nicolae Grosu, Sibiu, 1933, p. 153.

⁷ Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Temelurile învățăturii ortodoxe* Timișoara, 1981, p. 71.

deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii" (1 Timotei 2, 1), ceea ce aparent intră în contradicție cu prima aserțiune, în sensul că totuși se pot face mijlociri către Dumnezeu, prin rugăciune. Tot el o confirmă arătând că arhieriei sînt puși să mijlocească „spre cele către Dumnezeu“, adică în privința iertării păcatelor (Evrei 5, 1). Apostolul însuși cere creștinilor să se roage pentru el (1 Tesaloniceni 5, 25 ; Evrei 13, 18). Rugăciunea pentru alții este deci o mijlocire, pe care sfinții o pot face cu atît mai mult, fără a-i confunda cu Hristos sau a-i pune alături de El. Iisus Hristos este unicul mijlocitor, deoarece a realizat *mîntuirea obiectivă* prin întruparea, jertfa și învierea Sa, oferită în dar întregii omeniri care trebuie însoțită de fiecare în parte. Așa se ajunge la ceea ce numim „mîntuirea subiectivă“⁸. Ca mijlocitor, Hristos a realizat împăcarea omului cu Dumnezeu, deschizînd uşile cerului și dînd credincioșilor harul Sfîntului Duh, deoarece numai El o putea face, ca Dumnezeu adevărat și om adevărat. Mîntuirea subiectivă este însoțită de fiecare, prin credință, viață curată, rugăciune și fapte bune, în comuniune cu Biserica, trupul viu al cărui cap este Hristos. Cîtă vreme credinciosul rămîne membru al Bisericii, toate celelalte membre îl ajută în efortul de însușire a mîntuirii, iar sfinții, ca membre ale aceleiași Biserici unice, îi pot ajuta pe cei în viață spre dobîndirea mîntuirii pentru care li se cere mijlocirea. Sfinții nu mîntuiesc, ci doar ajută, mijlocind prin rugăciunile lor bine plătute înaintea lui Dumnezeu, deoarece legătura ce unește pe membrii Bisericii nu se rupe nici după moarte, Biserica integrîndu-i și pe vii și pe cei adormiți în Domnul, întru nădejdea învierii, cu toții împreună cu îngerii, formînd „comuniunea sfinților“ lui Iisus Hristos.

Sfinții se roagă pentru noi. Expresia „rugăciunile tuturor sfinților“ (Apocalipsa 8, 3), devenită formulă liturgică, amintește mereu acest lucru. Dumnezeu i-a investit cu daruri minunate, după adormirea lor îmbrăcîndu-i întru mărire, asemenea cu îngerii (Luca 20, 36).

Sfinții sînt numiți „prieteni ai lui Dumnezeu“, „casnici ai lui Dumnezeu“ (Efeseni 2, 19), deoarece au atins desăvîrșirea. Ei sînt măriți după moarte, iar Dumnezeu îi primește în societatea îngerilor : „Ci v-ați apropiat de muntele Sionului și de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc și de zeci de mii de îngeri“ (Evrei 12, 22). În ceruri „nici să moară nu mai pot, căci sînt la fel cu îngerii și sînt fii ai lui Dumnezeu, fiind fii ai învierii“ (Luca 20, 36).

Sfinții se roagă pentru oameni încă din viață. Avraam se ruga pentru Abimelec (Facerea 20, 7, 17) iar Moise pentru popor (Ieșire 33). Sf. Apostol Pavel se ruga pentru creștinii din Filipi cărora le scria : „Mulțumesc Dumnezeului meu, ori de cîte ori îmi amintesc de voi, în toate rugăciunile mele, mă rog pentru voi toți, cu bucurie“ (Filipeni 1, 3—4). Altă dată scria tesalonicenilor : „Mulțumim lui Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus

⁸ Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Invățătura ortodoxă despre mîntuire*, Timișoara, 1983, p. 27.

Hristos, rugându-ne totdeauna pentru voi toți și vă pomenim în rugăciunile noastre, aducându-ne aminte neîncetat, înaintea lui Dumnezeu, Tatăl nostru, de lucrul credinței voastre“ (Tesaloniceni 1, 2—3). Asemănător sublinia și în scrisoarea adresată efesenilor : „Nu încetez a mulțumi pentru voi, pomenindu-vă în rugăciunile mele, ca Dumnezeu Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl slavei, să vă dea vouă . . .“ (Efeseni 1, 16—17). Apostolul se roagă și pentru desăvârșirea corintenilor : „Aceasta și cerem în rugăciunea noastră : desăvârșirea voastră“ (II Corinteni 13, 9) ; se roagă și pentru o persoană (II Timotei 1, 3), ca și pentru o comunitate (Efeseni 3, 14—21).

Sfinții aduc în cer mereu laudă lui Dumnezeu, împrejurul tronului Lui, cum se arată în Apocalipsă (4, 10—11 ; 5, 8—14). Ei cunosc trebuințele, faptele, păcatele și virtuțile noastre. În calitate de martori ai lui Iisus Hristos la judecata lumii, ei au cunoștință de faptele noastre meritorii sau rele. Din rugăciunile noastre, ei pot cunoște direct nevoile și dorințele noastre — cele după voia lui Dumnezeu — în calitatea lor de „prieteni“ ai lui Dumnezeu. Sfinții se roagă pentru noi, frații lor de pe pământ⁹, se întru-tează pentru păcatele noastre sau se bucură, împreună cu îngerii, când oamenii folosesc mijloacele cele mai bune în scopul mântuirii : „Zic vouă, așa se face bucurie îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăiește“ (Luca 15, 10).

Sfinții pot contribui la mântuirea noastră, prin rugăciunile lor fiind așezați în jurul tronului ceresc. Sf. Apostol Ioan scria : „Și când (Mielul) a luat cartea, cele patru ființe și cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare alăută și cupe de aur, pline cu tămâie, care sînt rugăciunile Sfinților“ (Apocalipsa 5, 8). Rugăciunile sfinților sînt bine-plăcute lui Dumnezeu și primite de El, deoarece „mult poate rugăciunea dreptului“ (Iacob 5, 16). La solicitarea ajutorului lor¹⁰, sfinții cer de la Dumnezeu numai ceea ce este în armonie cu voința Sa rugăciunile lor adăugîndu-se efortului credincioșilor.

Cînd creștinul se adresează sfinților, el nu-și pune nădejdea într-un om, cum greșit se mai interpretează citatul scripturistic : „Așa zice Domnul : Blestemat fie omul care se încrede în om și își face sprijin din trup omenesc și a cărui inimă se depărtează de Dumnezeu“ (Ieremia 7, 15). Mijlocirea sfinților presupune ajutorul lui Dumnezeu, deoarece și sfinții duc la Dumnezeu cererile și rugăciunile noastre, împreună cu rugăciunile lor (Faptele Apostolilor 9, 32, 42). Ei nu ne mintuiesc¹¹, ci numai ne ajută. Formula liturgică, ce încheie toate serviciile religioase ortodoxe, solicită mîntuirea de la Hristos, care o acordă „pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților“.

Cinstirea sfinților și rugăciunile spre a mijloci pentru noi nu umbresc și nici nu micșorează mărirea lui Dumnezeu, cum greșit se poate crede. Pe

⁹ Prof. Teodor M. Popescu, *Doctrina Bisericii Ortodoxe despre cultul sfinților față de secta „Tudoristă“*, în „Studii Teologice“, nr. 5—6/1951, p. 315.

¹⁰ Arhim. Cleopa Ilie, *Despre credința ortodoxă*, București, 1981, p. 36.

¹¹ Prot. dr. P. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, Arad, 1948, p. 153.

Dumnezeu îl adorăm, adică îi aducem cinstirea supremă, pe sfinții îi venerăm, iar pe Maica Domnului o supravenerăm. Însuși Duhul Sfânt ne îndeamnă să laudăm pe Dumnezeu prin sfinții Săi, zicînd : „Lăudați pe Domnul între sfinții Lui“ (Psalmul 150, 1). Prin intermediul sfinților și al îngerilor, în rugăciunile noastre Îl preamărim tot pe Dumnezeu (Faptele Apostolilor 9, 32—42; Apocalipsa 5, 8).

Cultul sfinților și al îngerilor nu poate fi socotit idolatrie, deoarece niciodată sfinții și îngerii nu sînt socotiți și cinstiți ca „alți dumnezei“ (Ieșirea 20, 5), în Decalog referirea fiind făcută la idoli sau zei, cărora păgînii le aduceau adorare. Sfinților le aducem venerare, o cinstire ca unor „prieteni“ prea iubiți ai lui Dumnezeu, după cuvîntul Domnului : „Cine vă primește pe voi pe Mine Mă primește, și cine mă primește pe Mine, primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine“ (Matei 10, 40). Cînd Mîntuitorul avertizează : „Mergi înapoia Mea, Satano, căci scris este : Domnului Dumnezeului tău să te închini și Lui singur să-i slujești“ (Matei 4, 10), nu are în vedere închinarea la sfinți și îngeri, ci numai închinarea la diavolul și la tot ce s-ar putea substitui lui Dumnezeu, Creatorul, Pronietorul lumii întregi.

3. *Tradiția Bisericii despre sfinți.* Cultul sfinților constă în cinstirea, invocarea și imitarea lor, deoarece împodobește, ilustrează și întărește cultul de adorare cuvenit lui Dumnezeu. Vechii creștini au înțeles valoarea religioasă și rolul cultului sfinților cu o precizie și claritate ce fac inutile obiectiile.

O mărturie de mare importanță istorică, dogmatică și liturgică despre cultul sfinților și al moaștelor datînd din secolul II, se află în *Martiriul Sfîntului Policarp* (martirizat la 23 febr. 155), un ucenic apostolic. „Ne închinăm lui Hristos — se spune aici — pentru că El este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri îi cinstim după vrednicie ca pe ucenicii și imitatorii Domnului, pentru neîntrecuta lor iubire față de împăratul și învățătorul lor. Fie ca să devenim părtași și împreună ucenici cu ei“¹².

Martirii erau îngropați de creștini cu mare cinste, osemintele lor fiind păstrate cu grijă, dragoste și pietate. La mormîntul martirilor, creștinii se adunau și săvîrșeau cultul la ziua anuală a morții lor, pe care o numeau „ziua nașterii“ și o însemnau spre a nu se uita. Din asemenea însemnări s-au născut martirologiile și calendarul creștin. Pe sfinți îi recomanda viața și sfîrșitul lor și-i declara conștiința și consensul clerului și al credincioșilor.¹³ Pe mormintele lor sau în apropierea acestora s-au ridicat primele lăcașuri creștine numite „martyria“, cultul martirilor avînd și un caracter educativ.

Tertulian amintește că creștinii făceau rugăciuni în fiecare an pentru cei morți, cu ocazia aniversării nașterii lor spirituale : „Facem pomeniri

¹² *Martiriul Sfîntului Policarp*, cap. XVII, 2, în „Actele Martirice“, studiu introductiv, traducere, note și comentarii de pr. prof. Ioan Rămureanu, București, 1982, p. 33.

¹³ Prof. Teodor M. Popescu, Pr. Teodor Bodogae, George Gh. Stănescu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, București, 1956, p. 85.

pentru cei morți în ziua anuală a nașterii lor¹⁴. În cinstea martirilor și a sfinților s-au ridicat lăcașuri de cult, iar numele lor a devenit nume de botez.

Începînd cu secolul III, s-a generalizat cinstirea martirilor în cadrul unor solemnități bisericești. Aniversările erau, firesc, sărbători locale, fiecare Biserică cinstindu-și sfinții ei. Cîteodată se făcea și o comemorare generală a tuturor martirilor locali, ca o sărbătoare unică sau adăugată sărbătorilor particulare pentru fiecare sfînt. Nimeni însă nu putea aduce un cult public unui martir fără aprobarea episcopului și înainte de a fi dovedită¹⁵. Certitudinea martirului rezulta din actele tribunalelor păgîne din care s-au alcătuit actele martirice¹⁶.

Sf. Ciprian, exilat din Cartagina, scria clericilor Bisericii sale : „Notati pe listă zilele în care au murit confesorii, pentru ca noi să putem serba aniversarea lor în mijlocul mormintelor martirilor”¹⁷. Cultul adus martirilor de primii creștini nu cuprindea numai omagii religioase, ci și rugăciunile aferente, deopotrivă cu imitarea exemplului lor¹⁸.

Sf. Vasile cel Mare enumeră darurile, mai ales cele temporale, acordate celor care îl roagă¹⁹ prin rugăciunile Sfîntului Mamas. Sf. Grigorie de Nazianz invocă cu căldură pe martirul Ciprian din Antiohia, sau cheamă ocrotirea martirilor pentru fratele său Cezar, care odihnea în apropiere de ei²⁰. Sf. Ciril al Ierusalimului reamintește că liturghia comemorează pe patriarhi, profeți apostoli, martiri, „ca Dumnezeu, prin rugăciunile și mijlocirea lor să primească rugăciunile noastre”²¹. Sf. Grigorie de Nyssa ruga pe Sf. Teodor pentru corul fraților săi, martirii, deoarece „sfinții așteaptă de la noi aceste omagii nu pentru binele lor personal, ci pentru a ne împărtăși de binefacerile lor”²².

Prejudecățile mediului păgîn, l-au făcut pe preotul Vigilanțiu să combată cultul sfinților, susținînd că sfinții nu trebuie invocați și nici moaștele lor cinstite²³. Atunci Fer. Ieronim a intervenit precizînd : „Noi nu adorăm creatura și nu-i slujim, ci cinstim moaștele martirilor, pentru a

¹⁴ *De corona militis*, III, P.L., II, col. 99.

¹⁵ Sf. Cyprian, *Epist.* XXXVII, nr. 2, P.L. IV, col. 234, 422.

¹⁶ T. Ortolan, *Canonisation dans l'Eglise romaine*, în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, vol. II, partea II, Paris, 1932, col. 1628.

¹⁷ *Epistola XII*, 2, la Ortolan, col. 1629.

¹⁸ P. Séjourné, *Culte des Saints*, în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, vol. XIV, Paris, 1938, col. 870.

¹⁹ *Oratio in Sanctum Mamantem*, P.G. 31, col. 589—600.

²⁰ *Oratio in Sanctum Cyprianum*, P.G. 35, col. 1193 ; *Epitaph, in Caesarium*, P.G., 38, col. 20.

²¹ *Catehezele mistagogice*, XIII, 9, P.G., 33, col. 1116.

²² *In S. Stephanum*, P.G., 42, col. 732 C urm.

²³ Fer. Ieronim, *Epistola 109, ad Riparium*, P.L., 22, col. 907.

adora pe Cel ai cărui martiri sînt²⁴. Sf. Ciril al Alexandriei combătînd pe Iulian Apostatul scrie : „Noi nu-i numim pe martiri zei, și nu-i adorăm cu onoruri dumnezeiești, ci cu un cult de iubire și de cinste“²⁵. În lucrarea „Tratamentul bolilor păgîne“, fecundul și învățatul episcop Teodoret de Cir preciza : „Pe sfinții martiri îi cinștim ca pe martori ai lui Dumnezeu și slujitori ai Lui foarte iubitori“... Cei sănătoși se roagă pentru păstrarea sănătății lor, cei ce se luptă cu boala se roagă de vindecare ; cei ce n-au copii cer, femeile sterpe se roagă pentru a deveni mame, iar cele ce se bucură de această binecuvîntare se roagă pentru păstrarea ei. Ce ce întreprind călătorii se roagă spre a-i avea călăuză și tovarăși, iar cei ce revin le aduc daruri cuvenite. Și ei nu se roagă sfinților ca unor dumnezei, ci ca unor oameni dumnezeiești, rugîndu-i spre a le servi de mijlocitor la Dumnezeu) ...“²⁶.

Sf. Ambrozie încuraja pe creștini să-și adreseze martirilor rugăciunile lor : „Ei pot cere iertare pentru păcatele noastre, ei care au spălat păcatele lor, dacă au avut, în singele lor propriu. Ei sînt martirii lui Dumnezeu, conducătorii noștri, martorii vieții noastre și faptelor noastre. Să nu ne rușinăm a-i lua ca mijlocitori în slăbiciunile noastre ; și ei au cunoscut slăbiciunile trupului, chiar stăpînindu-le“²⁷. Fer. Augustin subliniază natura cinștirii sfinților : „Care episcop a zis vreodată stînd la altar sau la mormîntul martirului : Ți jertfim ție, Petre, Pavele sau Cipriane ? Ceea ce se jertfește, se jertfește lui Dumnezeu singur. Sfinții se cinștesc, nu se adoră...“²⁸. Ei trebuie cinșiți pentru a-i imita, nu adorați ca o religie“²⁹. Sintetizînd doctrina creștină, Sf. Ioan Damaschinul arăta : „Venerăm pe sfinți pentru Dumnezeu, pentru că ei sînt slujitorii Lui, copiii și moștenitorii lui Dumnezeu prin participare (I Ioan 5, 19), prietenii lui Hristos, temple vii ale Sfîntului Duh... Căci cinștea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de stăpînul obștesc“³⁰.

4. *Cultul sfinților în Biserica Ortodoxă*. În lumina Sfintei Scripturi, a Sfintei Tradiții, Biserica Ortodoxă practică cultul sfinților și-l socotește obligatoriu pentru credincioșii săi. Canonul 20 al Sinodului de la Gangra (340) anatemizează pe ereticii eustațieni care respingeau slujbele de pomenire a sfinților³¹, iar hotărîrea Sinodului VII ecumenic privitor la cultul lor, ca și cinșirea moaștelor și a icoanelor, este categorică și normativă.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Sf. Ciril al Alexandriei, *Despre sfînta religie a creștinilor împotriva cărților ateului Iulian*, P.G., 76, col. 810.

²⁶ Teodoret de Cir, *Tratamentul bolilor păgîne*, P.G., 83, col. 1012. 1032.

²⁷ *De viduis*, c. IX, 55, P.L., 46, col. 251.

²⁸ *De vera religione* 55, 108, P.L., 34.

²⁹ *De vera religione* 55, P.L. 34.

³⁰ Sf. Ioan Damaschinul, *Dogmatica*, trad. D. Fecioru, București, 1938, p. 278.

³¹ Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, partea I, trad. dr. Nicolae Popovici și Uroș Kovincici, Arad, 1934, p. 48.

În sedința din 1 octombrie 787, Sinodul își motiva hotărîrea astfel : „Hristos e cel care ne-a eliberat de idolatrie prin întruparea, moartea și învierea Sa. Nu un Sinod sau un împărat a vindecat Biserica de rătăcirea idolatriei, ci Hristos Domnul. Lui și nu oamenilor îi revine această glorie și cinste. Domnul, apostolii, profeții, ne-au învățat că trebuie să cinstim și să lăudăm pe Sfînta Maică a lui Dumnezeu, care e mai presus de toate puterile cerești, apoi pe sfinții îngeri, pe apostoli, profeți, martiri, pe sfinții părinți și pe toți sfinții, și că trebuie să recurgem la solia lor, care poate să ne facă plăcuți lui Dumnezeu, dacă trăim în chip virtuos”³².

În epoca Reformei, a războaielor religioase și conflictelor doctrinare din Occident, Biserica Ortodoxă și-a precizat învățătura din nou și în această privință, într-o fericită sinteză, în *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, aprobată de Sinodul de la Iași din 1642 : „Noi chemăm pe sfinți mijlocitori către Dumnezeu, ca ei să-L roage pentru noi ; și îi chemăm pe ei nu ca pe niște dumnezei, ci ca pe prietenii lui Dumnezeu, căruia ei slujesc, și pe care ÎL măresc și I se închină. Noi avem trebuință de ajutorul lor, nu pentru că ei ne-ar ajuta cu puterea lor de la dinșii, ci, fiindcă ei cei pentru noi, prin solirile lor, harul lui Dumnezeu. Căci astfel și Sfînta Scriptură ne învață să cerem mijlocirea și rugăciunile către Dumnezeu de la sfinții cei încă vii, cum a făcut Apostolul Pavel . . .

De aceea noi pe sfinții lui Dumnezeu nu-i cinstim cu închinare dumnezeiască, ci îi chemăm ca pe frații noștri și prietenii ai lui Dumnezeu, ca să ceară pentru noi către Domnul, lucru ce nu este împotriva acestei porunci a Decalogului, pentru că după cum Israelitenii n-au greșit rugînd pe Moise să mijlocească pentru dinșii către Dumnezeu, tot așa nici noi nu păcătuim, chemînd ajutorul și rugăciunea sfinților”³³.

5. *Canonizarea sfinților*. Cultul sfinților este o pioasă moștenire din epoca Bisericii primare. Izvorul sfințeniei însă nu seacă în Biserică ; ea a cunoscut sfinți în toate epocile istorice pe care le-a traversat. Augustin reliefează capacitatea Bisericii de a da sfinți : „Izvorul sfințeniei nu a fost secăt . . . Sînt în grădina Domnului nu numai trandafiri de martiri, dar și crini de fecioare, iedera soților, violetele văduvelor . . . Să învățăm, deci, de la acești noi sfinți, cum un creștin trebuie să-L imite pe Hristos”³⁴.

Sfinții s-au manifestat înainte de a fi proclamați ca atare de Biserică, prin viața lor curată și nepătată, prin mărturisirea credinței, prin minuni făcute și după moarte. Minunile răspîndesc cultul lor, venerarea locală premerge venerării lor la scară largă și precede în fapt canonizarea juridică³⁵. Autoritatea bisericească prin actul ei canonic dă mărturie despre aceste fapte intrate în conștiința ecumenică a Bisericii, oficializînd venerarea sfîntului respectiv.

³² C. Hefele-Dom H. Leclercq, *Histoire des Conciles*, II, 2, Paris, 1910, p. 768.

³³ *Mărturisirea ortodoxă*, ed. București, 1942, partea III, răsp. la întrebarea 52, pp. 316—318.

³⁴ Cf. P. Séjorné, art. cit. col. 914.

³⁵ Bulgakoff, o.c., p. 155.

„Canonizarea este un act formal, prin care se recunoaște solemn sfințenia cuiva, și prin care se instituie oficial, cultul celui recunoscut ca sfânt. Dar în Biserica Ortodoxă, ca și în întreaga Biserică de altfel, procedeul obișnuit prin care cineva e așezat în rândul sfinților, nu a fost canonizarea formală din partea Bisericii conducătoare, ci a fost și a rămas, canonizarea obștească, canonizarea spontană din partea credincioșilor, care inițiau crearea cultului pe seama unuia sau altuia dintre cei adormiți întru Domnul cu faima de sfânt...”³⁶

6. *Sfinții români*. Printre sfinții cinstiți de Biserica Ortodoxă sînt și sfinții români, unii cunoscuți, alții așteptînd canonizarea, dar care au intrat în conștiința poporului român ca stare. Spre ilustrare, oferim cîteva nume, din cei ce formează podoaba cea netrecătoare a Bisericii Ortodoxe Române, ca mărturie că și poporul nostru, a dat Bisericii începînd cu cele mai vechi timpuri sfinți răsăriți din sinul său, care strălucesc îmbogățind spiritualitatea românească: Dasius și alții de la Durostorum (secolul IV), Montanus din Singidunum (secolul IV), Nichita de Remesiana (secolul IV—V), Nichita Martirul (secolul IV), Leontie de la Rădăuți (secolul XIV—XV); Ioan de la Prislop (secolul XV); Daniil de la Voroneț (secolul XV); Vasile de la Moldovița (secolul XV—XVI); Gavriil de la Neamțu (secolul XV); Rafail de la Agapia (secolul XVI)? Iosif cel Nou de la Partoș (secolul XVII); Iosif de la Bisericanii (secolul XVI—XVII); Chiriace de la Tazlău (secolul XVI—XVII), Ioan Românul (secolul XVII), Ioan de la Rîșca (secolul XVII), Calinic de la Cerica (secolul XIX), Antipa din Calopodești (secolul XIX), etc.³⁷ O listă mai bogată alcătuită recent³⁸, cuprinde numeroase nume de sfinți și martiri români, printre care și cei canonizați de Biserica Ortodoxă Română în 1955.

Dintre sfinții români, unii au intrat încă de multă vreme înainte în conștiința întregii Biserici Ortodoxe, fiind pomeniți cu evlavie și cuviință. Sfîntul Daniil Sihastru contemporan lui Ștefan cel Mare s-a bucurat de un cult discret echivalent evlaviei străbune, dar statornic și neîntrerupt încă din vremea trecerii la cele veșnice. Un cărturar ucrainian de la începutul veacului XVII, Zaharia Kopystenski, scria că Biserica sa cunoștea și cîntecul numeroși sfinți români, începînd cu Daniil Sihastru³⁹. Biserica Bulgară a canonizat-o pe sfînta Teofana, fiica voievodului Basarab I, iar cultul ei a trecut și în Biserica Sîrbă⁴⁰. În veacul XVII, grecii l-au canonizat pe Sfîntul Ioan Românul sau Valahul⁴¹ iar în secolul XIX, Sf. Antipa din

³⁶ Dr. Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, 1945, p. 77.

³⁷ Idem, p. 7.

³⁸ Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1982, pp. 505—513.

³⁹ Monahul Zaharia Kopystenski a scris *Palinodia* între 1621—1622, publicată în „Russkaia Istoriceskaia Biblioteka”, tom. IV, S. Petersburg, 1878, col. 313—1200.

⁴⁰ I. Kalinderu, *Episcopul Melhisedec*, București, 1894, p. 26, nota 1.

⁴¹ N. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica Ortodoxă Română*, Cernăuți, 1942, p. 5.

Moldova a fost trecut în sinaxarele rusești ⁴². În anul 1949, regretatul patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii s-a adresat Sfântului Sinod al Bisericii noastre cu rugămintea de a-i comunica numele sfinților români spre a-i scrie în calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse ⁴³.

Începînd cu anul 1955, chipul duhovnicesc al Bisericii noastre strămoșești a fost împodobit cu canonizarea oficială a sfinților români: Sf. ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie); Sfinții ierarhi și mărturisitori Ilie Iorest și Sava (24 aprilie); Cuvioșii mărturisitori Sarai, Sofronie de la Cioara și țaranul Oprea din Săliște (21 octombrie), iar cu un an mai târziu, în 1956, s-a făcut canonizarea solemnă a Sfântului ierarh Iosif cel Nou de la Partoș (15 septembrie). Deopotrivă cu canonizarea solemnă, s-a procedat și la extinderea cultului unor sfinți cu cinstire locală. Printre aceștia îi amintim pe: Sf. Ioan Românul sau Valahul, canonizat de Patriarhia Ecumenică încă în 1662, îndată după moartea sa martirică din 12 mai 1662, pe Cuvioasa Paraschiva de la Iași (14 octombrie), Sf. Filoftea de la Argeș (7 decembrie), Sf. Grigorie Decapoliul de la Bistrița-Vilcea (20 noiembrie), Sf. Dimitrie cel Nou din București (27 octombrie) și Sf. Nicodim de la Tismana (26 decembrie) ⁴⁴. Așa fiind, credincioșii români pot invoca și solirile sfinților noștri străbuni pentru toate trebuințele lor spirituale, aprinzînd candelă la raclele și icoanele celor ce se roagă în ceruri, la Dumnezeu, pentru ocrotirea și mîntuirea poporului român.

7. *Cultul sfinților — motiv de unitate.* Creștinătatea contemporană este în căutarea unității pierdute, întru împărtășirea cu același Hristos Dumnezeu, în „comuniunea sfinților“, după dorința-poruncă a Mîntuitorului „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21). Pe măsură ce creștinii se vor apropia și se vor cunoaște mai bine unii pe alții, reconstituirea unității ar putea fi grăbită prin sporul de dragoste în Hristos și de comuniune prin rugăciune, după modelul sfinților. Unitatea Bisericii este asigurată prin aceeași credință, dragoste și nădejde în Capul ei, transpusă în rugăciunile mădularilor unul pentru altul. „Este un singur trup și un singur Duh, precum ați fost chemați la o singură nădejde a chemării voastre; este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste toate și întru noi toți“ (Efeseni 4, 4—6). Unitatea face din Biserică o comunitate ce devine, prin dumnezeirea Capului ei, prin calitate și chemarea membrilor ei, o comuniune a sfinților. Rugăciunea circulă în acest trup unic al lui Iisus Hristos ca sîngele într-un organism viu, creștinii putîndu-se ruga aici și dincolo de moarte. Dragostea lui Dumnezeu răspunde celor ce-L caută cu sinceritate, iar rugăciunile sfinților îi întăresc și-i apropie de Hristos.

Concluzii a) După mărturia Sfintei Scripturi și a dascălilor Bisericii, sfinții sînt bineplăcuți și apropiați prieteni și casnici ai lui Dumnezeu, care pot mijloci pentru noi, rugîndu-se pentru ajutorul și mîntuirea noastră,

⁴² Niculae M. Popescu, *Nifon II, Patriarhul Constantinopolului*, București, 1914, Extras din „Analele Academiei Române“, p. 793.

⁴³ Liviu Stan, *Canonizarea sfinților români*, în „B.O.R.“, nr. 6/1968, p. 793.

⁴⁴ Revista „B.O.R.“ nr. 11—12/1985, pp. 1030—1041.

în deplină comuniune. Cultul ce li se aduce este de cinstire, de venerare, ca un omagiu pentru virtuțile lor, pentru credința lor, pentru felul în care au viețuit învingând patimile trupului.

b) Sfințenia este permanentă în Biserică și se manifestă prin întreaga lucrare a ei ce cuprinde și darurile Duhului Sfânt acordate sfinților.

c) Din pământul românesc au răsărit numeroși sfinți care înobilează spiritualitatea noastră ortodoxă, iar canonizarea făcută de Biserica Ortodoxă Română le-a stabilit și confirmat cultul ce li se cuvine spre cinstire.

d) Cultul sfinților este o școală a credinței, virtuții și dragostei pentru Dumnezeu, contribuind deopotrivă la unitatea Bisericii celei una, al cărei cap este Iisus Hristos, întru care ne mintuim.

GHID CANONIC PRIVIND ADMINISTRAȚIA BISERICESCA *

de : pr. prof. CONSTANTIN RUS

De la o vreme se discută cu aprindere și cu invocarea a numeroase argumente, problema codificării canoanelor Bisericii Ortodoxe. Ea a mai fost pusă și anterior, respectiv la Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse din 1917. Atunci problema codificării canoanelor a fost dezbătută pe baza lucrărilor Comisiei presinodale a Bisericii Ortodoxe Ruse din anii 1906—1908. Canonistul V. V. Beneșevici a fost desemnat cu întocmirea unui proiect mai cuprinzător în vederea codificării. La propunerea acestuia, întreaga lucrare de codificare a fost încredințată unei comisii de canoniști.¹

Cîteva ani mai tîrziu, problema codificării canoanelor a făcut obiectul unor dezbateri și a unei hotărîri corespunzătoare a Congresului interortodox întrunit la Constantinopole în anul 1923. Sub impulsul hotărîrii respective și a unor preocupări mai vechi, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a instituit, în toamna anului 1928, o comisie restrînsă pentru lucrările pregătitoare în vederea codificării canoanelor, compusă din : dr. D. Gh. Boroianu, profesor de Drept bisericesc de la Facultatea de teologie din București, C. Dron, consilier la Patriarhia Română și dr. I. Matei, pe atunci director al Internatului teologic din București.² Doi ani mai tîrziu, Comisia interortodoxă întrunită la Vatopedi (1930) a hotărît să treacă problema codificării canoanelor pe agenda unui viitor sinod ecumenic. Congresul profesorilor de teologie ortodoxă, întrunit în 1936 la Atena, a dezbătut, de asemenea, problema codificării canoanelor.³ Dintre teologii ortodocși care au scris despre problema codificării

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Drept bisericesc a Institutului teologic universitar din București, sub îndrumarea P.C. Prof. dr. Constantin N. Galeriu, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ Pr. prof. Liviu Stan, *Codificarea canoanelor*, în „Studii Teologice” nr. 9—10/1969, pp. 631—632.

² *Idem*, p. 631.

³ *Idem*, p. 632.

canoanelor, îi amintim pe preotul prof. dr. Valerian Șesan⁴, preotul prof. dr. Liviu Stan⁵ și Evangelos Mantzouneas⁶.

Problema a fost reluată la Conferința Panortodoxă de la Rhodos din 1961 și inclusă în tematica adoptată pentru un viitor Sinod Panortodox, în formularea următoare: „Codificarea Sfintelor Canoane și a rânduierilor canonice — supusă aprobării printr-un Sinod Ecumenic” (cap. III — „Conducerea și organizarea Bisericii”, paragraf A)⁷.

În problema codificării canoanelor nu se poate admite un aspect esențial al legiferării bisericești, ce constă în adoptarea de norme canonice pe cale de obicei. În consecință, normele juridice generalizate în Biserică după anul 920 sînt și trebuie considerate tot „canoane”, chiar dacă nu s-a mai folosit acest termen. Astfel, conștiința canonică a Bisericii arată că ea nu și-a pierdut puterea legiuitoare din epoca sinoadelor ecumenice sau din epoca primei faze a codificării canoanelor, încheiată în anul 920. În virtutea acestei puteri, Biserica poate adopta și astăzi norme juridice pentru organizarea și conducerea ei, sub numele de „canoane”, legi care pot fi numite tot „sfinte canoane” cu același temei cu care au fost numite cele date pînă în anul 920.

În cele ce urmează ne-am propus doar o sintetizare a canoanelor Bisericii Ortodoxe privind administrația bisericească, cu elementele principale de drept administrativ bisericesc și canoanele de referință, conținutul acestora putînd fi urmărit în colecția canonică.

I. Organele administrative

Sinoadele: Sinodul I ecumenic — canonul 5; Sinodul II ecumenic — canonul 6; Sinodul IV ecumenic — canonul 5; Sinodul VI ecumenic — canonul 8; Sinodul VII ecumenic — canonul 6; canonul 37 apostolic; Antiohia — canoanele 16, 18, 19, 20; Cartagina (Codul african) — canoanele 18, 51, 76, 77.

⁴ Pr. prof. dr. Valerian Șesan, *Revizuirea canoanelor și a altor norme bisericești precum și codificarea lor*, Cernăuți, 1937.

⁵ Pr. prof. Liviu Stan, *art. cit.* pp. 631—648; idem, *Tăria nezdruncinată a sfintelor canoane*, în „Studii Teologice” nr. 2/1970, pp. 300—304; C. Dron, *Valoarea actuală a canoanelor*, București, 1928; Idem, *Canoanele*, vol. I, București, 1932, vol. II, București, 1935; pr. Victor Popescu, *Călăuză canonică*, în „B.O.R.” nr. 6—7/1956, pp. 569—623; D. Boroianu, *Canoanele Sfintei Biserici Ortodoxe de Răsărit după chestiuni și cu îndreptări*, 2 vol. Iași, 1899.

⁶ Evangelos Mantzouneas, *Kanonikos Dikononikos Kodix*, Athena, 1974, idem, *Kanonikus Diokitikos Kodix*, Athena, 1974.

⁷ Pr. prof. Liviu Stan, *Codificarea canoanelor*, p. 633.

Trepte ale ierarhiei jurisdicționale

1. Mitropoliți : Sinodul I ecumenic — canonul 6 ; Sinodul II ecumenic — canonul 2 ; Sinodul III ecumenic — canonul 8 ; Sinodul IV ecumenic — canoanele 9, 17, 25 ; canonul 34 apostolic ; Sinodul I—II din Constantinopol (861) — canoanele 14, 15, 16 ; Antiohia — canonul 9.

2. Episcopi : Sinodul I ecumenic — canonul 8 ; Sinodul IV ecumenic — canoanele 2, 16, 29 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 20 ; Sinodul VII ecumenic — canoanele 3, 4 ; canoanele 29, 30, 32, 34, 76 apostolice ; Sinodul I—II din Constantinopol (861) — canonul 16 ; Antiohia — canoanele 9, 12, 18, 19, 23, 25 ; Laodicea — canonul 57 ; Sardica — canoanele 3, 7, 8, 11, 12 ; Cartagina — canonul 67 ; Sfântul Ciril — canonul 1.

3. Episcopi auxiliari : Ancira — canonul 13 ; Neocezarea — canonul 14 ; Antiohia — canonul 10 ; Sfântul Vasile cel Mare — canonul 89.

Impărțirile administrative :

1. Prerogative ale Bisericilor autocefale : Sinodul IV ecumenic — canonul 17 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 38.

2. Mitropolia : Sinodul IV ecumenic — canonul 12.

II. Lucrarea administrativă

Participarea la adunările Sfântului Sinod : Sinodul IV ecumenic — canonul 19 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 8 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 6 ; canonul 37 apostolic ; Laodicea — canonul 40 ; Cartagina — canoanele 76, 95.

Supunerea la administrație : Sinodul IV ecumenic — canonul 13 ; canoanele 31, 39 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopol — canoanele 14, 15 ; Cartagina — canoanele 31, 53, 54, 122.

Renunțarea la administrație : Sinodul I ecumenic — canoanele 15, 16 ; Sinodul IV ecumenic — canoanele 5, 10, 20 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 18 ; canonul 15 apostolic ; Antiohia — canonul 17 ; Sardica — canonul 19.

Renunțarea la eparhie și parohie : Sinodul I ecumenic — canonul 6 ; Sinodul I—II Constantinople — canonul 16 ; Antiohia — canoanele 3, 17 ; Cartagina — canoanele 71, 121.

III. Autoritatea asupra mănăstirilor și a bunurilor bisericești

Fundarea mănăstirilor : Sinodul IV ecumenic — canoanele 4, 24 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 49 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 17 ; Sinodul I—II Constantinople — canoanele 1, 7.

Clericii mănăstirilor și a instituțiilor monahale : Sinodul IV ecumenic — canonul 8.

Bunurile bisericești : Sinodul VII ecumenic canonul 12 ; canoanele 38, 40, 41 apostolice ; Ancira — canonul 15 ; Gangra — canoanele 7, 8 ; Antiohia — canoanele 25, 25 ; Cartagina — canoanele 26, 33 ; Sf. Teofil al Alexandriei — canonul 11 ; Sf. Ciril al Alexandriei — canonul 2.

Iconomi și administrării bunurilor bisericești : Sinodul IV ecumenic — canonul 26 ; canoanele 38, 41 apostolice ; Antiohia — canonul 25 ; Sf. Teofil al Alexandriei — canonul 10.

IV. Membrii clerului în general

Episcopii : Sinodul I ecumenic — canonul 4 ; canoanele 1, 14, 16, 38, 40, 74, 76 apostolice ; Sinodul I—II din Constantinopol — canonul 14 ; Sardica — canonul 10 ; Cartagina — canoanele 12, 33, 39.

Preoții : canoanele 2, 31 apostolice ; Ancira — canonul 14 ; Neocezarea — canoanele 1, 7, 9, 11, 12, 13, 14 ; Laodicea — canoanele 36, 56 ; Cartagina — canoanele 6, 7, 10, 11, 27, 33.

Diaconii : Sinodul I ecumenic — canonul 18 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 16 ; Ancira — canonul 10 ; Neocezarea — canoanele 10, 15 ; Laodicea — canonul 20.

Dispoziții canonice privind preoția sacramentală în general

Episcopii, preoții și diaconii : Sinodul I ecumenic — canoanele 15, 16 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 10 ; canoanele 5, 6, 7, 8, 17, 18, 25, 27, 28, 29, 33, 42, 44, 45, 51, 53, 59, 63, 68, 69, 70, 83 ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 8 ; Sardica — canonul 16 ; Cartagina — canoanele 3, 16.

Episcopii și preoții : canoanele 3, 4, 46, 47, 49, 50, 52, 58, 81 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 15 ; Antiohia — canonul 11 ; Laodicea — canonul 58.

Preoții și diaconii : Sinodul I ecumenic — canonul 16 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 13, 14 ; canoanele 2, 15, 32, 39 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopole — canoanele 11, 13 ; Ancira — canoanele 1, 2 ; Cartagina — canonul 20.

Clerici inferiori : canoanele 26, 43 apostolice ; Antiohia — canonul 10 ; Laodicea — canoanele 15, 21, 22, 23, 25, 43 ; Cartagina — canonul 90.

Clerici în general : canoanele 11, 12, 13, 23, 54, 55, 56, 57, 62, 64, 65, 66, 72 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 12 ; Neo-

cezarea — canonul 8 ; Antiohia — canoanele 3, 10 ; Laodicea — canoanele 24, 27, 41, 42, 54, 55 ; Sardica — canoanele 18, 19 ; Cartagina — canoanele 9, 22, 25, 28, 35, 38, 40.

V. Intrarea în cler și consecințele ei Condițiile intrării în cler

1. Credința ortodoxă : Sinodul I ecumenic — canonul 2 ; canonul 80 apostolic ; Neocezarea — canonul 12 ; Laodicea — canonul 3 ; Sardica — canonul 10.

2. Vîrsta canonică : Sinodul VI ecumenic — canonul 11 ; Cartagina — canonul 21.

3. Integritatea fizică : Sinodul I ecumenic — canonul 1 ; canoanele 21, 22, 77 apostolice.

4. Integritatea spirituală : canonul 79 apostolic.

5. Pregătirea cerută (studiile) : Sinodul VII ecumenic — canonul 2 ; Cartagina — canonul 18.

6. Cercetarea canonică : canonul 80 apostolic ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 17 ; Sardica — canonul 10.

7. Examinarea candidaților pentru preoție : Cartagina — canonul 50 ; Sf. Teofil al Alexandriei — canonul 7 ; Sf. Ciril al Alexandriei — canonul 4.

8. Aîlegerea clerului.

a) Episcopii : Sinodul I ecumenic — canonul 4 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 3 ; Laodicea — canonul 12.

b) Preoții : Sinodul VII ecumenic — canonul 3 ; Laodicea — canonul 13.

9. Hirotonirea clerului.

a) Hirotonirea episcopilor : Sinodul I ecumenic — canonul 4 ; canonul 1 apostolic ; Antiohia — canonul 19 ; Laodicea — canonul 5 ; Sinodul din Constantinopol (394) — canonul 1 ; Cartagina — canoanele 13, 49.

b) Hirotonirea preoților : canonul 2 apostolic ; Ancira — canonul 13 ; Sf. Teofil al Alexandriei — canonul 7.

c) Validitatea hirotoniei :

— Hirotonie fără oficiu : Sinodul IV ecumenic — canonul 6.

— Hirotonia extrateritorială : canonul 35 apostolic ; Antiohia — canoanele 13, 22.

— Hirotonie prin simonie : Sinodul IV ecumenic — canonul 2 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 22 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 5 ; canonul 29 apostolic.

— Hirotonie prin nepotism : canonul 76 apostolic.

— Hirotonia din nou : canonul 68 apostolic ; Cartagina — canonul 48.

Căsătoria clerului

1. Căsătoria preoților :
 - a) Căsătoria permisă : Sinodul VI ecumenic — canoanele 6, 13 ; canonul 5 apostolic ; Gangra — canonul 4.
 - b) Căsătorii succesive interzise pentru clerici și soțiile lor : Sinodul VI ecumenic — canonul 3 ; canonul 17 apostolic ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 12.
 - c) Alte căsătorii interzise pentru clerici : Sinodul VI ecumenic — canoanele 6, 26 ; canoanele 18, 19 apostolice ; Neocezarea — canonul 8 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 27 ; Sf. Teofil al Alexandriei — canoanele 3, 5.
2. Căsătoria pentru clerul inferior :
 - a) Căsătorie permisă : canonul 26 apostolic ; Cartagina — canonul 16.
 - b) Căsătorii interzise : Sinodul IV ecumenic — canonul 14.
3. Celibatul episcopilor : Sinodul VI ecumenic — canoanele 12, 30, 48.

VI. Exercitarea autorității ierarhice bisericești

Numirea episcopilor și a clericilor în general : Ancira canoanele 13, 18 ; Antiohia — canonul 17 ; Sardica — canoanele 6, 18, 19 ; Cartagina — canonul 98.

Exercitarea extraordinară a autorității : Sinodul ecumenic — canonul 37.

Neglijență în exercitarea autorității ierarhice bisericești : canonul 36 apostolic ; Cartagina — canoanele 71, 121, 123.

Transferul episcopilor și al preoților : Sinodul I ecumenic — canoanele 15, 16 ; Sinodul IV ecumenic — canoanele 10, 20 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 17, 18 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 15 ; canoanele 14, 15 apostolice ; Antiohia — canoanele 3, 21 ; Cartagina canonul 71.

Demisia episcopilor și a clerului în general : Sinodul I—II Constantinopol — canonul 16 ; Sf. Petru al Alexandriei — canonul 10 ; Sf. Ciril al Alexandriei — canonul 3.

Coborîrea din treaptă : Sinodul I ecumenic — canonul 8 ; Sinodul IV ecumenic — canonul 29 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 20 ; Sf. Ciril al Alexandriei — canonul 1.

VII. Drepturile și îndatoririle clerului

Prerogativa de primat : Sinodul I ecumenic — canonul 6 ; Sinodul II ecumenic — canonul 3 ; Sinodul IV ecumenic — canonul 28 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 36, 39 ; canonul 34 apostolic ; Antiohia — canonul 9 ; Cartagina — canonul 85.

Datoriile diaconilor : Sinodul I ecumenic — canonul 18 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 7 ; Laodicea — canonul 20.

Scrisorile canonice : Sinodul IV ecumenic — canonul 13 ; canoanele 12, 33 apostolice ; Antiohia — canoanele 7, 8, 11, 13 ; Laodicea — canoanele 41, 42 ; Cartagina — canoanele 85, 94, 95, 106.

Încălcarea responsabilității : Sinodul IV ecumenic — canoanele 20, 25 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 80 ; canoanele 39, 58 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 3 ; Antiohia — canonul 17.

VIII. *Disciplina canonică privind unele comportări ale clericilor*

Clericii eparhiei străine : Sinodul I ecumenic — canoanele 15, 16 ; Sinodul IV ecumenic — canoanele 10, 13, 20, 23 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 17, 18, 20 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 10 ; canoanele 12, 16, 33 apostolice ; Antiohia — canoanele 7, 8 ; Sardica — canoanele 15, 16, 17, 19 ; Laodicea — canonul 42 ; Cartagina — canonul 55.

Intrarea neautorizată într-o parohie străină : Sinodul I ecumenic — canonul 15 ; Sinodul IV ecumenic — canonul 5 ; canoanele 14, 15 apostolice ; Necezarea — canonul 13 ; Antiohia — canoanele 13, 16, 21, 22 ; Sardica — canoanele 1, 2, 3, 20, 21 ; Cartagina — canonul 56.

Consuljirea cu episcopul locului : Sinodul I ecumenic — canonul 18 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 7, 16 ; Laodicea — canonul 20 ; Sardica — canonul 9.

Îmbrăcămintea clerului : Sinodul VI ecumenic — canonul 27 ; Sinodul VII ecumenic — canonul 16.

Distingerea treptelor ierarhice : Sinodul I ecumenic — canonul 6 ; Sinodul II ecumenic — canonul 6 ; Sinodul IV ecumenic — canoanele 9, 21 ; canonul 74 apostolic ; Antiohia — canoanele 14, 15 ; Cartagina — canoanele 8, 12, 14, 15, 19, 20, 28, 79, 87, 96, 104, 107, 125, 128.

Validitatea generală a sancțiunilor : canoanele 10, 11, 12, 13, 16, 32 apostolice ; Sardica — canonul 13.

Nesupunere față de autoritatea bisericească : Sinodul IV ecumenic — canoanele 8, 18, 20 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 31 ; canoanele 13, 36, 74 apostolice ; Gangra — canonul 6 ; Antiohia — canoanele 4, 9, 10, 17 ; Laodicea — canonul 57.

Violarea mărturisirii : Cartagina — canonul 132 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 34 ; Sf. Nichifor Mărturisitorul — canonul 27.

Negarea mărturisirii : canonul 52 apostolic ; Cartagina — canoanele 7, 43.

Probleme materiale (profesii) : Sinodul IV ecumenic — canoanele 3, 4, 7 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 9, 10 ; canoanele 6, 81, 83 apostolice ; Cartagina — canonul 16.

Dans și joc de noroc : Sinodul VI ecumenic — canonul 50 ; canoanele 42, 43 apostolice.

Practici necreștine : Sinodul VI ecumenic — canoanele 24, 51, 62, 65, 71 ; Laodicea — canoanele 53, 54, 55 ; Cartagina — canoanele 15, 60, 61.

Luarea de dobândă : Sinodul I ecumenic — canonul 17 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 10 ; canonul 44 apostolic ; Laodicea — canonul 4 ; Cartagina — canoanele 5, 20.

XI. Sfintele Taine

Botezul : Sinodul I ecumenic — canonul 19 ; Sinodul II ecumenic — canonul 7 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 84, 95 ; canoanele 46, 47, 49, 50, 68 apostolice ; Neocezarea — canonul 6 ; Sf. Nichifor Mărturisitorul — canonul 25 ; Cartagina — canoanele 18, 45.

Sfintul Mir : Sinodul II ecumenic — canonul 7 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 95 ; Laodicea — canonul 48 ; Cartagina — canonul 6.

Sfinta Euharistie : Sinodul I ecumenic — canonul 13 ; Sinodul VI ecumenic — canoanele 23, 28, 32, 57, 83, 101 ; canoanele 8, 9 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 12 ; Ancira — canonul 2 ; Antiohia — canoanele 2, 4 ; Laodicea — canoanele 14, 19, 49, 51, 58 ; Cartagina — canoanele 18, 37, 41, 47 ; Nicolae, patriarhul Constantinopolului — canonul 4.

Taina Mărturisirii : Sinodul VI ecumenic — canonul 102 ; Cartagina — canoanele 7, 43 ; Sf. Vasile cel Mare — canoanele 5, 74, 84.

Taina Preoției : Sinodul I ecumenic — canoanele 1, 10, 19 ; Sinodul II ecumenic — canonul 2 ; canoanele 1, 2, 17, 18, 19, 21, 22, 29, 61, 68, 77, 78, 79 apostolice ; Sinodul I—II Constantinopole — canonul 17 ; Laodicea — canoanele 3, 5 ; Sardica — canonul 15 ; Cartagina — canoanele 36, 48, 49, 50 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 12 ; Sf. Teofil al Alexandriei — canoanele 7, 12 ; Sf. Tarasiu — canonul 1.

Taina Cununiei

1. Căsătoria în general : canonul 26 apostolic ; Gangra — canoanele 1, 4, 10, 14 ; Laodicea — canoanele 52, 53, 54 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 26.

2. Sfînțenia Căsătoriei : Laodicea — canoanele 53, 54 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 9.

3. Căsătoriile mixte : Sinodul IV ecumenic — canonul 14 ; Sinodul VI ecumenic — canonul 72 ; Laodicea — canoanele 10, 31 ; Cartagina — canonul 21.

4. Impedimente la căsătorie : Sinodul VI ecumenic — canoanele 3, 26 ; canonul 19 apostolic ; Neocezarea — canonul 2 ; Sf. Vasile cel Mare — canoanele 23, 76, 78, 87.

5. Impedimentul rudeniei spirituale : Sinodul VI ecumenic — canonul 53.

6. Impedimente la hirotonia și hirotesia clerului : Sinodul VI ecumenic — canoanele 3, 6, 26 ; Neocezarea — canonul 1 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 24.

7. Impedimentul adulterului : Sf. Vasile cel Mare — canoanele 31, 46.
 8. Căsătoria cu un soț dispărut : Sf. Vasile cel Mare — canonul 36.
 9. Căsătoria săvârșită în timpul Postului Mare : Laodicea — canonul 52.
 10. A doua căsătorie : Neocezarea — canonul 7 ; Laodicea — canonul 1 ; Sf. Vasile cel Mare — canoanele 53, 87.
 11. Căsătoria a III-a : Sf. Vasile cel Mare — canonul 50.
 12. Poligamia : Neocezarea — canonul 3 ; Sf. Vasile cel Mare — canonul 80.
 13. Divorțul : Sf. Vasile cel Mare — canoanele 9, 48.
- Taina Sfintului Maslu : nu sînt canoane.
- Iconomia bisericească : Sinodul VI ecumenic — canoanele 95, 102 ; Sf. Vasile cel Mare — canoanele 1, 54, 74, 84, 85.

*

Spre a-și împlini scopul pentru care a fost întemeiată, Biserica își exercită neîntrerupt puterea cu care a fost investită de Mîntuitorul Iisus Hristos, nu numai prin acte sfințitoare — specifice scopului ei spiritual —, ci și prin acte corespunzătoare structurii ei ca societate cu ordine juridică. Între aceste norme de autoritate, izvoarele Dreptului bisericesc ortodox menționează, ca deosebit de importante, actele numite : „oros“ — „oroii“ și „kanon“ — „kanones“ deoarece au ajutat Biserica să-și asigure unitatea în învățătură, cult și disciplină.

Cu obligativitate generală s-au impus toate canoanele date sau confirmate de sinoadele ecumenice. Sinodul VI ecumenic, prin canonul 2, a hotărît „ca de acum înainte să rămînă întărite și statornicite, spre folosul sufletelor și spre tămăduirea patimilor“, nu numai cele 58 canoane apostolice și cele date de sinoadele ecumenice anterioare, ci și canoanele date de unele sinoade particulare și de Sfinți Părinți — care pînă atunci se aplicau numai în cuprinsul circumscripțiilor bisericești respective. Astfel, ele și-au extins obligativitatea în toată Biserica, firește în măsura în care erau în acord cu dispozițiile canonice ale sinoadelor ecumenice.

Același procedeu a fost aplicat și la Sinodul VII ecumenic care a confirmat toate canoanele întărite de Sinodul VI ecumenic : „Cu bucurie primim dumnezeieștile canoane și întărim așezămîntul lor întreg și nestrămutat, fiind date de trîmbițele Duhului Sfînt, de prealăudații Apostoli și de cele șase sfinite sinoade ecumenice și de cele locale, adunate spre a da astfel de așezăminte și de către Sfinții noștri Părinți. Căci dinșii, fiind toți de unul și același Duh Sfînt, au hotărît cele de folos“⁸.

Canonul 2 al Sinodului VI ecumenic menționează în încheiere : „Și nimănui nu-i este iertat a schimba canoanele mai înainte arătate, sau a le desființa, sau a primi, afară de acestea, alte canoane, născocite de oarecare

⁸ Canonul I Sinodul VII ecumenic, la Nicodim Milaș *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovinci și N. Popovici, vol. I, part. II-a, Arad, 1931, p. 490.

indivizi cu inscripții false, care au căutat să neguțătorească cu adevărul; iar dacă se va dovedi că cineva va încerca să înlocuiască vreun canon din cele zise cu altul nou, sau să-l desființeze, primește epitimia precum hătărăște același canon, împotriva căruia a greșit și prin aceasta se vindecă de ceea ce a greșit"⁹. De aici s-ar putea crede că puterea legislativă a Bisericii nu mai are dreptul de a schimba nici o lege dintre cele vechi. În realitate, Sfinții Părinți ai Sinoadelor VI și VII ecumenic n-au avut în vedere o asemenea măsură, ci numai ca legile întărite de ei să nu fie modificate în esența lor, sau contrar spiritului normelor juridice ale Bisericii. „De aceea, cu privire la competența puterii bisericești legiferatoare, trebuie să reținem că numai normele privitoare la viața externă a Bisericii se pot schimba și s-au și schimbat o dată cu viața Bisericii. Sfintul Duh, Care a însuflețit pe Părinți când au dat legi privitoare la nevoile Bisericii dintr-o epocă oarecare, n-a încetat și nu va înceta de a-i inspira și când se vor aduna într-alt chip, în numele lui Hristos, spre a schimba legile existente sau a da altele noi, conform noilor nevoi ale Bisericii”¹⁰.

În contemporaneitatea noastră se cunosc atâtea prefaceri fundamentale, se impune cu necesitate și o codificare a canoanelor, după criteriul raportării lor la adevărul relevant¹¹. Canoanele ce cuprind sau explică prescripțiile evanghelice, ca și cele în care apar elementele Sfintei Tradiții, cu referiri directe la adevărurile de bază ale credinței și la principiile fundamentale de organizare bisericească, trebuie păstrate pentru totdeauna ca norme de neînlocuit¹². Celelalte legi bisericești care au reglementat viața externă a membrilor ei în veacurile precedente — deși au primit o consacrare datorită întrebuințării lor îndelungate — pot fi părăsite sau adoptate împrejurărilor noi în care și Biserica își desfășoară activitatea¹³, ea singură având calitatea de a aprecia și dispune asupra mijloacelor folosite de misiunii ei, în funcție de epoca pe care o traversează.

⁹ Idem, p. 307.

¹⁰ Nicodim Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. de Dim. Cornilescu și Vasile Radu, revăzută de I. Mihălcescu, București, 1915, p. 51.

¹¹ Pr. prof. Liviu Stan, *Tăria nezdăruncinată a sfintelor canoane*, pp. 302—304; prof. Ilie Moldovan, *Canoanele și raportul lor cu Revelația divină*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1976, pp. 371—373.

¹² N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 33.

¹³ Prof. Iorga D. Ivan, „Oros și Kanon” în *Dreptul bisericesc Ortodox* în „Ortodoxia”, nr. 3/1970, p. 372.

VESTIGII BISERICESTI MEDIEVALE DIN ARIA MITROPOLIEI

de : EUGEN GREUCEANU

Reconstituirea vieții creștine de rit răsăritean din sud-vestul patriei noastre, în secolele mai îndepărtate ale feudalismului (secolele X—XVII), oferă importante dovezi privind continuitatea poporului român și pe aceste meleaguri.

Între problemele amintite se încadrează și obiectele de cult, realizate la un înalt nivel artistic, firește potrivit gustului și posibilităților epocii respective. Ele dovedesc capacitatea unei societăți și Biserici locale, bine închegate, de a le produce și a le recepta — pe cele din import — atribuindu-le valoarea necesară, în cadrul civilizației românești unitare de pe ambele versante ale Carpaților.

Din nefericire, vicisitudinile trecutului au distrus cea mai mare parte a acestor obiecte, mai ales din material lemnos și moale, iar altele au ajuns departe de locurile lor de băștină.

Un important element în definirea capacității productive a societății băștinașe îl constituie sursele ce dovedesc existența timpurie a unor ateliere bine înzestrate. În patrimoniul Muzeului Banatului din Timișoara se găsește inventarul unui atelier de orfevrărie, databil din secolele VIII—X. Printre altele, el conține o vatră portativă și tiparnițe, toate descoperite la Remetea Mare (jud. Timiș). Un atelier de argintărie funcționa în secolul XIII într-o localitate dispărută, aproape de satul Vârșand (jud. Arad). Cele 32 piese ale inventarului atestă complexitatea lucrărilor executate, de la valorificarea blocurilor de metal pur, pînă la piese finite, ca inele și brățări. Patrimoniul atelierului, descoperit în anul 1896, a ajuns în Muzeul Național din Budapesta, fără ca el să fi intrat în circuitul nostru științific¹.

Un alt centru românesc important a fost Lipova, care s-a ridicat mai ales în a doua jumătate a secolului XV și prima jumătate a celui următor, cunoscut printre altele, prin dezvoltarea meșteșugurilor, în rîndul cărora și orfevrăria. Cel mai cunoscut atelier de acest fel a aparținut giuvaergiului Dimitrie, care a activat în jurul anului 1550². Trebuie să ținem cont și de

¹ *Inventarul de sporire al Muzeului Național Budapesta*, poz. 103—32/1896 (în continuare *Inventar*...).

² Eugen Arădeanu, *Muzeul Patriarhiei Sîrbe*, în „M.B.” nr. 7—9/1981, p. 581.

faptul că în secolul următor, la Ineu a existat, până în anul 1658, o breslă a aurarilor, avînd 34 membri ³.

Alături de aceste ateliere pentru prelucrarea metalului prețios, existau oameni preocupați și de modelarea ceramicii, a sticlei, lemnului și etc., încă în epoca feudalismului timpuriu (secolele X—XIV). Dintre piesele de ceramică, menționăm un amulet confecționat din lut ars, avînd gravată o cruce, care provine foarte probabil din secolul XI, piesa fiind descoperită în secolul trecut, în albia Crișului Alb, între Pil și Socodor (jud. Arad) ⁴. Obiectul a ajuns în posesia muzeului din Giula (azi R. P. Ungară) și s-a pierdut în timpul celui de al doilea război mondial ⁵. Faptul că această cruce a avut un profil răsăritean este confirmată și de o altă piesă asemănătoare, găsită în albia Mureșului, în zona Aradului-Nou ⁶. Este cert că ambele obiecte sînt produse locale.

Cu decenii în urmă, cercetătorii au sesizat faptul că unele piese din faimosul tezaur de la Sinnicolaul-Mare au avut o destinație liturgică. Hia-dor Sztripszky se gîdea la o cană și la o tavă existente în colecție. Mai tirziu, s-a descoperit pe vasul nr. 10 (numerotare convențională) o inscripție greacă, referitoare la Botez și la puterea miraculoasă a apei sfințite. Ion Barnea a inclus între piesele de factură creștină și pe cele care poartă numerele 9 și 21. Radu Florescu merge și mai departe, atribuind întregului tezaur un caracter cultic și invocînd printre altele faptul că bazinul nr. 10, bazinul cu cataramă, nr. 9, medalionul central al piesei, nr. 21, precum și bazinul nr. 20 sînt decorate cu cruci ⁷.

Cercetătorii sînt în general cu toții de acord că tezaurul descoperit la Sinnicolaul-Mare în anul 1799 și ajuns în posesia faimosului „Kunsthistorische Museum“ din Viena, a fost creat în epoca statului lui Glad (secolul X), sau mai verosimil, în timpul voievodatului lui Ahtum (secolul XI) ⁸. Cunoscînd, din izvoarele vremii, caracterul dominant al creștinismului de rit răsăritean, este sigur că piesele cultice nu puteau fi decît în folosința clerului ortodox din zona Mureșului. Cît de puternică era influența Bisericii Răsăritene în zonă, chiar și după prăbușirea voievodatului lui Ahtum

³ Eugen Glük, *Contribuții cu privire la istoricul cetății de la Ineu*, în „Ziridava“, vol. XIII, Arad, 1981, p. 142.

⁴ Eugen Arădeanu, *Contribuții la istoria străveche a Episcopiei Aradului*, în „M.B.“, nr. 4—6/1978, p. 221.

⁵ Informație primită la Muzeul orașenesc din Giula, în decembrie 1976, cu ocazia unei călătorii de studii.

⁶ Informație primită din partea cercetătorului Gheorghe Miloju, care a găsit piesa respectivă.

⁷ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 42; I. Barnea, *Christian Art in România*, vol. II, București, 1981, planșele 5, 6, 7, Radu Florescu-Ion Miclea, *Tezaure transilvane*, București, 1979, p. 67 și u.

⁸ Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de jos 400—1480*, București, 1976, p. 99 și u.; Theodor Gheorghe Dan, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1981, p. 65.

(1028), reiese și din faptul că în catedrala din Morisena (azi Cenad) a primului episcop latin, italianul Gerard (1030—1046), se foloseau practici de rit bizantin. Astfel, în cădelnița de argint, așezată în fața icoanei Prea Curatei Fecioare Maria ardea tămâia fără încetare, reîmprospătată mereu de doi bărbați⁹.

Tot din secolul XI datează și o cruce de aur, de factură bizantină, foarte asemănătoare cu cea descoperită pe sarcofagul de la Cenad. Găsită în anul 1889 în Deta (jud. Timiș), crucea a fost dusă la Muzeul Național din Budapesta¹⁰. Lungă de 2,7 cm, decorată, poate fi produsul unui atelier local sau balcano-bizantin¹¹.

În posesia muzeului orășenesc din Giula se găsește o cruce relicviară bizantină din bronz, din care, însă, lipsesc moaștele. Ea provine din zona cursului inferior al Crișului Alb, avînd probabil o destinație episcopală¹². O cruce pectorală confecționată în secolele XII—XIII, de factură bizantină, care ar proveni de la Sinnicolaul-Mare se află la Muzeul Național din Budapesta. Din consultarea documentelor s-a dovedit însă că este vorba de o piesă provenită dintr-o localitate cu denumire identică, dar din altă regiune¹³.

Datele cunoscute referitoare la crucea găsită în 1863 la Arad, în albia Mureșului, considerată a fi de stil bizantin¹⁴ necesită rectificări. Cercetătorii au interpretat-o diferit; printre ei Isaia Tolan a argumentat pînă și existența unei episcopii ortodoxe în orașul de pe Mureș¹⁵. În realitate, este vorba de un fragment de crucifix de tip „Limoges” (Franța), provenit din jurul anilor 1250. Pînă astăzi s-a păstrat doar corpul confecționat din aramă și acesta deteriorat. Brîul este aurit și decorat cu bucăți de sticlă neagră și verzuie (dintre care unele nu se mai păstrează); precum și cu email albastru¹⁶.

Din perioada feudalismului dezvoltat (secolele XIV—XVII) provine clopoțelul, descoperit în anul 1879 la Glogovăț (azi com. Vladimirescu, jud. Arad), cunoscut după schița existentă la muzeul din Giula, originalul fiind distrus. Judecînd după tehnica în care a fost realizat, credem că ar putea

⁹ *Vita Sancti Gerardi* (legenda maior), cap. 12 (toate versurile).

¹⁰ Inventar, poz. 57/1889.

¹¹ Kovács Éva, *Arpádokori Ötvösség* (Argintăria în epoca arpadiană), Budapesta, 1974, p. 43.

¹² Muzeul orășenesc Giula, inv. nr. 664—328.

¹³ Zsuzsa S. Lovag, *Byzantine Type Reliquary Pectoral Crosses in the Hungarian National Museum*, în „*Folia Archeologica*”, anul 1971, p. 143 și u.; Idem, *A középkori bronzművesség emlékei Magyarországon* (Urmele lucrărilor medievale în bronz din Ungaria), Budapesta, 1979, p. 16.

¹⁴ Inventar..., poz. 66/1863.

¹⁵ Isaia Tolan, *Ungurii din ținutul Aradului*, în „*Hotarul*”, anul I, nr. 6/octombrie 1933, p. 3. Informația a fost preluată de mai mulți autori, inclusiv de subsemnatul, necunoscînd atunci piesa originală.

¹⁶ Kovács Éva, *Limoges-i zománcok Magyarországon* (Emaillele din Limoges în Ungaria), Budapesta, 1968, pp. 18, 43.

fi datat din jurul anilor 1400¹⁷. Există informații scrise și despre un alt clopoțel, găsit tot lângă Mureș, pe care era marcat anul 1552¹⁸.

Dintre produsele de orfevrărie ieșite din atelierul lui Dimitrie din Lipova, amintim în primul rând chivotul terminat la 11 aprilie 1551, care a ajuns la mănăstirea sirbească Siștovăț astăzi aflându-se în colecția Muzeului Patriarhiei Sirbe din Belgrad. Avînd dimensiunile $36 \times 20 \times 8,6$ cm, este lucrat în argint, în formele tradiționale ale unui lăcaș de cult de factură bizantină. Chivotul este prevăzut cu cinci turnuri, terminate prin cruci. La colțuri se află contraforți, alcătuind cele patru picioare ale piesei. Se observă și influențe gotice prin ogivele laterale și acoperișul ascuțit. Pe crucile turnurilor sălășluiesc porumbei, iar pe fațadele chivotului sînt înșirate portretele profeților, ale sfinților eremiți și militari. Cele mai reușite ni se par figurile Sfinților Gheorghe și Teodor Tiron. Ușa chivotului este decorată cu imaginea Bunevestiri. Este deosebit de important că textul slavon de sub portretele unor sfinți — ca de pildă Sfinții Gheorghe și Grigorie Teologul — este alcătuit în redacție românească¹⁹.

O altă lucrare valoroasă, provenită din același atelier, este o cruce executată din argint, decorată cu pietre semiprețioase. Ea a aparținut mănăstirii Tismana și se află în colecția Muzeului de Artă al R.S.R. din București.

Este posibil ca și un pahar de argint, aflat la mănăstirea Hodoș-Bodrog, să fi fost o lucrare locală, provenită poate din atelierul din Lipova. Este vorba despre o piesă ce trădează influențe ale Renașterii de stil baroc, resimțite de pe urma evoluției gustului producătorilor și beneficiarilor. Pe acel pahar, în partea superioară, se găsește o bordură în care sînt gravate mai multe capete de cavaleri, intercalate între decorații florale. Data — anul 1562 — este de asemenea gravată pe piesă.

La mănăstirea amintită se găsește și un disc din argint aurit, asemănător cu cel din tezaurul de la Covei (Oltenia), care se pare că ar fi de la începutul secolului XVI. Piesa poartă amprente ale artei bizantino-balcanice, în mijloc fiind decorat cu o compoziție în relief care reprezintă pe Sf. Gheorghe ucigînd balaurul. În jurul compoziției sînt așezate, pe două rînduri, portrete în relief ce reprezintă pe cei 12 Apostoli și 12 martiri. Întreaga lucrare a fost realizată prin cizelare²⁰.

¹⁷ Concluzia se bazează pe compararea piesei cu clopotul străvechi de la catedrala din St. Gallen (primul mileniu e.n.) și clopotul de la Bulci (jud. Arad), din 1468, aflat în colecția Muzeului Național din Budapesta. Acesta din urmă nu a fost inclus în studiul nostru, fiind de proveniență apuseană.

¹⁸ *Nemzeti Újság melyt Hazai és Külföldi Tudósításokból... irt és kiadott* (Gazetă națională pe care a scris-o și editat-o din relatări din patrie și străinătate), Kultúr István anul 1812, vol. II, p. 59.

¹⁹ Marcel Romanescu, *Argintăria la bănățeni și la românii balcanici în veacurile XVI—XVIII*. București, 1943, p. 104.

²⁰ Eugen Arădeanu-Teodor Bodogae-Lucian Emandi, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, 1980, pp. 161—163; Radu Teodora, *Mănăstirea Tismana*, ed. a II-a, București, 1968, pp. 31—32.

S-ar mai putea aminti și Evangheliarul mitropolitului Maxim Brancovici al Ungrovlahiei, bogat ferecat cu lucrarea zlătarului Petre din Becicherecul-Mare (azi Zrenianin, R.S.F. Iugoslavia) care putea să fi fost român²¹, care se află în colecția Muzeului Patriarhiei Ortodoxe din Belgrad.

În perioada feudalismului dezvoltat au fost executate și piese artistice în lemn. O cruce de argint aurit, portativă, decorată cu aplicații de email și piese semiprețioase are în interior sculpturi în lemn de cedru, oglindind în filigram cele 12 praznice mari, așezate pe corpul și brațele crucii. Pe cele două ramuri care susțin brațele crucii, în formă de sigmă, sînt redade cîte șase busturi de apostoli, profeți și mucenici. Cea mai plauzibilă datare o atribuie secolului XV și pare a fi un produs al artei bizantino-balcanice. Istoricul Ștefan Mateș afirmă că la mănăstirea Secu se afla o cruce aproape identică, ceea ce ne face, pe lângă alte argumente, să o considerăm ca un posibil produs moldovean. O cruce similară (31×18 cm), databilă din secolele XV—XVI, provenită de la biserica din Banloc se află în colecția muzeală de la catedrala din Timișoara. Partea lemnoasă a crucii este îmbrăcată în foiță de argint, decorată cu perle. Tematic, sculpturile înfățișează scene din viața Mintuitorului.

Dintre obiectele de broderie ale vremii, putem aminti un epitrahil de mătase, brodat în fir de aur și decorat cu stemă necunoscută, aparținînd mănăstirii Hodoș-Bodrog, ce pare să provină din secolul XVI²².

A doua jumătate a secolului XVI și cel următor, este o perioadă deosebit de agitată pentru părțile vestice ale patriei noastre. Cea mai mare parte a teritoriului respectiv a intrat în pașalicul Timișoarei, iar în zonele aparținătoare principatului autonom al Transilvaniei s-a resimțit prezența Reformei. Este totuși deosebit de semnificativ că și în această perioadă s-au produs valoroase obiecte de cult, mărturii ale civilizației autohtone, respectiv a spiritului de sacrificiu al enoriașilor, în marea lor majoritate români.

Dintre obiectele metalice, amintim o cruce din aramă de factură ortodoxă, lungă de 6,7 cm, găsită la Pincota, databilă din secolele XVI—XVII. Piesa se află în posesia Muzeului Național din Budapesta²³.

În biserica din Lipova se află un potir cu picior sculptat, confecționat din argint, în greutate de 160 gr. Tradiția spune că ea provine din perioada anilor 1632—1660²⁴.

Un potir din argint gravat și cizelat poate fi văzut și în biserica din Ineu. În secolul XVII, în special pînă la 1658, cînd populația ortodoxă lo-

²¹ M. Romanescu, o.c., p. 97.

²² E. Arădeanu, T. Bodogae, L. Emandi, o.c., pp. 162—162, 165.

²³ Inv. nr. 88/1884.

²⁴ Inventarul bisericii ortodoxe române Lipova, nr. 563 (în continuare Inv. Lipova); Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în secolele XIII și XIV*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, anul X (1945), pp. 152—153.

eală s-a refugiat temporar de groaza otomanilor, în posesia catedralei trebuia să existe și obiecte de mare preț. Călătorul sirian Paul de Alep menționa faptul că renumitele moaște ale Sfintului Ioan Milostivul, depuse fără îndoială într-o raclă prețioasă²⁵, se găseau aici. Un meșteșugar din Ineu a mijlocit, cu mari sacrificii transferul parțial al moaștelor Sfintului Teodor Tiron, de la Sibiu la mănăstirea Hodoș-Bodrog (aflate azi, în catedrala de la Karloviț).

O însemnată colecție de potire vechi, confecționate din cositor și plumb, lucrări ale unor ateliere necunoscute se găsesc în Muzeul din incinta catedralei din Timișoara. Ele provin din secolul XVII, eventual din cel următor²⁶. Tot acolo, poate fi văzută și o cădelniță de argint din 1656, cu dimensiunile 18×11 cm. Decorația specifică (două sfere supra-puse), corelată cu stilul ei de tradiție bizantină, anul și proveniența ei din mausoleul familiei Mocioni din Foeni, ne determină să ne gândim în acest caz la o origine balcanică²⁷.

Biserica din Lipova păstrează zece candelے vechi de argint. Dintre ele, amintim o piesă lucrată manual, suspendată, avînd o greutate de 250 gr, databilă din secolul XVII²⁸.

O datare similară poate fi acordată și colecției de broderii, expusă în muzeul bisericii din Lipova. Între ele remarcăm un brîu, un epitrahil și un orar diaconesc, fiecare lucrat din catifea roșie. Realitățile politice ale vremii se oglindesc în decorurile de tip oriental ce pot fi zărite pe două epitafuri confecționate din catifea neagră. În aceeași colecție se mai află un acoperămint de potir, unul pentru disc etc.²⁹.

O importanță deosebită o prezintă și definirea însemnelor ierarhice, care constituie una dintre dovezile ce atestă o organizare bisericească mai complexă. Din nefericire cu excepția crucii de la Giula ne-au parvenit obiecte folosite de ierarhii locali abia din secolele mai apropiate de noi. În acest sens ne referim la bedernița mitropolitului Daniil din Lipova, folosită începînd cu anul 1563. Ea este lucrată din mătase roșie, cusută cu fire de aur și se află în Muzeul Patriarhiei Sîrbe din Belgrad³⁰. Inscriptia bederniței, ce indică paternitatea ei, corelată cu cîteva amănunte privitoare la asasinarea unui mitropolit local de către otomani cu un deceniu în urmă o dată cu cîmpirea Lipovei, ar putea dovedi continuitatea acestui scaun, dincolo de schimbările survenite în viața politică a provinciei.

În cadrul colecției istorice și artistice a Episcopiei ortodoxe române din Arad, expusă la mănăstirea din Arad-Gai, există un felon confecțio-

²⁵ Biserica ortodoxă română din Ineu, inv. nr. 57.

²⁶ Ion B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Timișoara, 1973, pp. 59—60.

²⁷ Idem, p. 61.

²⁸ Inv. Lipova, nr. 567—570, 576—581.

²⁹ Ibidem nr. 348, 349, 351—353, 355, 356 ; *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 104.

³⁰ E. Arădeanu, *Muzeul Patriarhiei...*, p. 581.

nat din mătase albă și verde și cusut cu fire de aur. I se mai adaugă și un briu de mătase verde. Felonul pare să provină din secolele XVI—XVII, iar după tradiție ar fi aparținut episcopului Sava I Brancovici, în timp ce era încă presbiter. El a avut reședința la Lipova, apoi la Ineu, timp de vreo două decenii, retrăgându-se din scaun în anul 1627. Tradiția îi atribuisese și o mitră și o cădelniță de argint, de factură bizantină tirzie, păstrate alături de felonul amintit, care ar putea fi produse ale unui atelier local.

Însemne ierarhice pot fi găsite și în alte colecții. Un sfânt epitaf, decorat cu mitră arhierască, poate fi văzut în colecția de la Lipova³¹. În patrimoniul mănăstirii Hodoș-Bodrog se găsește o mitră realizată din mătase verde, brodată cu fire de aur și împodobită cu figurile a patru ierarhi, iar spațiul liber este ocupat de serafimi, a căror imagine este confecționată din plăci metalice. După părerea istoricului I. D. Ștefănescu, ele se încadrează secolului XVI. Tot mănăstirea Hodoș-Bodrog deține un engolpion, probabil de origine moldoveană, provenit din secolul XV sau ceva mai târziu. Însemnele ierarhice existente aici și la Hodoș-Bodrog pot fi puse în legătură cu scaunul mitropolitan care în 1651 se mutase la acea mănăstire³².

Desigur, vestigiile menționate mai sus constituie doar câteva jaloane, dar credem că ele justifică existența unei vieți bisericești ortodoxe românești, neîntrerupte și stabile și pe meleagurile de apus ale patriei noastre.

³¹ Inv. Lipova, nr. 350.

³² E. Arădeanul, T. Bodogae, L. Emandi, o.c., pp. 164—165.

A M V O N U L P R E O Ţ I L O R

PREA SFÎNTA FECIOARĂ MARIA ŞI DATORIA CREDINCIOŞILOR

Soborul Maicii Domnului

Personalitatea reprezentativă a Maicii Domnului ar putea însufleţi şi solidariza pe toţi creştinii în jurul marilor probleme ce confruntă omenirea. Numele Prea Sfintei Fecioare străbate toată lumea creştină. Cine poate număra pe închinătorii Sfintei Fecioare şi cine ar putea preciza limitele dărnicii Preacuratei? Farmecul candid al Fecioarei, aleasă să mijlocească întruparea şi venirea în lume a Celui Prea Înalt, înconvoaie orgoliul nostru, „ne face încă o dată prunci şi fericiţi şi ne dă arvuna tihnei, pe care vrem s-o dobîndim în veacul cel definitiv“ (Gala Galaction). Fecioara Maria este o realitate unică în Biserică, prin prestigiu, prin calităţile şi participarea ei la inaugurarea unei perioade noi în viaţa spirituală a omenirii.

Învăţătura Bisericii noastre strămoşeşti despre Sfînta Fecioară ar putea fi sintetizată în următoarele : Sfînta Fecioară a născut pe Fiul lui Dumnezeu în chip minunat, fără să cunoască bărbat, fiind fecioară şi înainte de naştere, şi în timpul naşterii şi după naştere, pentru totdeauna. De aceea o numim „Preacurată şi pururea Fecioară“. Pentru că cel ce s-a născut din ea nu este numai om, ci şi Dumnezeu o numim : Născătoare de Dumnezeu sau Maica Domnului şi o cinstim mai presus de toţi sfinţii şi îngerii, ea fiind prin Fiul său „mai cinstită decît Heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decît Serafimii“. Pentru cinstirea Maicii Domnului sînt instituite sărbătorile : Naşterea Maicii Domnului (8 septembrie), Intrarea Maicii Domnului în Biserică (21 noiembrie), Bunavestire (25 martie) şi Adormirea Maicii Domnului (15 august).

Biserica îngăduie cinstirea Maicii Domnului şi prin icoane, iar închinarea o aducem nu lemnului sau culorilor, ci o cinstim pe Născătoarea de Dumnezeu ca pe una care s-a învrednicit, în măsură deosebită, de harul lui Dumnezeu. Îndreptăţirea icoanelor, deci şi cele închinat Maicii Domnului, o justifică Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiţie. Dumnezeu a poruncit lui Moise : „Să faci Heruvimi de aur“ (Ieşire 25, 18). Solomon a făcut pe pereţii bisericii din Ierusalim, „chipuri de Heruvimi scrişi cu condei, şi

finici și frunze și flori" (III Regi 6, 28). Profetul Osea scria: „Prin miinile proorocilor m-am închipuit" (Osea 12, 10). Sf. Apostol Pavel spune că icoanelor să li se cuvine cinste („bărbatul nu trebuie să acopere capul fiind chip al lui Dumnezeu" I Corinteni 12, 7). De aceea, creștinii au împodobit de la început lăcașurile de rugăciune cu icoane.

Învățătura despre Preacurata Fecioară a intrat și în tradiția credincioșilor. Adeseori se întâlnește formula dogmatică: „Am ridicat această sfântă cruce în cinstea Maicii Domnului, care se roagă pentru noi". Creștinii sînt de acord că Maica Domnului este o persoană fără seamăn în istoria spirituală a veacurilor. Ea a trăit ceva din „viața aceea pe care moartea n-o poate atinge, acel ceva care-i face mare misiunea în lume și în care o apropie de oameni".

Prea Sfînta Fecioară face parte din planul veșnic al lui Dumnezeu pentru mîntuirea lumii. Vechiul Testament destăinuie de la început taina Mariei (Facere 3, 15). În sens dogmatic femeia de aici este Preacurata Fecioară Maria, precum semînta ei este o persoană a viitorului Iisus Hristos privind textul în lumina Noului Testament. La fel arată și profetul Isaia: Iată, fecioară în pîntece a luat și va naște fiu (Isaia 7, 14). Aceasta este și interpretarea dată de toți dascălii Bisericii. Tradiția creștină apără acest punct de vedere. Sf. Vasile cel Mare și cu osebire Fer. Augustin au meritul de a fi lăsat pagini de o rară frumusețe, în care prezintă învățătura fundamentală a Bisericii. Prea Curata Fecioară este mamă nu a dumnezeirii sau a Cuvîntului, ca natură divină, ci ea a născut Cuvîntul lui Dumnezeu.

Prea Sfînta Fecioară a devenit subiectul a numeroase creații literare și artistice care i-au fost închinare, de o rară măreție. Din portretul ei, conturat în atîtea opere reținem: „În toate era impunătoare, fața îi era de culoarea griului, iar părul gălbui, ochii frumoși. Pupilele ochilor erau de un roș-gălbui, ca și măslinile, sprîncenele de deasupra ochilor erau destul de arcuite și negre... Fața nu era rotundă ci alungită. Mîinile și degetele erau lungi... Era modestă și fără afectare și nu se lăsa cuprinsă de vreo moliciune. Avea o umilință peste măsură de mare. Vorbea puțin și numai cînd era necesar, grabnică la ascultare și binevoitoare. Cinstea pe toți și se pleca în fața tuturor. Nu se lăsa stăpînită de rîs, de tulburare și mai ales de minie...".

În lumina acestei imagini, Maica Domnului este unică în istoria universală. Era îngăduitoare, blîndă și bună ca miezul alb de piine, din griul de trudă de pe valea Iordanului, frumoasă pentru sufletul ei curat, ca albul imaculat. Tradiția creștină atribuie Sfîntului Evanghelist Luca primul ei portret iconografic, deoarece Sf. Luca a cunoscut-o mai de aproape, ca și Sf. Apostol Ioan.

Maica Domnului este imaginea unei noi concepții despre lume și viață. Ea are rol de mijlocitoare, prin care Fiul ei binecuvîntează popoarele lumii. Sfînta Fecioară întrupează, în felul ei, lumina lui Hristos. Acest fapt îl desprindem și din serviciile divine închinare Preacuratei cum sînt „Paraclisul Maicii Domnului" și „Acatistul Maicii Domnului", care o pre-

zintă în strinsă legătură cu credincioșii. Această unitate de simțire o exprimă și rugăciunile credincioșilor. Către Sfînta Fecioară alergăm cu osîrdie toți creștinii și smeriți strigăm din adîncul sufletelor noastre : „Risi-pește tulburările sufletelor și viforul întristărilor, tulburarea patimilor noastre și viforul greșalelor noastre alinează-le, umple de veselie inimile noastre...”. Ea este „tuturor scîrbiților bucurie și asupriților folositoare, flămînzilor dătătoare de hrană, străinilor mîngiere și adăpostire, bolnavilor cercetare, celor neputincioși acoperemînt și sprijin”.

Cînd ne rugăm stăm de vorbă cu Maica Domnului. Înălțînd ruga spre Maica Domnului nu ne despărțim de viața aceasta, ci rugăciunea oferă puteri noi spre a fi mai stăruitori întru înnoirea vieții. Maica Domnului face din toți creștinii o vatră a dragostei și a unității „Bucură-te dragostea care biruieste”, ca să slujim binele între popoare și să ajutăm la buna înțelegere între oameni. În cultul Bisericii noastre, Preacurată Fecioară Maria este solicitată în calitate de mamă de fiii ei spirituali. În grija mamei intră binele și fericirea copiilor ei, căci „Domnul este cu tine și prin tine cu noi” (Acatistul Maicii Domnului).

Imnologia creștină este plină de invocări, în cadrul ei reflectîndu-se multe aspirații : dorința de a realiza pacea „Ceea ce ești pacea celor în războaie” — (Paraclisul Preacuratei) întronizarea dreptății, trebuința de a desființa suferința („Bucură-te ștergerea lacrimilor”), dorința de libertate, colaborare și solidaritate, promovarea umanismului, nădejdea întru înnoirea sufletului și în schimbarea la față a lumii.

În toate rugăciunile către Maica Domnului avem cite ceva de cerut : sănătate, viață, bunăvoințe între oameni. Preacurata Fecioară ne ridică la comuniunea cu Hristos, la o stare de puritate și de iubire între oameni. Maica Domnului nu s-a născut pentru sine, ci pentru toți creștinii, ea comunică cu noi prin rugăciune, trăiește împreună cu noi în eforturile pentru mîntuirea noastră. La plinirea acestei vrei, la transformarea idealurilor creștine în realități, bucuria Maicii Domnului va fi deplină și duhul iubirii ei de oameni ne va umbri.

Pr. prof. NICOLAE NEAGA

ZIUA DE ODIHNA

Duminica a 27-a după Rusalii

Fariseii și cărtarii rămîn și de această dată nemișcați și cu inimile împietrite în fața minunilor săvîrșite de Mîntuitorul — dovezi ale atotputerniciei lui Dumnezeu. Mulțimea din popor însă aduce mărire lui Dum-

nezeu și se bucură de minunile „Marelui proroc“, cum nu se mai văzuseră în Israel. Fariseii și cărturarii cîrtesc — o fac și în fața minunii prezentată de pericopa evanghelică. Iisus vindecă o femeie, „care avea de optsprezece ani un duh de neputință și care era girbovă de nu putea să se ridice în sus nicidecum“ (Luca 13, 11). Minunea, efectuată în ziua sabbatului, stîrnește nedumerire și ostilitate în mediul mai marilor vremii. Auzind cîrtelile, Mîntuitorul îi mustră : „Fățarnicilor fiecare dintre voi nu dezleagă oare, simbăta boul său, sau asinul de la iesle, și nu-l duce să-l adape? Dar aceasta, fiică a lui Avraam fiind, pe care a legat-o satana, iată de optsprezece ani, nu se cuvenea oare, să fie dezlegată de legătura aceasta, în ziua simbetei?“ (Luca 13, 15—16).

Cuvintele divinului Învățător sînt edificatoare pentru adevărata cinstire a zilelor Domnului — sărbătorile — pentru lucrurile de care trebuie să ne ferim și ce anume trebuie să facem în acele zile.

Legea firii cere ca omul, după un timp de lucru, să beneficieze și de puțină odihnă, iar legea dumnezeiască pretinde creștinilor să sfințească ziua Domnului. Porunca a patra din Decalog subliniază : „Adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești. Lucrează șase zile și-ți fă în acelea toate treburile tale. Iar ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeuului tău. Să nu faci în acea zi nici un lucru : nici tu, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău, nici străinul care rămîne la tine“ (Ieșirea 20, 8—10).

Stabilind ziua odihnei, Dumnezeu cere să ne amintim de lucrurile Sale, căci pentru noi a făcut cerul și pămîntul „în șase zile“, iar în ziua a șaptea s-a odihnit. Însemnătatea acelei zile este accentuată, din nou, de Moise : „Șase zile să lucreze, iar ziua a șaptea este zi de odihnă, închinată Domnului ; tot cel ce va munci în ziua odihnei va fi omorît“ (Ieșirea 31, 15). Astfel, un israilitean, care într-o simbătă a adunat o mină de vreascuri, a fost ucis cu pietre. Spre a împlini întru totul această poruncă aspră, în Vechiul Testament se termina lucrul cu un ceas mai înainte de a începe simbăta, iar ziua odihnei era prelungită cu încă o oră, din același motiv. În timpul zilei nimeni nu gătea, nu aprindea focul și nu efectua nici o călătorie care ar fi durat mai mult de un sfert de oră. Sfintele Evanghelii numesc o asemenea călătorie „călătoria simbetei“. Nimeni nu cumpăra, nu vindea, nu număra bani, nu scria, nu aveau loc ostilități militare.

În „legea nouă“, duminica a luat locul simbetei, deoarece în acea zi a înviat Mîntuitorul Iisus Hristos și tot în zi de duminică s-a pogorît Duhul Sfînt peste Sfinții Apostoli, întemeindu-se prima comunitate creștină.

Duminica este „ziua Domnului“, care trebuie sfințită de creștini prin reunirea lor în fața misterului liturgic, cînd se face actualizarea jertfei de pe Golgota. Șase zile ne-a lăsat Dumnezeu pentru săvîrșirea oricărui lucru și nu și-a oprit pentru Sine decît o singură zi, în care cere să-L slujim, pentru reîmprospătarea puterilor noastre trupești și spre folosul sufletelor noastre.

Adevărata sfințire a duminicii și sărbătorilor închinat lui Dumnezeu presupune o îndoită jertfă : una lăuntrică și alta exterioară. Jertfa dinlă-

untru nostru echivalează cu o continuă ascensiune a sufletului spre a fi pătruns tot mai mult de marile virtuți creștine — credința, nădejdea și dragostea — împreună cu repetata autoexaminare asupra faptelor noastre, în împlinirea acestor virtuți. Înaintarea în practicarea virtuților presupune înlăturarea patimelor și biruința asupra lor. Vechii creștini vedeau în această cercetare a sufletului, cea mai înaltă sfințire a zilelor închinare Domnului, petrecându-le în rugăciune, examinându-și conștiința, prosternându-și sufletul într-o mărturisire tainică în fața lui Dumnezeu.

Jertfa exterioară presupune frecventarea bisericii, rugăciunea în comuniune, lectura cărților sfinte, săvârșirea faptelor bune, prin practicarea carității sub unghiul dragostei creștinești și a tuturor îndatoririlor pe care creștinii sint chemați să le transpună în viață.

După exemplul vechilor creștini, avem datoria de a ne examina conștiința în zilele de sărbătoare, îndreptându-ne gândul spre Dumnezeu și angajându-ne că ne vom lepăda de păcatele cu care am întinat sufletele noastre. Cercetarea inimii și a sufletului, împreună cu dorința de îndreptare și cu fapta cea bună, aduce o nespasă mângiere și dulceață, întărindu-ne sufletește. Dacă vom împlini așa cum se cuvine toate acestea, atunci asfințitul soarelui de duminică și sărbătoare ne va găsi întotdeauna mai aproape de Dumnezeu, cu sufletul înălțat spre cer și cu inima împăcată. Serbind ziua Domnului, ne odihnim trupește, ne cercetăm sufletește, ne curățim sufletele, pentru ca Domnul să primească rugăciunile noastre, făcându-ne părtași de liniște și mulțumire sufletească și deopotrivă de fericirea vieții veșnice.

Ierom. OLIVIAN BINDIU

CALEA SPRE DESĂVÎRȘIRE

Duminica a 30-a după Rusalii

Deși au trecut atâtea veacuri de viață creștină, credincioșii simt mereu nevoia unor împliniri, au sentimentul insuficienței știu că mai trebuie umplut un gol în viața lor, oricât de îndestulată ar fi ea. Mai alës atunci cînd se ivesc momente de răscruce în viață cînd au nevoie de un sprijin, oamenii sint năpădiți de tot felul de întrebări, tulburîndu-le sufletul și determi-

nindu-i că caute o modalitate de liniștire. Dar grăbindu-se, de multe ori greșesc și nu caută unde trebuie liniștea și fericirea de care sînt însetați.

Mîntuitorul Iisus Hristos a așezat în om capacitatea de a se orienta spre desăvîrșire și de a obține fericirea cea adevărată, în Împărăția lui Dumnezeu. Modul în care trebuie să înțelegem fericirea și felul cum o putem dobîndi, este ilustrat de pericopa evanghelică, în dialogul Mîntuitorului cu un fruntaș evreu (Luca 18, 18, 27). Iisus Dumnezeu oferă fericirea veșnică în Împărăția cerească, cerînd în schimb renunțarea la averile lumești, cu grijile ei.

Convorbirea este de actualitate permanentă, deoarece Mîntuitorul se adresează întregii omeniri, dorind să împartă tuturor neamurilor comorile Împărăției Sale.

Ajuns fruntaș între evrei, mai mult datorită bogăției decît înțelepciunii, acel om a venit să-L asculte și el pe Iisus. În mintea lui, însă, exista o nepotrivire între învățătura Mîntuitorului și principiile lui de viață mai ales în privința smereniei și a faptelor îndurării trupești, de care era străin. Fiind de față cînd Iisus a rostit pilda vameșului și a fariseului, dar departe de a înțelege sensul cuvintelor, a socotit că persoana sa ar putea sluji ca exemplu de corectitudine pentru semenii săi, dorind ca Mîntuitorul, să-l elogieze că și-a făcut pe deplin datoria, fără a mai avea nimic de adăugat la mîntuirea sufletului său. Aștepta cu alte cuvinte, recunoașterea din partea Mîntuitorului că i s-ar cuveni viața veșnică pentru străduințele sale, deopotrivă cu orgoliul de a se impune în atenția celorlalți.

Răspunsul divinului Învățător a căzut greu, strivindu-i mîndria și înlăturîndu-i spoliola fățarniciei : „Încă una îți lipsește : vinde toate cîte ai și le împarte săracilor și vei avea comoară în ceruri ; și vino de urmează Mie“ (Luca 18, 22). Interlocutorul Mîntuitorului a tăcut, plecînd întristat, copleșit de răspunsul care l-a atins în coarda cea mai sensibilă a ființei : averea. De fapt, acesta era singurul său ideal care l-a înrobît devenind incapabil să se despartă de bogățiile sale pe care le-a preferat mîntuirii sufletului. Era omul orbit de opulența averii, cu sufletul mutilat de ea, incapabil să se smulgă din mlaștina lăcomiei. Unul ca el nu va putea niciodată să-și deschidă ochii sufletului în a vedea adevăratul drum spre Împărăția lui Dumnezeu și niciodată nu va ști că nu el, ci numai Dumnezeu este stăpînul tuturor bogățiilor, iar el va dispera înaintea lucrurilor agonisite, pierzîndu-și sufletul. Unui asemenea om, Domnul i-a răspuns : „Nebune ! În această noapte voi cere de la tine sufletul tău și cele ce ai pregătît ale cui vor fi ?“ (Luca 12, 20).

Iată deci că nu bogăția este cea care-l face pe om desăvîrșit și nici fericit, deoarece nici desăvîrșirea și nici viața veșnică nu poate fi plătită în bani. Iisus a rostit o adevărată sentință pentru cei robiți de patima iubirii de arginți, spunînd : „Mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decît să între bogatul în Împărăția lui Dumnezeu“ (Luca 18, 25).

Bogăția poate deveni, totuși un izvor de fapte bune, o sursă de iubire lucrătoare față de semenii, prin întrebuințarea ei cu înțelepciune, în opera de caritate creștină, ajutîndu-i pe cei lipsiți. Mîntuitorul n-a osîndit bogă-

ția în sine, ci pe aceia care o folosesc în mod egoist, uitând de îndatoririle lor sufletești. Și cei bogați se vor putea mintui dacă vor asculta de îndemnul lui, să renunțe la ceea ce le prisosește, în folosul celor lipsiți. Numai în așa fel fiecare își poate aduna comori neîmpuținată în ceruri, de unde „furii nu le fură și nici moliile nu le strică“ (Luca 12, 33—34).

Creștinii trebuie să se ferească de jugul și goana după avuții și să tindă spre țelul nobil al desăvârșirii, urmînd calea însemnată de pașii Mintuitorului care ne îndeamnă : „Fiți dar voi desăvârșiți precum și Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este“ (Matei 5, 48). Iar ca o condiție a desăvârșirii noastre, Iisus mai spune : „Și cel ce nu-și poartă crucea sa și nu vine după Mine, nu poate să fie ucenicul Meu“ (Luca 14, 27).

Toți creștinii vor să-l urmeze pe Mintuitorul și să fie ucenicii Săi, dar vrînd să dea curs chemării Sale, se izbesc uneori, ca și fruntașul evreu din Evanghelie, de zidul cel înalt și nevăzut al pornirii pătimase spre tot ceea ce stălucește înșelător care împiedică drumul spre mîntuire. Să renunțăm la ce este deșertăciune și amăgire, lepădîndu-ne chiar de noi înșine și dăruindu-ne lui Dumnezeu. Trebuie să ducem o luptă cu noi înșine, cu dorințele și patimile care tulbură viața.

În drum spre desăvîrșire, renunțarea la avuții trebuie legată de iubirea oamenilor. Să facem bine tuturor, să-i iertăm pe vrăjmași, să-i binecuvîntăm pe cei ce ne blestemă, să înlocuim răzbunarea prin iubire. Aceasta este crucea urmăririi lui Hristos. Chiar dacă povara ei înconvoaie, chiar dacă de multe ori îngenunchiem sub apăsarea ei, urcînd pe drumul cel spinos, odată ajunși sus, Cel pe care L-am urmat ne va întîmpina cu răsplata iubirii Sale : „Veniți binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii“ (Matei 25, 34).

Diacon IOAN BUDE

CUVÎNT DESPRE DATORIA CREDINCIOȘILOR DE A PĂSTRA DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

I. Introducerea

Este semnificativ faptul că pe masa Sfintului Altar se află, în imediata apropiere a chivotului, Sfînta Evanghelie. Aceasta înseamnă că Bisericii i s-a încredințat nu numai oficiul slujirii celor sfînte, ci și cel al cuvîntului,

potrivit îndemnului dumnezeiesc : „Învățați toate neamurile... să păzească toate cîte am poruncit vouă“ (Matei 28, 19—20). Misiunea Bisericii a fost dintru început aceea de a învăța și de a răspîndi pretutindeni marile adevăruri ale credinței noastre creștine, întocmai cum ne-au fost lăsate de Mîntuitorul Iisus Hristos, de Sfinții Apostoli și de urmașii direcți ai acestora.

II. Anunțarea temei

În cele ce urmează, vom stărui asupra datoriei noastre, a credincioșilor dreptmăritori de a păzi dreapta învățătură a Bisericii.

III. Tratarea

Mîntuirea noastră este condiționată în primul rînd de credință. Nu este indiferent, însă, cum credem, deoarece credința creștină nu este o credință oarecare. Ea se bazează pe un conținut foarte precis de învățături, pe adevăruri revelate, descoperite de însuși Dumnezeu și cuprinse în Sfînta Scriptură, care este o parte a Sfintei Tradiții, deoarece înainte de a fi fost cuvîntul — scris a fost cel „vorbit“.

Mîntuitorul Iisus Hristos nu a scris și nu a lăsat scris nici un cuvînt. Tot ce a învățat El prin viu grai s-a transmis tot prin viu grai, prin tradiție orală. În anul 44 a fost scrisă prima Evanghelie, cea după Matei, după care au fost scrise și celelalte cărți ale Noului Testament. Același lucru s-a întîmplat și cu Sfinții Apostoli, dintre care numai unii și-au fixat propovăduirea în scris, dar mai tîrziu și nu în întregime, ceea ce îl face pe Sf. Apostol Pavel să precizeze în epistola a doua către Tesaloniceni : „Stați neclintîți și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră“ (2, 15) — prin urmare, fie prin viu grai, fie prin scris.

După multe veacuri au apărut unii cu pretenția nejustificată de a țileui Sfînta Scriptură într-un alt mod de cum a moștenit-o Biserica de la Mîntuitorul, de la Sfinții Apostoli și de la urmașii acestora. Desprînși de trecut și fără continuitate, ei nu au nici o legătură cu Adevărul, abătîndu-se de la învățătura Bisericii și încercînd să-i atragă și pe alții pe drumul pierzării. De aceea, un scriitor bisericesc, Tertulian (160—220), întreba în mod justificat pe cei ce s-au abătut de la adevărata credință : „Oare adevărul i-a așteptat pe eretici, ca să fie descătușat ? Pînă la ei se propovăduia o Evanghelie înșelătoare, credința era amăgitoare, înșelătoare era plinirea atîtor virtuți și a unui har așa de mare, greșită era slujirea preoțească ?“ În consens cu întrebarea pusă de Tertulian, am putea continua : oare Biserica a trebuit să aștepte aproape 2 000 de ani pentru ca unii să-și revendice dreptul de adevărați cheltuitori ai Sfintei Scripturi și de propovăduitori ai adevăratei învățături ?

Sfînta Scriptură este o moștenire a Bisericii și un dar al ei și numai ea o poate explica și este autorizată să o facă. De aceea, trebuie să păstrăm

cu sfințenie întreaga moștenire a Bisericii, așa cum ne-a lăsat-o însușit Mântuitorul, Sfinții Apostoli și urmașii acestora, deoarece înlăturînd ceva din învățătura Bisericii ne primejduim mîntuirea.

Întreaga noastră învățătură de credință este cuprinsă sintetic în Simbolul Credinței sau „Crezul“, avînd 12 articole, ca „12 stele ale Bisericii lui Iisus Hristos“ (Gala Galaction). Ele luminează viața noastră și ne călăuzesc spre limanul mîntuirii și fericirii eterne. Așa fiind, nu este întîmplătoare nici porunca a șaptea a Bisericii, care ne cere „să nu citim cărțile ereticilor“.

Ea este în deplină concordanță cu îndemnul dat de Mîntuitorul Iisus Hristos : „Feriți-vă de proorocii mincinoși, care vin la voi în haine de oi, iar pe dinăuntru sînt lupi răpitori“ (Matei 7, 15).

IV. Recapitularea-Aprecierea

Între învățătura creștină și credința creștină este o legătură foarte strînsă care determină modul nostru de trăire. O învățătură greșită duce implicit la o credință greșită și la o viață în dezacord cu poruncile dumnezeiești. Izvoarele învățăturii creștine sînt Sfînta Tradiție și Sfînta Scriptură, ambele păstrate de Biserică și în Biserică, ea fiind singura autorizată spre a le folosi și tilcui. Cei care s-au abătut de la învățătura Bisericii, s-au abătut de la adevăr și nu pot învăța în numele adevărului revelat (Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Temeiurile învățăturii ortodoxe*, Timișoara, 1981. pp. 117—125). Păzirea cu sfințenie a acestui adevăr înseamnă păzirea învățăturilor Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, a Sfinților Apostoli și a urmașilor lor.

V. Asocierea

După cum arată numeroasele exemple cuprinse în „Pateric“ (carte supranumită „Evangelhia călugărilor“, deoarece este citită mai ales de monahi), lepădarea credinței adevărate coincide cu lepădarea de Iisus Hristos, un păcat de neiertat. De aici decurge și datoria noastră cea mai mare de a păzi nealterată și neimpuținată dreapta învățătură a Bisericii.

VI. Generalizarea

Adevărații creștini se pot socoti fericiți dacă la sfîrșitul vieții sînt în măsură să spună ca și Sf. Apostol Pavel : „Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit, de acum mi s-a gătît cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui“ (II Timotei 4, 7—8).

VII. Aplicarea

După cum Apostolul Neamurilor adresa îndemnuri stăruitoare ucenicului său Timotei, „înaintea lui Dumnezeu și a lui Iisus Hristos și a îngerilor Lui celor aleși“ (I Timotei 5, 21), la fel trebuie să păzim și noi cu sfințenie învățătura Bisericii, cea „una, sfântă, sobornicească și apostolească“, spre a ne afla în credința cea adevărată și spre a dobîndi iertarea și mîntuirea în și prin Iisus Hristos Dumnezeu.

Pr. IOAN BRÎNZEI

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

ASPECTE DIN FOLCLORUL FUNERAR

Este îndeobște cunoscut că folclorul oglindește gândurile, sentimentele și năzuințele poporului în diferitele lui etape de dezvoltare. Cele mai vechi creații literare populare s-au păstrat în folclorul obiceiurilor legate de muncile de peste an, de nuntă și de înmormîntare ¹.

Folclorul nostru cuprinde un bogat material de profil religios, practici preistorice și precreștine păstrate în cursul veacurilor. El nu se poate confunda cu tainele și ierurgiile Bisericii, dar pentru unii credincioși insuficient catehizați este un suport de evlavie ². Mai trebuie să menționăm că o cultură așa-zisă „minoră” poate fi, totuși, deosebit de înfloritoare și de bogată, ceea ce o atestă și cultura populară românească ³.

În folclorul religios, ceremonialul funerar face parte din cultul morților. În aceste practici, moartea nu este terifiantă — cum s-ar părea la prima vedere — decît în cazul transformării mortului în duh rău, dar acțiunea lui poate fi anihilată prin anume procedee profilactice. Întrucît însăși lumea „de dincolo” poate fi „dereglată”, cu urmări novice pentru colectivitate, au rezultat două atitudini fundamentale, cu implicații pe plan ceremonial : a) grija pentru ca despărțirea, trecerea și integrarea în lumea de dincolo să fie perfecte și definitive, pentru a se evita reîntoarcerea defunctului în lumea viilor (strigoi, moroi etc.) ; b) sentimentul că între defunct și cei vii pot

¹ Dicționar de termeni literari, București, 1976, p. 178 ; Istoria literaturii române, Ed. Academiei, București, 1964, pp. 14—15.

² Pr. prof. Petru Rezuș, *Folclorul religios și importanța lui pentru înțelegerea evlaviei credincioșilor ortodocși*, în „Glasul Bisericii”, nr. 11—12/1970, pp. 1133—1138 ; Diacon prof. Emilian Vasilescu, *Riturile de înmormîntare în diferite religii*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” nr. 1—2/1960, pp. 69—70.

³ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul cultului*, în „Trilogia culturii”, București, 1969, p. 265.

fi restabilite legături firești, că existența defunctului în altă lume nu este incompatibilă cu cei rămași în viață ⁴.

Este incontestabil că despărțirea de cei vii produce puternice accente de durere, dar nu paralizante; moartea nu dizolvă omul în neant, ci este numai o punte de trecere pe tărîmul celălalt și un prilej de meditație pentru cei ce rămîn. În unele părți ale Munților Apuseni, morții au fost îngropați în umbra pridvorului. Acolo, moartea era înțeleasă numai ca o duioasă modificare de ciclu, ca o binemeritată odihnă pînă la judecata de apoi. Celălalt tărîm fiind aproape, moartea nu este un exil, ci fiecare ogradă devine o celulă a universului, a eternității în care viața și moartea nu se neagă și nu se opun, ci se împletesc într-o adîncă iubire. Cei rămași nu se simțeau singuri, deoarece în pămîntul de alături se vor așeza și ei.

I. Practici funerare în folclorul nostru.

Din vremuri ancestrale, poporul nostru își avea credințele lui, datini în legătură cu agricultura și păstoritul, dar și referitoare la sfîrșitul vieții pămîntești. Ele s-au păstrat și în creștinism, cu unele adaptări, pînă aproape în zilele noastre (spre ex. îngroparea păpușii de lut, jertfa cocoșilor albi care se dădeau preotului la înmormîntare etc.). Poporul le-a păstrat, nevăzînd o contradicție între vechea și noua credință; în ele și-au găsit mîngiere, bucurie și întremare sufletească, în vremile de izbeliște prin care a trecut ⁵.

Dintre practicile folclorice în legătură cu moartea, notăm cîntecele rituale-ceremoniale (cîntecul zorilor, cîntecul bradului, cîntecul priveghiului, cîntecul de rugă etc.), versurile funebre și bocetele. Cîntecele rituale sînt încercări de a împăca sufletul, prin puterea extraordinară a poeziei. „Ele răsună ca un ecou al solidarității de puternică afirmare a vieții, ca o declarație a primatului vieții asupra morții, cu intenția vădită de a restabili echilibrul comunității văduvite prin decesul ivit“ ⁶.

1. *Priveghiul* — Etimologic, cuvîntul „priveghi“ derivă de la latinescul „pervigilo“ — a veghea mult, a petrece noaptea veghind. În înțeles creștin, priveghiul este o petrecere duhovnicească la căpătîiul celui decedat. Privegherea constă într-o slujbă — prescurtată slujbei înmormîntării (panihida) — ce se face în două seri premergătoare. Este o datină care își are începutul în Biserica primară, cînd, după decesul unui creștin, cei rămași în viață

⁴ Mihai Pop-Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, 1978, p. 203; Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Petre Pandrea, București, 1956, pp. 259—260; Ioan Vlăduțiu, *Etnografia Românească*, București, 1973, p. 407.

⁵ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969, pp. 102—103; prot. Iova Firca, *Elemente folclorice de ritual în Banat*, în „M.B.“ nr. 7—9/1969, p. 480.

⁶ Ovidiu Birlea, *Folclorul românesc*, vol. I, București, 1981, p. 480.

se adunau în casa mortului și făceau rugăciuni sub conducerea unui preot sau diacon ⁷.

Practica privegherii mortului s-a continuat de-a lungul vremii evident în forme schimbate, dar cu același scop de a marca momentul despărțirii de cel mort și a-i fi acestuia de folos în drumul pe care are să-l parcurgă. Se afirma că cel ce poate priveghea de la apusul pînă la răsăritul soarelui, fără să doarmă deloc, face o „sărăcustă“, iar privegherea i se socotește o faptă bună și bine primită înaintea lui Dumnezeu. Drept urmare, cu prilejul priveghiului, cu osebire femeile, aduc luminări și le aprind la capul mortului, ca să-i fie luminat drumul în cealaltă lume ⁸.

Obiceiurile întîlnite la noi sînt diferențiate de la o provincie la alta. Astfel, în Bucovina, îndeosebi în satele de munte, feciorii cîntă din bucium sau din fluier, anunțînd că unul din comunitatea lor i-a părăsit. În Vrancea este obiceiul ca la priveghi să se facă foc în ograda mortului, iar împrejurul focului se joacă. În unele locuri ale Transilvaniei, se fac lecturi din Psaltire sau din alte cărți religioase, aducînd mîngiere familiei îndoliate cu evocări pioase din viața decedatului. În alte locuri apar jocuri distractive cu măști reprezentînd unchiesi, babe, urși, capre, scene comice cu text improvizat pe o canava tradițională, farse cărora însuși mortul le cade victimă, spre a mări veselia ultimei petreceri a celor vii cu cel decedat ⁹. Se pot întîlni trei categorii de jocuri de priveghi: jocurile de petrecere pentru distrarea participanților, ilariante prin contrastul dintre parteneri (moșul și baba, minzulica, de-a calul, capra etc.); cele bazate pe dexteritate și farsele. Toate constituie denaturări ale pietății creștine, o caricaturizare a ei. La originea lor se află necunoașterea sau insuficiența cunoașterea a dreptei credințe, ceea ce explică și emulația între credincioși — cu acele prilejuri — de a fi lăudați pentru dărnicia în mîncare și băutură ¹⁰.

În cadrul priveghiului s-a împămîntenit și cîntecul de priveghi în unele regiuni ale țării, interpretate la miezul nopții de asistență, peste tot fiind interzisă cu strictețe bocirea înainte de răsăritul și după apusul soarelui. Explicația constă în faptul că la miezul nopții, duhurile rele sînt „mai agresive“, cîntecul avînd darul de apărare a mortului și a celor prezenți de acțiunea acelor puteri dăunătoare. Răspîndit în cîteva locuri, nu are un tip unitar. În partea de sud a Transilvaniei, în ținutul pădurenilor din Hunedoara, poate fi întîlnit numai în două sate, dar și acolo este de fapt cîntecul de despărțire Strigă moartea la fereastră, precedat de patru versuri: „— Bună seara, miez de noapte, / C-o venit șeasu de moarte, /

⁷ Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii dreptcredincioase răsăritene*, Cernăuți, 1909, p. 805; pr. Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic*, Timișoara, 1935, p. 262.

⁸ S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la Români. Studiu etnografic*, București 1992, p. 193; Teofil Frîncu-George Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, București, 1888, p. 174.

⁹ Gheorghe Vrabie, *Folclorul*, Editura Academiei, București, 1970, p. 253.

¹⁰ Prof. dr. Marcu Bănescu, *Practici „netrăbuite“. Problematika pomenilor*, în „M.B.“, nr. 7—8/1984, pp. 461—464.

Cocoși or cîntat / Și tu, dragă n-ai plecat"¹¹. Un caracter mai unitar îl are și în partea de răsărit a Transilvaniei, unde apare cu text propriu și în variante puțin diferențiate. Cel mai răspîndit cîntec înfățișează mortul purtat în carul de doliu, cu mama sa alergînd în urma lui. Un altul îndeamnă pe cel decedat să-și ia rămas bun de la ai săi¹².

2. „Versurile” funebre se cîntă sau se rostesc îndeosebi în Transilvania, după isprăvirea prohodului, acasă sau la cimitir. Ele mai poartă denumirea de „vers”, mai rar „joltar” (Crișana). Create de cantori sau învățători, în general cu tematică creștină și scop moralizator, sînt cîntate pe melodii bisericești sau pe una specifică locului, nu neapărat bisericească. Autor de asemenea „versuri” a fost și scriitorul Nicolae Filimon, odinioară cîntăreț de strănă. În cuprinsul lor se accentuează zădărniciile omenești în fața morții inexorabile, încercîndu-se o alinare a durerii pentru cei ce pierd o ființă iubită. În comuna Drăguș (Făgăraș), cîntecul are ca text poezia lui D. Bolintineanu: „O fată tînăra pe patul morții”. „Versul” nu se cîntă decît la moartea fetelor, flăcăilor și bărbaților, interpretat numai de bărbați, are variante diferite pentru bărbați și respectiv femei¹³. La înmormîntarea lui Lucian Blaga, s-a cîntat un „vers” plăsmuit de Ioan David, țaran din Lancrăm, interpretat de 40 tineri ai satului, fără nici o rugăminte din partea cuiva. Tinerii din Lancrăm urmăreau — prin această manifestare a durerii — să aducă ultimul omagiu marelui lor consătean. S-a spus că „viersul” acela aducea ceva dintr-un ceremonial cu ecou de tragedie antică¹⁴.

În majoritatea cazurilor, însă, „versurile” funebre sînt slabe încercări poetice, ele neavînd nici miez teologic creștin. În ele sînt înșirate, pe un ton monoton, momentele vieții decedatului, mai ales cele din preajma morții, urmărindu-se stoarcerea lacrimilor din ochii celor îndoliați și în consecință adîncind rana suflatească a familiei. Pentru destui credincioși, slujba înmormîntării și predica își pierd din importanța lor, sînt considerate inferioare melodiei lacrimogene a „versului”. Mai mult, el cultivă deznădejdea, păcat împotriva Duhului Sfînt, în loc să o înlăture așa cum notează Sf. Apostol Pavel: „Despre cei ce au adormit, nu voim să fiți în neștiință, ca să nu vă întristați ca ceilalți, care nu au nădejde” (I Tesaloniceni 4, 13). „Versurile” contravin optimismului creștin, îndeosebi în fața morții, sînt un anacronism ce trebuie abandonat, mai ales că modelul își are sorgintea în cîntecele calvine din epoca Reformei, cînd principii din Transilvania căutau, prin atîtea mijloace, să găsească aderenți printre români¹⁵.

¹¹ O. Birlea, o. c., p. 470.

¹² Idem.

¹³ Constantin Brăiloiu, *Despre bocetul de la Drăguș*, în „Arhiva pentru Știință și Reformă socială” anul X, nr. 1—4/1932, pp. 349—353; Idem, *Bocete din Oaș*, în rev. „Grai și suflet”, VII/1937, p. 76.

¹⁴ Bazil Grula, *Blaga înedit — Efigii documentare*, vol. II, Cluj-Napoca, 1981, pp. 105—109 unde este publicat textul integral al „viersului”.

¹⁵ O. Birlea, o. c., p. 493; Vasile Vetișan, *Aproape de izvoare*, în „Flacăra”, nr. 9/4 martie 1983.

3. *Bocetul*. Adesea, ritualul înmormintării este însoțit de bocet, o specie folclorică reprezentând un cîntec de jale. În Transilvania, bocetul este numit „cîntare de mort”. Femeile nu se bocesc, ci „se cîntă”, iar în Moldova „jelesc”. Originea bocetului trebuie căutată în cîntecele funerare romane „neniae” în care se invoca zeița Nenia pentru bolnavul aflat în agonie. Bocetele erau acompaniate de fluier sau trîmbiță, așa cum se obișnuiește la noi în Țara Hațegului, în ținutul Neamțului și în Bucovina.

Bocetul este o elegie profundă, un fel de „superlativ” al cîntecului de tristețe, dependent de vîrsta și starea civilă a persoanei decedate. Fiind o formă de jelire a mortului, în anume sate, bocirea este un act tradițional, obligatoriu, prin care se dă expresie spontană durerii, urmărindu-se și asigurarea echilibrului psihic al celor îndoliați. În unele locuri se bocesc tot timpul, din momentul morții pînă la înapoierea de la cimitir. Nu bocesc decît femeile, de la răsăritul pînă la apusul soarelui, pe o melodie jalnică. „Trebuind să exprime gama sentimentelor legate de un anumit deces, bocetul s-ar revela ca specia cea mai tributară improvizației. Cu vremea, ideile poetice fundamentale s-au întipărit în memoria populară, încît bocitoarele știu încă de mici ce trebuie să „zică” în cutare sau cutare caz...¹⁶. Cu vremea, s-au creat anumite șabloane, adevărate „strofe călătore” ale textului bocetului, încît bocitoarei îi revenea doar grija de a le insera la locul potrivit. În afara modelelor de bocete, răspindite pe o arie largă, există și improvizații — în care bocitoarele povestesc scene din viața decedatului.

Aproape în fiecare bocet, principalele momente se succed într-un triplic tragic: desprinderea decedatului de lume, integrarea sa într-o altă și restabilirea legăturii cu lumea din care a plecat. În creația noastră populară, stingerea vieții este considerată calea cea din urmă, trecere, „marea trecere” cum o numește poetul. În viziunea poporului nostru, moartea nu este o fatalitate, ci o trecere dintr-o lume într-alta. Bocetul vrea să fie o încercare de prelungire a vieții celui dispărut. Cu alte cuvinte, bocetul este „elogiul vieții pămîntești a mortului, încredințându-i-se misiuni pentru cei morți mai demult” cum îl definește muzicologul G. Breazul. Din această perspectivă, moartea nu mai este o ruptură între lumea de aci și cea de dincolo, ci chiar o reintegrare în circuitul naturii, ca o cununie cu pămîntul. Trupul omului, după moarte, își transferă materia în forme vegetale, noul sălaș este închipuit ca o locuință, iar funeraliile tinerilor necăsătoriți imită obiceiurile de nuntă, făcînd astfel ca cele destinate unui eveniment fericit să-și schimbe menirea¹⁷.

În concepția tradițională românească, moartea neavînd caracter terifiant, poporul se temea numai de acei morți care se putea face „strigoi” (cei

¹⁶ *Istoria literaturii române* (o. c.), pp. 53—54.

¹⁷ *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, pp. 106—107; G. Muntean, *Puterile mitului*, în vol. „Istoria literaturii române. Studii”, București, 1979, p. 37; I. C. Chițimia, *Cîntece populare funerare*, în „Folclorul românesc în perspectivă comparată”, București, 1971, pp. 172—177.

răi, sinucigașii, cei morți de moarte năpraznică, vrăjitorii și vrăjitoarele). Fiind o trecere, bocetul este într-un dialog cu moartea, ca și cum ar putea-o convinge să prelungească „mutarea“ de aici. Planurile vieții și ale morții se interferează într-un joc al gândului omenesc, dornic să înlăture fatalul, logica vieții devenind mai puternică pe măsură ce se verifică șirul faptelor și propulsează ideea benefică a creației¹⁸.

Spre deosebire de bocetul la alte popoare (greci, albanezi, sârbi, bulgari etc.), cel românesc păstrează o formă echilibrată în care durerea „se convertește în melancolie reculeasă“. Uneori, tristețea aduce părăsirea formei versificate și folosirea bocetului în proză și în versuri albe, pline de asonanțe. Bocetul se situează în imediata apropiere a descîntecului, a „versurilor“ și incantației (de la care împrumută adesea formele magice), a colindei și baladei. În Bucovina, doina a fost integrată obiceiurilor de înmormîntare, sub denumirea de „doină la mort“, „de jele la mort“ sau „jele“, avînd funcție de bocet.

Bocetul a intrat și în literatura cultă (G. Coșbuc, I. Pillat, V. Voiculescu, A. Maniu ș.a.), preluîndu-se din el credința populară asupra morții și unele elemente stilistice și compoziționale¹⁹. G. Coșbuc este primul care a sesizat valoarea poetică a bocetului, relevînd lirismul lui duios legat de elementele naturii, cele mai apropiate vieții omului. Pe bună dreptate — observă Coșbuc — în bocetul românesc nu este plînsă averea care rămîne în urmă, ci natura de care se desparte cel dispărut, mai ales în cadru de primăvară, cînd moartea pare mai amarnică, decît oricînd²⁰. În articolul *Despre bocet* (publicat în Familia, XXXVII, 1901, pp. 277—279) G. Coșbuc intuiește caracterul optimist al filosofiei populare, în care moartea nu e dorită și nici privită ca mîntuitoare.

II. Folclorul funerar și dreapta credință

De-a lungul istoriei sale involburate, poporul român și-a trăit credința în intimitatea sufletului, manifestată extern prin numeroase rituri, la Botez, Cununie, înmormîntare etc. Cine știe să degajeze folclorul religios românesc de adaosurile mitologice rămîne uimit de ortodoxia ce stă în miezul lui. Adeseori, elementele mitice nu-și au obîrșia în străvechi și îndepărtate credințe, ci sînt o creație spontană a sufletului românesc. Chiar și asimilînd tradiții păgîne, poporul român le-a imprimat un caracter de originalitate, prin impregnarea unui duh creștin în care el se recunoaște. Ortodoxia s-a adaptat în țara noastră „duhului local“. În viața religioasă

¹⁸ Cf. Vasile Vetîșan, *Sonurile bocetelor*, în „Flacăra“, nr. 5/1983.

¹⁹ *Dicționarul literaturii române de la origini...* (o. c.), pp. 106—107.

²⁰ I. C. Chițimia, *Bocetul românesc în interpretarea lui G. Coșbuc*, în „Limbă și Literatură“, XI, 1966, pp. 123—124.

a poporului român nu a putut fi sesizat un dezacord între ritualul Bisericii și străvechi rînduiele populare de obîrșie păgînă ²¹.

Unele practici păgîne împreunate cu înmormîntarea se păstrează încă în anume locuri. Rînduielele bisericești sînt în acele cazuri întunecate de practici de proveniență păgînă, unele de-a dreptul superstițioase, care deplasează atenția credinciosului în afară. Păgubitoare sînt cu osebire practicile cu caracter magic, știind că între religie și magie este un raport de opoziție, fiind ireconciliabil. În spiritul dreptei credințe, nu cuvîntul sau gestul au eficacitate prin el înșile, ci credința și puterea lui Dumnezeu care este invocată, ca singura producătoare a efectului așteptat ²².

Biserica noastră a luat atitudine împotriva practicilor incompatibile cu spiritul autentic al învățăturii revelate, considerîndu-le nocive, piedici în calea mîntuirii. Formele de religiozitate necreștină, existente în viața unor credincioși, îndeosebi la înmormîntare trebuiesc treptat îndepărtate, cu atenție și tact, astfel există riscul jignirii credinței lor, mai ales că nu trebuie să se ignoreze faptul că ea are și fond, nu numai forme. Evident, Biserica nu poate rămîne impasibilă în fața unor credințe deșarte cu care se confruntă îndeosebi la înmormîntare, fiind datoare să vegheze la păstrarea purității dreptei credințe și s-o apere de mistificări. Practicile din folclorul funerar, ce nu sînt în concordanță cu învățătura autentic ortodoxă, vor dispărea cu timpul, în măsura în care Biserica va preceda metodic la în doctrinarea credincioșilor, arătîndu-le ce este ortodox și este adaos omnesc în ele. Incontestabil, la aceasta contribuie și ridicarea nivelului intelectual al credincioșilor.

Este adevărat că unele sînt credințe vechi, deprinderi tradiționale prin care s-a păstrat morala și viețuirea pașnică. Împletite cu viața creștină, cum sînt legate cărămizile unui edificiu, ele și-au pierdut caracterul dăunător, fiind supuse unei profunde creștinări. Primejdioase sînt, însă, superstițiile sau frînturile de credință, care nu se încadrează în dreapta credință, constituind — în același timp — și o stavilă împotriva progresului material și moral în lume. Biserica, în misiunea ei învățătoarească, trebuie să lumineze sufletul credincioșilor, pentru a-i face să distingă adevărul evanghelic de eroare — inclusiv în rit. În felul acesta, vor fi abandonate practicile deviate, la înmormîntare, ce nu au rădăcini în învățătura creștină, excesele și alte practici care aduc prejudicii unei sănătoase viețuiri creștinești.

Prot. ION BUNEA

²¹ Th. Fecioru, *Poporul român și fenomenul religios*, București, 1939, pp. 45—50, 259—260.

²² I. Gh. Savin, *Ființa și originea religiei*, București, 1937, pp. 230—231; Mitropolit dr. Antonie Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, pp. 370—371.

A N I V E R S Ă R I

REPUBLICA — LA UN NOU POPAS ANIVERSAR

Poporul nostru, țara întreagă, aniversează cu însuflețire în fiecare an, la 30 decembrie, istoricul act al proclamării Republicii.

Ziua de 30 Decembrie 1947 este scrisă cu litere de aur în istoria patriei, ca un moment al împlinirii unui țel de lupte și jertfe ale generațiilor trecute. Este piatra unghiulară care stă neclintită la edificiul luminos al României de astăzi, fiindcă Republica este cea mai înaltă formă de organizare statală din cursul istoriei neamului nostru.

Sărbătorind abolirea monarhiei și proclamarea Republicii, cinstim eforturile celor ce și-au concentrat toate forțele pentru făurirea celei mai strălucite civilizații materiale și spirituale pe pământul străvechii noastre patrii. 30 Decembrie 1947 este recunoașterea îndreptățitei dorințe de libertate și unitate a tuturor fiilor acestui popor, pentru care au luptat eroii neamului și de aceea amintirea acelei zile rămîne pentru noi un moment de comemorare a luptelor și sacrificiilor înaintașilor noștri, confrunțați cu viltoarea vitregiilor istoriei, care au luptat cu stăruință pentru cele mai nobile idealuri sociale și naționale ale întregii națiuni române. Poporul român format ca o sinteză a virtuților celor mai înalte întruchipate de Decebal și Traian a avut permanent sentimentul valorii personale, conștiința răspunderii de sine în care au fost definitorii hărnicia, talentul și dragostea de glia străbună.

Dintre momentele istorice care au precedat și au făcut posibilă proclamarea Republicii se distinge în mod deosebit Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, care a deschis României perspectiva inaugurării erei socialiste, eră de profunde transformări în viața economică, politică și culturală a țării.

Atmosfera de muncă entuziastă generată de străvechile calități ale națiunii noastre se vedește cu pregnanță mai ales în ultimele două decenii. Cu începere din 21 August 1965, România a devenit Republică Socialistă, iar la cîrma țării se află cel mai iubit fiu al poporului Președintele Nicolae Ceaușescu. Cele două decenii scurse de atunci pot echivala — prin transformările structurale petrecute în existența și conștiința noastră — cu

secole întregi. În acești ani poporul nostru și-a pus munca, talentul și aspirația către mai bine la temelia tuturor împlinirilor sale istorice. Dar toate aceste binemeritate și dobândite succese sînt indisolubil legate de activitatea prodigioasă, dublată de clarviziunea și dragostea de țară a celui mai iubit și distins fiu al neamului nostru Președintele Nicolae Ceaușescu. Sub conducerea sa înțeleaptă, poporul nostru, eliberat de orice exploatare, asuprire și discriminare, s-a dovedit capabil să înfăptuiască adevărate minuni care au imprimat României o înfățișare cu totul nouă, plină de prospectime și frumusețe. Pentru a ilustra cea mai fecundă eră din istoria patriei, evocăm în aceste rînduri cîteva dintre noile și mărețele realizări împlinite în cursul acestor ani. De la economia slab dezvoltată, predominant agrară a anilor 1947, România este astăzi o țară industrializată, ferm angajată pe calea progresului tehnic, realizînd o producție ce a crescut de peste 100 ori față de cea interbelică. Oaspeții care ne vizitează țara sînt impresionați de sutele de fabrici și uzine noi, mine și schele petroliere, combinate și centrale termo- și hidroelectrice, care au pus bazele unei agriculturi mecanizate și modernizate, a cărei producție a crescut de peste șapte ori. Satele și orașele cu noile cartiere de locuințe, instituțiile de cultură, învățămînt și sănătate constituie mărturiile unei societăți noi, aflată în plin progres. În ultimele două decenii s-au construit peste 130 de policlinici și peste 830 dispensare medicale.

România este un stat nou, plin de vigoare, matur prin fermitatea și tenacitatea de a-și hotări prezentul și a-și consolida viitorul, ridicînd prestigiul nostru, prin înțelepciunea politicii sale interne și externe, pe cele mai înalte trepte ale civilizației și progresului.

Prin politica ei externă, întemeiată pe cele mai umanitare principii ale vieții și eticii internaționale: respectarea suveranității și independenței naționale, egalitatea deplină în drepturi, neamestecul în treburile interne ale altor state, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța în raporturile interstatuale, promovarea unei noi ordini economice internaționale care să asigure pacea „pacea prin pace și nu prin război”, echilibrul și echitatea între popoare, România socialistă contemporană ocupă un loc de frunte, bucurîndu-se de stimă în opinia publică mondială și în organizațiile internaționale, grație politicii ei consecvente de pace în întreaga lume, cel mai nobil și scump ideal al tuturor oamenilor de bine de pretutindeni. Stegarul și strategul acestei politici de pace în întreaga lume este primul bărbat al țării noastre, Președintele Nicolae Ceaușescu, proeminentă personalitate politică a contemporaneității noastre.

La fiecare popas aniversar din istoria patriei, Biserica noastră strămoșească participă și ea cu tot sufletul, cu toată dragostea, deoarece s-a născut și odrăslit în sinul acestui popor, fiind mereu alături de fiii pămîntului străbun, slujindu-i năzuințele și bucurîndu-se de fiecare realizare a poporului nostru.

În climatul de pace și unitate a poporului în jurul conducătorului său iubit Președintele Nicolae Ceaușescu, și sub auspiciile unei reale libertăți religioase, Biserica Ortodoxă Română slujește credincioșilor și țării căreia

ii aparține, încadrându-se deplin în sprijinirea tuturor năzuințelor nobile ale poporului nostru.

Sărbătoarea Republicii constituie pentru slujitorii și credincioșii altarului străbun din Mitropolia Banatului un fericit prilej de înălțare sufletească și aleasă bucurie, mărturisindu-și și cu acest prilej atașamentul față de munca și lupta întregului popor pentru o viață mai bună, mai fericită.

Dragostea de plaiurile străbune, sprijinirea eforturilor de a face totul pentru apărarea păcii și a vieții, pentru făurirea unui viitor luminos și fericit pentru toți fiii patriei noastre pentru apropierea și colaborarea dintre oameni și popoare — țeluri al căror neobosit mesager este Președintele Nicolae Ceaușescu ctitorul României Socialiste contemporane în care totul se realizează „cu oamenii pentru oameni, cu poporul pentru popor” — sint simțăminte cu care participăm cu toții la aniversarea împlinirii a 38 ani de la inaugurarea Republicii în patria noastră.

LIVIUȘ IOAN JEBELEAN

UN POET, IOSIF DELAGLOB, MILITANT AL MARI UNIRI

În mod obișnuit istoricii literari, care au abordat literatura bănățeană, distingînd-o de cea ardeleană, încep cu autorii Paliei de la Orăștie" (sec. XVI) și continuă cu Mihail Haliciu, tatăl și fiul, umaniștii George Buitul și Gavril Ivul (sec. XVII) etc., care au dat culturii și limbii române, la începuturile ei, lucrări de inestimabilă valoare. După ei, mai modești condeieri, în marea lor majoritate dascăli și preoți, pun temelii unei mișcări culturale cu o arie mai largă și de durată. „Rodul muncii de zi cu zi a nemnumărați cărturari modești, mulți dintre ei rămași neștiuți, a putut să pună bazele unei tradiții ce a stimulat setea spirituală a poporului, l-a ferit să se aservească unei culturi străine și nu o dată, în condiții vitrege, i-a dat puterea să se manifeste major în toate domeniile“¹.

Mișcarea culturală din Banat, în veacul trecut, a avut un caracter de masă. „Indicativul principal al avîntului și succesului mișcării culturale bănățene, pare să fi fost nivelul superior al țărănimii : țărani-corști, țărani-dirijori, țărani-actori, țărani-sculptori, țărani cu o mare pasiune pentru cultură și cu biblioteci personale, țărani-publiciști pe scurt : țărani-cărturari“². Camil Petrescu, în periplul său bănățean, a fost impresionat de mulțimea scriitorilor țărani în această provincie. Alături de țărani și în fruntea lor au fost preoții și învățătorii confesionali. Nu se poate vorbi despre o mișcare culturală în secolul XIX, fără a le implica aportul. Oricît de modestă, contribuția preoților scriitori (istorici, poeți, prozatori, publiciști) la ridicarea culturală a poporului și menținerea conștiinței naționale nu poate fi contestată sau neglijată. Unii preoți și-au scris numele în istoria literaturii române, alții n-au izbutit să depășească (valoric) hotarele provinciei de baștină, rămînînd poeți sau prozatori „provinciali“, despre care nu s-a scris nimic sau aproape nimic. Critica literară nu i-a luat în seamă, istoriile literare nu le-au consemnat numele. Și totuși ei au existat și rodul lor spiritual a rămas indelebil în plămada literaturii bănățene. Au scris într-o perioadă cînd limba română lupta pentru supraviețuire în aceste

¹ Nicolae Tîrloi, *Premise literare*, Timișoara, 1976, p. 25 ș.u.

² Petru Oalde, *Lupta pentru limba românească în Banat*, Timișoara, 1983, p. 61.

locuri și, în pofida adversităților, se făurea o limbă literară, instrument supradialectal de intercomunicare românească. Temerari, ei au încercat limba strămoșilor și au demonstrat că ea are suplețea și frumusețea, vigoarea și expresivitatea limbilor care, în condiții mai prielnice, și-au creat o literatură cultă, infirmind acuzele maloneste că ea ar fi o limbă „primitivă”, cum o calificau (în acte oficiale) autoritățile austro-ungare.

Între acești poeți modești se înscrie Iosif Delaglob, pseudonimul literar al preotului Iosif Drăgoi din Globurău, jud. Caraș-Severin, cu o poezie modestă, menită să mențină, alături de doinele și baladele munților, sentimentul permanenței, al istoriei, în conștiința „grănicerilor” de altădată. Avea o privire senină, reflectînd un calm interior. Vorbea potolit, fără gesturi. Un chip plăcut, care cucerea de la prima vedere, un bărbat modest, avînd bine conturat sentimentul limitelor sale. Dar cîți putea intui, dincolo de o aparență sfielnică, arderea neînteruptă, o zbatere fără ostoi în căutarea unei rime, unui cuvînt, unei modalități literare?

Curînd după acea întîlnire, s-a stîns din viață.

I-am citit și recitit poeziile am căutat să reconstitui drumurile vieții, am încercat să pătrund, atîta cît e cu putință, în alcătuirea sa umană și din aceste strădanii au rezultat cele ce urmează, în semn de cinstire a sacerdotului și poetului din munții Banatului.

Urmînd calea unei mai vechi tradiții, Iosif Drăgoi a „descălecat” în Banat, la începutul secolului XX, venind din Ardeal. Se știe că în secolele XVIII—XIX, bînuite de ciumă, și holeră, de persecuții religioase, de revoluții și războaie, mulți români din Țara Românească și din Ardeal, trecînd munții, au poposit în Banat, întemeind familii trainice, care au dat multe generații de preoți, învățători, cărturari. Astfel sînt cunoscute familiile Sirbu, Stoica, Piuariu ș.a. Lor li se poate adăuga și figura modestă a lui Iosif Delaglob.

Fiu al lui Ioan Drăgoi și Maria N. Banu, Iosif Drăgoi, s-a născut la 30 ianuarie 1888, în comuna Poiana Mărului, protopopiatul Bradului, jud. Făgăraș. Poetul evocă, în versurile sale, frumusețile satului, cu deschideri „spre Măgura din Codlea” (în poezia „O, tată drag! Te văd . . .”). A crescut în tradiția de luptă a ardelenilor pentru idealurile naționale. Unicul său frate, mai mic Ion, s-a înscris voluntar în armata română și a căzut în lupta pentru desăvîrșirea unității naționale, iar el, Iosif, a fost ferecat în lanțuri cînd România a intrat în război, în 1916.

După terminarea liceului din Brașov (unde a fost coleg cu episcopul Veniamin Nistor) și a examenului de bacalaureat, s-a înscris la Academia teologică din Sibiu, pe care o termină în anul 1910, cu „calculul foarte bine”, obținînd „absolutoriu” nr. 7011/1910, semnat de mitropolitul Ioan Mețianu³.

La sugestia noului episcop al Caransebeșului, dr. Elie Miron Cristea, absolventul de teologie Iosif Drăgoi a solicitat și obținut binecuvîntarea de

³ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, dosar III — 211—1908.

transfer în episcopia bănăţeană⁴. Iosif Drăgoi concurează, apoi, la parohia Globurău, protopopiatul Mehădiei, o localitate modestă, cu aproximativ 500—600 locuitori. Aşezat pe malul drept al râului Belareca, supranumit de localnici, „nărăvaş”, satul Glob sau „Globşor” a fost de multe ori pus-tiit de viituri. Rîul i-a întregit numele: „Globu-rîu sau Globu-rău”⁵. Imaginea satului o găsim într-o frumoasă „bucolică” a poetului: „Te văd al meu sātuţ... cum stai cu mintea-n două, cînd ape fără friu / Vin să-ţi scobească malul, să-ţi sape temelia / Să samene în urmă pietrişul şi pustia”⁶.

Obţinînd parohia solicitată, Iosif Drăgoi a fost hirotonit în 12 decembrie 1910, primind „gramata arhierescă” nr. 9193 Pres. / 1910, semnată de episcopul dr. E. Miron Cristea, şi introdus la oficiul şi beneficiul parohiei, în 18 decembrie 1910⁷.

Timp de 16 ani cît i-a păstorit, preotul Iosif Drăgoi nu a dezamăgit încrederea enoriaşilor şi entuziasmul cu care l-au primit. A reorganizat parohia neglijată în ultimii ani, înzestrînd biserica cu cele necesare şi construind o frumoasă casă parohială. A muncit alături de enoriaşi, cum însuşi mărturiseşte în poezia dedicată lor: „În tine, scump sātuţ, frumoasă era viaţa! / Voioşii tăi localnici în toată dimineaţa / Porneau la cîmp afară, muncind pămîntul greu, / Pe brazdă şi-n postată munceam cu drag şi eu...”

În predici a picurat balsam de întărire a speranţelor în apropiata zi a marilor împliniri naţionale. Slujbaşii vitregei stăpîniri, cuprinşi de spaima netăinuitelor prevestiri, i-au urmărit fiecare pas, i-au consemnat predicile, i-au interzis ieşirile din sat. În august 1916, cînd, România intra în război împotriva puterilor centrale, iar autorităţile austro-ungare dispuneau evacuarea satelor de la graniţa cu România, preotul Iosif Drăgoi a fost arestat şi pus în cătuşe ca „recidivist”, deoarece mai fusese ridicat şi anchetat în 1914. În aceeaşi lună, împreună cu preoţii: Mihail Costescu din Eselniţa, Anton Miloşescu din Ogradena-Veche, Constantin Dure din Orşova, Coriolan Buracu din Mehădia, Eftimie Jianu din Iaz, şi mulţi alţi români — avocaţi, negustori, muncitori, ţărani — Iosif Drăgoi a fost depus în închisoarea din Caransebeş şi transferat apoi la Şoproon.

Eliberat ulterior din temniţă, a fost mobilizat şi trimis pe frontul italian. Din cei peste cincizeci de preoţi din eparhia Caransebeşului, mobilizaţi în 1916, înregistraţi la „Of. Griechischorientalisch Militärseelsorge, der K.u.K. Isonso-Armee”, o treime au fost din „graniţa bănăţeană”. Protopopul Pavel Boldea (1856—1920) din Borlovenii-Vechi, organizatorul şi protectorul clerului ortodox român din armata austro-ungară, scria în-

⁴ *Idem*, nr. 9525 Pres. din 18/31 august 1910.

⁵ Nicolae Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeşului*, Caransebeş, 1940, p. 322.

⁶ Poezia *Foştilor mei parohieni*, publicată în „Foaia diecezană” din 25 noiembrie 1928 şi în volumul din anul 1929, p. 39 ş.u.

⁷ *Arhiva Mitropoliei Banatului*, fond Caransebeş, nr. 8983 B/1910 şi nr. 3647 B/1910, dos. III—211—1908.

tr-un raport, înaintat episcopiei Caransebeşului în 6 iulie 1917, că „luptînd cu multe şi mari greutăţi, preoţii de la Isonso îşi împlinesc cu zel, conştiinţiozitate şi însufleţire chemarea (...) întreţin credinţa în învierea neamului nostru (...). În tranşee sau în spitale, preoţii români ajută, încurajează şi plămădesc credinţa ostaşilor români în izbînda crezului naţional”⁸. După 20 luni pe front Iosif Drăgoi s-a întors în parohie, spre a-şi continua cu zel sporit activitatea întreruptă. În ziua de 18 noiembrie 1918 s-a constituit Consiliul Naţional Român al districtului Mehadia (compus din 16 comune), în care a fost ales şi Iosif Drăgoi. După constituire, Consiliul Naţional, însoţit de o entuziasmată mulţime, a pornit în convoi spre casa generalului Nicolae Cena, „daco-romanul” cum i se spunea în armata imperială. În fruntea convoiului, înconjurat de opt preoţi, purtînd stindardul naţional, în ritmul imnului „Deşteaptă-te române”, mergea Iosif Drăgoi. Toţi participanţii ştiau că Iosif Drăgoi, în ziua mobilizării generale din 1914 şi apoi în august 1916, a fost arestat şi încătuşat. Iar acum, înflăcărat, cu aură martirică, intona „imnul naţiunii”, purtînd drapelul naţional⁹. Atunci cînd în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia se înfăptuia, prin voinţa întregului popor, unirea tuturor românilor, în biserica din Mehadia o mare mulţime depunea „jurămint de credinţă pentru Patria Română”¹⁰.

Anii următori marchează cea mai intensă activitate literară a poetului Iosif Delaglob. Deşi crunt săgetat de dureri, şi-a păstrat alcătuirea olimpică. De patru ori moartea a pus zăbranic la poarta casei sale : trei copii, înainte de împlinirile vieţii, şi soţia au fost smulşi de sub aripa sa. Amarul şi singurătatea au devenit adeseori motive poetice : ... „Azi inima mă doare, / Că ştii, sătuţe drag, c-avîntul tinereţii / Mi-am îngropat în tine şi farmecul vieţii / Şi-ntreaga fericire şi trei copii ai mei... / Te plîng, sătuţe drag, pe tine şi pe ei”¹¹. Resemnarea şi-o exprimă într-o frumoasă metaforă : „Sub gene-mi să-mpăzrească azi lacrima durerii” („Aşteptînd Paştile”).

În anul 1926, ineditul vieţii minerilor, cărora le va închina versuri de admiraţie şi compasiune¹², îl determină pe Iosif Drăgoi ca în februarie 1927 să se transfere la parohia Rusca-Montană¹³, dar pentru o foarte scurtă vreme. Înainte de a părăsi parohia Globurău, episcopul dr. Iosif Traian Badescu l-a distins cu „briu roşu”¹⁴, iar Adunarea eparhială din Caransebeş l-a ales membru în Consistoriul eparhial.

În primăvara anului următor, tăinuîtu l zvon al mugurilor redeşteaptă în sufletul poetului nostalgia brazdelor proaspete. Din tulburătoarea vibra-

⁸ *Idem*, nr. 3855 B/1917, dosar III—356—1914.

⁹ Coriolan Buracu, *Nicolae Cena şi Cronica Mehadiiei* ... p. 62.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Poezia Foştilor mei parohieni*.

¹² *Prin minele de cărbuni*, publicată în „Foaia diecezană” din 11 noiembrie 1928 şi în volum, p. 57 ş.u.

¹³ *Arhiva Mitropoliei Banatului*, fond Caransebeş, dosar III—149—1926.

¹⁴ *Idem*, dosar III—119—1924, nr. 38 Pres./1927.

ție se înfiripă un cîntec (de factură sămănătoristă) : „Pe brazdă și-n postată munceam atunci și eu. / Voios cînta o doină, sclipea o sapă-n soare, / Băte-un voinic o coasă, cînta o fată mare . . .“ Lumea mirifică de la țară și, desigur, mormintele, îl recheamă la Glob. Conducerea eparhială i-a împlinit dorința, iar credincioșii îl primesc cu dragostea dinții.

Anii au trecut. La bătrînețe, istovit, a cerut „cartea canonică“ spre a se întoarce „acasă“. Îl chema tainica putere a pămîntului natal. Așa, în 1947, a primit transferul la parohia Poiana Mărului din Arhiepiscopia Sibiului¹⁵, dar sănătatea șubrezită l-a determinat să și-o amine pînă în primăvara anului următor. În ziua de 25 aprilie 1948, inima lui s-a oprit, însă zîcnetul și trupul său a fost înhumat lângă ai săi, în Globurău.

Cîteva rînduri, la rubrica „Știri“ din „Foaia diecezană“ au anunțat trecerea lui din viață¹⁶, cu o parcimonioasă apreciere : „Defunctul preot, pe lângă activitatea pastorală, ne este cunoscut și prin reușitele poezii cu caracter religios, publicate în Calendarul eparhial și Foaia diecezană, sub pseudonimul Iosif Delaglob“. Cu opt ani înainte, Nicolae Cornean scrisese despre el : „Este colaborator la „Foaia diecezană“, unde publică versuri uneori pline de inspirație“¹⁷. Apoi tăcerea și uitarea s-au așternut peste numele poetului Iosif Delaglob.

Opera literară. La fel ca alții Iosif Delaglob a fost un poet al vremii sale. A început să scrie versuri încă din anii de liceu. Recita versuri proprii la unele manifestări culturale, literare și naționale organizate de tinerii români din Brașov. Activitatea literară, publicitară, și-a desfășurat-o, însă, în Banat, la Globurău, între anii 1910—1947. A trimis versuri la „Foaia diecezană“, „Calendarul Românului“ și la alte publicații. O parte din ele, împreună cu cîteva inedite, le-a adunat în volumul *Mulumind și cîntînd lui Dumnezeu în România Mare*, Caransebeș, 1929. Criteriul dispunerii poeziilor în volum nu este nici cronologic, nici tematic. Versurile au fost create între anii 1914—1928, tematica foarte variată, genul liric diversificat : odă, pastel, satiră . . . Volumul, neunitar, cuprinde 38 poezii. Cele necuprinse în volum, au rămas în publicațiile eparhiale, altele pierdute.

Temele și motivele poetice, amplificate de-a lungul a peste trei decenii, sînt pătrunse de patosul iubirii de neam și Biserica strămoșească. Iosif Drăgoi scria versuri cu fața — așa zicînd — spre soare, versuri luminate, senine, chiar și atunci cînd exprimau sentimente de nemulțumire. O poezie minoră, dar nu mediocră — dacă o raportăm la poezia generațiilor următoare. Apreciat în contextul literaturii bănățene din perioada premergătoare primului război mondial și a celei imediat următoare, Iosif Delaglob apare între precursori.

Valoarea poeziei sale nu se circumscrie în tehnica versificării sau în ingeniozitatea temei, ci în acel patos care transformă sentimente comune în elemente de semnificație gravă. Ea are, desigur, un caracter educativ,

¹⁵ Idem, dosar III—64—1947.

¹⁶ Anul LXIII, nr. 20—21 din 16 mai 1948, p. 5.

¹⁷ O.c., p. 323.

dar o anume candoare a expresiei, o tentă de omenie, moderează impresia unui didacticism desuet, evidențiind un autentic mesaj istoric. Pentru el poezia nu a fost un divertisment sau „un exercițiu de respirație“, ci o necesitate existențială. Versurile izvorăsc din prea plinul ființei, fiind o harismă și cel ce o are nu-i rezistă, cum cânta, într-un distih elegiac din „Triste“ relegatul de la Tomis, Ovidiu : „Eu însă îndrăgisem cereasca poezie (...) / Ce încercam a scrie, era îndată vers !“¹⁸.

Folosind o recuzită lirică tradițională, Iosif Delaglob rămâne tributar scriitorilor reputați din vremea sa. Debutează sub zodia „sămănătorismului“ și, mai ales, a poeziei lui Octavian Goga (poezia patriotică de la începutul veacului). Totuși, încercările sale nu sînt epigonice. Vibrația de sinceritate, o anume dimensiune morală și patriotică, le îndepărtează de ceea ce s-ar numi contrafacere, parodie. Unele suave contemplații sînt cu totul eliberate de arhetipuri lirice.

Lipsite de tematică erotică, poeziile sale evocă evenimente biblice, epifanii, chipuri de cărturari, eroii pentru întregirea neamului, minerii, țărani... Dacă poezia lui nu se ridică la nivelul creatorilor de literatură cultă, ea exploatează și comunică sentimente de bucurie și durere comune poporului. Unele poezii sînt „cronici rimate“ ale unor evenimente istorice (*Pe praporul Mehădiei, 1 Decembrie, Celor opt sute de mii* etc.).

În creația modestului poet de la Glob, substanța liricii populare este cea mai pregnantă. Unele stilizări folclorice, cu aură bucolică, reprezintă o notă distinctă a poetului, de pildă poezia *Privind albinele* : „Pe raze de soare / În veci plutitoare... / Azi vecinica rîvnă spre muncă, / Vă poartă pe deal și pe luncă, / Nu-i nimeni din voi să se plîngă, / Să ceară dulceață făr-muncă“¹⁹. La fel este și poezia *Flori de busuioc*²⁰. De vibrație sămănătoristă, unele versuri evocă nostalgic viața pastorală, idilică, „din vremi bătrîne“, precum cele din poezia *Povestea episcopului*²¹.

Sentimentul religios este coordonata majoră pe care evoluează imaginația lui Iosif Delaglob (poeziile : *Glasul Bisericii, La Botez, La Florii, Așteptînd Paștile, Toma* etc.). Pătrunsă de optimism, poezia sa este sănătoasă, tonifiantă. Poetul crede în puterea cuvîntului curat și frumos, de care aveau nevoie contemporanii săi. Gravele probleme existențiale nu-i tulbură seninătatea mioritică. Încearcă uneori meditația filosofică, dar, speriat parcă de adîncimi ontice, se oprește și versul se anemiează, nu prinde consistență, transformîndu-se în monotonie psalmică. În poezia *Celor opt sute de mii*, scrisă în 1926, abordează sensul ontologic al morții în context cosmologic, utilizînd o cunoscută metaforă din registrul cîntărilor bisericesti, cu improspătate accente imnice. Mesageri în transcendență, eroii neamului sînt evocați cu o duioasă participare cosmică.

Deopotrivă patriot, Iosif Delaglob a închinat Banatului, toată gama sa de simțire, pămînt, pe care-l dorea „cu frații într-o țară“. În literatură,

¹⁸ *Povestea vieții mele*, IV, X, 19 și 26, trad. de Teodor Naum, în vol. „Publius Ovidius Naso, Scrisori din exil“, 1957, p. 116.

¹⁹ *Mulțumind și cîntînd lui Dumnezeu în România Mare*, Caransebeș, 1929, p. 47.

²⁰ *Idem*, p. 48.

el este mesagerul unui colț de pământ, scriind într-o perioadă în care, obsedant, apăreau sechelele războiului, cu contrastele lor izbitoare : orfani și schilozi în fața profitorilor de război, risipitori și agresivi. Cronicar sensibil, poetul sesiza înșănătatea socială, înșățietatea și dezmațul. Partidele și fracțiunile politice, parlamentarismul bîntuit de minciună și corupție, sugerase o literatură protestatară în deceniul întîi al României întregite. Indignarea și revolta împotriva haosului, a luptelor intestinale, au conferit poetului mai multă vigoare și dinamism : „Ce dîrză fost-a lupta, statornică credința / Acelor ce purtat-au pînă-astăzi biruința !“ / „Dar plîng, Părinte sfînt, / De cînd ai stîns furtuna / Trecut-au șapte ani, iar frați nu sînt una“²². Idealizarea trecutului, ca o reacție hipertrofiată față de neîmplinirile de după primul război mondial, nu este o particularitate a poetului de la Globurău, ci o caracteristică a celor ce au luptat și au suferit pentru desăvîrșirea unificării statale a tuturor românilor. Trebuința de a sugera plastic dihonnia ce bîntuia viața politică în antagonismele sociale în România interbelică îi inspiră poetului o metaforă arhetipală, dar de prospețime și expresivitate : „Azi zidul mare al vrajbei, nimicitor de frați, / Peretele din mijloc voi vreți să-l ridicăți ; / ... „Nu-i asta România pe care o visară / Cei ce-au pus cu sînge străvechile hotare !“²³.

Copleșit parcă de măreția evenimentului Marii Uniri, poetul nu a izbutit întotdeauna să dea adîncime și vibrație lirică sentimentelor, iar versurile curg cu stîngăcie. Astfel, în ziua de 1 Decembrie a scris poemul *Decembrie*, pentru „Calendarul Românului“, care însă nu l-a publicat. Refăcut, poemul a apărut abia zece ani mai tîrziu²⁴.

În poezia lui Iosif Delaglob descoperim cu ușurință secerdotalul, pentru care poezia este un act ceremonial de cuvinte și imagini, dar conștiința că el, ca slujitor al altarului, nu poate depăși anumite limite, i-a frînat mereu elanul creator. Azi poeziile lui nu se mai citesc, sînt desuete. Acum șase decenii, însă, ele erau mult gustate de cititori — foarte numeroși — ai „calendarelor“ sătești.

Iosif Drăgoi a lăsat ceva în urma sa. O viață întreagă a scris, a vorbit, a luptat și a suferit în era dualistă, cea mai cruntă pentru naționalitățile din Austro-Ungaria („unio duorum nationum contra plures“), și, în fine, s-a bucurat de biruința neamului său. Peste tot zbuciumul s-a așternut tăcerea și uitarea. Numai versurile, simple și senine, „aere perennius“, au rămas în filele îngălbenite ale publicațiilor vremii sale.

Reducînd la esență formula sa de existență și creație, am zice că a slujit cu devoțiune altarul, țara și poporul și a căutat frumosul în poezie, într-o viziune progresistă a României unite și independente.

²¹ Idem, p. 45.

²² Așteptînd Paștile, în *o.c.*, p. 27.

²³ Cînd voi veniți cu litii, scrisă în 1923, în amintirea fratelui său Ion, fost voluntar în armata română, în *o.c.*, p. 9.

²⁴ „Foaia diecezană“ din 2 decembrie 1928.

DATE PRIVIND VECHEA PAROHIE CINCIȘ-HUNEDOARA

Situată pe platoul Iuba, în vecinătatea sudică a Teliucului Superior, actuala parohie Cinciș, asemenea parohiei Cerna din apropiere, continuă vechea așezare purtând același nume, strămutată aici după 1963 când s-a început construirea lacului de acumulare al unei puternice hidrocentrale. Deodată cu locuințele credincioșilor, s-a reconstruit și biserica, în locul celei vechi. În prealabil s-au întreprins însă aprofundate cercetări istorice, arheologice și etnografice cu scopul de a se conserva și pune în valoare orice urmă a importante așezări de odinioară.

Satul Cinciș este amintit în documente în mod sigur spre mijlocul sec. XV, la 1446, cu numele de „possessio Chanakos”¹. Cnezii de aici vor juca un rol de seamă în vremea lui Iancu de Hunedoara, viteazul voievod român al Transilvaniei, cu care se pare că se înrudeau.

Nu putem înțelege această legătură fără a relua aici mult discutata problemă a originii lui Iancu de Hunedoara². Vom lăsa deoparte teoriile potrivit cărora familia lui Iancu ar fi originară din Țara Românească (lucru posibil, de altfel), sau că Iancu ar fi fost fiul nelegitim al regelui Sigismund de Luxemburg, ceea ce ar explica legenda corbului cu inelul în cioc din stema Corvineștilor, inel dăruit de rege iubitei sale³.

¹ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* București, 1967, s.v. Vezi și Csanki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, Budapesta, 1913, p. 83, care dă ca primă mențiune anul 1360.

² Vezi indeosebi Teodor Popa, *Iancu Corvin de Hunedoara* (Ioan Hunyadi), Hunedoara, 1928, pp. 2—57 și Ștefan Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara* („Studii și cercetări de istorie”, Cluj, VIII, 1957, pp. 25—28), care discută pe larg diversele opinii despre originea marelui erou.

³ După una din aceste legende, Sigismund de Luxemburg ar fi cunoscut-o pe Elisabeta de Margina, fiica unui român devenit apoi nobil, spălînd rufe în valea din Cinciș, iar ca recompensă — după nașterea lui Iancu — ar fi scutit satul Cinciș de orice dare (T. Popa, o.c. p. 7), fapt nedovedit de documente.

După alte opinii, Elisabeta ar fi fost din Densuș, iar la sfîrșitul secolului trecut se afirma că ea era originară din Teliuc și că fusese o femeie de o frumusețe deosebită. Portretul ei, îmbrăcată în frumos port românesc, se afla odinioară în sala cavalerilor din castelul Hunedoarei, dar el a dispărut. Vezi Silvestru Moldovan, *Țara noastră*, Sibiu, 1894, p. 49.

Despre originea legendei cu Sigismund de Luxemburg care, ca dovadă istorică despre începuturile familiei Huniade, trebuie înlăturată — vezi indeosebi A. P. Todor, *Legende în legătură cu originea familiei Huniade*, în vol. *În amintirea lui C. Giurescu*, București, 1911, pp. 511—521, care citează lucrarea lui L. Elekes, *A Hunyadi kérdés* (Problema Huniazilor) din vol. *Mátyás Király Emlékkönyv*, I Budapesta, 1940, pp. 13—69.

După cele mai îndreptățite opinii, familia lui Iancu a fost familie de cnezi din regiunea Hunedoarei, origine susținută de numeroși istorici români și străini ⁴.

Mai multă dreptate pare a avea genealogistul Wertner Mor, care a dovedit că familia lui Iancu se înrudea cu familia Cindea — Kendeffy din Hațeg și că străbunicul lui Iancu a fost cnezul Costea, întemeietorul sateilor Răchitova și Lunca.

După cum a arătat istoricul Ștefan Pascu, acest Costea este amintit la 1 iunie 1360, când castelanul cetății Hațeg convoacă adunarea obștii cnezilor și a oamenilor de orice stare din districtul Hațegului (*universitas Kenezorum at cuiusvis status et conditionis hominibus de districtu Hatzok*) pentru reșezarea drepturilor lor; la această adunare — la care au luat parte 12 cnezi, 6 preoți și 6 români de rînd — Micu, fiul lui Murgu, s-a plîns că Stoian și Boian, fiii lui Mijina, și Balotă, Boiu, Șerb și Nan, nepoții lui Costea, s-au înstăpînit asupra moșiilor Răchitova și Lunca, aflate în districtul Hațeg, ce țin după lege de dreptul lor cnezial (*jure keneziatu*). Cei pîrîți au răspuns că satele au fost întemeiate de bunicul și de tatăl lor, Costea și Mijina, drept care au rămas în stăpînirea lor.

Cnezul Costea, amintit la 1360, ar fi străbunicul lui Iancu; nepotul său, Șerb, a fost bunicul lui Iancu și tatăl lui Voicu, curteanul regelui Sigismund, cel care a primit la 1409 castelul și domeniul Hunedoarei și care a fost tatăl viitorului voievod al Transilvaniei ⁵.

Legăturile de rudenie ale cnezilor din Cinciș cu Iancu de Hunedoara erau cunoscute încă din secolul al XVIII-lea și ele au fost invocate de unii istorici pentru a dovedi originea românească a fostului voievod al Transil-

⁴ Wertner Mór, *Hunyadmegye nemes családja. A Hunyadiak (A család eredete és nemzedékrendje)*, (Familiiile nobile din comitatul Hunedoarei. Huniadeștii. Originea familiei și ordinea succesorială a neamului lor) („Hunyadmegyei történeti és régészeti társulat évkönyve”, 1900, fasc. I, pp. 89—136); Iosif Sterca-Suluțiu, *O legendă care se stinge sau geneologia completă a Huniadeșilor* („Transilvania” 1901, pp. 49—55); Vilmos Fraknoi, *Hunyadi János származása és a vajdahunyadi freskók* (Originea lui Ion Huniade și frescele din Hunedoara) („Turul”, 1914, pp. 53—55); Ștefan Pascu, o.c., etc.

⁵ Ștefan Pascu, o.c., pp. 32—33. Vezi și *ibidem*, pp. 26—27, unde se arată că ipoteza lui W. Mór despre originea lui Iancu „nu este riscată”. Ultimul cercetător al problemei. Camil Mureșan, admite ca fiind posibile două ipoteze: originea familiei lui Iancu fie din Țara Românească, fie din cnezimea hunedoreană. Cu privire la identificarea lui Șerb, citat în documentul din 1360, ca tatăl lui Voicu, autorul amintit susține că „faptul nu e imposibil, dar nici sigur”, deci trebuie tratat „cu doza de precauție necesară” (*Iancu de Hunedoara*), ed. a II-a București, 1968, pp. 39—40.

Vezi și János Karácsonyi, *Adalék Hunyadi János származásához* („Turul”, 1901, pp. 49—53), care — discutînd originea lui Iancu — arată în arborele genealogic că tatăl lui Șerb este necunoscut (nu-l trece pe Costea).

vaniei și regent al Ungariei. În *Cronica românilor*, istoricul și iluministul Gheorghe Șincai reproducea după „preaînvățatul Daniil Cornides“ hrisovul dat de Iancu în 1448 cnezilor din Cinciș din care rezultă înrudirea dintre ei. Mai departe Gheorghe Șincai reproduce mărturia lui Carol Feiervari, care arăta că, în 1772, comitele Andrei Hadic de Futac, comandantul imperial din Lodomeria și Galiția și fost guvernator al Transilvaniei, „a cetit în satul Cinciș de lângă Hunedoară, în original diplomatul (actul) care l-a dat craiul Matiaș I satului Cionocoș, sau Cinciș, în care diplomat pre toți lăcuitorii îi numește rudenii și(e) (=siesi) și dă cădintă (=rang) boierească, scutindu-i de toate dările și greutățile care le suportă proștii (=poporul de rind)⁶, cu care crădintă pînă astăzi trăiesc; de unde nu rău se închide că numa viteazul Ioan Huniadi a fost prăsită (=născută) din satul Cinciș, căci altminterea nu s-ar fi numit lăcuitorii aceia rudenii, nefiind obicei ca capetele cele încoronate să numească pre proști sau pre nobili rudenii și(e). Acolo s-a uitat pre ascuns și guvernatorul Ioan Huniadi cînd vestește că aceia carii vor vătămă pre cincîșeni în cădintele sale, nu numai grația lui să o piardă, ci și minia Atotputernicului și a tuturor sfinților să cadă... Carii vreau să arate că Ioan Huniadi nu este ungur sau ardelean, numai la argumentul acesta ce vor răspunde ei vor vedea“⁷.

Am citat aceste documente pentru a dovedi că în sec. XVIII se păstra încă la Cinciș — pe bază de acte oficiale — amintirea faptului că foștii cnezi — deveniți nobili în sec. XV — se înrudeau cu Iancu de Hunedoara. După ce au fost publicate, comentînd expresia „frater condivisionales“, întilnită într-unul din documente, Aron Densușianu a tras concluzia că Iancu a fost „frate de moșie“ cu cnezii din Cinciș, cu care s-ar fi înrudit, fiind originar chiar din această localitate⁸.

Ideea a fost reluată peste o jumătate de secol de Teodor Popa, care arăta : „locuitorii comunei Cinciș, pe valea Cernei, în apropierea Hunedoarei, susțin că Elisaveta Mărginean, împreună cu bărbatul său, Iancu sau Ioan de Hunedoara, s-a născut în această comună. Această confuzie provine în urma altei legende, popularizată și aceasta mai tirziu, că adevărat Elisaveta s-ar fi măritat a doua oară... după un nobil din Cinciș cu numele Jarul. Cit privește versiunea că și Iancu Corvin s-ar fi născut în Cinciș, este interesant a se cunoaște tradiția păstrată din tată în fiu la descendenții

⁶ În realitate, numai Iancu de Hunedoara era copărtăș la Cinciș; la reînnoirea privilegiului dat nobililor din sat la 1466, regele Ungariei nu mai afirmă că este de-vălmaș, ci vorbește doar de codevălmașia dintre acești nobili (Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, II/2, p. 170).

⁷ Gheorghe Șincai, *Cronica românilor*, II, București, 1978, pp. 148—149, Menționăm aici că tot Șincai a publicat hrisovul dat de Iancu „cincișenilor“ în 1447 „care se aduce de Cornides tocmai din original“, conchizînd : „Din hrisovul acesta și din acela care le voi aduce la anii viitori se vede că cincîșenii sau cionocoșii de-acten sînt diaoși (=neaoși) români și au fost frăți cu Ioan Huniadi“ (*ibidem*, pp. 146—147).

⁸ Aron Densușianu, *Glosse la originea lui Ioan Corvinu* („Transilvania“) 1873, pp. 165—166.

adevăratei familii a Huniadeștilor, care sînt țărani, fruntași, români în comuna Zeicani, din apropierea Hațegului, care posed și diploma de nobili și care susțin că familia lor își are locul de băștină în comuna Cinciș, deci nu în Hunedoara și nici în Zeicani. Tot această tradiție a păstrat legenda că însăși comuna Cinciș și-a primit numele de la „Cinci inși“ coloniști, care au întemeiat această comună și că acei cinci inși au fost tata, bunicul și trei unchi ai lui Ioan Corvin de Hunedoara“. Autorul se îndoiește de veracitatea acestei tradiții, deoarece „nici un document și nici o urmă n-a rămas pentru a dovedi aceasta“⁹.

Legăturile lui Iancu cu rudele sale, cnezii din Cinciș, sînt materializate în diploma citată mai sus, dată de guvernatorul Ungariei, la 1448, fiilor lui Iaroslav (Jarul) din Cinciș, diplomă în care Voicu Cholnoki este numit „*frater noster condivisionalis*“¹⁰, ceea ce înseamnă „frate împărțitor“ sau „devălmaș“ la stăpînirea unei moșii¹¹. Bazîndu-se pe acest document, familia Csolnokosi a păstrat pînă tîrziu tradiția înrudirii sale cu familia Huniadeștilor, înrudire pusă la îndoială de unii istorici maghiari ca Wertner Mór¹².

După cum arăta istoricul Ștefan Pascu, „numai un băștinăș, cum a fost tatăl, bunicul și străbunicul lui Iancu, putea avea relații de rudenie atît de întinse în sinul cnezimii din Țara Hațegului cum avea familia Huniadeștilor : cnezii din Cinciș, cu care era frate devălmaș, cu cei din Totești, cu Cîndeștii din Rîu de Mori, cu Cîndreștii, o ramură desprinsă din familia Cîndeștilor, cu care la fel era frate devălmaș“¹³.

Indiferent de faptul dacă au fost sau nu rude cu Iancu, cnezii din Cinciș au jucat un rol de seamă în luptele conduse de marele comandant de oști de origine română. Astfel, într-o serie de acte de danie, sînt amintite „slujbele credincioase și comportamentul vitejesc la Varna al cnezilor din Cinciș : Iaroslav, Dan, Voicu, Șerb și Ioan, fiii lui Iaroslav, și Ladislau și Sandru, fiii lui Voicu, rude și frați devălmași ai lui Iancu. Cu acest leș, Iaroslav și-a găsit chiar moartea, iar fiii și nepoții săi rămași în viață sînt răsplătiți cu moșiile Cinciș și Dobîca din Hunedoara, însoțite de privilegiile întinse — scutiri de slujbe ostășești și de alte obligații — și de titlul

⁹ T. Popa, o.c., p. 3.

¹⁰ Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, I/2, p. 751.

¹¹ Expresia „*fratres condivisionales*“ este amintită și în alte documente relative la Țara Hațegului, de pildă într-unul din 1418 privitor la satul Rîu Bărbat, unde existau șapte frați devălmași (*septem fuissent fratres condivisionales*). Comentînd expresia — însoțită uneori de „*fratribus... atque proximis*“, Radu Popa consideră că ea s-ar referi „nu atît la un neam propriu-zis, ci la o devălmășie, în care puteau exista și numeroase legături de rudenie provenite mai ales din căsătorii, dar în care nu această rudenie constituia titlul juridic al stăpînirii“ (*Cnezatul Rîu Bărbat*, în vol. *Stat, societate, națiune. Interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1982, p. 56).

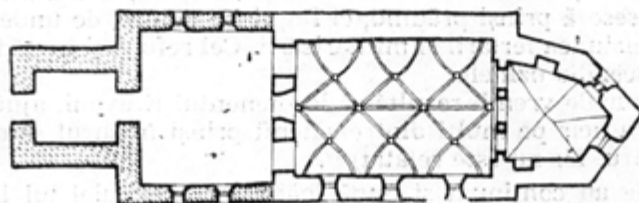
¹² T. Popa, o.c., p. 54—55.

¹³ Ștefan Pascu, o.c., p. 26; cf. Wertner Mór, o.c., pp. 110—112 și L. Elekes, *Hunyadi*, Budapesta, 1951, pp. 119—121.

nobiliar¹⁴. „Pe rudele sale din Cinciș, care pînă atunci erau cnezî, nu numai că (Iancu) i-a dăruit cu drepturi nobiliare, ci i-a înzestrat o dată cu daniile de moșii, cu privilegiu mai mari de cît cele obișnuite; iobagii lor au fost scutiți de dări, procesele lor capitale le rezolvau ei înșiși, iar poruncile regelui numai atunci aveau putere executorie dacă erau întărite și de cel mai în vîrstă dintre ei”¹⁴.

Scutirile de dări ale cnezilor din Cinciș — deveniți între timp nobili — au fost întărite de regele Matei Corvin, fiul lui Iancu, în 1466, cînd i-a scutit pe ei și iobagii lor de darea pe oi (quingagesima ovium)¹⁵. De aceea, pe bună dreptate putea să afirme Anton Verancsics că românii din districtul Hateg au fost înnobilați de Iancu de Hunedoara — născut acolo — pentru că au luptat fără contenire împotriva turcilor¹⁶.

Am insistat asupra acestei probleme pentru a înțelege ascensiunea cnezilor din Cinciș în vremea lui Iancu de Hunedoara, spre mijlocul sec. XV, cînd — foarte probabil — devenind *nobiles et castellani*, aceștia au căpătat și posibilitatea de a construi biserica din sat¹⁷. Aceasta poate constitui un argument că tradiția nu greșește cînd plasează construcția bisericii în această epocă.

Planul bisericii vechi din Cinciș.

Cît privește satul vecin Cerna, el are o vechime asemănătoare, fiind amintit la 1446, într-un document în care este menționat cnezul Boda din Cerna și la 1506, cînd este citat un alt cnez din Cerna, pe nume Dumitru¹⁸.

¹⁴ Stefan Pascu, o. c., p. 51. Vezi și *idibem*, p. 63, unde autorul amintit combate opinia lui J. Karácsonyi („Turul”, 1901, pp. 52—53), după care românii din Cinciș, Densuș etc. l-ar fi slujit pe Iancu doar în calitate de servitori sau oamenii de casă.

¹⁵ Documentele au fost publicate în Hurmuzakki-Densușianu, *Documente*, I/2, pp. 727—728, 731 și 751.

¹⁶ Hurmuzakki-Densușianu, *Documente*, II/2, p. 170. Vezi și I. Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sibiu, 1892, pp. 142—143 și G. Șincai, *Cronica românilor*, II, București, 1978, pp. 146—147, unde se dă traducerea documentului din 1447.

¹⁷ Anton Verancsics, *De rebus gestis Hungarorum*, în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. II, p. 143.

¹⁸ Vezi arborele genealogic al familiei Csolnokos în anexa lucrării lui T. Popa.

¹⁹ N. Dunăre, *Cercetări etnografice complexe în valea mijlocie a Cernei* (Apulum, V, 1964, p. 512).

Întrucît satul Cinciş s-a mutat pe platoul Iuba, în vecinătatea fostei aşezări şi care a aparţinut de Teliucul Superior, va trebui să arătăm că Iuba este amintit ca posesiune şi sat, situat între Plosca şi Teliuc, aparţinînd cetăţii Hunedoara în sec. XV—XVII; menţiunile sale în documente sînt următoarele: *possessio Lubba* (1482); *villa Juba* (1506, 1510). Numele său este format dintr-un nume de persoană Iuba.

Un moment important în viaţa satului Cinciş este anul 1784, cînd locuitorii au participat la răscoala condusă de Horea; ei au prădat şi au ars în parte casele nobililor Andrei, Ladislau şi Ludovic Csolnakosi. Este interesant de subliniat că în relatările contemporane se subliniază faptul că sătenii din Cinciş nu aveau motive să se răzvrătească, deoarece erau cu toţii locuitori liberi, nu iobagi.

În noiembrie 1784, 48 de oameni prinşi de trupele nobiliare din Cinciş au fost duşi de locotenentul Kalyani în cetatea Hunedoarei; de aici li se cerea transferul în cetatea Deva, fiind consideraţi „aprinzători, omorîtori şi tilhari prădători“.

Administratorul domeniului Hunedoarei avertiza pe nobili asupra primejdiei ca — în cazul uciderii prizonierilor — iobagii de pe domeniu să nu se răscoale, văzînd vărsarea de sînge; în plus, el arăta că sătenii din Cinciş nu fuseseră prinşi prădînd, ci fugiţi în pădure, de unde au fost mişi cu promisiunea fîrtării şi militarizării. Cei refugiaţi în pădure ameninţau că vor incendia uzinele.

Dn mărturiile vremii rezultă că locotenentul Kalyani, ajutat de nobilii comitatului, a ucis pe mulţi dintre sătenii prinşi în jurul satelor Peştiş şi Cinciş (numărul lor nu este relatat)²⁰.

Agitaţiile au continuat şi după înăbuşirea răscoalei lui Horea, motiv pentru care nobilii locali cereau protecţia armatei²¹.

Ştim puţine lucruri despre *ocupaţiile locuitorilor* în trecut. După cum au arătat cercetătorii care au studiat regiunea înaintea inundării ei de apele lacului de acumulare Cinciş-Hunedoara, „mediul geografic nu este prielnic unei agriculturi intensive“. Pe cursul mijlociu al Cernei, de-a lungul văii, „se succed secţiuni înguste cu versanţi abrupti şi împăduriţi, pe alocuri greu accesibile, şi secţiuni largite, cum este şi aceea dintre satele Cerna şi Cinciş“. Cît priveşte acest din urmă sat, el era situat la marginea unui mic bazin erozional, pe conul de dejecţie al pîrîului Limpedea care a oferit o vatră mai sigură de aşezare decît lunca inundabilă a Cernei, din apropiere²².

¹⁹ D. Csanki, o.c., V., p. 108.

²⁰ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, I, Bucureşti, 1979, pp. 325, 369, 370, 440—442.

²¹ M. Cerchedean, *Contribuţii privind frămîntările sociale din comitatul Hunedoara după răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan (1784—1790)* („Sargetia“, 1972, p. 106).

²² N. Dunăre, o.c., pp. 518—519. Menţionăm că la confluenţa Văii Limpezii cu Valea Codrişorului se afla locul numit „Între Cincişe“, care denumea două vechi aşezări: una la Pîrloage şi alta la Nedeliu (M. Homorodean, *Toponimia satelor Cinciş şi Valea Ploştii*, în vol. *Studii şi materiale de onomastică*, Bucureşti, 1969, p. 99).

Cea mai veche ocupație a locuitorilor acestor meleaguri, atestată arheologic, este mineritul, **exploatarea zăcămintelor de fier**; în mormintele din sec. II—III descoperite la Cinciș s-au găsit bucăți de minereu de fier, care simbolizau ocupația din viață a celor decedați, care lucrau în mina stăpinită sau arendată de stăpinul construcției de tipul *villa rustica*, probabil un dac romanizat și îmbogățit.

Este important de reținut că o serie de vetre de zgură s-au descoperit și în preajma localității vechi Cinciș, pe dealul Gligului, în partea Codrișorului, în Pleașa la Cireș. Vechimea practicării acestui meșteșug este dovedită și de topicele „la Bocșituri” sau „Valea Ferjului” (loc cu multă zgură)²³.

Se poate spune deci că *minerii, topitorii, fierarii daci de pe Valea Cernei sint înaintașii harnici și talentați ai minerilor și oțelurilor hunedoreni, care continuă astăzi tradiții milenare de muncă*.

Una din obligațiile locuitorilor din secolele trecute fiind transportul lemnului, al cărounelui și al minereului de fier la fierăriile de pe domeniul Hunedoarei, este de presupus că sătenii au acordat o mare atenție culturilor de ovăz și porumb, precum și recoltării finului, necesar cailor²⁴.

Cu vremea, începînd îndeosebi din sec. XVIII, Cincișul fiind așezat între cele două zăcămintele de fier de la Ghelar și Teliuc, una din ocupațiile de bază ale sătenilor a devenit mineritul. După cum a arătat acad. David Prodan, în sec. XVII—XVIII, exista o topitorie de fier princiară la Cerna, unde lucrau și sătenii din localitățile din jur²⁵.

După cum rezultă din cercetările istoricului clujean, ca și din acelea ale etnografului V. Butură, cuptoarele primitive pentru extragerea fierului erau situate în apropierea locului unde se găsea „piatra de fier” și în preajma surselor de combustibil, pădurile în care se ardea mangalul; „ele erau construite pe culmi, pentru că în acele locuri focul era întreținut nu numai de foile (foalele) acționate cu brațele, ci și de curenți atmosferici. Faptul acesta este confirmat de numeroasele vetre de zgură, rămase pe locul topitoriilor din orînduirea sclavagistă și începuturile orînduirii feudale”.

Mai tîrziu, după introducerea ciocanelor și foilor hidraulice, instalațiile pentru obținerea fierului se construiesc pe cursul apelor.

Întrucît prelucrarea fierului necesita mari cantități de mangal (obținut din lemn)²⁶, a avut loc un masiv proces de despădurire, mai ales a pantelor domoale, care a dus la mărirea suprafețelor arabile și a pășunilor și la dez-

²³ o.c., pp. 519—520, 526. Vezi și N. Maghiar-Ștefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, pp. 44, 48—51, 109.

²⁴ N. Dunăre, o.c., p. 519.

²⁵ D. Prodan, *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în secolul XVII* („Anuarul Institutului de Istorie, Cluj”, I—II, 1958—1959, pp. 44—50).

²⁶ După cum arăta M. Homorodean, o.c., pp. 99—100, topicul „La Bocșituri” a avut loc două accepțiuni: 1) loc unde a fost bocșe de cărbuni și 2) grămadă de lemne pregătite pentru a fi transformate prin ardere înceată în cărbuni.

voltarea agriculturii de munte și a păstoritului²⁷. De altfel însuși numele Cinciș ar putea fi o reminiscență a acestui amplu proces de despădurire. În aceste condiții, îndeletnicirile legate de exploatarea resurselor lemnoase : pădurăritul, bocșeritul (cărbunăritul), căraușitul forestier, au cunoscut o mare amploare în secolele trecute.

Pentru satisfacerea nevoilor locale, unii locuitori s-au specializat în diferite meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului : lemnărit, dulgherit, șindrilărit, văsărit. După cum declara un bătrîn din Cinciș, în aceste sate locuitorii știau de toate : „și la metări și la mină, și să secere și să cosească“²⁸.

Cît privește vechea biserică din Cinciș, ea a fost unul din cele mai interesante monumente istorice din regiune. Doi din cei mai reputați istorici de artă — Virgil Vătășianu²⁹ și Vasile Drăguț³⁰ — au acceptat datarea prin tradiție în secolul XV-lea³¹, întrucît nu se păstra inscripția originală.

După opinia lui V. Vătășianu, „bolta pe ogive din altar justifică o datare a bisericii în jumătatea a doua a veacului al XV-lea, în concordanță cu tradiția“³². V. Drăguț este însă de părere că biserica a fost construită la mijlocul secolului al XV-lea.

²⁷ Acest proces de despădurire este dovedit și de numeroasele topice ce s-au păstrat. După cum a dovedit studiul lui M. Homorodean, aceste topice se află îndeosebi în regiunea unde se găsesc vetre de zgură, și anume în Pleșa, Codrișoru, Gligu, Valea Ferjului (o.c., p. 90).

Practicarea agriculturii este dovedită de topicul Mălăiște, loc cultivat cu mei sau cu porumb (*ibidem*, p. 101), iar păstoritul de topicile : Casa Păcurarilor, Cotețele, Fundul Cotețelor, Nedelu etc. (*ibidem*, pp. 94, 96, 97, 102).

Practicarea păstoritului este atestată de documente încă din sec. XV ; așa cum am arătat mai sus, la 1466 regele Matei Corvin scutea pe locuitorii din Cinciș de quinquesimesima ovium (darea pe oi), datorată fîscului regal.

²⁸ N. Dunăre, o.c., p. 521. Vezi și idem, *Continuitate etnoculturală românească în Pădureni Hunedoarei* („Sargetia“, 1974—1975, pp. 385—389), care încadrează localitatea Cinciș-Cerna în subzona Muntenii Hunedoarei (Valea mijlocie a Cernei). După cum arăta cu ani în urmă Silvestru Moldovan, locuitorii din regiunea Cincișului se numeau „munteni“ și susțineau că strămoșii lor ar fi venit din Muntenia (*Țara noastră*, p. 51).

²⁹ *Istoria artei feudale în țările române*, I. București, 1959, p. 566.

³⁰ *Vechi monumente hunedorene*, București, 1968, p. 59 ; vezi și idem, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 94, unde se arată că biserica a fost un „monument deosebit de important pentru arta medievală românească“.

³¹ După această tradiție, biserica din Cinciș ar fi fost construită de Elisabeta Mărginean, mama lui Iancu de Hunedoara (Silvestru Moldovan, *Țara noastră*, p. 51). Ceea ce ni se pare curios este faptul că pînă acum nici unul din cercetători nu a căutat substratul acestei tradiții.

³² În *Istoria artelor plastice în România*, volum colectiv, I. București, 1968, p. 407, V. Vătășianu datează însă biserica „de pe la mijlocul veacului al XVI-lea“.

Prima mențiune în literatura de specialitate se datorează lui I. D. Ștefănescu, care amintește tradiția zidirii bisericii din veacul al XV-lea și o descrie ca avînd o absidă boltită pe încrucișare de ogive, precum și o navă acoperită cu boltă semicilindrică cu penetrații, „întărită printr-un sistem de ogive și de chei de boltă”³³.

Ținînd seama de înrudirea cnezilor din Cinciș și familia lui Iancu de Hunedoara, unii autori au acceptat chiar ideea unei colaborări a acestuia la ctitorirea bisericii³⁴.

Trebuie să spunem însă că nu se invocă nici o dovadă scrisă despre asemenea colaborare. Cu toate acestea, nu se poate nega faptul că există anumite similitudini între biserica din Cinciș și alte două monumente de la mijlocul secolului al XV-lea: este vorba de capela castelului din Hunedoara (1453), de la care a preluat absida cu muchie în ax și de biserica din Bîrsău, care se înrudește cu precedenta prin formele de plan ale absidei. Ambele biserici amintite sînt atribuite lui Iancu de Hunedoara, dar influența lor asupra bisericii din Cinciș nu poate constitui o dovadă că și aceasta este tot o ctitorie a viteazului voievod român al Transilvaniei.

Dacă cei mai avizați specialiști consideră biserica o ctitorie a sec. XV, mai greu de datat este bolta din navă. După opinia lui Dinu Moraru, execuția acesteia s-ar fi realizat în 1649, de cînd datează o inscripție în limba maghiară, avînd următorul text, situat în stînga și în dreapta trecerii dintre naos și pronaos: „Az ur orizze megg az(t) ekime... ul fogva m(i)nd örokrene elt es bemenete elit mos... ad a 1649 die 7 a”, adică: „Dumnezeu să păzească pe cel care iese și care intră în casa Lui de acum și pînă în veac. Anul Domnului 1649, ziua 7 aprilie”³⁵.

Considerînd că inscripția este „fără referință la etapele de construcție”, Eugenia Greceanu s-a declarat împotriva acestei datări, susținînd că bolta

³³ I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et Transylvanie*, Paris, 1932, pp. 257—258.

³⁴ Constantin Prisnea, „O ctitorie corvină” („Contemporanul” 21 aprilie 1967). Această afirmație se bazează pe faptul că pînă prin 1944 se mai putea vedea, pe peretele nordic, aproape de timplă, un tablou votiv cu inscripția în litere latine Johanes, tabloul presupus a fi fost al lui Iancu de Hunedoara cînd era tînăr. Autorul articolului considera că monumentul vechi a fost „cu atîta ușurință părăsit” și își exprima încă de pe atunci desideratul ca în satul nou de pe deal să se reclădească „catedrala înecată”, după releveurile existente.

³⁵ Dinu Moraru, *Date istorice în legătură cu monumentul din Cinciș*, în vol. *Sesiunea științifică a D.M.I.*, 1963, p. 98.

Autorul amintit consemnează faptul că, cu prilejul lucrărilor de decapare a picturii bisericii, s-a descoperit o imagine a unui castel pe care-l asemuim cu cel din Hunedoara, dat fiind liniile sale arhitectonice foarte apropiate, iar prezența acestei imagini o considera legată de înrudirea dintre Iancu de Hunedoara și cnezii din Cinciș.

din navă este caracteristică pentru veacul al XVI-lea. Stingăcia execuției penetrațiilor la bolta absidei . . . , lipsa de probe pentru existența unei faze inițiale de tăvănire a navei și tipul rețelei de nervuri din stuc ne conduc la datarea în veacul al XVI-lea a întregii structuri compusă din absidă și naos, pronaosul fiind probabil adăugat în 1649³⁶.

După V. Vătășianu bolta altarului, compusă din 5 pinze — ar data de la mijlocul sec. XVI. „În schimb, nava e acoperită de un semicilindru prevăzut cu trei perechi de penetrațiuni laterale, corespunzând ferestrelor deschise ca de obicei în perețele de sud. Intradosul acestei bolți e decorat cu nervuri de tip gotic, tîrziu, întretăiate în formă de plasă, cărora li se adaugă însă o nervură longitudinală de-a lungul coamei. Toate nervurile, ca și micile chei de boltă în formă de butoni, sînt un simplu decor aplicat din stuc, fără nicio valoare constructivă. Forma nervurilor gotice justifică o datare a bolții în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea, dar nu explică prezența nervurii de coamă, străină morfologiei gotice tîrzii din Transilvania. Cazuri de analogie pentru această nervură se întîlnesc pe teritoriul țării noastre numai la unele biserici de lemn, acoperite cu bolți cilindrice, păstrate dintr-o perioadă ceva mai tîrzie“. Este interesant de semnalat faptul că acest sistem de boltire se întîlnește și în Anglia, la unele construcții din sec. XIII, unde la bolțile de lemn se folosesc o astfel de grindă longitudinală sub coamă, care corespundea unei necesități constructive. Întrucît nu se poate presupune nici o legătură sau influență între sistemul de boltire din Anglia și cel utilizat la biserica din Cinciș, „trebuie să presupunem că meșterul din Cinciș a combinat nervurile gotice tîrzii cu o nervură de coamă după modelul unei clădiri de lemn locale, transmițîndu-ne astfel un element morfologic de o valoare documentară excepțională“³⁷.

Încercînd să elimine contradicția dintre tradiție (care datează biserica din sec. XV) și factura stucaturilor, Eugenia Greceanu susține că singura ipoteză „constă în acceptarea aplicării ulterioare a falsei rețele de nervuri, odată cu execuția picturii în sec. XVI, ceea ce este verosimil, avînd în vedere atît tehnica de execuție, cît și contemporaneitatea cu decorul similar

³⁶ Eugenia Greceanu. *Influența gotică în arhitectura bisericilor din Transilvania* („Studii și cercetări de istoria artei”, 1971, nr. 1, pp. 40—41).

Revenind la această problemă, în 1974, în teza sa de doctorat, autoarea precizează: „Întrucît inscripția din 1649 era zugrăvită în tempera pe fața apuseană a zidului navei, fără a fi intersectată de tavanul pronaosului sau de golurile laterale deschise în acest zid, rezultă că pronaosul a fost adăugat la această dată“ (*Arhitectura bisericilor românești de zid din Transilvania în secolele XIII—XVII*, București, 1974, p. 141).

³⁷ *Istoria artelor plastice în România*, I, p. 407.

Vezi și V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic*, p. 94, unde se spune: „inițial tăvănită, în sec. 16, a fost acoperită cu o boltă semicirculară cu penetrații, decorată cu nervuri de tip gotic tîrziu, întretăiate în formă de plasă, cărora li se adaugă o nervură longitudinală de coamă (realizate în stuc)“.

aplicat în 1677 la muchiile bolților semicilindrice cu penetrații care acoperă tribuna bisericii reformate din Hunedoara (databilă în veacul al XV-lea), precum și în 1634, la muchiile bolților bisericii Sf. Nicolae din Hunedoara³⁸.

După opinia sa, în prima formă, „biserica din Cinciș a fost alcătuită dintr-o navă unică și o absidă cu muchie în ax, care prezenta o ciudată deviere a laturii de nord. Boltirea absidei a interpretat cu stângăcie schema de la Birsău, fără a mai fi posibilă regăsirea unei încrucișări de ogive, date fiind devierile de traseu ale muchiilor corului”.

Autoarea amintită a mai remarcat și faptul că „lipsa de probe pentru existența unei faze inițiale de tăvănire a navei, lipsa unor urme de spargeri în zidărie, reclamate de încastrarea ulterioară a bolților, precum și execuția unitară a bolților, cu același tip de cărămidă, conduc la constatarea unei unități de fază constructivă a întregii structuri compusă din navă și absidă (termenul se structurează subînțelegând și sistemul de acoperire a spațiilor)”³⁸.

Conchizînd, se poate spune că cercetătorii care au studiat vechea biserică a parohiei Cinciș nu au ajuns la un consens cu privire la datarea construcției și la forma sa originală, discuții stîrnind îndeosebi sistemul de boltire, așa cum am arătat; oricum, construcția întregului edificiu datează din secolele XV—XVI.

În secolul al XVII-lea, biserica a fost pictată de pictorul Mihai din Hunedoara; opera acestuia a fost descoperită în decembrie 1962, cu ocazia extragerii frescei din secolul al XVIII-lea. Cu același prilej, s-au descoperit două inscripții cu următorul text:

1. „IUVANTE ET CONSERVANTE DEO, MICHAEL PICTOR IN HUNIADORA”.

2. „ANNO 16.5 DIE 16... VENEROSUS DOMINUS... MICHAL CZOLNO — KOSI... EADEM... C... DEO... IUVANTE... DEDICATUM ERICI CURA... NOMINIS... IMA CONSORTES... FECIRVIZI... MAXIMO DEDICANT”³⁹. (Textul este incomplet, deoarece nu a putut fi citit în întregime).

Ultima inscripție e deosebit de interesantă deoarece dovedește că, în secolul al XVII-lea, ctitorii bisericii erau considerați nobilii din familia Csolnokosi, foștii cnezi din Cinciș, înrudiți cu Iancu de Hunedoara; unul din aceștia, Mihail Csolnokosi, este cel ce a plătit pictura din sec. XVII.

În secolul următor, la 1776, biserica a fost pictată din nou de preotul zugrav Simion, căruia i se atribuie și pictura bisericii din Nucșoara⁴⁰.

³⁸ Eugenia Greceanu, *Arhitectura bisericilor românești de zid din Transilvania în secolele XIII—XVII*, teză de doctorat, București, 1974, pp. 139—140 (ms.); autoarea citează referatul lui Radu Florescu din 1963 despre fazele de construcție ale bisericii din Cinciș, referat în care se susține că bolțile naosului și a absidei aparțin unei a doua faze de construcție.

³⁹ Dinu Moraru, o.c., p. 99.

⁴⁰ Vezi descrierea la I. D. Ștefănescu, o.c., pp. 257—258.

Ultimele lucrări mai importante au fost executate în 1867; cînd s-a construit turnul clopotniță, după cum rezultă din inscripția: CU AJUTUL LUI DUMNEZEU, ZIDITU ACESTU TURNU ȘI RAPALUTU SINTA BISERICA SUPTU STAPANIREA SPIRITUALA A EXCELENTEI SALE MITROPOLIT ANDREI BARON DE SAGUNA. PROTO(POP) IOANNE RATIU, PAROCHI CONFRATI IOANNE ET ARON UNGUR, CU CHELTUIALA OBSCEI; LA ANULU MANTUITORULUI 1867⁴¹.

De la vechea biserică din Cinciș au rămas picturile executate de zugravul Mihai din Hunedora. După cum arăta Vasile Drăguț — cunoscut istoric de artă — aceste picturi „sînt o prețioasă mărturie a faptului că în secolul al XVII-lea influențele Renașterii fuseseră pe deplin integrate mediului artistic din Transilvania. Prezentînd remarcabile asemănări stilistice cu pictura din sala Dietei a castelului din Hunedoara sau cu pictura din vechiul sediu notarial din Sibiu, ele impun, dincolo de o anumită naivitate a viziunii, prin caracterul decorativ, prin desenul sintetic, prin coloritul pastelat“⁴¹.

N. STOICESCU

GAZETA „DRAPELUL“ ÎMPOTRIVA LEGII APPONYI (1907)

În cursul secolului XIX, problema folosirii limbii române în administrație, școală și Biserică a constituit coordonata majoră a revendicărilor românești din Ardeal și Banat, provincii aflate atunci în componența Imperiului habsburgic și respectiv austro-ungar.

Școala românească — focar de educație națională, cultură și progres — aflată sub tutela Bisericii, a fost una dintre țintele principale ale atacurilor mereu mai insistente declanșate de autoritățile centrale și locale străine poporului român. Programul de deznaționalizare, de lungă durată, elaborat și aplicat de stăpînire cu cerbicie și dispreț, s-a intensificat spre sfîrșitul secolului XIX și începutul veacului nostru, prin obligativitatea educației populației nemaghiare, nu în limba maternă ci în cea oficială a dublei

⁴¹ Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, București, 1968, p. 59.

monarhiei habsburgice, fapt care a dus la adâncirea luptei pentru eliberarea națională. Sint cunoscute legile îndreptate împotriva școlilor naționalităților nemaghiare din imperiu. Mai moderată era cea din 1868, care acorda Bisericii dreptul de a numi învățătorii în școlile confesionale respective, de a le fixa retribuițiile, a redacta manualele și planul procesului de învățămînt. Treptat au urmat altele mult mai severe, ca legea lui Trefort din 1879, legea școlară din 1883, cea din 1891 și cea din 1893 care anula dreptul Bisericii de a fixa retribuiția învățătorilor¹. Ultima a determinat vehemente proteste din partea episcopului Nicolae Popea al Caransebeșului, consemnate într-o serie de documente inedite², de care ne vom ocupa cu altă împrejurare.

Începutul secolului XX aduce legi mai aspre pentru școlile confesionale, cu precădere românești, începînd cu cea din 1904 a guvernului Tisza care reducea considerabil autonomia școlilor confesionale în limbile de predare nemaghiare³, urmată de faimoasa „lex Apponyi“, din anul 1907⁴. Ea a fost prezentată Dietei în 21 februarie 1907 de ministrul Albert Apponyi, supusă apoi dezbaterilor parlamentare⁵ și ulterior sancționată.

Primul proiect de lege (nr. XXVI) pune problema retribuirii învățătorilor, iar al doilea (nr. XXVII) se referea la „raportul de drept și retribuiția învățătorilor din școlile comunale și confesionale“⁶ — ambele anulînd dreptul instrucției în limba maternă, scopul lor final fiind deznaționalizarea școlilor comunale și confesionale românești.

Prin baremul retribuiției pentru învățători, stabilită între 1 000—2 000 coroane, cu o indemnizație anuală între 200—600 coroane, monarhia austro-ungară urmărea un scop dublu: atenuarea nemulțumirilor materiale ale învățătorilor și forțarea școlilor comunale și confesionale care nu-și puteau susține financiar corpul didactic să recurgă la „ajutorul de stat“ — moment în care își pierdeau autonomia trecînd sub jurisdicția guvernului de la Budapesta. Or, ajutorul de stat era condiționat de: predarea unor materii în limba oficială, ajungîndu-se ca în ultimii doi ani premergători anului 1907 toate materiile să se predea în limba maghiară; aprobarea planurilor de studii; orarul lecțiilor; manualele folosite și materialul didactic. În anumite cazuri, ministrul putea numi și învățătorii. Legea mai prevedea și datoria expresă a învățătorilor de a cultiva printre elevi conștiința apartenenței la „statul național unitar maghiar“, în caz contrar existînd posibilitatea de a

¹ Stelian Mindruț, *Legile lui Apponyi și activitatea parlamentară a deputaților români (1907)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie“, Cluj-Napoca, 1978, pp. 441—442.

² Arhiva Mitropoliei Banatului Timișoara, fond Caransebeș, nr. 1935/1894, dosar IV—284—1981.

³ Teodor V. Păcățianu, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1915, pp. 146—161.

⁴ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare (Insemnări contemporane și autobiografice)*, editată de Alexandru Porțeanu, București, 1972, p. XLIV.

⁵ *Telegraful Român*, LV, nr. 18 din 17 februarie/2 martie 1907, p. 74.

⁶ St. Mindruț, art. cit., p. 446.

fi destituiți. Evidenta tendință de maghiarizare a acestei legi rezultă mai ales din aricolele 18 și 19, în care se preciza că în cazul în care numărul elevilor cu limba maternă maghiară formează 20% din total, atunci predarea se va face „în limba statului”. Mai departe, indiferent de școală — cu ajutor de stat sau nu — la sfârșitul anilor de studii, elevul „trebuia să cunoască limba oficială, clar, în scris și verbal”.

Firește, o asemenea lege îndreptată în primul rînd împotriva românilor, a stîrnit un val de proteste fără precedent, atît pe plan intern cît și extern. Împotriva ei s-au ridicat în primul rînd conducătorii Bisericii românești din Transilvania și Banat, vizați direct de această lege. Au urmat proteste ale deputaților români în Parlamentul de la Budapesta, a unor personalități ale vieții culturale, apoi cele venite din partea presei românești, precum și cele sosite din nenumărate localități.

Poporul român a reacționat prompt împotriva proiectului legii lui Apponyi ce viza maghiarizarea școlilor comunale și confesionale. De la procesul memorandiștilor (7—21 mai 1894), acțiunile românești de protest nu au mai avut un caracter atît de general. Prin urmare, combaterea legii lui Apponyi din anul 1907 este ilustrată în nenumărate izvoare. Ne oprim, acum, la combaterea acelei legi în presa românească din Banat și în special la atitudinea ziarului „Drapelul” din Lugoj și la un document inedit ce ilustrează atmosfera de agitație națională, protestară, în Banat, prilejuită de această lege.

Presa românească din Austro-Ungaria a luat o poziție critică față de legea lui Apponyi. Ne gîndim în acest sens, la „Luceafărul”, „Tribuna”, „Telegraful Român”, „Unirea”, „Lupta”, „Biserica și Școala”, „Foaia Diecezană”, „Drapelul” și altele. Acestea au constatat că prin noua lege școlară, guvernul intenționa „exterminarea școlilor nemaghiare”⁷, subliniind pericolul deznaționalizării lor⁸. Întreaga campanie de presă a reliefat opoziția întregii națiuni române, a celorlalte naționalități din Ungaria și a unor unguri progresiști, față de legea lui Apponyi⁹, fapt ce a determinat — arată „Unirea” — ca „toată suflarea românească” să ia apărarea drepturilor Bisericii și a școlilor confesionale¹⁰.

Alte ziare românești, ca „Tribuna” din Arad sublinează că respectivele legi sînt de mare pericol pentru școlile confesionale românești¹¹, iar consecințele ei dintre cele mai nefaste¹². Ziarul „Luceafărul” din Budapesta a publicat dezbaterile de la adunările învățătorilor privind retribuirea lor, în timp ce parlamentarii de la Budapesta discutau proiectele legilor școlare ale lui Apponyi¹³.

⁷ „Telegraful Român”, LV, 1907, nr. 21.

⁸ „Telegraful Român”, LV, nr. 24 din 3/16 martie 1907, p. 97.

⁹ „Telegraful Român”, LV, nr. 41, 12/25 aprilie 1907, p. 165.

¹⁰ „Unirea”, XVII, nr. 9/6 martie 1907, p. 91.

¹¹ „Tribuna”, XI, 1907, nr. 85.

¹² „Tribuna”, XII, nr. 64 din 18/31 martie 1908, pp. 1—2.

¹³ „Luceafărul”, VI, nr. 1/1 ianuarie 1907, p. 22.

Ziarele românești din Banat — „Foaia Diecezană“ din Caransebeș și „Drapelul“ din Lugoj — au luat asemenea atitudine față de acele legi școlare atât de nefaste pentru viitorul națiunii românești, „Foaia Diecezană“ le considera „legiuiri dirijate de interese particulare“¹⁴.

Ziarul „Drapelul“ a avut, de asemenea, o atitudine consecventă de combatere a legii lui Apponyi, ca un cotidian de mare popularitate printre românii din Banat¹⁵, informându-și cititorii cu exactitate asupra desfășurării etapelor care au dus la votarea legii lui Apponyi, a pozițiilor adoptate împotriva ei de unele personalități politice, culturale și bisericești. Ziarul acordă un spațiu larg descrierii adunărilor de protest împotriva proiectelor de lege și a protestelor exprimate de diferite comunități parohiale, profilându-se și cu acesată ocazie ca un factor activ în mișcarea națională românească¹⁶.

Ziarul „Drapelul“ a dezvăluit adevăratul scop al legilor Apponyi, calificându-le „mașinațiuni șoviniste exagerate“¹⁷. Același organ de publicitate a răspândit în mijlocul românilor intențiile fruntașilor mișcării naționale, mijloacele de luptă adoptate împotriva acelei legi care „e mult mai jignitor pentru noi, de cum era nefericitul proiect al fostului ministru Berzeviczy și el înseamnă nimicirea cu desăvîrșire a școlii române“¹⁸. Astfel, ziarul „Drapelul“ a comunicat și el hotărîrea Partidului Național Român de a porni cea mai energică luptă împotriva proiectelor școlare ale lui Apponyi¹⁹. Mai mult decît atât, s-a făcut ecoul luptei desfășurate de conducerea bisericească din Ardeal și Banat împotriva acelei legi care lovea grav atât în autonomia Bisericii cît și în cea a școlilor din subordinea lor. Mitropolitul Ioan Mețianu de la Sibiu, episcopii Ioan I. Papp al Aradului și Nicolae Popea al Caransebeșului au dezbătut pe larg paragrafele proiectului de lege, hotărînd să trimită o delegație la Budapesta un memoriu-protest²⁰. În 22 februarie / 7 martie 1907, mitropolitul Ioan Mețianu împreună cu cei doi episcopi sufragani înaintează acel „memorand“ ministrului Apponyi, rămas fără rezultat. Tot fără rezultat au rămas și celelalte acțiuni încercate în Dietă, în Camera Magnaților și la împărat²¹.

O serie de documente, încă inedite, aduc importante precizări privind protestele și acțiunile de conservare a școlii românești desfășurate de episcopul Nicolae Popea, într-o unitate de vederi cu ceilalți ierarhi români.

¹⁴ „Foaia Diecezană“, XXII, nr. 39/23 sept. 1907, p. 3.

¹⁵ I. D. Suciu *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 149.

¹⁶ I. Cicală, Ziarul „Drapelul“ — factor activ în mișcarea națională a românilor bănățeni, în „Banatica“, I, 1971, pp. 393—412.

¹⁷ „Drapelul“, VII, nr. 18 din 13/26 februarie 1907, p. 2.

¹⁸ Idem, nr. 19 din 15/28 februarie 1907, p. 3.

¹⁹ Idem, nr. 21 din 20 februarie/5 martie 1907, p. 2.

²⁰ „Memorandul“, a apărut integral în „Drapelul“ nr. 24 din 27 februarie/12 martie 1907, p. 2.

²¹ „Drapelul“, nr. 22 din 22 februarie/7 martie 1907, p. 3 ; nr. 27, 6/19 martie 1907, pp. 1—2.

Unele informații au fost publicate de „Drapelul”. Ierarhul aducea la cunoștință sinodului eparhial cuprinsul „reprezentățiunii” Consistorului mitropolitan, trimisă ministrului²². În urma studierii ei, doi referenți — Filaret Musta și dr. N. Popovici, în numele senatului școlar — au opinat că dacă proiectul respectiv ar deveni lege, „se face imposibilă susținerea și mai departe a școalelor noastre confesionale, aproape în totalitate, din mijloacele proprii”. În consecință, au propus convocarea unui congres extraordinar pentru întreaga mitropolie care să aducă o hotărâre uniformă²³. În ședința din 1 mai 1907, deputatul Coriolan Brediceanu și-a exprimat încrederea în atitudinea luată și exprimată împotriva proiectului școlar al lui Apponyi de către ierarhii români²⁴ dar ceva mai târziu mitropolitul Ioan Mețianu comunică cu multă mîhnire consistoriului din Caransebeș, eșecul acțiunilor comune²⁵. După sancțiunea proiectului de lege, episcopia din Caransebeș a luat o serie de măsuri pentru menținerea și ocrotirea școlilor confesionale ortodoxe române²⁶. Menționăm că împotriva proiectului lui Apponyi s-a pronunțat și Biserica Evanghelică din Sibiu²⁷.

Cotidianul de care ne ocupăm a făcut dese referiri și a publicat convocarea și desfășurarea adunărilor de protest împotriva proiectelor lui Apponyi. Asemenea adunări s-au ținut la Arad²⁸, Timișoara²⁹, Bocșa, Bozovici, Caransebeș³⁰ și Lugoj. La aceasta din urmă au participat Ioan Boroș, Ioan Madincea, Nicolae Nestor, adunarea fiind deschisă de dr. Valeriu Braniște, urmată de cuvîntarea protopopului dr. George Popovici și a învățătorului Alexandru Onae. În rezoluția adoptată cu acea ocazie, „adunarea de la Lugoj reclamă retragerea acestui proiect” cu precizarea că „nu este contra îmbunătățirii sortii materiale a puterilor didactice, și cere ca ajutorul de stat... să nu fie condiționat prin dispozițiile jignitoare...”³¹.

Ziarul „Drapelul” aduce la cunoștința cititorilor protestele adresate de comitatele parohiale din diferite locuri din Banat împotriva proiectului

²² Arhiva Mitropoliei Banatului, *fond Caransebeș*, dosar IV—68, nr. 1945/1907.

²³ Idem, nr. 1945/1907.

²⁴ Idem, nr. 2329/1907.

²⁵ Idem, nr. 2397/1908.

²⁶ Idem, nr. 2421/1908.

²⁷ „Drapelul”, nr. 23 din 24 februarie/9 martie 1907, p. 1.

²⁸ La adunarea de protest de la Arad au participat, printre alții, Vasile Goldiș, Ion Russu-Sirianu, I. Groșoreanu, N. Lăzărescu etc. (cf. „Drapelul”, nr. 34 din 22 martie/4 aprilie 1907, p. 1).

²⁹ La adunarea de protest de la Timișoara au participat Emanuil Ungureanu, protopopul Traian Putici, dr. George Adam, Ioan Pepa, Pavel Rotariu, Emilian Micu, etc. (cf. „Drapelul”, nr. 38 din 31 martie/13 aprilie 1907, p. 2).

³⁰ La adunarea de protest de la Caransebeș au ținut cuvîntări protopopul Mihai Popovici al Orșovei, preotul dr. Ion Sârbu, dr. Aurel Vlad, preot dr. Dumitru Cioloca etc. (cf. „Drapelul”, nr. 40 din 5/18 aprilie 1907, p. 2).

³¹ „Drapelul”, nr. 39 din 3/16 aprilie 1907, p. 1.

lui Apponyi, cît și din celelalte provincii locuite de români³², inclusiv protestul românilor din Paris și al celor din S.U.A.³³. Dintre comunele bănățene care au protestat împotriva legii notăm: Lipova, Răcăjdia, Bozovici, Vișag, Coștei, Romos, Reșița, Făget, sinoadele protopopești din Buziaș și Bocșa, etc. Au fost consemnate discuțiile furtunoase purtate de deputații români în Dietă împotriva legii lui Apponyi, ziarul publicînd integral intervențiile lui Teodor Mihali, Aurel Novac, Milan Hodza, Alexandru Vaida, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, George Popovici³⁴.

„Drapelul” a mai inserat interesante informații privind atitudinea contrară proiectelor lui Apponyi venită din partea „Partidului Poporului” în frunte cu contele Ferdinand Zichy, motivînd că legea lui Apponyi „nimicește școala confesională”³⁵. Remarcăm și publicarea știrii privitoare la lupta politică a polonezilor împotriva înlocuirii limbii lor cu limba germană la orele de religie, sugerînd autorităților maghiare că cele ce se întîmplă cu alte imperii se vor putea întîmpla și în Ungaria³⁶. De asemenea, în semn de solidaritate cu celelalte naționalități oprite din Ungaria ziarul a anunțat suspendarea și confiscarea foii slovace „Lodove Noviny” și punerea sub acuzație a redactorului ei „pentru agitație”³⁷.

O serie de documente ilustrează și ele opoziția manifestată față de aceste legi de populația românească din Banat. Consemnăm protestul cercului electoral Bocșa, din 22 martie / 4 aprilie 1907 și adeziunea sa la acțiunea Bisericii Ortodoxe Române împotriva acestei legi, protestul fiind semnat de Maxim Popovici în calitate de președinte și Petru Ieremia ca notar. Actul afirmă că respectivul cerc „protestează contra proiectului referitor la școlile comunale și confesionale ca vătămător pentru drepturile autonomiei bisericești și școlare” și care să fie scos de pe ordinea de zi a Parlamentului. Rezoluția a fost adusă și la cunoștința episcopului Nicolae Popea³⁸.

Numeroase personalități ale mișcării naționale românești și-au exprimat indignarea în scris sau verbal, față de legile școlare ale lui Apponyi, intervenind prin presă sau pe calea parlamentară împotriva ei. Ion Russu-Șirianu a luat atitudine critică față de această lege, consemnînd dreptul fiecărui popor la viața națională, afirmație susținută la adunarea populară

³² Idem, nr. 22 din 22 februarie/7 martie 1907, p. 1; nr. 24, 26 februarie/9 martie, p. 3; nr. 26, 3/16 martie, p. 3; nr. 27, 6/19 martie, p. 3; nr. 28, 8/21 martie, p. 3; nr. 29, 10/23 martie, p. 3, ș.u.

³³ Idem, nr. 30, 13/26 martie, p. 2; nr. 37, 29 martie/11 aprilie, p. 2.

³⁴ Idem, nr. 24, 26 februarie/9 martie 1907, p. 2; nr. 25, 1/14 martie, p. 1—2; nr. 26, 3/16 martie, p. 2; nr. 28, 8/21 martie, p. 1; nr. 36, 27 martie/9 aprilie, p. 1; nr. 37, 29 martie/11 aprilie, p. 1.

³⁵ Idem, nr. 22, 22 februarie/7 martie 1907, p. 1.

³⁶ Idem, nr. 23, 24 februarie/9 martie 1907, p. 3; nr. 27, 6/19 martie, p. 3; nr. 29, 10/23 martie, p. 3; cf. „Luceafărul”, VI, nr. 2—3/1 februarie 1907, pp. 53—54.

³⁷ Idem, nr. 31, 15/28 martie, 1907, p. 3.

³⁸ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, dosar IV—68, f. nr.

de la Arad din 1 aprilie 1907³⁹. Istoricul Ion Lupaş evocă unele momente mai însemnate din luptele românilor pentru păstrarea dreptului de a-şi folosi limba maternă în şcolile româneşti din Transilvania⁴⁰. Prin acea lege se urmărea — afirmă Vasile Goldiş — ca învăţătorii care nu sînt angajaţi ai statului să fie „la discreţia guvernului, devenind agenţi politici şi electorali ai guvernului la sate”, urmărindu-se „asigurarea ignoranţei popoarelor nemaghiare”⁴¹. Potrivit noii salarizări preferenţiale a învăţătorilor, aceştia deveneau — după cum arătase Alexandru Vaida — „adversarii dezvoltării libere” nestinjenite a învăţămîntului în limba maternă a popoarelor nemaghiare⁴². Valeriu Branişte preciza că prin legea lui Apponyi „ne-au înstrăinat învăţătorii”⁴³. Un alt corifeu din Lugoj, protopopul dr. George Popovici, în cuvîntul rostit în Parlamentul din Budapesta a afirmat că „între români, sentimentul naţional este atît de dezvoltat încît poporul acesta, adevărat poate fi nimicit prin foc şi fier, dar a-l despoia de limba sa, de naţionalitatea sa şi a-l contopi în un alt popor, nu e cu putinţă”⁴⁴. Împotriva legii s-au pronunţat şi Teodor Mihali, Aurel Novac, Aurel Vlad, Iuliu Maniu, Ştefan Cicio Pop — toate fără rezultat, deoarece a fost votată de Dietă în 26 aprilie 1907⁴⁵.

Pe linie administrativă, măsurile guvernului maghiar împotriva opoziţiei manifestate de naţionalităţile din Ungaria au fost dintre cele mai aspre: învăţătorii au fost sancţionaţi sau destituiţi din posturi, nenumărate şcoli obligate să apeleze la „ajutorul de stat” prin care treceau sub „grija” autorităţilor. Nu mai puţin au avut de suferit şi redactorii unor „foi” româneşti din Banat. Redactorul „Foi Diecezane” din Caransebeş a suferit rigorile legii pentru articolele de fond scrise împotriva legilor şcolare⁴⁶, iar redactorul responsabil Nicolae Jugănar, al ziarului „Drapelul” a fost condamnat pentru un articol al scriitorului Mihail Gaspar⁴⁷. A fost închis şi Teodor V. Păcăţian, redactor la „Telegraful Român”⁴⁸.

Măsurile represive ale autorităţilor austro-ungare şi lupta popoarelor oprimate pentru existenţă naţională, ostilitatea lor faţă de legile şcolare ale lui Apponyi au avut un larg ecou în opinia publică internaţională şi mai ales în România. Scriitori cu renume au condamnat acele legi cu ca-

³⁹ Vasile Popeangă, *Aradul centrul politic al luptei naţionale din perioada dualismului (1867—1917)*, Timişoara, 1978, p. 211.

⁴⁰ I. Lupaş, *Din istoria şcoalelor noastre*, în „Luceafărul”, VI, nr. 4—5/1 martie 1907, pp. 59—63.

⁴¹ Vasile Goldiş, *Scrieri social-politice şi literare*, ed. Mircea Popa şi Gheorghe Sora, Timişoara, 1976, p. 145.

⁴² „Telegraful Român”, LV, nr. 24, 3/16 martie 1907, p. 97.

⁴³ V. Branişte, o.c., p. 433.

⁴⁴ „Drapelul”, nr. 36 27 martie/9 aprilie 1907, p. 1.

⁴⁵ „Telegraful Român”, LV, nr. 42, 14/27 aprilie 1907, p. 169.

⁴⁶ „Telegraful Român”, LV, nr. 97, 4/17 septembrie 1907, p. 399.

⁴⁷ V. Branişte, o.c., p. 438.

⁴⁸ „Drapelul”, nr. 38, 31 martie/13 aprilie 1907, p. 3.

racter de deznationalizare, printre care și Bjornsjerne Bjornsen și Lev Tolstoi⁴⁹. Evident că și unii maghiari s-au pronunțat împotriva ei : deputatul L. Mocsáry, poetul Ady Endre, muzicianul Bela Bartók, filosofii O. Jászi și E. Szabó⁵⁰.

Lupta românilor din Banat, alături de cea a ardelenilor, n-a putut fi stăvilită. Dimpotrivă, avântul ei a crescut, deopotrivă cu lupta celorlalte naționalități oprimate din imperiu, ducând la prăbușirea dublei monahii habsburgice și la desăvârșirea unității statale românești realizată în 1 Decembrie 1918.

Pr. GHEORGHE NAGHI

FUNDAȚII LUGOJENE ÎN SPRIJINUL ELEVILOR ȘI STUDENȚILOR BĂNĂȚENI

În prima jumătate a secolului XIX Banatul poseda doar un mic grup de intelectuali mai de seamă. În 1863, Alois Vlad de Seliște, deputat de Zorlenț în dieta din Pesta în anii revoluției din 1848—1849, numără pe următorii intelectuali bănățeni mai importanți : Damaschin Bojincă, dr. Eftimie Murgu, Andrei Mocioni, Vincențiu Babeș, Constantin Ioanovici, Petru Cermena, Mihail Pascu, Atanasie Raț, Filip Pascu, Vincențiu Bogdan, Ioan Faur, I. Misici, dr. Aurel Maniu, Constantin Rădulescu, Iulian Ianculescu, dr. D. Hațiegan, dr. Atanasie Marienescu¹. Cauzele sînt multiple și cunoscute. Una dintre ele a fost situația materială precară a poporului român compus în imensa majoritate din țărani cu loturi mici de pămînt cu venituri care nu le permitea să-și trimită copiii la școli superioare. Cum pe atunci nu existau fundații din care să se acorde „stipendii“ (burse) elevilor și studenților lipsiți de mijloace, s-a simțit nevoie unei inițiative în această direcție.

⁴⁹ St. Mindruț, art. cit., p. 456.

⁵⁰ Idem, p. 453.

¹ Alois Vlad de Seliște, *A román nép ügye Lugoson*, p. 175, după Bogdan Duică, „Eftimie Murgu“, București, 1937, p. 211.

Prima inițiativă lugojană cunoscută aparține protopopului ortodox Ian Marcu, care în adunarea bisericească din 5 septembrie 1848 „... în-suflețit de zelul ce-l are pentru națiunea sa, eunoscînd lipsa învățătorilor bărbați ai nației române și trebuința culturii la nația noastră... propune înființarea unei fundații pentru învățarea a doi-trei tineri din orașul nostru...”, ceea ce adunarea aprobă, hotărîndu-se ca din caseria bisericii să se acorde în acest scop 1 000 florini, iar restul să fie completat din donații benevole. Adunarea autorizase pe președintele ei, Ioan Marcu, cu întocmirea statutelor necesare².

Acțiunea este reluată de protopopul Lugojului în ședința adunării bisericești din 14 septembrie 1849, cînd apelează din nou la obștea românească spre a contribui la „fondul culturii”. Cu această ocazie, adunarea hotărăște să se facă demersuri oficiale în vederea întemeierii fundației amintite. Nu avem date în privința elevilor și studenților care au beneficiat de burse din această fundație și nici despre numele „zeleșilor” care au contribuit cu bani în acest scop. Unul dintre ei a fost însuși protopopul Ioan Marcu „... care din al său a jertfit pe altarul națiunii 100 florini...”, cu intenția de a înscrie 30 tineri români la gimnaziul din localitate³. Un altul va fi fost desigur Constantin Udrea „vestitul primar” al Lugojului din anii revoluției, unul din corifeii adunării naționale din 27 iunie 1848 de pe „Cîmpia Libertății” din Lugoj, prezidată de Murgu. Într-o petiție din 18 februarie 1851, Constantin Udrea, solicită Ministerului de interne din Viena o autorizație pentru a înființa în Lugoj „o ctitorie pentru educarea tineretului român”⁴.

A doua inițiativă în acest sens aparține „Reuniunii femeilor române” din Lugoj, despre care cronicarul scria, la aniversarea semicentenarului că „... egalează în vechime cele mai vechi instituții românești din monarhia austro-ungară”⁵. Înființată în 1863, „Reuniunea” și-a propus ca prim țel adunarea de fonduri pentru acordarea de „stipendii” elevilor și studenților lipsiți de mijloace. Printre tinerii care și-au făcut studiile ca bursieri ai reuniunii notăm pe Pavel Rotariu, avocat, întemeietorul presei române din Banat, Leontin Simionescu fost vice-comite al județului Caraș-Severin, apoi secretar mitropolitan la Sibiu, și Mihail Bejan, notar public în Lugoj — spre a aminti doar cîteva nume mai cunoscute⁶.

În ultimele decenii ale veacului trecut, românii au reușit să-și creeze o intelectualitate numeroasă, ridicată din popor, capabilă să facă față presiunilor crescînde ale unei stăpîniri străine, intolerante, cu vîdite tendințe

² Registrul cu protocoalele adunării bisericești pe anul 1848, vol. II, p. 74, pct. 12, în arhiva parohiei ort. române din Lugoj.

³ Registrul cu protocoalele adunării bisericești pe anul 1849, ședința din 14 septembrie (arhiva citată).

⁴ Constantin Udrea și-a cheltuit întreaga sa avere în scopuri naționale, culturale și de caritate.

⁵ Ziarul „Drapelul” din Lugoj nr. 49 și 50/1913.

⁶ Ibidem.

de deznationalizare, grație fundațiilor create de unele instituții culturale și bisericești și de unele persoane generoase care și-au sacrificat averea⁷. Prima fundație lugojană aparține Anei Alexandrovici, una dintre întemeietoarele „Reuniunii femeilor române” din Lugoj⁸. Prin testamentul alcătuit în 7/19 aprilie 1865, ea și-a donat averea parohiei ortodoxe române din Lugoj, pentru înființarea unei fundații generale care să-i poarte numele. Suma urma să fie împărțită în patru părți inegale : „Fundația școalei de fete” cu un capital de 12 000 florini destinați unei viitoare școli superioare de fete din Lugoj ; „Fundația studenților” cuprindea 8 000 florini, din care să se acorde burse tinerilor ce urmau școli secundare și universitare ; „Fundația văduvelor sărace” cu un capital de 8 000 florini și „Fundația cerșetorilor” care însuma 2 000 florini destinați ajutorării celor nevoiași de două ori pe an, indiferent de naționalitate.

Prin același testament, Ana Alexandrovici a numit și epitropia fundației sale, compusă „din șapte membri români, de religie greco-răsăriteană și anume doi din cler, care să fie totdeauna protopopul și preotul cel mai în vîrstă din Lugoj și cinci civili din „sfera literară” și anume : „Filip Pascu, Alisandru Atanasievici, Ioane Faur, Constantin Rădulescu și Aurel Maniu, care să poarte afacerile epitropiei... în interesul amatei noastre națiuni și a populației lugojene, fără remunerație, sub controlul sinodului parohial și al consistoriului eparhial”.

Fundația studenților a început să funcționeze în același an 1865. Conform precizărilor testamentare, la început s-a acordat o cotă de două treimi din venit pentru burse, iar diferența urma să se adauge la capital, pînă ce acesta va atinge suma de 12 000 florini cînd întreg venitul trebuia împărțit studenților.

Pe parcursul anilor 1865—1915, s-au acordat burse din această fundație unui număr de aproximativ 85 elevi și studenți lugojeni, însumînd peste 25 000 florini. Bursele au contribuit la ridicarea în Banat a unor numeroși intelectuali — preoți, învățători, funcționari administrativi, avocați, medici, ingineri, arhitecți etc. — din rîndul cărora s-au evidențiat o seamă de personalități care au jucat un rol important în viața națională, culturală, socială și bisericească de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului XX, dintre care amintim cîteva nume : George Dobrin,

⁷ I. Popescu Puțuri — A. Deac, *Unirea Transilvaniei cu România* ed. II-a, București, 1972, p. 281.

⁸ Despre familia Anei Alexandrovici se cunosc puține date. Ana Alexandrovici, fiica lui Ion Popovici și a Grozdanei Miedeneanțu, de origine lugojeni, s-a născut în 1801, primind o educație aleasă. Soțul ei, Constantin Alexandrovici, originar din Arad, a fost avocat și primar al Lugojului între anii 1843—1845, calitate în care a desfășurat o activitate socială remarcabilă. Prieten și discipol a lui Eftimie Murgu, l-a secondat într-o serie de acțiuni politice, punîndu-i la dispoziție și unele acte oficiale ale orașului, care, găsite asupra lui Murgu cu ocazia arestării din anul 1845, faptul i-a atras neplăceri și chiar destituirea din postul de primar (I. D. Suci, *Revoluția din 1848 în Banat*, Buc. 1969, p. 91).

fiu de meseriaş (cojocar), doctor în drept, avocat, om de frunte în Banat ; Dimitrie Florescu, fiu de meseriaş (cojocar), doctor în drept, funcţionar administrativ, activist cultural, primar al oraşului Lugoj, Nicolae Ioanovici, fiu de meseriaş, orfan de tată, doctor în drept, avocat, apoi magistrat ; Cornel Gindu, fiu de meseriaş, doctor în drept, avocat ; Emilian Sfetcu, fiu de agricultor, avocat, apoi magistrat ; Cornel Dimitrie Lupea, doctor în drept, avocat ; Constantin Tunei, fiu de agricultor, avocat, apoi magistrat ; Ioan Cimponeriu, fiu de agricultor, absolvent al facultăţii de drept, funcţionar administrativ ; Aurel Ijac, medic, fiu de ţăran sărac ; Valeriu Iovonescu, fiu de meseriaş (croitor), medic ; Aurel Mihăescu, fiu de preot, orfan de tată, doctor în teologie, protopop al Lugojului ; George Dragomir, absolvent al facultăţii de teologie din Cernăuţi, profesor la seminarul teologic din Arad, apoi protopop ; Ioan Mităr, preot ; Alexandru Iorga, fiu de agricultor, orfan de tată, arhitect ; Iosif Popescu, fiu de meseriaş (pantofar), contabil ; Constantin Murariu, fiu de agricultor, medic ; Marius Tempea, preot ; Alexandru Onae, fiu de ţăran sărac, învăţător, directorul şcolii confesionale din Lugoj ; Mircea Vasile, medic ; Sofia Buias, învăţătoare ; Paraschiva Păunescu, fiică de agricultor, învăţătoare ; Alexandru Lupu, fiu de agricultor, contabil, apoi director de bancă ; Cornel Demeter, farmacist ; Titus Ionaş, absolvent al facultăţii de ştiinţe comerciale ; Ioan Frenţi, inginer ; George Onae, fiu de ţăran sărac, învăţător etc.

Deoarece bursele fundaţiei Ana Alexandrovici acordate studenţilor erau modeste (între 100—150 florini anual), unii dintre aceştia au beneficiat de burse şi de la alte fundaţii, ca spre exemplu fundaţiile „Emanoil Gojdu” şi „Nicolae Popea”. Între aceştia figurează numele lugojenilor George Dobrin, Emilian Sfetcu, Valeriu Iovănescu, Coriolan Peştian, Vasile Mircea, Ioan Frenţ, Aurel Ijac, Iuliu Petrovici, Cornel Demeter, Alexandru Iorga⁹.

Ana Alexandrovici, constatînd cu durere că românii din oraşul ei „...duc lipsă de un institut mai potrivit pentru creşterea fetelor, condusă de acel zel, ca să promoveze creşterea solidă a sexului femeesc, care este totdeodată creşterea şi mai solidă a populaţiei...” şi-a donat casa din Lugoj evaluată la 12 000 florini pe seama unei fundaţii pentru o şcoală superioară de fete¹⁰.

Ea şi-a exprimat dorinţa ca elevele să fie instruite, pe lângă alte studii şi în „...economia casei, în arta feluritelor lucruri de mînă, în folosirea cărţilor ştiinţifice româneşti, în muzică de pian-forte precum şi în limbi străine, între care să fie negreşit limba germană şi franceză”¹¹.

Deşi înfiinţată în anul 1865, fundaţia a funcţionat abia cu începere din octombrie 1896, sub forma clasei a V-a (anul I). Testamentul fusese

⁹ Ion Georgescu, *Fundaţia „Emanoil Gojdu” în sprijinul elevilor şi studenţilor români din Austro-Ungaria*, în „Studii Istorice”, vol. 26, nr. 2, 1973, pp. 353—365.

¹⁰ Punctul 3 din testament (arhiva citată).

¹¹ Punctul 14 din testament.

atacat în justiție de moștenitorii defunctului Constantin Alexandrovici, soțul Anei, într-un lung proces de șapte ani, iar mijloacele financiare destinate întreținerii școlii s-au dovedit insuficiente.

Completată, începînd cu anul școlar 1897/98 cu încă o clasă, a VI-a (anul II), iar din anul 1900/1901 și cu clasele a VII-a și a VIII-a (anul III și IV), conducerea școlii și-a propus ca în această școală fetele să învețe pe lîngă materiile prevăzute în programa școlară, cunoștințele cele mai practice și cu deosebire lucrul de mînă și cusutul. Epitropia fundației, cu concursul comitetului parohial, a procurat pe seama școlii mașini de cusut și războaie de țesut.

Dintr-un raport al președintelui epitropiei, dr. George Popovici, protopopul Lugojului, care îndeplinea și funcția de inspector școlar pentru școlile ortodoxe române din protopopiatul său, reiese că în anul școlar 1900/1901 „...școala a fost frecventată de un număr de 40 eleve și că rezultatul examenelor a fost foarte mulțumitor, elevele dovedind progrese îmbucurătoare pe terenul instrucțiunii și educațiunii”¹².

Deoarece veniturile fundației nu puteau acoperi cheltuielile presupuse de o adevărată școală superioară, epitropia a fost nevoită să apeleze la „...sentimentele de mărinimozitate a notabilităților bănățene”. În scurt timp s-a adunat suma de 10 000 coroane¹³, care a permis întemeierea unei școli superioare de fete, unică în întreg Banatul. Școala avea două cadre didactice permanente — Eva Ogrin și Silvia Tîrziu — un cațihet și o instructoare. Limbile germană și franceză erau predate de învățătorul George Joandrea, iar orele de pian, pentru elevele cu aptitudini muzicale, erau predate gratuit de Elena Rădulescu Dobrin.

În cele patru clase se studiau următoarele discipline : religia, limba română, limba maghiară, calculul (aritmetica), geografia, istoria, istoria naturală, fizica, economia domestică, cîntarea, desenul, lucrul de mînă, limba germană și limba franceză. La cursul „supletoriu” (anul III și IV) s-au mai predat : gramatica, stilul român, geometria, istoria universală și chimia.

¹² *Protocolul epitropiei din 11/23 august 1901*, în arhiva parohiei ort. română din Lugoj, Dos. a. 1901 ; G. Joandrea, *Raportul I. pe anul școlar 1897/98*, p. 30.

¹³ Iată și numele Institutelor de credit și a persoanelor care au răspuns la apelul epitropiei : familia Mocioni 2 000 cor. ; Institutul „Lugojana” 2 112 cor. ; Institutul „Făgeteana” din Făget, 1 283 cor. ; Institutul „Santinela” din Satul-Nou, 110 cor. ; Institutul „Luceafărul” 80 cor. ; Banca „Meseriașilor” 300 cor. ; Ștefan Antonescu, 1 245 cor. ; Coriolan Brediceanu, 500 cor. ; Mihail Bejan 143 cor. ; Ana Mangiuca 240 cor. ; Titus Hațeg 400 cor. ; dr. Nicolae Oprean 180 cor. ; Sebastian Olariu, protopop, 200 cor. ; dr. George Popovici, protopop, 200 cor. ; Nicolae Proștean 100 cor. ; Toma Haneșiu 100 cor. ; George Lazăr 100 cor. ; Vincențiu Pop 100 cor. ; Iuliu Iacobescu 50 cor. ; Vasile Dobrin 50 cor. ; dr. Iuliu Olariu 23 cor. ; Nicolae Stupariu 24 cor. ; Maxim Popovici 40 cor. ; dr. Liviu Marcu 20 cor. ; Consistoriu diecezan din Caransebeș 400 cor. (*Registrul cu socoteli a bisericii pe anul 1901, partida „Fondul școlar al Fundației Ana Alexandrovici”*, în arhiva parohiei ort. română din Lugoj).

În 1903, consiliul eparhial și epitropia fundației au dotat școala cu un internat, instalat într-o clădire a bisericii, avînd „14 camere, cu o curte largă și o grădină foarte spațioasă”. Scopul școlii era ca elevele să devină „... adevărate mame pline de virtuți inspiratoare de vitejie și caracter, harnice și muncitoare, disprețuind fala și luxul și îmbrățișînd datele frumoase rămase nouă din bătrîni”¹⁴.

Prima directoare a căminului a fost Eva Ogrin, urmată de Sofia H. Florescu în anul școlar 1905/1906. În primul an internatul a adăpostit un număr de 12 fete, număr care s-a menținut cu mici variațiuni și în anii următori. Pentru a veni în ajutorul elevelor lipsite de mijloace materiale, institutul de credit „Lugojana” a oferit între patru—șase burse anuale de cîte 100 coroane.

Cu timpul au intervenit și unele schimbări în ce privește cadrele didactice. În 1903, în locul învățătoarei Silvia Tirziu-Mităr a fost numită Iuliana Iovescu, absolventă a școlii de lucru de mină și industrie din Budapesta, urmată în 1907 de învățătoarea Livia Rusu. După demisia învățătoarei Eva Ogrin a urmat Sidona Viția, viitoarea soție a compozitorului Ion Vidu, absolventă a acestei școli superioare și a Institutului de pedagogie din Caransebeș, ca bursieră a fundației „Ana Alexandrovici”. Școala superioară de fete din Lugoj a contribuit nu numai la ridicarea nivelului cultural al femeilor bănățene, ci și a unei intelectualități feminine, îndeosebi cadre didactice, cum au fost: Sidonia Viția-Vidu, Paraschiva Păunescu, Sofia Secoșan, Ana Tripon etc.

A doua fundație lugojană care a urmărit același scop a fost cea instituită de avocatul lugojan dr. Liviu Marcu, fiu al preotului din Birchis. Cu puțin timp înaintea morții sale întîmplate în 12 februarie 1902, cînd avusese numai 36 ani, și-a donat întreaga avere, evaluată la suma de 72 588 coroane, pentru înființarea unei „fundații alumniale” pe seama copiilor de țărani lipsiți de mijloace, care studiau la liceul din localitate, unde aceștia să primească pe lîngă întreținerea gratuită o educație cît mai aleasă. Fundația era pusă sub control organelor de resort ale diecezei Caransebeșului, iar pentru utilizarea ei a fost numită o epitropie compusă din cinci membri — dr. George Popovici, protopopul Lugojului, dr. Pompei Marcu, avocat, Vasile Jurca, contabil (toți din Lugoj) și Traian Barzu, asesor consistorial din Caransebeș — cu rugămintea ca aceștia să primească această sarcină benevol și fără nici o retribuție.

Ceea ce a determinat pe tînărul avocat lugojan să înființeze această fundație numai pe seama *copiilor de țărani săraci*, a fost situația precară a țărănimii noastre de pe văile Timișului și Begheiului, pauperizate de autoritățile habsburgice prin colonizările de elemente etnice străine pe teritoriile vechilor comune românești¹⁵. Din vechile matricole din Lugoj

¹⁴ George Joandrea, *Anuarul școlii capitale ort. române de băieți și fete din Lugoj*, pe anul școlar 1906—1907, pp. 36—39.

¹⁵ I. B. Mureșian — dr. Viotor Lăzărescu, *Activitatea protopresbiterului dr. George Popovici în mișcarea agrară din 1903 a țăranilor de pe valea Begheiului*, în rev. „M.B.” nr. 1—3/1977, pp. 170—179.

reiese că în ultima decadă a veacului trecut au absolvit acest gimnaziu, împreună cu examenul de bacalaureat, 35 elevi români, cîte trei—patru anual. Dintre aceştia, însă, numai cinci fuseseră fii de ţărani : Traian Vuia din Bujorul Bănăţean, Gheorghe Adam din Belinţ, Nicolae Stoian din Racoviţa, Atanasie Fileri şi Ioan Stoian, ambii din Sinteşti. Prin urmare, la o populaţie românească de peste 310 000 români, cît număra judeţul la acea dată, în majoritate ţărani, doar cinci fii de agricultori au reuşit să-şi ia diploma de bacalaureat între anii 1890—1900, cu alte cuvinte cîte unul la doi ani ¹⁶.

În perioada anilor 1902—1918 s-au atribuit din partea acestei fundaţii aproximativ 122 burse la un număr de 50 elevi, copii de ţărani, care au studiat la liceul din localitate, contribuind la ridicarea unei intelectualităţi pornite din rîndurile ţărănimii noastre care s-a afirmat în multiple domenii. Amintim cîteva nume mai cunoscute : Petru Bancea, protopop ; Petru Bojin, avocat ; Dimitrie Cărăbaş, medic ; Ioan Firca, medic ; Nicolae Jucu, profesor ; Lazăr Voin, preot ; Vichentie Murarescu, medic ; Ioan Ogrin, avocat ; Nicolae Oprean, funcţionar administrativ ; Dimitrie Sandor, preot ; Ioan Medeleanu, preot ; Adam Ogrin, absolvent al Academiei comerciale ş.a. Internatul „Liviu Marcu“ a adăpostit cîte 25—30 elevi anual, care au studiat la şcolile secundare din localitate şi în schimbul unei taxe modeste, au avut posibilitatea să-şi termine studiile la aceste şcoli ¹⁷.

În anul 1914, la izbucnirea războiului, capitalul fundaţiei atingea suma de 114 632 coroane. După marea Unire, în urma devalorizării coroanei, scopul fundaţiei nu mai putea fi realizat decît parţial. Căminul a continuat să funcţioneze, dar cu plata taxelor de întreţinere şi cazare. Totuşi, din venitele fundaţiei s-au acordat şi după această dată burse anuale în valoare de 1 000 lei unor elevi merituoşi care îndeplineau condiţiile stabilite.

Din cele scrise mai sus rezultă clar că într-un moment cînd populaţia românească resimţea absenţa unei păături intelectuale şi cînd autorităţile habsburgice urmăreau să o menţină în inferioritate, cele două fundaţii lugojene au jucat un rol foarte însemnat în formarea unei generaţii de intelectuali români în Banat.

Dr. VICTOR LĂZĂRESCU
membru în Consiliul Eparhial

¹⁶ *Matricolele de stat pe anii 1890—1900*, în arhiva liceului „Coriolan Brediceanu“ din Lugoj.

¹⁷ Ziarul „Drapelul“ nr. 119/1902 ; *Protocolul şedinţei epitropiei fundaţiei „Liviu Marcu“ din 20 mai 1902*, în arhiva parohiei ort. române din Lugoj.

**ECOURI ARHIVISTICE ALE PRIGOANEI HORTHYSTE
ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI DUPĂ DICTATUL
DE LA VIENA**

Epoca ce a urmat Dictatului de la Viena (30 august 1940) a fost cea mai neagră pentru toți locuitorii teritoriului din nord-vestul țării, dar mai ales pentru români. Deși greul prigoanei dezlănțuite de ocupanții horthyști l-au suportat aceia care s-au aflat în partea răpită prin odiosul Dictat, suferința a fost a întregii națiuni române care s-a simțit solidară cu frații rămași „dincolo”.

Alături de popor de-a lungul întregii sale istorii, Biserica românească din teritoriul smuls de la sinul patriei s-a împărtășit de soarta obștească dându-și tributul de suferințe și jertfe. Preoți schingiuiți, expulzați sau asasinați, credincioși obligați să-și părăsească „legea” și limba iar în numeroase cazuri uciși, biserici distruse ori batjocorite, cimitire pîngărite etc., iată cîteva aspecte ale „Golgotei” îndurate pe parcursul a patru ani de ocupația horthystă.

Numeroși preoți expulzați din nord-vestul țării de fasciștii horthyști sau alții refugiați ca să-și scape viața amenințată de nemiloșii ocupanți, au ajuns în părțile Banatului și prin memoriile sau cererile adresate forurilor bisericești au lăsat mărturie nu o dată cutremurătoare despre evenimentele acelor triste vremuri. Iată o parte din ce am putut culege răsfoind actele aflate în arhiva Mitropoliei Banatului :

Preotul Pavel Pordea refugiat din parohia Iaz cu filia Subcetate, județul Sălaj, seria următoarele la 5 octombrie 1940 adresîndu-se episcopului Ioan Bălan din Lugoj : „... Vă rog să binevoiți a-mi permite să Vă raporteze măcar în parte moartea tragică a românilor din comuna Ip, județul Sălaj, în calitate de fiu născut în sus-numita comună unde am avut părinți, surori și alte neamuri, casă și pămînt. Românii din comuna Ip au fost denunțați armatei ungare de către locuitorii unguri din comună că au otrăvit mîncări, băuturi, fîntîni, că dețin arme clandestine românești și că au atacat armata ungară trăgînd în soldați unguri cu mitraliere, în timp ce

aceștia își făceau intrarea în teritoriul ocupat. Notez de la început că nici una din cauzele de mai sus nu s-au verificat deoarece nu s-a înregistrat moartea nici unui soldat din armata ungară. Românii din comună li s-a făcut cel mai sever control. Rezultatul a fost în favoarea românilor deoarece nu s-a găsit asupra lor, necum arme, după cum au fost denunțați, dar nici măcar un singur manifest românesc. Neaflindu-se asupra lor nici o vină li s-a aplicat următorul procedeu : În ziua de 13 septembrie a.c. (scil. 1940) s-a dat ordin de către armata ungară că nici un locuitor din comună nu-i permis să-și părăsească locuința cu nici un motiv. În aceeași zi de la orele 7 p.m. la fiecare casă în care locuiau români s-au așezat posturi înarmate ungare. În felul acesta a fost imposibilă părăsirea domiciliului. Sosii fiind ceasul al 12-lea pentru toți românii din comună, doresc să comunic tragica moarte a familiei atât de scumpă mie. S-a întâmplat că pe la ora 12 noaptea, familia mea a fost conturbată de soldații unguri. Tatăl meu vitreg, Gheorghe Cosma, în vîrstă de 48 ani, a fost scos din casă. L-au somat să predea armele ce deține în mod clandestin. E lucru foarte natural că neavînd arme nu le-a putut preda. Pe motiv că nu vrea să le predea, a fost bătut pînă la sînge. Lăsîndu-l în nesimțire a fost dus în casă de către mama și cinci surori ce aveam. În ziua de 14 septembrie a.c. la ora 3 dimineața familia mea a fost conturbată de a doua echipă horthystă. A fost somată să iasă din locuință. Ieșind din locuință a fost mîngîiată cu următoarele cuvinte : — Ieșiți ! Nu vă temeți. Nu vă face nimeni nici un rău. Afară fiind toată familia un ofițer ungar a dat comanda : — Stați în șir, iar soldaților unguri : — Trageți. În acel moment soldații horthyști au deschis armele și mi-au împușcat : tatăl Gheorghe Cosma de 48 de ani, mama Ana n. Meze de 49 ani, Susana 20 ani, Domnica 18 ani, Iuliana 15 ani, surori. Sora Susana avea o fetiță de 2 săptămîni pe care n-a dus-o afară ; găsită fiind în leagăn de către horthyști a fost spintecată cu baioneta. Ca prin minune și în deplină sănătate a scăpat cu viața sora Eugenia de 12 ani în felul următor : a stat între Tata și Mama. Cînd l-au împușcat pe Tatăl meu sora a leșinat și a căzut la pămînt deodată cu Tatăl meu care își odihnea mina dreaptă, plină de sînge, pe pieptul ei. Executați fiind cu toții, soldații unguri au plecat la casa vecină unde locuia soția unchiului meu, văduva Floare Meze, cu patru copii. Peste puțin timp sora Eugenia și-a revenit. Nefiind spionată de nimeni a trecut la casa vecină din stînga. Acolo a găsit moartă pe sora Maria de 28 ani, cumnatul Ioan Sârb de 36 ani și pe tatăl cumnatului Vasile Sârb de 68 de ani. Cu multă atențiune a trecut prin grădini la a patra casă unde a văzut moartă pe sora Leontina de 26 ani, cumnatul Nicolae Medeșan, pe fratele cumnatului Ioan și pe nepoata Viorica de 2 ani. Văzîndu-i pe toți morți și neștiind un adăpost sigur în comună, plină de frică și de groază, a trecut valea Bărcăului, îmbrăcată foarte sumar, s-a refugiat în comuna vecină, Cosniciul de Jos, unde a stat 4 zile. În felul acesta atât de barbar, armata ungară m-a despărțit pentru totdeauna în lumea aceasta de cei scumpi mie : Tată, Mamă, cinci surori, doi cumnați, două nepoate și șapte verișori primari. În total 18 persoane

din familia mea au căzut jertfă pentru țară. Armata ungară nu s-a mulțumit cu atita, ci în aceeași formă a distrus încă treizeci și șapte de familii soldându-se astfel 188 morți din această comună. Tot în ziua de 14 septembrie celor 188 de morți li s-a săpat de către maghiarii din comună un șanț în care au fost așezați în comun, acoperiți fiind cu var și puțin pământ, fără nici un ceremonial religios...“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Lugoj, nr. 3682 din 7 octombrie 1940).

Dacă preotul Pavel Pordea se referea la ceea ce s-a întâmplat familiei sale din Ip, vom reda în continuare mărturia unora din numeroșii preoți expulzați care sosiți în Eparhia Timișoarei s-au adresat locuitorului de episcop de atunci, episcopul Nicolae Popovici al Oradiei expulzat și el și stabilit la Beiuș, relatându-i ce li s-a întâmplat fiecăruia :

a) Preotul Petru Popa, fost la parohia Cheresig, județul Bihor : „... În 6 octombrie 1940 la ora 9 seara, s-au prezentat în parohia mea Cheresig, jud. Bihor, doi jandarmi care deținându-mă pe mine și pe preteasa, ne-au dus la postul de jandarmi mai apropiat unde luând încă un preot ne-au transportat la comandamentul militar din Oradea. De acolo ne-au dus la gara Oradea și ne-au aruncat în vagoane de vite 54 inși. Prin Gyula ne-au expulzat în România. Pe drum nu ne-au lăsat să luăm nici apă. Ne-au luat tot banul, ne-au bătut, scuipat și huiduit...“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Timișoara, nr. 3425 din 4 noiembrie 1940).

b) Preotul Romulus Buda, fost la parohia Ungureni, județul Someș : „... în ziua de 21 octombrie 1940 am fost ridicat noaptea de lângă soție de către jandarmii unguri și condus de către ei la postul de jandarmi. Aici ni s-au luat datele personale, la fel și la alți 3 preoți deținuți ; am fost duși în trăsuri la Comandamentul militar din Tg. Lăpuș — aici erau deținuți preoți, адвоаți, notari, învățători, țărani, comercianți etc. tot ce a fost funcționar român și oameni înstăriți ai satelor românești. De aici am fost imbarcați într-un camion deschis circa la 40 de indivizi cu 4 jandarmi și am fost duși la închisoarea din Gherla, unde erau deținuți din întreg județul circa la 150 de funcționari români. Am fost așezați într-o cameră 70 de funcționari români, între care am fost 25 preoți mai mulți la număr. Tratamentul și regimul a fost foarte prost și anume : de dormit aveam paie pe beton jos ; alimentația de la lagăr n-am primit nimica, decît ne aduceau ei din oraș pe bani de-ai noștri... S-a prezentat un general de la Dej care ne-a spus că dacă nu ne facem repatrierea în decurs de 3—4 săptămîni vom fi duși în vechea Ungarie. Astfel că forțați ne-am făcut cerere de repatriere ca să ne salvăm viața mea, a soției și a fetitei care nu mai știam unul de altul...“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Timișoara, nr. 3462 din 9 noiembrie 1940).

c) Preotul Theodor Cureu, fost la parohia Olpret, județul Someș : „... nu m-am refugiat printre cei dintîi deoarece fiind preot în Bodia—Sălaj am primit ordin și sfaturi de la Sf. Episcopie a Clujului, precum era și moral, să rămîn în parohie cu credincioșii... Mai tirziu a urmat apoi măcelul de la Tresnea la 4 km apropiere de mine, unde au murit împușcați 280 oameni, femei și copii, preotul fiind împușcat și ars, iar

învățătorii împușcați la mine în comună. Fiind apoi numit în parohia Olpret din județul Someș am rămas pînă în ziua de 6 noiembrie 1940 cînd am fost somat de comandantul jandarmilor din Someș cpt. dr. Bodo Iosif să părăsesc teritoriul cedat în 24 ore ceea ce am executat...“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Timișoara, nr. 3675 din 26 noiembrie 1940).

d) Preotul Gheorghe Munteanu, fost la parohia Carei—Ianculești, județul Sălaj : „... Am rămas conform ordinului Sf. Episcopii a Maramureșului pe loc în Carei jud. Sălaj în teritoriul cedat pentru a fi în mijlocul credincioșilor mei o îmbărbătare, mîngiere și a duce lupta pentru păstrarea credinței strămoșești și a limbii noastre românești. După ce mai înainte fusesem duși la poliție iar soția mea atacată și alungată în miez de noapte dimpreună cu fetița din casă, în ziua de 22 octombrie 1940, am fost expulzați ca indezirabili rămînîndu-ne acolo întreaga noastră avere... nelăsîndu-ne să luăm cu noi decît 2 geamantane și hainele cu care eram îmbrăcați. Tot timpul cît am stat sub ocupație, o lună și ceva, am observat o prigoană groaznică împotriva românilor și a tot ce este românesc, nu era permis să vorbim românește, se observa că urmăresc îndepărtarea intelectualilor conducători români, ca poporul rămas singur să poată fi trecut la reformațiune și maghiarizat. Parohia mea Carei—Ianculești a fost atacată în noaptea de 20 octombrie de civili și militari, au fos împușcați vreo 26 de coloniști, dintre care unul a și murit. Li s-au furat întreg avutul iar a doua zi au fost duși la poliție pentru cercetare, acuzați fiind pe nedrept, că s-au răscurat împotriva stăpînirii maghiare arborînd drapelul național român pe clopotnița bisericii. În ziua de 22 octombrie au fost împreună cu mine imbarcați în 17 vagoane de vite și trecuți la Curtici în România. Fapt în urma căruia și parohia mea a fost desființată...“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Timișoara, nr. 367 din 4 februarie 1941).

Pe lîngă preoții expulzați fără nici o motivare serioasă, spre a nu spune legală, ocupanții horthyști au supus preoții români la presiuni și amenințări care i-au obligat să se refugieze. Iată cum își descrie situația la 19 martie 1941 preotul Valeriu Sabău fost titularul parohiei Chelița, județul Sălaj : „... Cerîndu-mi-se să depun jurămîntul de fidelitate față de noul regim (scil. horthyst), am refuzat aceasta, obligîndu-mă a o face numai în prezența și cu aprobarea superiorilor mei bisericești. De altă parte fiind că nu am făcut primire armatei de ocupație ungurești și pentru atitudinea mea dîrză românească, la ordinul Comandamentului militar din Zalău, în ziua de 18 octombrie am fost deținut pe stradă și închis la poliție, de unde am fost transportat la închisoarea centrală a Tribunalului din Zalău, de unde la trei zile, prin unele intervenții am fost pus pe picior liber. În ziua de 15 noiembrie 1940, din ordinul aceluiaș Comandament, mi s-a fixat domiciliu forțat, obligat fiind să mă prezint de două ori săptămînal la cel mai apropiat post de jandarmi, fiind declarat primejdios pentru statul maghiar. Această situație periculoasă pentru mine și familia mea, mai ales că eram designat pentru internare, ceea ce mi s-a pus și în vedere de pretorul plășii, am fost silit a mă refugia în mod clandestin...“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Lugoj, nr. 292 din 23 ianuarie 1941).

Am redat fragmente din documente de epocă și renunț la orice comentariu ele fiind mai mult decât grăitoare prin însăși conținutul lor. Rememorînd fapte și întîmplări de acum patruzeci de ani și mai bine, am dorit să fie puse încă o dată în lumină ororile săvîrșite de regimul horthysto-fascist în teritoriul din nord-vestul României cotropit de Ungaria horthystă ca urmare a odiosului dictat fascist din august 1940 și totodată să fie combătute pericolul oricăror tendințe și manifestări de recrudescență a unor flagele asemănătoare. La ora actuală există din păcate cercuri interesate în falsificarea istoriei și de asemenea inși lipsiți de cel mai elementar simț al realității care visează la repetarea Dictatului de la Viena și a consecințelor lui. De aceea întîmplări ca cele la care se referă documentele citate pot contribui, nădăjduim, la restabilirea adevărului și, în mod special, la edificarea acelor care nu cunosc ori au uitat trecutul.

MARIANA SÎRBU

arhivist la Centrul eparhial — Timișoara

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

MOTORUL ELECTRIC CU NUMĂRUL 2 500 000

Din întreprinderea „Electromotor” Timișoara — unitate cu pondere ridicată în industria noastră electrotehnică — a ieșit de curând motorul electric cu nr. 2 500 000. Întreprinderea a asimilat în fabricație — pe baza creației proprii și a constructorilor de mașini și a unei rodnice colaborări cu alți specialiști din cercetare, proiectare și din învățământul superior — aproape 400 produse noi și modernizate, printre care seriile complexe de motoare electrice de uz general și speciale, cu înalte performanțe tehnico-funcționale și un consum energetic mai redus pe unitatea de putere, electropompe, mașini electronice de echilibrat rotoare, roboți industriali și alte utilaje competitive pe plan internațional. În acest fel, s-a asigurat și sporirea substanțială a volumului de produse solicitate la export care a ajuns la peste 75% din producția întreprinderii.

INIȚIATIVE HUNEDORENE

Siderurgii hunedoreni au o bogată experiență în domeniul gospodăririi și folosirii resurselor energetice. Pe baza unui program judicios alcătuit, cuptoarele electrice de același tip sînt dirijate în așa fel încît să nu ajungă concomitent în fazele de funcționare, atunci cînd consumul energe-

tic pe întreaga țară este mare. În secțiile prelucrătoare din combinat s-au luat măsuri ca mașinile-unelte să funcționeze din plin în afara orelor de vîrf. A fost reorganizată și utilizarea agregatelor cu funcționare discontinuă și au fost stabilite căile principale pentru raționalizarea iluminatului. În toate halele și atelierele unde sînt condiții s-a trecut la secționarea iluminatului, iar aprinderea și stingerea luminii se face cu ajutorul fotocelulelor care nu permit risipa. Mai mult, combinatul hunedorean este și producător de energie electrică avînd două C.E.T. cu puteri de cîte 12 MW care asigură mare parte din necesarul de energie electrică. Prin valorificarea materialelor refofosibile și a resurselor energetice secundare, au fost puse în funcțiune 38 cazane și alte instalații care recuperează resursele secundare de căldură, gaze arse, aer comprimat, gazul de furnal și cel de cocserie. Circa 46% din combustibilul necesar pentru centralele proprii îl reprezintă cele două feluri de gaze. Astfel siderurgii hunedoreni au găsit căi și soluții proprii cu ajutorul cărora își îndeplinesc tot mai bine sarcinile ce le revin în calitatea dublă de consumatori și producători de energie electrică.

TEHNOLOGII MODERNE

Programul de înnoire continuă a produselor Întreprinderii de construcții de mașini din Reșița înscrie un aport

substanțial al specialiștilor și tehnologilor. Eforturile cercetătorilor s-au materializat în asimilarea unor noi materiale ca: aliajele de modificare a fontelor, paste de lipit miezuri, vopsele refractare. În sectorul „cald” al întreprinderii s-au realizat piese de performanță pentru motorul naval KSZ 70/150, respectiv blocurile și cămășile de cilindri, chiulase etc. Pentru fabricarea motoarelor Diesel s-au realizat pistoane din aliaj de aluminiu — piese executate prin procedeul de modificare în formă a fontei, prin care se elimină parțial consumul de feromolibden — noi lianți realizați cu materii prime din țară, iar prin colaborarea cu institute de specialitate s-a trecut la asimilarea segmentilor motoarelor Diesel rapide și lente.

INSTALAȚIE NOUA

Lucrătorii de la Antrepriza de montaj utilaj chimic din Arad au pus în funcțiune la Combinatul de îngrășăminte chimice din orașul amintit o instalație de mare capacitate pentru neutralizarea azotatului de amoniu. Noul produs este folosit ca materie primă pentru realizarea unor noi sortimente de îngrășăminte chimice destinate agriculturii. Instalația cu performanțe tehnico-funcționale superioare a fost realizată în totalitate cu subansambluri și piese realizate în țara noastră.

IMPORTANTE DOTĂRI TEHNICE

La întreprinderea minieră Petrila a fost pusă în funcțiune o nouă instalație de turbocompresoare ce contribuie la îmbunătățirea aprovizionării cu aer comprimat a utilajelor acționate pneumatic în subteran. S-au definitivat lucrările de punere în funcțiune a unui

laborator de probe pentru cărbunele brun și a trei decantoare care asigură dezvoltarea capacității de preparare a cărbunelui.

TREPTÉ ALE PERFORMANȚEI

La întreprinderea de construcții-montaj Reșița, au fost finisate ansamblele ultimului grup energetic de tip „bulb”, ce va echipa hidrocentrala de la Porțile de Fier II, întreprinderea fiind principalul furnizor de turbine hidraulice din țară și singurul furnizor de hidrogenatori. Aici s-au realizat pentru economia națională aproximativ 1 300 MW, s-au finalizat cele patru hidroagregate de 27 MW destinate hidrocentralei de la Porțile de Fier II, alte turbine pentru Centrala de la Berești, de pe Siret, pentru salba de hidrocentrale de pe Riul Mare — Retezat, pentru Centrala de la Agiea aflată în construcție pe Canalul Dunăre—Marea Neagră. Turnarea monobloc a rotorului de tip Pelton, pentru centrala de la Lotru, în timpul din urmă, a fost doar unul din recordurile naționale în materie. La generatorul de tip „bulb”, bobinajele au fost realizate după o altă tehnologie în premieră: răcirea cu apă sub presiune. Construcția vanei „fluture” cu diametrul de 3 200 mm — cea mai mare executată în țara noastră — constituie și ea un record la fel de prestigios în construcția de turbine hidraulice.

CAPACITĂȚI DE PRODUCȚIE RECENT INAUGURATE

În cadrul programului de dezvoltare a bazei energetice și de materii prime, la Schela de producție petrolieră Șandra au intrat în circuitul productiv 41 sonde pentru extracția țițeiului și a gazelor naturale cu un aport

însemnat la creșterea producției de hidrocarburi; în localitatea Poeni-Strimbu a fost pusă în funcțiune o microhidrocentrală, iar la stația de epurare și rețele de canalizare din municipiul Timișoara o instalație de mare capacitate pentru producerea biogazului. Concomitent, cinci centrale termice din Timișoara, Lugoj, Peciu Nou, care foloseau combustibili lichizi, au fost transformate pentru a funcționa pe cărbune și resturi ieșite din procesele tehnologice de prelucrare a lemnului. Noi obiective industriale au fost puse în funcțiune în ramuri ale tehnicii de vîrf, ce contribuie la realizarea programului de automatizare, robotizare și electronizare a producției, între care noua hală de fabricație de la Întreprinderea de memorii, precum și dezvoltarea capacității de producere a aparatelor electrotehnice și electronice de măsură și control la Întreprinderea de profil din Timișoara.

TRANSPORT TEHNOLOGIC RAPID ȘI EFICIENT

Între localitățile Sintămăria-Orlea și Riu de Mori din jud. Hunedoara s-a dat în folosință o șosea modernizată ce reduce cu 25% distanțele de transport tehnologic pentru șantierul hidroenergetic de la Riul Mare—Retezat și a salbei de uzine hidroenergetice din aval. În același timp, șoseaua modernizată pe o lungime de 15 km facilitează transportul între localități și pune în valoare patrimoniul turistic al masivului Retezat.

POLITEHNICA TIMIȘOREANĂ LA 65 ANI

Împlinind 65 ani, Institutul Politehnic „Traian Vuia” din Timișoara se prezintă ca o unitate puternică a siste-

mului național de învățămînt superior, cu o tradiție și valoroasă experiență, cu un prestigiu datorat în primul rînd felului în care s-a implicat în problematica majoră a realităților contemporane. Ea este și o înaltă școală a muncii și creației, grație orientărilor și avîntului imprimat de distinsul nostru om de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu. Direcțiile prioritare ale cercetărilor vizează în principal metode noi de producere a energiilor neconvenționale, solare, eoliene și a apelor geotermale, economisirea energiei electrice, termice și a combustibililor, reducerea consumului de materii prime și materiale în construcția de mașini, elaborarea de noi tehnologii cu productivitate ridicată în domeniul mecanic, chimic și de construcții, realizarea de noi materiale aparate și instalații, găsirea unor tehnologii de recuperare a materialelor re folosibile și a produselor secundare, tratarea apelor în scop potabil și industrial, crearea unor aparate electronice de calcul, de măsură și control, realizarea de mașini agricole complexe, roboți industriali etc. Despre valorificarea rezultatelor cercetării vorbesc și numărul mare de invenții și inovații înregistrate anual, manifestările științifice de talie națională ce se organizează periodic, unele cu participare internațională.

SISTEM ORIGINAL DE ILUMINARE ÎN ZOOTEHNIE

Un colectiv de cercetare științifică de la Facultatea de zootehnie și medicină veterinară a Institutului agro-nomic din Timișoara, încurajat de rezultatele obținute cu luminatorul zenital cu trapă de ventilație, a abordat cu curaj o temă de cercetare a cărei rezolvare are implicații majore în acți-

nea de economisire a energiei electrice. Este vorba de luminatorul zenital multistrat, realizat din material translucid, completat cu un dispozitiv mecanic de reglare a intensității iluminării naturale, în funcție de iluminarea exterioară. Acest element constructiv cu care a fost echipată o hală pentru creșterea puilor din cadrul întreprinderii „Avicola” Timișoara, are o rezistență termică ridicată ce împiedică apariția condensului la intrados, oferă o lumină difuză mult agreată de animale și poate fi aplicată la adăposturile de păsări și iepuri, la care acoperișul este realizat din plăci ondulate de azbociment, precum și la orice altă clădire cu structura acoperișului similară.

„CÎNTAREA ROMÂNIEI” ÎN FAZĂ FINALĂ

Faza republicană a Festivalului artei și creației studentești din cadrul „Cîntării României”, ediția a XVI-a, secțiunea folclor, desfășurată la Timișoara în perioada 15—17 noiembrie 1985, a reprezentat o autentică sărbătoare a artei noastre populare. Cei peste 1200 studenți din toate centrele universitare ale țării, reuniți în 90 formații au adus pe scenele întrecerii cele mai semnificative aspecte din tezaurul național, mare parte rod al activității proprii de valorificare. Competiția care a debutat cu un neuitat alai al artiștilor amatori înveșmîntați în minunate costume populare din toate zonele folclorice ale patriei a pus în lumină alese calități ale interpretărilor și talentul tinerilor.

Premiul I a revenit ansamblului folcloric „Doina Timișului”, care a obținut — pentru spectacolul „Amiaza

jocului” — 33 calificative maxime. Numeroase alte formații și soliști vocali au obținut alte premii și distincții.

O IMPRESIONANTĂ CETATE DACICĂ

În campania de cercetări arheologice din vara anului 1985, un colectiv de specialiști de la Muzeul județean de istorie din Reșița a descoperit și a început să cerceteze sistematic o importantă cetate dacică datînd din secolul I e.n., situată în hotarul localității Divici, com. Pojejena, jud. Caraș-Severin. Cercetările efectuate au dus la surprinderea mai multor incinte fortificate, cu șanțuri de apărare, valuri de pământ, ziduri și turnuri masive din piatră și cărămidă, în perimetrul cărora au fost descoperite mai multe complexe de locuințe conținînd un bogat material arheologic. Se apreciază că este vorba despre cea mai mare fortificație dacică cunoscută pînă în prezent în Banat, comparabilă cu unele dintre cele mai mari cetăți din centura de apărare a munților Orăștiei.

ATRAȚII TURISTICE ÎN JUDEȚUL ARAD

Pentru Oficiul județean de turism Arad, problema ridicării serviciilor prestate către turiștii ce poposesc în această parte a țării se află în permanență la ordinea zilei. S-au construit recent noi hoteluri la Arad și Moneasa, cea de a doua localitate dispunînd și de bază proprie de tratament, avînd un climat continental cu influențe mediteraneene. La Moneasa se află ape minerale bicarbonate, calcice, magnezice, sodice și altele indicate în tra-

tamentul unor afecțiuni ale aparatului locomotor, ale sistemului nervos periferic și central, în nevroza astenică, boli de nutriție și metabolism. Baza de tratament este nouă, modernă, așa încât specialiștii de aici pot efectua un mare număr de proceduri, de la băi cu ape minerale și de plante pînă la du-

șuri subacvate și împachetări cu parafină. Mai notăm că la Lipova, apele minerale și-au dovedit de asemenea calitățile deosebite în tratarea de afecțiuni ale aparatului cardiovascular, ale tubului digestiv, hepato-biliare, căilor respiratorii, precum și a unor boli profesionale.

CRONICA BISERICEAȘCĂ

A 46-A CONFERINȚĂ TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ

În zilele de 12—13 noiembrie 1985, la Institutul teologic protestant unic de grad universitar secția Cluj-Napoca, a avut loc cea de a 46-a Conferință teologică interconfesională, cu tema „Rolul Bisericii în păstrarea unității și integrității lumii”.

La Conferință au participat înalți ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducători ai Bisericilor protestante, cadre didactice de la cele trei institute teologice din București, Cluj-Napoca și Sibiu, rectorul și prorectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia, directorii Seminariilor teologice ortodoxe, reprezentanți ai publicațiilor bisericești. Printre participanți s-au numărat și P.S. Episcop Timotei al Aradului și P. On. Părinte Petru Dorobanțu consilier cultural la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.

Lucrările conferinței au fost deschise de prof. dr. Pentek Arpad, rectorul Institutului gazdă. În cadrul întrunirii au fost prezentate trei referate intitulate: „Unitatea și integritatea lumii create” (susținut de Michael Gross, asistent la Institutul teologic protestant ramura Sibiu); „Responsabilitatea creștină în fața noilor pericole care amenință viața pe planeta noastră” (susținut de pr. prof. dr. Emilian Cornițescu de la Institutul teologic universitar București) și „Rolul Bisericilor în procesul de întărire a încrederii, bunei înțelegeri și bunei colaborări între oameni și popoare” (susținut de pr. prof. dr. Sebastian Șebu de la Institutul teologic universitar Sibiu). Referatele au evidențiat chemarea tuturor oamenilor de a contribui la marea cauză a păcii în lumea creată de Dumnezeu, capabilă de progres, în care Bisericile trebuie să-și intensifice contribuția la această cauză nobilă prin acțiuni specifice naturii și misiunii lor.

Pe baza celor trei referate au luat cuvîntul 17 participanți, printre care și P.S. Episcop Timotei care a evidențiat aspectul divin al conceptului de „nouă creație”, în sensul reînnoirii continue a lumii, a conlucrării și responsabilității comune, a angajării într-o slujire a lumii în duh de încredere desăvîrșită.

Comisia rectorilor și prorectorilor a formulat concluziile desprinse din referatele prezentate și luările de cuvînt.

A doua zi, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului a prezentat conferința intitulată „Rolul și activitatea Bisericilor în participarea credincioșilor, alături de întregul popor, la realizarea programelor de dezvoltare economico-socială a patriei noastre”, în care a analizat temeiurile biblice și patristice ale participării credincioșilor la realizarea marilor idealuri sociale și a împlinirilor din patria noastră socialistă, rolul ce le revine la dezvoltarea economică și culturală, în perspectiva orien-

tărilor și programelor de activitate stabilite de forurile superioare de conducere ale țării.

Pe marginea expunerii au luat cuvîntul numeroși episcopi, conducători și reprezentanți de frunte ai cultelor religioase din patria noastră, profesori de teologie și invitați care și-au exprimat adevărată fermă și entuziastă, contribuția lor activă și a credincioșilor la înfăptuirea operei mărețe de înălțare continuă a țării pe noi trepte ale civilizației și progresului, sub conducerea înțeleaptă a distinsului nostru om de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu. (Telegraful Român, nr. 39—44/1—15 nov. 1985, pp. 1, 6).

REPREZENTANTUL SOCIETĂȚII BIBLICE UNITE (S.B.U.) LA BUCUREȘTI

Între 3—9 septembrie 1985, s-a aflat în țara noastră dl. Erwin Zimmermann, consilier european al S.B.U., ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române. Pe parcursul șederii sale în România, oaspetele a vizitat mănăstirile Ghighiu și Țigănești, ctitoriile din Nordul Moldovei; Voroneț, Agapia, Văratec, Moldovița și Sucevița, precum și Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române din Capitală.

La Tipografia Institutului Biblic, reprezentantul S.B.U. a luat contact nemijlocit cu realizările de pînă acum ale Patriarhiei noastre în domeniul editorial precum și cu planurile de perspectivă. Cu prilejul respectiv s-au precizat formele concrete ale colaborării dintre Tipografia Institutului Biblic și S.B.U., dl. Erwin Zimmermann dînd asigurări asupra sprijinului instituției pe care o reprezintă îl va acorda la tipărirea ediției critice a Bibliei de la București din 1688, apoi a Bibliei ilustrate, precum și a altor tipăriri prevăzute în planul editorial (*Fl. Roșca*).

PROGRESE ÎN DIALOGUL TEOLOGIC ORTODOX-ANGLICAN

În ciuda citorva serioase dificultăți — cum ar fi hirotonirea femeilor în unele Biserici anglicane — în ultimii opt ani s-a ajuns la progrese considerabile în cîteva importante domenii abordate de Comisia ortodoxă-anglicană pentru problemele de doctrină.

În prefață la ultimul raport al Comisiei, co-președinții (episcopul Hill din Canada și arhiepiscopul Methodios al Tiatirelor și Marii Britanii) își afirmă convingerea că „sînt conduși, încet dar sigur, spre dragoste și înțelegere, lucru care în cele din urmă va duce la unitatea vizibilă”. Se mai arată, de asemenea, că „după dificultățile întîmpinate recent”, Comisia „s-a restabilit și a elaborat un nou mod de lucru, productiv și eficient”. Participanților la dialog nu li se cere să rezolve urgent probleme majore, nici să alcătuiască în grabă materiale pe care să se bazeze deciziile necesare unui nou stadiu al relațiilor dintre cele două Biserici. „Comisia

este, în schimb, liberă să analizeze și să înțeleagă mai bine credința și căile de exprimare a ei".

Declarația cuprinde un material despre Biserică în calitate de „semn, instrument și primă manifestare a Împărăției lui Dumnezeu”, despre atributele Bisericii ea fiind „una, sfântă, sobornicească, și apostolească” și despre conducerea lărgită în cadrul Bisericii. S-au înregistrat multe apropieri în ceea ce privește mărturisirea, evanghelizarea și slujirea, asupra tradiției și menținerii credinței, comuniunii sfinților, morților și icoanelor. Toți membrii comisiei amintesc de acordul la care s-a ajuns la Moscova în 1976, potrivit căruia „Filioque” nu trebuie inclus în Simbolul credinței.

Mai există puncte divergente, dar raportul subliniază că niciunul dintre ele nu trebuie socotit de netrecut. Acestea trebuie considerate mai curînd ca un „îndemn adresat Comisiei de a aprofunda mai mult înțelegerea adevărului”. („Church Times”, 15 februarie 1985, p. 5).

DIALOG CREȘTIN-MOZAIC

Între 17—20 noiembrie 1985, „Consiliul internațional al creștinilor și evreilor” a organizat o nouă întrunire teologică ce a avut loc pentru prima oară la Budapesta.

Cei 66 participanți, proveniți din 15 țări ale lumii, au dezbătut, ca temă principală, problema păcii pe planeta noastră, contribuind deopotrivă la aprofundarea dialogului dintre creștini și mozaici. În cadrul întrunirii au fost prezentate cinci referate principale alcătuite de teologi din partea ambelor religii și s-au purtat discuții pe marginea subiectelor tratate.

Într-un comunicat dat publicității s-a arătat că întrunirea a prilejuit un larg schimb de experiențe pentru toți cei prezenți.

La întrunirea de la Budapesta au participat și doi delegați din România: P.C. Părinte prof. dr. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic din Sibiu, precum și dl. dr. Ernest Neumann prim-rabin din Timișoara. („Junge Kirche”, nr. 12/1985, p. 682) (L. I. Jebelean).

INTRUNIREA „KAIRE”

Între 1—10 septembrie 1985, în Berlinul occidental au avut loc lucrările întrunirii „Kaire”, găzduite de Comunitatea evanghelică „Heimathaus” din Berlin-Zehlendorf. Au participat delegați din mai multe țări europene, precum și delegați ai Bisericilor evanghelice din S.U.A.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. Cuv. monahii Eustochia Ciucanu și Heruvima Timaru, starețe ale mănăstirilor Agapia, respectiv Țigănești.

Programul reuniunii a cuprins servicii religioase, lucrări în plen cu prelegeri și meditații pe baza unor texte biblice, urmate de comentarii pe grupe. Tema principală a întrunirii — „Cetatea lui Dumnezeu, cetatea oamenilor” — a fost dezbătută în trei prelegeri susținute de teologi ai comunității evanghelice care a găzduit întrunirea.

În cursul discuțiilor pe grupe, reprezentantele Bisericii Ortodoxe Române au luat cuvântul contribuind efectiv la mai buna cunoaștere a realităților noastre bisericești de către participanții la această întrunire internațională. Astfel, în cadrul grupei a III-a, P. Cuv. Heruvima Timaru a vorbit despre „Rugăciune și muncă în viața monahală”, iar P. Cuv. Eustochia Ciucanu a descris relațiile dintre Biserică și stat în țara noastră, ambele contribuții fiind urmărite cu deosebit interes.

Programul întrunirii a mai inclus vizitarea ruinelor berlineze păstrate ca amintire dureroasă din urma războiului, precum și a unor obiective de interes religios (Fl. Roșca).

DOCUMENTUL „BEM” ÎN ATENȚIA BISERICII VECHI-CATOLICE

Între 26 august—2 septembrie 1985, Varșovia a găzduit — pentru a doua oară — sesiunea locală anuală a Conferinței internaționale a episcopilor vechi-catolici aparținând Uniunii de la Utrecht. Conferința a evaluat stadiul dialogurilor bilaterale între Biserica veche-catolică și Bisericile rmano-catolice, ortodoxe și anglicană, insistând asupra Documentului de la Lima „Botez — Euharistie — Ministeriu” care a fost supus unei ample analize.

În cadrul întrunirii, un loc aparte a fost acordat și ecourilor înregistrate în urma celei de a VI-a Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc la Praga în iunie 1985 („Bulletin d'information” nr. 9/sept. 1985, pp. 5—6) (L. I. Jebelean).

MEMBRII ASOCIAȚIEI „PAX CHRISTI” — OASPEȚI AI PATRIARHIEI RUSE

La invitația Bisericii Ortodoxe Ruse, în cursul lunii noiembrie 1985, 14 membri ai asociației „Pax Christi” din șapte țări ale Europei occidentale și S.U.A. au vizitat Uniunea Sovietică, în vederea întăririi relațiilor de prietenie.

Cu prilejul vizitei la Seminarul teologic din Odesa, a avut loc un colocviu tratând problema păcii în lucrarea Bisericii. Teologi din Filadelfia și Florența au prezentat coordonatele biblice ale acestui ideal nobil. În cadrul discuțiilor, s-au afirmat puncte de vedere comune, ca spre exemplu asupra imoralității războiului nuclear ce nu poate fi socotit niciodată ca un „război drept”.

S-a mai reliefat că în atmosfera de neîncredere între statele Europei, Bisericile au o importantă îndatorire de a cultiva bunăînțelegere între creștini și de apărare a păcii. („Junge Kirche”, nr. 12/1985, pp. 690—691) (L. I. Jebelean).

„IN PACEA LUI HRISTOS SE PETRECE ÎMPĂCAREA“

În cadrul comemorărilor prilejuite de aniversarea a patru decenii de la sfârșitul celui de al doilea război mondial, în 24 noiembrie 1985, la domul din Eichstätt (R.F.G.) s-a oficiat un serviciu religios, cu participarea reprezentanților secției locale a organizației „Pax Christi” și a numeroși invitați. În cuvîntarea intitulată „În pacea lui Hristos se petrece împăcarea”, episcopul dr. Karl Braun de Eichstätt a spus printre altele: „Misterul împăcării se numește amintirea, amintirea unui război încheiat acum patru decenii. 40 de ani, 40 zile, 40 nopți sînt numere simbolice în care Dumnezeu face un început nou. Tot 40 de ani sînt de împăcare între popoarele Europei... Amintirea face prezent adevărul cu experiențe, care în spațiul Bisericii își au locul lor, ea aparține ființei noastre ca Biserică... Dacă trăim în Adevăr și Adevărul Mintuitorului rămîne în noi, atunci se petrece o „amintire” care nu este un calcul al greșelilor, ci o iertare a lor. O asemenea amintire este secretul împăcării. Prin Sfînta Euharistie împăcarea se petrece în dreptatea, dragostea și pacea lui Hristos”. („Ordinariats-Korrespondenz”, nr. 41/28 noiembrie 1985, documentar) (L. I. Jebelean).

„HRISTOS ESTE PACEA LUMII“

Titlul de mai sus aparține unei broșuri editată de Biserica evanghelică japoneză, în care sînt cuprinse rugăciuni pentru pace și texte extrase din Sfînta Scriptură privitoare la pace.

De asemenea broșura oferă amănunte asupra lucrărilor seminarului pentru pace care a avut loc în Japonia în vara anului 1985, dialoguri cu supraviețuitori ai catastrofelor atomice de la Hiroshima și Nagasaki, precum și informații despre luteranii japonezi și mișcarea creștină pentru pace din Japonia. Broșura a fost simultan editată și în limba engleză. („Junge Kirche”, nr. 12/1985, p. 691) (L. I. Jebelean).

„PATERICUL” ROMÂNESC ÎN LIMBA GREACĂ

La inițiativa mînăstirii atonite Sf. Grigore, la Salonic a apărut în traducere grecească, „Patericul” monahului român Ioanichie Bălan. Această lucrare, ce conține în rezumat chintesența înțelepciunii și virtuții sfinților români, este — după editorul versiunii grecești — o nouă mărturie a unității Ortodoxiei și un gest de recunoștință față de frații ortodocși din România, pentru contribuția lor la viața Bisericii și a Muntelui Atos. („Episkepsis”, nr. 342/15 septembrie 1985, p. 9).

ARHIVELE VATICANULUI DESCHISE PENTRU PERIOADA 1903—1922

În timpul celui de al 16-lea Congres de studii istorice care a avut loc la Stuttgart între 25 august—1 septembrie 1985, Mgr. Michele Maccarone, șeful delegației romano-catolice a anunțat că S. Sa Papa Ioan Paul II, acceptînd cererile numeroșilor cercetători de istorie, a autorizat deschiderea fondurilor de arhivă ale Vaticanului referitoare la pontificatele papilor Pius X și Benedict XV. Astfel, perioada 1903—1922 este oferită cercetării. Hotărîrea papei a devenit cunoscută prin publicarea în „Osservatore Romano” din 2 septembrie, a unei scrisori a cardinalului Casaroli, secretar de stat, adresată cardinalului Stickler, conducătorul arhivelor Vaticanului. Scrisoarea precizează că „aplicarea hotărîrii va fi progresivă, dat fiind necesitatea de a pregăti din p.d.v. tehnic materialele oferite spre consultare”. („La documentation catholique”, nr. 1903/6.X.1985, p. 949).

NOTE ȘI COMENTARII

ȘI TOTUȘI „UNITATEA ESTE POSIBILĂ”

După întâlnirea de la Chantilly (Franța, 1978) și cea de la Lögumkloster (Dane-marka, 1981), în zilele de 3—7 octombrie 1984, cum se știe, a avut loc la Riva del Garda și Trento (Italia) a treia întâlnire a reprezentanților celor două mari organizații bisericesti europene: „Conferința Bisericilor Europene” (C.B.E.) și „Consiliul Conferințelor Episcopale Europene” a Bisericii Romano-catolice (C.C.E.E.). Din partea Bisericii Ortodoxe Române, au participat la întâlnire I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei și I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, în calitate de membri ai Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

O amplă prezentare, cu prețioase aprecieri și concluzii, a lucrărilor de la Riva del Garda și Trento găsim în „Telegraful Român” (nr. 39—40 și 41—42 din 15 octombrie și 1 noiembrie 1984). O relatare prescurtată a publicat și revista noastră în nr. 1—2/1985.

Cum se observă din sublinierile făcute, rezultatele lucrărilor de la Riva del Garda și Trento marchează un pas, încă un pas, spre conștientizarea faptului că ceea ce ne desparte nu are caracter ireductibil, că, în sfârșit, Dumnezeu nu ne-a dat duhul vrajbei și al dezbinării, ci harul unirii „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21).

Slujitorii altarelor Bisericii noastre și credincioșii ei au primit cu deosebită bucurie, în preajma aniversării Nașterii Domnului, mesajul de pace și împăcare, pe care ni l-a vestit această înaltă întrunire.

Importantul eveniment în istoria ecumenismului merită să fie cunoscut și recunoscut în cercuri cât mai largi, constituind un motiv de meditație și încredere în „lupta cea bună” (I Timotei 1, 18). De aceea îl reluăm spicuiind unele aspecte din rezultatele dialogului pînă acum:

Tematica fundamentală, tratată în comun a fost „Simbolul Credinței”, așa cum a fost redactat în primele două Sinoade ecumenice, de la Niceea (325) și Constantinopole (381). Întîiul referat: „Crezul speranței noastre” a fost prezentat de prof. dr. Dumitru Popescu, director de studii la Conferința Bisericilor Europene. Lucrarea, „o analiză cuprinzătoare și ecumenică a Simbolului Credinței”, a fost multiplicată și remisă anterior Bisericilor, ajungînd în final la cea de a opta versiune: Episcopul englez, dr. R. P. C. Hanson, fost profesor de teologie (anglican), a prezentat al doilea referat, intitulat „Crezul de la anul 381”. Prof. Werner Löser, S.J. din R.F.G., a susținut al treilea referat: „Constantinopol (381) — Calcedon (451) — Riva del Garda (1984)”, ocupîndu-se mai ales de rolul ecumenic al Simbolului Credinței, nu numai în cadrul creștinismului, ci și în cadrul marilor religii monoteiste. Referatele prezentate în ședințe plenare au fost — după o practică bine cunoscută — dezbătute

și clarificate în grupe. Grupa de limba franceză a lucrat sub președinția I.P.S. Mitropolit dr. Antonie Plămădeală. „În toate intervențiile — remarcase I.P.S. Mitropolit Antonie — în ședințele plenare și în grupe, s-a accentuat ideea că Simbolul Credinței, cu doctrina lui despre Sfânta Treime, dă tuturor creștinilor o bază pentru o înțelegere comunitară a mărturiei lor și pentru un sens comunitar al lumii, așa cum Dumnezeu e în Treime, dar e Unul, tot așa lumea, cu multiplele ei fațete, trebuie să fie una, o multilateralitate exprimată ca unitate, deoarece toți oamenii sînt frați și fiii aceluiași Dumnezeu”.

Aceasta a fost concluzia fericită a dezbaterilor, concilierea teoretică. Dar ea n-a rămas în stadiul teoretic, încrămențată în dosare de arhivă, cum se întîmplă în multe cazuri, ci a fost tradusă în fapte, care fascinează prin ineditul și spontaneitatea lor. „Din respect față de acest document patristic de mare autoritate, toți participanții — ortodocși, romano-catolici și protestanți — au hotărît să meargă în catedrala de la Trento și să rostească acolo Simbolul Credinței, așa cum a fost el alcătuit de Sinoadele de la Niceea și Constantinopol, adică fără adaosul filioque”. Și gestul de înaltă înțelegere s-a produs. În catedrala din Trento s-a citit Simbolul Credinței fără filioque. S. Sa Papa Ioan Paul II a trimis la Trento o scrisoare de salut, pe care a citit-o cardinalul Basil Hume, primatul romano-catolic al Angliei. S. Sa mulțimea „pentru duhul dragostei și al unității”, remarcînd „marea semnificație a mărturisirii în comun a Simbolului de la Niceea și Constantinopol”.

Solemnitatea din catedrala de la Trento, din 7 octombrie 1984, va rămîne „un eveniment crucial — arăta I.P.S. Mitropolit Antonie — o dovadă că Bisericile își pot depăși deosebirile și se pot întîlni pe terenul moștenirii lor comune, din vremea cînd mai erau încă una. Cele petrecute la Trento sînt dovada că unitatea e posibilă și că speranța nu e o virtute zadarnică”.

În grupa de limba franceză, I.P.S. Mitropolit Antonie a mai ridicat o problemă de o deosebită gravitate, în condițiile vieții contemporane. „Aș vrea — spunea I.P.S. Sa — să atrag atenția asupra unei probleme, poate laterale dar care mi se pare importantă și care ar trebui să ne preocupe. Am văzut din ziarele recente că în Franța este în curs o dezbatere pe tema: „Cine are dreptul să dispună de viață?” Dezbaterea e mai ales la nivelul medicilor și are în vedere atitudinea față de bolnavii incurabili. Părerile sînt împărțite: unii spun că fiecare om e stăpîn pe viața lui și și-o poate curma cînd vrea, alții că medicul singur trebuie să dispună cît să mai trăiască un bolnav incurabil, alții, în sfîrșit, rămin la punctul de vedere că nimeni nu are dreptul, sub nici un pretext, să curme viața. Prin unele din aceste teorii sîntem în pragul unei noi ofensive euthanasiste. În legătură cu aceasta, cred că avem și noi un cuvînt de spus...”

Desigur, problema depășește cadrul unor dezbateri între „specialiști” (medici), implicînd conștiința omului ca om. Problema euthanasiei a mai fost în dezbatere publică (mai ales în Franța) și a stîrnit reacții de apărare în masă. Dar această problemă, dat fiind activitatea ei, necesită o analiză mult mai amplă și profundă.

INTRU POMENIREA EROILOR CĂZUȚI LA DATORIE IN URMĂ CU PATRU DECENII

Românii — cu deschiderea cosmică a satului lor ancestral — și-au creat lumea lor de „dincolo“, acel tărîm „fără dor“. Sufletul românului nu-l plînge pe cel mort, căci acela „s-a strămutat“ acolo unde nu simte nici dureri nici bucurii pămîntești. Mai presus de toate, românul le cinstește memoria. Pentru noi, cinstirea morților nu înseamnă „thanatofilie“, ci este un semn al civilizației, al respectului, un semn al conștiinței istorice. Dispăruții românilor sînt eminesceni „din veac“, căci nu vor „mormînt bogat“, ci doar liniștea din seara vieții. Concepția românească este o adevărată pildă de înțelepciune și în această privință. În fapt, cei ce nu mai sînt nici dureri nici bucurii pămîntești nu pretind cinstirea lumii, dar bunele lor fapte sînt lăsate în urmă o presupun: fapte pentru mine, pentru tine, pentru noi toți, pentru alții. Ceea ce rămîne post mortem nu sînt păcatele omenești, ci faptele destinate binelui oștesc. Ele sînt cele cinstite și comemorate, nu neapărat subiecții lor. Istoria reține în primul rînd fapta și nu persoana, după cum critica trebuie să rețină în primul rînd opera.

La fel ca la multe alte popoare, la români istoria a reținut cu deosebire faptele, dintre numeroșii ei eroi cei mai mulți rămînînd anonimi. Mulțimea eroilor români a intrat în panteonul celor fără de trufie. Și nimeni nu cere altora să-și încarce memoria cu ei, ci doar să nu le uite faptele. Căci a uita și făptuirea înseamnă a pedepsi eroii — după moarte.

La împlinirea recentă a patru decenii de cînd pacea s-a așternut din nou, după marea conflagrație a celui de al doilea război mondial, nu putem să nu ne amintim de cei care „au zidit“ această pace, cu duhul și trupurile lor. Ei nu au murit pentru război, ci din cauza lui; ei au murit pentru libertatea și pacea lumii. Aducerea aminte de ei este necesară, mai cu seamă cînd uitarea — prietena timpului — se poate întinde o dată cu el.

Rădăcinile românilor au fost mereu în pămîntul lor strămoșesc, după cum tot acolo le-au ajuns și osemintele, dar uneori ele odihnesc în pămîntul altora pentru care au luptat acei anonimi.

Printre adevărurile ei, istoria a înregistrat, bunăoară și faptul că pentru eliberarea capitalei vecinilor noștri, a Budapestei, au trecut în neființă peste 10 000 ostași români. Dacă numele lor a rămas în anonim, fapta rămîne și cere cinstire.

Desigur, nimeni nu va susține că armata română și-a făcut, în urmă cu patruzeci de ani, un titlu de glorie din a elibera toate capitalele europene, dar că Bucureștiul l-au eliberat eroii noștri este la fel de adevărat ca și faptul că pentru eliberarea Budapestei au căzut peste 10 000 de „mari anonimi“, la fel de glorioși ca și alții, sovietici, cu care au luptat împreună. Nu trebuie să se înțeleagă că cineva ar dori coroane, marșuri funebre și alte cele; spunem dintru început că românii nu sînt „thanatofili“, dar îi pomenim ca să nu-i uităm pe acei „anonimi“. Uitarea este și un fel de „modă a vremii“. Ce înseamnă ea, cu referire la istorie? Înseamnă a edita lucrări cu pretenții „științifice“, în care sînt „uite“ în mod deliberat milioanele de oameni gazați și arși în crematoriile lagărelor de exterminare naziste, lucrări în

care sînt negate chiar și erorile cele mai bestiale. De aceea li pomenim, spre a preveni uitarea.

Pe lingă pomenirea lor, rămîn oricum mormintele, ca mărturie a istoriei, căci mormintul românesc provine de la vechiul „monumentum”, adică „aducătorul aminte”, nu de nume ci de faptă.

S-ar mai zice că în istorie, absența numelui înseamnă uitare. Să fie oare atît de necruțătoare coasa istoriei încît să-i condamne la uitare pe anonimi? Nu, căci în urma eroilor fapta rămîne veșnic. De aceea, cei care cochetează cu „moda”, trebuie să știe că istoria nu a fost și nu poate fi o „curtezană” gata să tranșeze cu faptele, ci o știință obiectivă care-și pronunță răspicat adevărul, indiferent dacă place sau nu urechilor subiective ale unor oameni.

Pr. DAN NEGREI

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

ADUNAREA EPARHIALĂ — MOMENT DE BILANȚ ȘI PERSPECTIVE

Cel mai înalt for deliberativ al eparhiei s-a întrunit, în sesiunea sa anuală, în duminica din 8 decembrie 1985, sala de festivități a Centrului eparhial găzduind lucrările ei, în cadrul cărora a fost evaluată întreaga activitate desfășurată în cursul anului de toate unitățile bisericești subordonate, stabilindu-se și orientările de viitor. În absența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, delegat să viziteze unele parohii din străinătate, lucrările Adunării au fost prezidate în acest an de Prea Sfinților Episcop Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului — eparhie sufragana Mitropoliei Banatului.

După oficierea serviciului religios al doxologiei la paraclisul reședinței mitropolitane, P. S. Episcop Timotei a deschis sesiunea Adunării, rostind o cuvântare introductivă în cadrul căreia a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru invitația de a prezida lucrările ei și a evocat câteva dintre evenimentele mai importante ce au jalonat viața lumii, a țării și a Bisericii noastre în anul ce s-a scurs. Au fost reliefate eforturile depuse la scară internațională pentru realizarea unei păci trainice pe pământ, în contextul sărbătoririi a patru decenii de la sfârșitul celui de al doilea război mondial și a „Anului Internațional al Tineretului”. P. S. Sa a insistat asupra rolului deosebit al țării noastre în mișcarea pacifistă, prin inițiativele și activitatea constructivă desfășurată fără răgaz și recunoscută pe plan mondial de distinsul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, „Omul Păcii”. Pe plan intern, buna chivernisire a țării, munca entuziastă a întregului popor pentru continuarea înălțare a patriei pe noi trepte ale civilizației și culturii, precum și perspectivele de dezvoltare a României aflată la hotarul dintre două cincinale, se disting ca elemente constante în ansamblul ultimelor două decenii, de o strălucire fără precedent, ce poartă o definiție aparte : „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

Dintre evenimentele religioase care au marcat viața Bisericii Ortodoxe Române în anul 1985, P. S. Sa a enumerat aniversarea centenarului autocefaliei și a șase decenii de patriarhat, participarea Bisericii noastre la toate evenimentele mai de seamă din viața țării și prezența ei activă la cea de a șasea Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, precum și la cea de a treia Adunare a Cultelor religioase din România pentru dezarmare și pace, care constituie noi contribuții ale Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalte culte religioase din țară la cauza ge-

nerală a păcii, la eforturile poporului român și Conducerii noastre de stat în slujba acestor cauze nobile. Evocînd, apoi, rolul ce revine Adunării Eparhiale în viața bisericească de pe aceste meleaguri ale țării — ca parte a întregii noastre Biserici Ortodoxe Române — P. S. Episcop Timotei a evidențiat și consolidarea unității bisericești în cadrul Mitropoliei Banatului, realizată în ultimii ani și a transmis mesajul de dragoste frățească al Eparhiei Aradului.

După desemnarea celor trei secretari și apelul nominal, în numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Adunarea Eparhială a adoptat, într-o atmosferă de profundă emoție și entuziasm, textul unei telegrame omagiale adresată Președintelui Nicolae Ceaușescu, în care au fost exprimate sentimentele de adîncă recunoștință și prețuire pentru activitatea desfășurată de cel mai iubit fiu al națiunii noastre pentru binele și propășirea patriei, pentru promovarea cauzei progresului și păcii, a destinderii și colaborării între toate popoarele lumii. „Dorim în același timp să dăm glas încrederii nestrămutate în virtuțile națiunii căreia aparținem, cu mîndria de a fi contemporanii măreței epoci pe care o străbatem și care Vă poartă numele; dorim să ne aducem și noi aportul la toate inițiativele și acțiunile întreprinse de Dumneavoastră pentru binele țării și al poporului nostru” — se spune în încheierea telegramei.

Telegrama cu un conținut adecvat au mai fost expediate de asemenea din plenumul Adunării Eparhiale, adresate: Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, Președintelui Departamentului Cultelor, Consiliului Național pentru Apărarea Păcii din R.S.R. și organelor locale ale administrației de stat din județele Timiș și Caraș-Severin.

Prima ședință plenară a Adunării Eparhiale a continuat cu raportul general al Consiliului Arhiepiscopesc pe anul 1985, prezentat de p. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, cuprinzînd întreaga activitate desfășurată în eparhie în sectoarele administrativ-bisericesc, cultural și economic. În preambulul raportului, s-a subliniat că „Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, parte integrantă a Bisericii Ortodoxe Române, a căutat la rîndul ei să se integreze în atmosfera de luminat patriotism care caracterizează pe toți fiii poporului român și de atașament profund față de legea străbună”.

Pe plan administrativ-bisericesc, s-au depus strădanii în sensul îndrumării preoților și credincioșilor pentru continua îmbunătățire a vieții religioase din eparhie, printr-o activitate cît mai corespunzătoare liturgică, pastorală și învățătoarească desfășurată de clerici. Contactele directe ale Centrului eparhial cu clericii și credincioșii sînt exprimate în cele 550 audiențe, 211 inspecții ale personalului cu munci de răspundere. Au fost efectuate cinci sfințiri de biserici, 47 vizite canonice și inspecții chiriarhale. Îmbunătățirea frecvenței credincioșilor la serviciile religioase și participarea lor activă este viu ilustrată și de împlinirea dezideratului cîntării în comun la majoritatea parohiilor din cuprinsul eparhiei. Pentru îmbunătățirea activității misionare a preoților, au fost organizate trei serii de cursuri, 22 întruniri pe grupe, acordîndu-se un sprijin aparte parohiilor care l-au solicitat, deopotrivă cu măsurile corespunzătoare cerute de mutațiile intervenite în structura demografică a unor localități.

În cadrul activității desfășurate în sectorul cultural, raportul a evocat străduințele pentru indoctrinarea și inițierea credincioșilor în dreapta învățătură a Bisericii, prin intermediul amvonului, prin activizarea bibliotecilor parohiale, prin cele 12 tit-

luri de cărți și alte publicații periodice trimise oficiilor parohiale. Activitatea editorială și tipografică a eparhiei a căpătat un nou impuls prin inaugurarea noului local al tipografiei — la împlinirea unui veac de activitate editorială — și dotarea ei cu utilaje moderne care o fac să poată lucra la întreaga capacitate și în cele mai bune condiții. Dintre lucrările imprimate în acest an se distinge în primul rând „Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă” de conf. univ. dr. Mihai Fătu, a cărei difuzare a înregistrat un ecou deosebit la nivelul întregii Patriarhii. În ceea ce privește îndrumarea clerului și a cîntăreților bisericești, sint edificatoare cele patru conferințe preoțești și două administrative — la cele din urmă participînd și cîntăreții bisericești — cu numeroasele luări de cuvînt din partea participanților, care au dovedit interesul stîrnit de subiectele dezbătute, stabilite de Sf. Sinod. Grijă Centrului eparhial pentru formarea noilor slujitori ai altarelor noastre străbune capătă expresie permanentă în îndrumarea și stimularea activității desfășurate la Seminarul teologic din Caransebeș, remarcîndu-se nivelul mereu îmbunătățit al instrucției și educației realizate în acest așezămint de pregătire teologică medie. Ocrotirea monumentelor istorice și a bunurilor aparținînd patrimoniului cultural național a fost ilustrată și în acest an de lucrările de reparații, întreținere și consum efectuate la opt monumente din eparhie, de îmbogățirea colecțiilor de artă veche bisericească de la Timișoara și Lugoj cu alte piese achiziționate recent, după cum a fost sporit și fondul secției muzicale al Bibliotecii eparhiale cu prestigioase donații. Dovedind o permanentă receptivitate la tot ceea ce se înfăptuiește în țara noastră, la toate inițiativele și chemările Conducerii noastre de stat pe plan intern și extern, preoții eparhiei au participat direct la realizarea mai bunei gospodăririi a localităților, la campaniile agricole din cursul anului, și-au exprimat adevărată adieziune la cauza păcii, spunîndu-și cuvîntul în cadrul conferințelor preoțești, a întrunirilor desfășurate sub auspiciile O.D.U.S. și în cea de a treia Adunare a Culetorilor din România pentru dezarmare și pace.

Sectorul economic a consolidat în continuare baza economică a Centrului eparhial și a unităților aflate în subordine, reușind să îndeplinească nevoile gospodărești din întreaga eparhie și să păstreze în echilibru balanța de venituri și cheltuieli. La realizarea veniturilor au contribuit în bună parte atelierele productive ale Centrului eparhial, între care atelierul de luminări, depozitul de obiecte bisericești etc. Grație acestora s-au putut realiza mai multe lucrări de investiții, reparații capitale și curente, lucrări de pictură, cumpărări de case parohiale. A fost terminată și dată în folosință clădirea noii tipografii, s-a modernizat drumul de acces spre mănăstirea Timișeni, au fost restaurate 46 biserici și 15 case parohiale, 22 biserici au fost pictate etc., s-au acordat ajutoare unor preoți bolnavi, văduve de preoți și mai multor credincioși avizați la aceasta, toate cu contribuția financiară a Centrului eparhial. Manifestînd aceeași receptivitate la problemele vremii noastre, eparhia a contribuit cu însemnate sume la Fondul solidarității internaționale și respectiv la Fondul Păcii.

După prima ședință plenară, Adunarea Eparhială și-a continuat lucrările în cele patru comisii: bisericească, culturală, economică și de organizare și validare, care au studiat rapoartele de activitate ale sectoarelor, elaborînd proiecte de hotărîri, între care cele cu privire la reclassificarea și modificarea structurii unor parohii, în funcție de evoluția ascendentă a vieții din patria noastră, de exigențele credincioșilor de pe meleagurile eparhiei.

Consacrată dezbaterilor și adoptării hotărârilor vizînd activitatea de viitor, cea de a doua ședință plenară a Adunării Eparhiale a ascultat rapoartele secțiilor prezentate succesiv și în ordinea menționată mai sus, de pr. Ioan Brînzei, dr. Sorin Popovici, arh. Sorin Moldovan și dr. Victor Lăzărescu. Luările de cuvînt au accentuat necesitatea intensificării activității pastoral-misionare, a întăririi permanente a disciplinei preoților, necesitatea îmbogățirii permanente și fructificării bibliotecilor parohiale spre folosul credincioșilor, pentru evitarea și preîntîmpinarea fenomenelor centrifugale.

La sfîrșitul lucrărilor, forul deliberativ al eparhiei a adoptat hotărîri corespunzătoare, prin unanimitate de voturi.

Rostind alocuțiunea de închidere a sesiunii, P. S. Episcop Timotei a urat tuturor succes deplin în activitate, întru împlinirea hotărîrilor luate. Apoi, în cinstea participanților s-a oferit un dejun oficial în cadrul căruia au fost rostite toasturi.

BINECUVÎNTARE DE BISERICĂ

În duminica din 10 noiembrie 1985, credincioșii parohiei Chizătău din protopiatul Lugoj au trăit un monument de aleasă bucurie duhovnicească, prilejuită de binecuvîntarea bisericii lor parohiale cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, replicată recent în tehnica frescă de pictorul Eugen Profeta.

În dimineața zilei, mulțimea credincioșilor împreună cu soborul preoților au făcut o caldă primire înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Întîistătorul eparhiei, care a descins în mijlocul lor însoțit de P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial și P. On. Arhidiacon Ioan Botău. În numele tuturor, P. On. Părinte Ioan Tigrîș, protopopul Lugojului, a exprimat ierarhului sentimentele de profundă afecțiune resimțite de toți deopotrivă cu ocazia celui moment deosebit în viața bisericească locală.

Împreună cu soborul de preoți și diaconi, I.P.S. Mitropolit Nicolae a oficiat, apoi, ritualul binecuvîntării lucrărilor de restaurare și înnoire a picturii, urmat de sfînta liturghie arhierescă, la a cărei ținută înălțătoare a contribuit și cunoscutul cor mixt al parohiei sub bagheta dirijorului Gheorghe Opreș. În cadrul sfîntei liturghii, I.P.S. Mitropolit Nicolae a hirotesit întru iconom pe preotul Ioan Covaci, parohul local, ca semn al aprecierii strădaniei depuse și a oficiat hirotonia unui preot și a unui diacon.

În cuvîntul de învățătură rostit pe baza pericopei evanghelice a zilei, Întîistătorul eparhiei a stăruit asupra poruncii iubirii aproapelui.

La sfîrșitul serviciului divin, preotul paroh Ioan Covaci a prezentat o amplă dare de seamă asupra istoricului parohiei și întregii activități bisericești desfășurată în parohie, subliniind împlinirile din ultimii ani care au prilejuit și festivitatea bisericească locală.

La agapa oferită de consiliul parohial, corul mixt al parohiei a intonat un năunuchi de bucăți religioase și naționale spre satisfacția tuturor celor prezenți.

După cuvîntul preotului paroh Ioan Covaci care a adus mulțumiri conducerii bisericești, organelor comunale și tuturor celor ce au contribuit la reușita lucrărilor, în încheierea festivității I.P.S. Mitropolit Nicolae și-a exprimat bucuria și mulțumirea sufletească pentru unitatea și armonia existente în parohie, pentru vredniciile consemnate în viața bisericească locală.

VIZITE CANONICE

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului, în ziua de 26 decembrie 1985, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a efectuat o vizită canonică în parohia Caransebeș, vechi centru bisericesc, însoțit de P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ.

La sosire, Întîistătătorul eparhiei a fost întîmpinat cu deosebită afecțiune, în fața catedralei orașului, de mulțimea credincioșilor și soborul preoților în frunte cu P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul locului care, în numele tuturor, a rostit un cuvînt de bun venit.

Împreună cu soborul de preoți și diaconi, I.P.S. Mitropolit Nicolae a oficiat sfîntă liturghie arhierescă, în cadrul căreia a hirotonit întru preot pe tînărul diacon Nicolae Strizu, numit de Consiliul Eparhial ca paroh la Foeni din protopopiatul Timișoara. În cuvîntul de învățătură, rostit la momentul potrivit, Întîistătătorul eparhiei a insistat asupra importanței întrupării Fiului lui Dumnezeu pentru toate generațiile de creștini.

După otpust, toți cei prezenți au intonat cîteva din tradiționalele colinde românești iar în timpul împărțirii anaferei corul parohial a prezentat un mănunchi de bucăți religioase.

Festivitatea a continuat cu recepția oferită la reședința eparhială din Caransebeș, la care au participat reprezentanții cultelor religioase din oraș, clericii, credincioșii și corul parohial. În numele celor prezenți, P. On. Părinte Ioan Teodorovici din Caransebeș a adresat Întîistătătorului eparhiei cuvenitele urări cu prilejul sărbătorilor de iarnă. Un grup de tineri a reprodus o scenă tradițională legată de Nașterea Domnului, iar corul parohial a intonat cîteva dintre colindele noastre strămoșești.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae a mulțumit cordial tuturor pentru urările adresate, pentru păstrarea cu pietate a tezaurului tradițiilor noastre creștinești și românești de Crăciun.

După masă formația corală a preoților din protopopiatul Caransebeș de curînd constituită s-a prezentat la reședința eparhială spre a colinda și prezenta felicitări Ierarhului. A fost un bun prilej pentru Întîistătătorul eparhiei de a se întreține cu frații preoți și de a le stimula rivalitatea spre cele sfînte.

În duminica din 29 decembrie 1985, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial, a descins în parohia Lugoj, la sosire fiind întîmpinat cu alese sentimente de dragoste și stimă de cre-

dincioșii și clericii municipiului în frunte cu P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopopul locului.

În cadrul sfintei liturghii arhieresti oficiată în biserica „Adormirea Maicii Domnului”, I.P.S. Mitropolit Nicolae I-a hirotonit întru iconom stavrofor pe preotul Aurel Barbu de la parohia Sanovița din protopopiatul Lugoj, cu prilejul împlinirii a 50 ani de preoție și rodnică activitate în ogorul Domnului, iar la momentul potrivit I-a hirotonit întru diacon pe tânărul licențiat în teologie Mihai Tompea.

Răspunsurile liturgice la serviciul divin oficiat în sobor au fost date de corul parohial și mulțimea credincioșilor prezenți dintre care o mare parte s-au împărtășit cu Sfintele Taine. În cuvîntul de învățătură, I.P.S. Mitropolit Nicolae a accentuat importanța iubirii între oameni, a întăririi coeziunii sufletești a credincioșilor.

După încheierea serviciului religios, la sediul protopopiatului a avut loc o recepție, cu participarea clericilor, a membrilor organelor parohiale, a coriștilor și a deservenților celorlalte culte religioase din municipiu. În numele tuturor, au rostit scurte alocuțiuni preotul Traian Dorghei din Lugoj, preotul romano-catolic Elemer Kroner și pastorul reformat Ștefan Higyed, iar corul parohiei a prezentat un buchet de colinde.

Recepția s-a încheiat cu cuvîntul de răspuns al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae care și-a exprimat bucuria de a fi fost din nou oaspetele parohiei dintr-un municipiu în care toți locuitorii contribuie împreună la ascensiunea și înfrumusețarea sa permanentă în luminoasa epocă a României socialiste contemporane.

PRAZNICUL NAȘTERII DOMNULUI ÎN EPARHIE

Potrivit tradițiilor noastre ancestrale creștinești și românești, sărbătoarea Crăciunului a fost pregătită și așteptată cu deosebită evlavie și pietate de mulțimea credincioșilor eparhiei. Duminicile anterioare praznicului au fost consacrate unei intense pregătiri spirituale, prin împărtășirea cu Sfintele Taine, cuvintele de învățătură rostite de personalul clerical și manifestările îndătinate, între care concertele de colinde interpretate de corurile parohiale din mai toate localitățile aflate în aria eparhiei. Coriștilor li s-au asociat de fiecare dată și enoriașii prezenți, dînd prin aceasta o impresionantă expresie sentimentelor lor profunde de atașament față de Biserica noastră strămoșească. Mai notăm — ca un fapt aflat în premieră — că în zilele premergătoare praznicului '85, grupul școlar „Colindîța”, format din studenți ai Institutului teologic universitar din Sibiu, a interpretat, succesiv, cite un buchet de colinde în cadrul serviciilor religioase oficiate în mai multe bise. ici din cuprinsul protopopiatelor Caransebeș și Lugoj.

La catedrala mitropolitană din Timișoara au avut loc trei asemenea concerte închinare Nașterii Domnului, cel dintîi fiind susținut de corala preoților din Timișoara dirijată de P. On. Părinte Arhidiacon Ioan Botău, iar celelalte două de corul catedralei, aflat sub bagheta lui Aurel Ciobanu. Prezentarea concertelor — ce au

avut loc în duminica din 22 decembrie 1985 și respectiv în zilele praznicului — a fost făcută în cadrul cuvintelor de învățătură rostite consecutiv de P. On. Părinte paroh Vasile Petru, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ și P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial.

Conform obiceiului îndătinat, în ajunul Crăciunului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, asistat de colaboratorii de la Centrul eparhial, a primit numeroșii colindători proveniți de la parohiile din Timișoara și însoțiți de preoții respectivi, deopotrivă cu alte formații corale — cu toții sosiți să „vestească” Nașterea Domnului.

În prima zi a Crăciunului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfânta liturghie arhierescă în catedrala din Timișoara, înconjurat de soborul de preoți și diaconi, în prezența mulțimii credincioșilor care au ținut să se roage împreună în luminoasa zi comemorând începutul mântuirii neamului omenesc și să asculte cuvîntul de învățătură rostit de Întîistătătorul eparhiei. În cadrul serviciului divin, I.P.S. Mitropolit Nicolae a hirotonit întru diacon pe tînărul licențiat în teologie Nicolae Strizu.

După oficierea sfintei liturghii, la reședința mitropolitană a avut loc îndătinata recepție oferită de Întîistătătorul eparhiei, în cadrul căreia P.C. Părinte Vasile Petru — în numele clerului și credincioșilor eparhiei — și respectiv Mgr. Sebastian Kräuter, protopop romano-catolic — în numele celorlalți deservenți ai cultelor din Timișoara — au rostit scurte alocuțiuni.

I.P.S. Mitropolit Nicolae a adresat tuturor, în încheiere, cordiale urări de prosperitate, pentru mărirea lui Dumnezeu și pace pe pămînt, iar corul catedral a prezentat un mănunchi de bucăți religioase.

HIROTONIȚI RECENT

În cursul lunilor noiembrie—decembrie 1985, numărul clericilor eparhiei a fost întregit cu alți patru tineri teologi, hirotoniți de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei, după cum urmează :

— *diacon Bujor Neamțu*, hirotonit preot în 10 noiembrie 1985, pe seama parohiei Jabăr din protopopiatul Lugoj ;

— *Nicolae Răduța*, hirotonit diacon și apoi preot, în 10 și respectiv 11 noiembrie 1985, pe seama parohiei Apadia din protopopiatul Reșița ;

— *Nicolae Strizu*, hirotonit diacon în 25 decembrie, iar preot în 26 decembrie 1985, pe seama parohiei Foeni din protopopiatul Timișoara ;

— *Mihai Tompea*, hirotonit diacon și apoi preot în 29 decembrie 1985 și 1 ianuarie 1986, pe seama parohiei Nevrincea din protopopiatul Făget.

Cei patru tineri clerici, efectuînd îndătinata practică liturgică și administrativă la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, au primit îndrumările necesare și au fost apoi instalați la parohiile pe seama cărora au fost hirotoniți.

ANTESFINȚIRE DE BISERICA

Credincioșii parohiei Izvin din protopopiatul Timișoara au trăit recent bucuria încheierii lucrărilor de restaurare efectuate la biserica cu hramul „Sf. Apostol Toma”, care a fost dotată deopotrivă cu noi piese din inventar și obiecte de cult.

Binecuvântarea eforturilor de restaurare și înnoire depuse de bunii credincioși ai parohiei a avut loc din încredințarea I.P.S. Mitropolit Nicolae în duminica din 15 decembrie 1985, cu oficierea serviciilor religioase de către P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, și preotul Horea Țir, parohul local, răspunsurile liturgice fiind date de corul parohial și mulțimea credincioșilor prin cântarea în comun.

După otpust, au fost rostite cuvântări care au pus în evidență spiritul de jertfelnicie al credincioșilor locali. Totodată au fost date îndemnuri la păstrarea unității și atasamentului lor față de Biserica noastră strămoșească.

DISTINCȚII BISERICEȘTI ACORDATE PREOȚILOR MERITUOȘI

În preajma sesiunii Adunării Eparhiale din anul 1985, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a distins un număr de cinci preoți din cuprinsul eparhiei pentru prodigioasa lor activitate bisericească.

Astfel, în rangul de „iconom stavrofor” a fost înălțat preotul misionar *Gheorghe Rîmneanșu* din Denta, protopopiatul Deta, iar distincția de „iconom” a fost acordată preoților: *Ioșta Berbenția* — Dalboșet, protopopiatul Oravița; *Ioan Bugariu* — Albina, protopopiatul Timișoara; *Gheorghe Stanciu* — Tomnatic, protopopiatul Timișoara și *Traian Ungureanu* — Alios, protopopiatul Timișoara.

Hirotesile în treptele menționate au fost oficiate de Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului, în duminica din 8 decembrie 1985, la serviciul religios al doxologiei din deschiderea sesiunii Adunării Eparhiale.

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a acordat alte trei distincții bisericești unor preoți cu laborioasă activitate în ogorul Domnului.

Astfel, preotul *Aurel Barbu* de la parohia Sanovița din protopopiatul Lugoj i-a fost conferită distincția de „iconom stavrofor”, iar preoții *Octavian Cotoc* de la parohia Timișoara Vii II și *Iosif Gaiță* de la parohia Giroc din protopopiatul Timișoara au primit rangul de „sachelar”.

Cele trei hirotesii au fost oficiate de Întîistătătorul eparhiei în zilele praznicului Crăciunului.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

În ultima decadă a lunii noiembrie și primele zile ale celei următoare, sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei au găzduit ultima conferință preotească pe anul 1935. Tema stabilită de Sf. Sinod al Bisericii noastre, cu un profund conținut teologic, a fost destinată totuși — la fel ca cele precedente — activității concrete, pastorale, desfășurate de clerul din aria Patriarhiei Române: „Dreapta interpretare a Sfintei Scripturi și Tradiția bisericească, temeiuri ale credinței adevărate“.

În absența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, delegat să viziteze mai multe parohii din străinătate, conferințele au fost prezidate de delegații chiriarhali. Ele au debutat cu oficierea serviciului religios al Te-Deumului în bisericile parohiale din orașele de reședință ale celor șapte protopopiate. În toate cazurile, cite un preot a rostit un cuvânt de învățătură, ca uvertură la tema ce urma să fie dezbătută în cadrul întrunirii.

După cuvintele introductive, au fost citite referatele alcătuite cu minuție și sîrguință și prezentate de preoții: Gheorghe Sutac — Sinnicolaul Mare, la Timișoara, Ioan Rujoni — Ictar-Budiniș, la Lugoj, Iosif David — Leucușești, la Făget, Găitin Grecu — Banloc, la Deta, Romulus Sandru — Ezeriș, la Reșița, Cornel Mezinca — Zăguzeni, la Caransebeș și Ioan Văran — Oravița I, la Oravița.

Pe marginea referatelor au luat cuvîntul un mare număr de clerici care au evidențiat necesitatea, rostul și sensul aprofundării temei la nivelul întrunirilor preotești, deoarece activitatea pastoral-misionară desfășurată la parohii așteaptă o continuă primenire și stimulare. Lectura Sfintei Scripturi, a operelor patristice, a literaturii teologice este o necesară hrană duhovnicească personală a preoților, ce trebuie pusă și la dispoziția enoriașilor însetați de izvoarele credinței celei adevărate. Dacă interpretarea Sfintei Scripturi s-a transformat în cursul vremii într-un motiv de discordie și disensiuni, este necesar să se revină la principialitatea și unitatea consemnată în istoria primelor veacuri creștine. S-a evocat că mislunea preoților, conform învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos, este în primul rînd cultivarea unității credincioșilor, care de fapt constituie o parte a întregului nostru popor, slujirea prin cuvînt și faptă a marilor idealuri de pace, dreptate și libertate în lumea contemporană, contribuția activă la înălțarea țării noastre pe noi trepte ale civilizației și progresului, spre care ne îndeamnă distinsul nostru om de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu.

În partea finală a lucrărilor, delegații Centrului eparhial au tras concluziile ce se impuneau, subliniind necesitatea păstrării integrale a tezaurului de credință, ca „fruct al Bisericii“, căruia trebuie să i se dea interpretarea corectă autentică.

BUNURILE PAROHIALE ÎN ATENȚIA CLERULUI

În prima decadă a lunii noiembrie 1985, sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei au găzduit lucrările celei de a doua conferințe administrative preoțești. Subiectul stabilit de Sfântul Sinod, este de permanentă actualitate în viața bisericească: „Îndatorirea preotului privind chivernisirea bunurilor parohiale”.

Prezidate de delegații Centrului eparhial, lucrările conferințelor au accentuat responsabilitatea ce revine preoților și organelor parohiale în păstrarea și chivernisirea bunurilor mobile și imobile ale parohiilor, ca bunuri cu caracter obștelesc aparținând tuturor credincioșilor. Referenții, coreferenții și toți cei ce au luat cuvântul au procedat la un util schimb de experiență în ceea ce privește activitatea pe tărîm administrativ-gospodăresc, cu exigențele cerute de disciplina în muncă, combaterea risipei, economisirea la parametrii maximi ai energiei și carburanților.

Un accent aparte a fost pus pe responsabilitatea ce revine preoților în ceea ce privește păstrarea în cele mai bune condiții, depistarea și valorificarea bunurilor ce fac parte din patrimoniul cultural național, aflate în custodia parohiilor și a colecțiilor muzeale bisericești.

Îndrumările teoretice și practice date preoților de delegații Centrului eparhial, la încheierea conferințelor, au reaccentuat responsabilitatea ce le revine în dubla lor calitate de păstori și gestionari ai bunurilor parohiale.

CLERICI ȘI TINERI TEOLOGI DISTINȘI ÎN ACTIVITĂȚI
DE FOLOS OBȘTESC

În epoca noastră de ample împliniri pe toate coordonatele vieții, sub maiestruoasă cupolă a României socialiste contemporane și înțeleapta conducere a genialului nostru om de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al națiunii, toți cetățenii patriei sînt antrenați, fără nici o deosebire, în vasta operă de înălțare a țării spre culmile civilizației și progresului, valorificîndu-și energiile și capacitățile creatoare în toate compartimentele de activitate.

Pe marele șantier al patriei sînt prezenți în mod firesc și preoții și credincioșii Bisericii noastre de pe meleagurile Banatului, aducîndu-și contribuția lor entuziastă la toate acțiunile obștești, la făurirea bunurilor materiale și spirituale, spre folosul întregului nostru popor.

Traspunînd în viață deopotrivă și hotărîrea Adunării Eparhiale, luată în sesiunea din decembrie 1984, numeroși clerici ai eparhiei, împreună cu enoriașii lor, au desfășurat o vie și susținută activitate obștească, eșalonată pe întregul an 1985. Știîndu-se că cele mai multe parohii din cuprinsul eparhiei se află în mediul rural, sectorul preponderent în care și-au adus contribuția și preoții a fost cel al agriculturii noastre socialiste, de această manieră clerii împletindu-și misiunea sacerdotală

cu munca fizică. Aportul lor s-a făcut simțit la toate lucrările agricole din cursul anului și cu deosebire în timpul campaniei de recoltare a păioaselor, porumbului, sfecliei de zahăr și furajelor, în care s-au distins preoții Ioan Sandru — Cutina, Nicolae Sirbu — Traian Vuia, Bujor Păcurar — Bătești, Ioan Drăgău — Ciuta și alții. Mulți dintre preoți — ca Vasile Manzur — Remetea Mică, Viorel Ciusa — Bichigi au contractat prin rețeaua comercială de stat, ovine, porcine, lapte, ouă și alte produse, contribuind și în felul acesta la creșterea bunăstării materiale a locuitorilor, iar alții au participat la diferite lucrări de amenajare și înfrumusețare a localităților unde își desfășoară activitatea.

La fel ca preoții eparhiei, elevii Seminarului teologic din Caransebeș și-au adus contribuția la toate activitățile cu caracter obștești în care au fost antrenați. Spre exemplificare notăm că în toamna anului 1985 au efectuat 18 940 ore de muncă patriotică, bucurându-se de aprecierea autorităților locale.

Prin toate aceste activități consemnate, preoții și tinerii care se pregătesc să devină slujitori ai altarelor s-au arătat exemple vii pentru credincioși, bucurându-se deopotrivă de stima și prețuirea noastră a tuturor.

ACȚIUNI CONSACRATE DEZARMĂRII ȘI PĂCII LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES

Sala de festivități a Seminarului teologic a găzduit în ziua de 25 octombrie 1985 o adunare a cadrelor didactice și a elevilor seminariști consacrată dezarmării și păcii. După cuvântul introductiv rostit de P.C. Părinte prof. Trăilă Gherga, directorul Seminarului, a fost prezentat referatul intitulat „Tineretul, puternică forță în lupta pentru pace și o nouă ordine economică internațională”, alcătuit de preotul prof. Valer Bel. A fost, apoi, citit „Apelul F.D.U.S.” din 23 mai 1985, după care au urmat luări de cuvânt din partea profesorilor și elevilor. În cadrul programului prezentat cu ocazia respectivă, au fost recitate versuri, iar corul a interpretat melodii adecvate momentului. Dintre poezii, notăm „Eroii păcii” de pr. Trajan Rusu Sirianu și „Legământ pentru pacea terrei” compusă și recitată de elevul Felix Radu din anul II. Corul școlii dirijat de preotul prof. Nicolae Belean a interpretat, printre altele, melodiile „Cîntecul păcii” de Constantin Drăgușin și „Apel pentru pace”, iar elevul Mihai Lungu din anul II a reprodus melodia „O șansă păcii și gloriei” pe muzică folk.

Intrunirea s-a desfășurat într-o elevată atmosferă de adeziune totală a celor prezenți la nobila cauză a păcii și vieții pe planeta noastră.

Acțiuni destinate apărării păcii au avut loc și cu alte împrejurări. Astfel, în 29 noiembrie 1985, în cadrul temei aniversare de educație patriotică, la împlinirea a 67 ani de la Marea Unire din 1 Decembrie 1918, a fost abordată și problema păcii și dezarmării. Apoi, în cadrul sfintei liturghii oficiată la paraclisul școlii în ziua de 1 decembrie 1985, a fost citită Pastorală Sfintului Sinod privind evenimentul istoric de la 1 Decembrie 1918 și problema dezarmării și păcii.

GRUPUL CORAL „COLINDIȚA” PE MELEAGURI BANĂTENE

La recomandarea rectorului Institutului teologic universitar din Sibiu și cu aprobarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, în perioada 20—24 decembrie 1985, grupul coral „Colindita” format din studenți teologi — dintre care o parte fii ai eparhiei noastre — au vizitat mai multe parohii din cuprinsul protopopiatului Caransebeș și Lugoj, prezentind concerte de colinde și luind contact nemijlocit cu viața religioasă locală. Cu prilejul respectiv, credincioșii parohiilor vizitate au trăit sentimente de bucurie și sporită satisfacție spirituală în cadrul serviciilor religioase oficiate în perioada premergătoare praznicului Crăciunului, iar pentru studenții teologi vizitele au contribuit la pregătirea lor pentru viitoarea activitate în ogorul Domnului.

În ziua de 20 decembrie 1985, grupul coral a fost primit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, asistat de colaboratori apropiați, prilej cu care studenții au intonat un număr de colinde din repertoriul lor și s-au împărtășit de binecuvîntarea Întîistătătorului eparhiei.

ALTE RECEPTII DE PICTURĂ BISERICEASCA

În cursul lunii noiembrie 1985 au fost recepționate alte două lucrări de pictură murală efectuate în ultima vreme la biserici de enorie din cuprinsul eparhiei.

Noua biserică parohială cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din com. Albina, protopopiatul Timișoara, înălțată în ultimii ani, a fost dotată recent cu o reușită pictură în frescă executată de Teodora Cican-Sterescu din Timișoara, iar lăcașul de închinare cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din com. Peștere, protopopiatul Caransebeș, a fost repictat în aceeași tehnică de pictorul Ioan Albușescu.

Costul ambelor lucrări a fost achitat din bugetele parohiale și danile credincioșilor păstoriți cu multă osîrdie de preoții Ioan Bugariu și respectiv Vale-riu Belu.

NOUTĂȚI DE PE ȘANTIERELE EPARHIEI

Începute în primăvara anului 1985, recent au fost încheiate lucrările de restaurare, înnoire și amenajare efectuate la un număr de lăcașuri de închinare din cuprinsul eparhiei.

Astfel, grație subsidiilor acordate de Centrul eparhial și sub asistența de specialitate a Serviciului tehnic, a fost restaurat schitul din lemn aflat la poalele vir-

fului Gozna al muntelui Semenici, asigurându-i-se o rezistență sporită la intemperiiile vremii.

Bisericele parohiale din Anina, Dognecea, Ghertenis, Tîrnova și Terova — toate în protopopiatul Reșița — au fost supuse unor lucrări corespunzătoare de reparații și întreținere, de reînnoire a fațadei externe și înfrumusețare, impunind prin armonie și sobrietate coloristică. Toate lucrările au fost suportate din bugetele parohiale, prin dărnicia credincioșilor și ajutoarele oferite de Centrul eparhial.

SEMICENTENARUL UNEI BISERICI PAROHIALE

La sfîrșitul anului 1985, comunitatea parohială Oțelu Roșu I a sărbătorit împlinirea a 50 ani de la înălțarea propriului ei lăcaș de închinare pus sub patronajul „Pogăririi Sfîntului Duh”.

Refuzați și respinși în repetatele rinduri, timp de un secol și jumătate, de autoritățile habsburgice și austro-ungare din epoca dualistă, credincioșii români din localitatea amintită și-au putut construi biserica lor numai după constituirea Statului național unitar român, lăcașul lor fiind și el un fruct al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Monumentul eroilor înălțat în curtea bisericii constituie, de asemenea, peste timp, o plastică expresie locală a jertfei înaintașilor pe altarul idealurilor românești de libertate, unitate și independență.

Festivitatea aniversară a avut loc în după-amiaza duminicii din 16 decembrie 1985, cu participarea tuturor credincioșilor parohiei și a unui număr de oaspeți care au ținut să consemneze evenimentul. În cadrul vecerniei oficiată în sobor s-a făcut pomenirea înaintașilor care s-au jertfit pentru înălțarea bisericii, iar preotul Ioan Racoveanu, parohul local, a prezentat istoricul parohiei, accentuînd dîrzenia și rezistența înaintașilor în confruntarea cu discriminările naționale și religioase la care au fost expuși în epoca dublei monarhii habsburgice.

În încheierea popasului aniversar, corul parohial a oferit un concert cu un bogat repertoriu de colinde și bucăți tradiționale românești.

COMEMORĂRI

Printre comemorările incluse pe agenda eparhiei în anul 1985 a fost și cea a marelui revoluționar, patriot și susținător al Bisericii Eftimie Murgu, de la nașterea căruia s-au împlinit 180 ani.

Comunitatea parohială din comuna sa natală — Eftimie Murgu, aflată în protopopiatul Oravița, a ținut să comemoreze evenimentul printr-o festivitate aparte, în duminica din 8 decembrie 1985, în prezența unui mare număr de credincioși și invitați din parohiile limitrofe. După oficierea sfînteii liturghii și a panahidei mici,

preotul Valeriu Stroca, parohul local, a rostit un amplu panegiric privind viața și activitatea revoluționarului bănățean care a luptat și s-a jertfit pentru cele mai scumpe idealuri ale poporului nostru de libertate, unitate națională și independență.

Cu 120 ani în urmă, în 1865, se naște la Remetea-Pogănici, jud. Caraș-Severin, cunoscutul învățător, cîntăreț bisericesc, folclorist și autor de cărți George Cătană.

Credincioșii din comuna se natală, păstoriți de preotul Petru Ștefănuț, au ținut să-l comemoreze pe vrednicul înaintaș bănățean în duminica din 22 septembrie 1985. Serviciile religioase au fost oficiate în prezența enoriașilor și a descendenților regretatului George Cătană, de P. On. Părinte dr. Vasile Petrica, protopopul Reșiței și preotul paroh Petru Ștefănuț, ambii rostind și cuvîntări panegirice despre viața și activitatea celui dispărut.

Popasul aniversar a produs o deosebită impresie în mediul credincioșilor locali.

DECESE

Răpus de o boală necrutătoare, în ziua de 17 noiembrie 1985 a decedat la locuința sa din Giurgiova, jud. Caraș-Severin, preotul pensionar *Teodor Măruța*, în vîrstă de 75 ani.

S-a născut la 9 august 1910 în comuna Secășeni, jud. Caraș-Severin, într-o familie de agricultori. După absolvirea școlii elementare în localitatea natală, a urmat liceul în Oravița și Salonta, iar în continuare a studiat la Academia teologică din Caransebeș pe care a absolvit-o în 1936. În anul 1938 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Jitin. În cursul activității sale de peste patru decenii în ogorul Domnului, a mai păstorit succesiv și parohiile Secășeni, Răchita și Goruia-Giurgiova de unde s-a pensionat la sfîrșitul anului 1980.

Fire blîndă și pașnică, preotul Teodor Măruța s-a făcut iubit și apreciat de credincioșii parohiilor în care a activat, fiind distins și de conducerea bisericească.

În ziua de 20 noiembrie 1985, sîcriul cu trupul neînsuflețit al regretatului preot a fost depus în biserica parohială din Giurgiova, unde s-a oficiat prohodul de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte dr. Vasile Petrica, protopopul Reșiței, care a rostit și necrologul. În dangătul clopotelor și în asistența membrilor familiei și a numeroși credincioși, sîcriul a fost apoi înhumat în cimitirul parohial.

În ziua de 19 noiembrie 1985 a trecut la cele veșnice monahia *Maria Ștefanida Grigore* de la mănăstirea Timișeni-Șag, în vîrstă de 66 ani.

Născută într-o familie de agricultori la 20 aprilie 1919, în com. Văleni, a urmat școala generală în localitatea natală, resimțind din tinerețe vocația monastică. Și-a efectuat pregătirea duhovnicească la mănăstirile Curtea de Argeș, Sucevița și Timișeni. După ce a îndeplinit timp de mai mulți ani o ascultare în cadrul unei biserici din Capitală, s-a înapoiat la vechea ei metanie în cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, de unde s-a pensionat în anul 1976, retrăgîndu-se definitiv la mănăstirea Timișeni.

Prin activitatea depusă, monahia Maria Stefanida a adus o prețioasă contribuție la bunul mers a așezământului de trăire duhovnicească de la Timișeni, prin multiplele ascultări pe care le-a îndeplinit cu bunăvoință, dragoste și sîrguință.

Slujba înmormîntării, după rînduiala monahală, a fost oficiată în ziua de 21 noiembrie 1985, în prezența obștei monahale, a P. On. Părinte Ilie Maier vicar administrativ, și a numeroși credincioși și închinători sosiți la mănăstire, de un sobor de preoți în frunte cu P. Cuv. Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog, care a rostit și necrologul. Apoi, sicriul cu trupul neînsuflețit al monahiei Maria Stefanida Grigore a fost înhumat în cimitirul mănăstirii, întru veșnică odihnă și așteptarea învierii.

În 25 noiembrie 1985 s-a strămutat la Domnul, după o lungă și grea suferință, singelul *Teofil Valerian Jic* de la mănăstirea Timișeni—Șag unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții, după pensionare, avînd vîrsta de 87 ani.

S-a născut la 18 septembrie 1898 în localitatea Chișcădaga, jud. Hunedoara, din părinți agricultori. Vocația monahală i-a orientat pașii spre mănăstirea Hodoș—Bodrog, în care și-a efectuat noviciatul cu începere din anul 1929. Patru ani mai tîrziu a trecut la schitul Cornet (Vilcea), unde a fost hirotonit ierodiacon și apoi ieromonah, devenind duhovnicul schitului. În anul 1937 s-a transferat, aceleași atribuții, la mănăstirea Izvorul Miron—Românești — ctitorie a primului patriarh român, Miron Cristea — unde a activat cu multă rîvnă timp de 16 ani. De talentul și priceperea sa întru cele pastorale, duhovnicești și gospodărești au beneficiat succesiv și alte unități bisericești — schituri și parohii — ultima dintre ele fiind Coșteul de Sus din protopopiatul Făget de unde s-a pensionat în 1968. Dotat cu credință profundă, a continuat să ostenească încă timp de mulți ani cu același zel, pe plan spiritual și gospodăresc, în cadrul mănăstirilor Izvorul Miron și Timișeni.

Prohodul regretatului monah a avut loc în 27 noiembrie 1985, în prezența înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a obștei mănăstirii și a credincioșilor. Slujba a fost oficiată de un sobor de preoți, în frunte cu P. Cuv. Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Hodoș—Bodrog, care a rostit și necrologul. În dangătul clopotelor și pre regretul celor ce l-au cunoscut și prețuit, rămășițele sale pămîntești au fost apoi înhumate în cimitirul mănăstirii.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

În duminică din 24 noiembrie 1985, la reședința episcopală din Arad, a avut loc sesiunea Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmașului.

După slujba doxologiei, oficiată la paraclisul reședinței episcopale, Prea Sfințitul Episcop Timotei, în calitate de președinte, deschizând sesiunea a salutat pe cei prezenți — membri și invitați — arătând că lucrările ei constituie un bilanț al activității desfășurate în cuprinsul eparhiei, al împreună-lucrării în cursul unui an de zile. A făcut, apoi, o referire la momentele mai însemnate ale anului ce au marcat viața Bisericii Ortodoxe Române, a țării noastre și a lumii, între care pe plan bisericesc se disting: împlinirea centenarului de la proclamarea autocefaliei și 60 ani de la înființarea Patriarhiei Române, precum și cea de a III-a Adunare a Cultelor din România pentru dezarmare și pace. Pe plan național, P.S. Sa a evocat lansarea apelurilor pentru Pacea lumii de către țara noastră, la inițiativa celui mai iubit fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, iar pe plan mondial aniversarea a patru decenii de la încheierea celui de-al doilea război mondial și de la înființarea Organizației Națiunilor Unite.

În continuare, s-a citat „Apelul Adunării Cultelor din Republica Socialistă România către toate Bisericile și organizațiile religioase internaționale”, pe marginea căruia un număr de membri ai Adunării Eparhiale și-au exprimat adeziunea și solidaritatea cu lumea întreagă la problema majoră a omenirii de astăzi: pacea lumii întregi.

Ca expresie a omagiului și devotamentului datorat conducerii statului nostru, din plenul Adunării Eparhiale a fost trimisă o telegramă adresată distinsului nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu.

Alte telegrame cu conținut adecvat au fost adresate Prea Fericitului Patriarh Iustin, Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.S.R., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și organelor locale ale puterii de stat din județele Arad și Hunedoara.

După desemnarea celor trei secretari ai Adunării Eparhiale și apelul nominal, constatându-se că majoritatea membrilor sînt prezenți, P.S. Episcop Timotei a repartizat comisiilor permanente ale Adunării Eparhiale rapoartele de activitate ale celor patru secții: bisericească, culturală, economică, de organizare și validare.

După dezbaterile pe comisii pe marginea acelor rapoarte, reluîndu-se ședința în plen, raportorul comisiei bisericești Silviu Suciu, a prezentat munca susținută și realizările obținute, precum și planul de măsuri pe anul 1986.

Comisia culturală, prin Barbu Rovența, a analizat în raportul ei întreaga activitate a secției respective și propunerile pentru anul viitor.

Raportul comisiei economice, prezentat de juristul Cornel Panțuru, a trecut în revistă toate realizările gospodărești din întreaga eparhie, reducerea consumului de materii prime și recuperarea tuturor materialelor re folosibile, execuția bugetară și planul financiar pe anul 1985.

Raportul comisiei de organizare și validare, prezentat de juristul Vasile Buta, s-a referit la reclassificarea și rearondarea unor parohii.

Pe marginea proiectelor de hotărâri au luat cuvîntul numeroși membri ai Adunării. Vorbitorii au exprimat deplina satisfacție pentru rezultatele obținute în toate cele trei sectoare de activitate, făcînd propuneri de îmbunătățire a cîtorva dintre prevederile proiectelor de hotărâri. Hotărîrile au fost apoi aprobate în unanimitate.

Apropiindu-se Sfintele sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou — 1986, în încheierea sesiunii Prea Sfințitul Episcop Timotei a adresat bune urări tuturor, oferind, apoi, o agapă în cinstea membrilor Adunării Eparhiale și invitaților.

TÎRNOSIRI ȘI SFÎNȚIRI DE BISERICI

În parohia Lunca Moților din protopopiatul Brad, județul Hunedoara, prin strădaniile depuse cu mult zel de preotul Cantemir Pătrui, lingă vechea biserică de lemn — monument de arhitectură durată de înaintași în secolul XVIII — s-a ridicat în ultimii ani o frumoasă biserică din piatră în stil neo-bizantin, prin jertfelnicia enoriașilor la care s-au adăugat ajutoare din partea Sfintei Patriarhii și a Centrului eparhial. În cursul anului 1985 a fost împodobită cu pictură în frescă, executată de pictorul bisericesc autorizat Constantin Cantea.

În duminica din 10 noiembrie 1985, această biserică cu hramul „Adormirii Maicii Domnului” a fost tîrnosită de Prea Sfințitul Episcop Timotei, în prezența unui sobor de preoți și a credincioșilor.

Îndeplinind rînduielele tipiconale pentru tîrnosirea bisericii, cu așezare de sfinte moaște în prestol, sfințirea cu aghiasmă și Sfîntul Mir, P.S. Sa a oficiat sfînta liturghie. Din soborul slujitor au făcut parte P.C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ, P.C. Părinte Liviu Boldura, protopopul Bradului, P.C. Arhidiacon Teodor Babuția, precum și alți clerici invitați cu această ocazie. În predica zilei, P.S. Episcop Timotei, referindu-se la pericopa evanghelică a zilei, a subliniat necesitatea slujirii aproapelui, arătînd că și chipurile sfinților zugrăviți pe pereții bisericii sînt tot atîtea modele de aleasă trăire duhovnicească.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, preotul paroh Cantemir Pătrui a prezentat raportul de activitate privind lucrările efectuate pentru ridicarea și înfrumusețarea bisericii parohiale, mulțumind conducerii eparhiale, enoriașilor și tuturor celor ce au venit în ajutorul lucrărilor efectuate. Ca semn al recunoștinței față de ceea ce s-a lucrat acolo, P.C. Părinte Flor Teodorescu a dat citire actului de apreciere al Prea Sfințitului Episcop Timotei, adresat enoriașilor în frunte cu parohul lor, care a fost hirotesit anterior într-un iconom stavrofor.

În duminica din 17 noiembrie 1935, credincioșii din filia Nandru aparținătoare parohiei Dumbrava din protopopiatul Deva, jud. Hunedoara, au sărbătorit binecuvântarea bisericii cu hramul „Schimbarea la Față”. Dotată recent cu o nouă și reușită pictură în frescă, după ce anterior i s-au făcut lucrări de reparații, biserica a fost sfințită de Prea Sfințitul Episcop Timotei. Din soborul slujitor au făcut parte P.C. Părinte Teodor Greuceanu, consilier administrativ, P.C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul Devei, parohul local Simion Cibiam, P.C. Arhid. Teodor Babuția și alți clerici invitați, serviciul religios oficiindu-se, în prezența credincioșilor din parohie și din împrejurimi. Binecuvântării bisericii prin stropirea cu apă sfințită și Sfântul Mir, i-a urmat sfânta liturghie arhierescă.

Cuvîntul de învățătură rostit de P.S. Episcop Timotei — tilcuind pericopa duminicală în sensul îmbogățirii credinciosului în Dumnezeu, cu aprecieri la adresa enoriașilor în frunte cu destoinicul lor preot — a fost urmat de raportul parohului asupra lucrărilor executate deopotrivă cu mulțumirile adresate tuturor celor care și-au oferit ajutorul la înfrumusețarea lăcașului de închinare.

Cuvîntul de mulțumire adresat Prea Sfințitului Episcop Timotei de către P.C. Părinte Alexandru Hotăran pentru osteneala luată și sărbătoarea de care i-a învrednicit pe enoriași acelei biserici filiale, a încheiat, într-o atmosferă înălțătoare, festivitatea bisericească locală.

PRAZNICUL CRĂCIUNULUI

Praznicul Nașterii Domnului a fost întîmpinat și sărbătorit cu aleasă simțire creștinească și românească, prin frumoasele tradiții autohtone între care se numără în primul rînd colindele tradiționale. Astfel, duminică 22 decembrie 1985, după slujba vecerniei în prezența Prea Sfințitului Episcop Timotei și a unei asistențe numeroase, corul catedralei episcopale, dirijat de preotul Ioan Serb a susținut îndătinatul mănunchi de colinde. Prezentarea acestuia a fost făcută de preotul catedral Teodor Colețu.

Potrivit îndătinății tradiții, în ajunul Crăciunului P.S. Episcop Timotei, înconjurat de ostenitorii Centrului eparhial, de membrii Consiliului Eparhial a primit, colindători de la parohiile în orașul de reședință, care au interpretat diferite colinde din bogatul tezaur al folclorului românesc, făcînd totodată ierarhului și îndătinătele urări.

În prima zi a praznicului, P.S. Episcop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a oficiat sfînta liturghie în catedrala episcopală.

În după amiaza aceleiași zile, P.S. Sa a asistat la slujba vecerniei cu litie oficiată în biserica mănăstirii „Sf. Simion Stîlpcnicul” din Arad—Gai cu care prilej a rostit un cuvînt de învățătură, iar apoi a dat îndrumări viețuitoarelor obștei privind bună chivernisire a acestui vechi locaș de închinare, împărtaşindu-le deopotrivă arhieresti binecuvîntări și făcîndu-le îndătinale urări de sfînte sărbători.

A doua zi de Crăciun, P.S. Sa, însoțit de P.C. Arhidiacon Teodor Babuția, a poposit la biserica parohială „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din municipiul

Hunedoara, unde în fruntea unui sobor de preoți și diaconi a săvârșit sfânta liturghie. A fost întâmpinat cu căldură sufletească de preoții și credincioșii parohiei, în frunte cu P.C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul Devei, care a rostit cuvîntul de bun venit. Cu acest prilej, P.S. Sa a rostit un cuvînt de învățătură, subliniind că venirea Domnului în lume este un act al iubirii și milei lui Dumnezeu, la care credincioșii trebuie să răspundă printr-o lucrare jertfelnică în slujirea păcii și bunăvoinii.

În aceeași zi, în biserica „Sf. Nicolae” din Deva, P.S. Sa a săvârșit vecernia cu litie în prezența unui mare număr de credincioși. După otpust, a predicat celor de față despre importanța întrupării Mintuitorului în tot ceea ce a însemnat umanism creștin, reflectat în istoria noastră națională prin omenia românească și mulțumind apoi pentru dragostea cu care a fost așteptat și înconjurat. Răspunzînd în numele clerului și credincioșilor, preotul paroh Nicolae Gherman a exprimat ierarhului vii mulțumiri.

În cea de a treia zi de praznic, P.S. Sa — atît la slujba sfintei liturghii cît și a vecerniei — s-a aflat în mijlocul credincioșilor de la biserica parohială Arad—Centru cu hramul „Adormirii Maicii Domnului”.

Duminică, 29 decembrie 1985, P.S. Episcop Timotei a asistat la slujba sfintei liturghii în biserica parohială Arad—Grădiște unde a rostit un cuvînt de învățătură, relevînd trăinicia tradițiilor ortodoxiei românești.

CONFERINȚĂ PREOTEASCĂ

Între 5—15 noiembrie a avut loc ultima serie de conferințe preoțești pe anul 1985, în cadrul căroră a fost tratată o temă de importanță deosebită pentru activitatea slujitorilor sfintelor noastre altare străbune: „Dreapta interpretare a Sfintei Scripturi și Tradiția bisericească, temeluri ale credinței adevărate”.

La protopopiatele Arad, Petroșani și Brad, lucrările conferinței au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei, iar din încredințarea Prea Sfinției Sale, conferințele de la celelalte patru protopopiate — Ineu, Lipova, Deva și Orăștie — au fost prezidate de delegații chiriarhali.

Lucrările au fost precedate de slujba Te-Deumului, în cadrul căroră cite un preot din fiecare protopopiat a predicat în legătură cu tema conferinței. S-a trecut apoi în sala de ședințe, unde părinții protopopi adresînd cuvînt de întâmpinare, au făcut totodată o succintă prezentare a subiectului.

Referatele au fost susținute de următorii preoți: Nicolae Porcolean — Comlăuș — la protopopiatul Arad; Teodor Baba — Chier — la protopopiatul Ineu; Ioan Braiț — Simbăteni — la protopopiatul Lipova; Lucian Popa — Boz — la protopopiatul Deva; Mihai Todoca — Orăștie II — la protopopiatul Orăștie; Dimitrie Jurca — Petrila Jieț — la protopopiatul Petroșani și Ioan Jorza — Tărățel — la protopopiatul Brad.

Referenții, coreferenții și ceilalți preoți care au luat cuvîntul au arătat că tema stabilită de Sfîntul Sinod este de permanentă actualitate, mai ales că citirea Sfintei

Scripturi și a operelor patristice constituie hrana duhovnicească zilnică a clericilor. Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sînt asemenea unui izvor cu două ramuri, fiind așadar într-un raport de intercondiționare și reciprocă întregire. Interpretînd Sfînta Scriptură în lumina Sfintei Tradiții, Biserica a dat canonul cărților Sfintei Scripturi. Pentru a putea face o corectă interpretare a Sfintei Scripturi, este nevoie de studiul ermineuticii. Preoții au amintit o serie de lucrări de ermineutică biblică, printre care episcopii Grigorie Comșa și Andrei Magieru ai Aradului și preoții dr. Petru Dehelean și Teodor Serb.

Conștienți de faptul că altarul și amvonul trebuiesc folosite pentru interpretarea corectă a revelației divine, mai ales astăzi cînd se depun atîtea strădanii pentru pace și bunăînțelegere între toți oamenii, preoții au arătat că Biblia nu trebuie să-i învrăjbească pe creștini, purtînd mesajul unității și întoarcerii tuturor la tradiția primelor veacuri creștine.

ȘEDINȚA O.D.U.S.

În ziua de 30 decembrie 1985, la sediul episcopiei s-a desfășurat Adunarea generală a Organizației Democrației și Unității Socialiste pentru personalul Centrului eparhial cu participarea tuturor membrilor, ocazie cu care s-a marcat aniversarea proclamării Republicii.

Ședința a fost deschisă de preotul Zaharia Gh. Iova, secretar eparhial, în calitate de președinte al acestei organizații. În referatul prezentat, pornind de la visul împlinit al înaintașilor, a evocat frumoasele realizări ale țării și poporului nostru în cei 38 ani de Republică, mai ales în ultimele două decenii numite pe drept cuvînt „Epoca Ceaușescu”. Contribuind și participînd la aceste frumoase realizări, alături de toți fiii patriei, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au marea bucurie de a fi în gînd și faptă una cu poporul.

Pe marginea referatului prezentat, au luat cuvîntul P.C. Părinte Flor Teodorescu vicar administrativ și preotul Dimitrie Cuzman din Arad, care au amintit vremea mărețului eveniment al proclamării Republicii, cu minunatele manifestări de entuziasm ale poporului, precum și etapele realizărilor ulterioare. Diaconul Viorel Roja, secretarul organizației, a prezentat ecoul de care s-a bucurat evenimentul epocal al proclamării Republicii în presa străină.

Au fost, apoi, puse în discuție cîteva aspecte ale activității organizatorice.

În încheierea ședinței, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Timotei, care, subliniind importanța momentului aniversar, și-a exprimat speranța că organizația din cadrul Centrului eparhial își va aduce în continuare aportul ei la îndeplinirea măsurilor preconizate de conducerea țării noastre, pentru progresul și bunăstarea poporului nostru și pacea lumii.

INTRUNIRE CU PERSONALUL CATEDRALEI EPISCOPALE

Din inițiativa Prea Sfințitului Episcop Timotei, în ziua de 10 decembrie 1985, la sediul Centrului eparhial s-a desfășurat întrunirea cu personalul clerical al catedralei episcopale și al parohiei Arad—Centru. La întrunire a luat parte și personalul cu atribuții de răspundere de la Centrul eparhial.

Referatele au fost prezentate de P.C. Părinți Teodor Greucean, consilier administrativ-bisericesc, Ioan Serb, conducătorul catedralei, și Gheorghe Căvășdan, conducătorul parohiei Arad—Centru. Au urmat discuții privind diferite aspecte ale activității desfășurate și perspectivele de viitor.

Concluzionând asupra discuțiilor purtate, P.S. Episcop Timotei a făcut recomandări privind continuarea îmbunătățirii a programului liturgic și de asistență religioasă în scopul mulțumirii credincioșilor care frecventează cel dintâi lăcaș de cult al eparhiei.

CONSĂTUIRE DE LUCRU

În ziua de 20 decembrie 1985, la Centrul eparhial a avut loc o consfătuire de lucru cu cadrele de conducere de la Centrul eparhial și protopopii.

Pe agenda de lucru a consfătuirii au fost înscrise probleme de ordin administrativ-bisericesc, cultural și economic. S-au stabilit măsuri menite să ducă la respectarea strictă a canoanelor, legilor bisericești și a celor de stat, la întărirea ordinii și disciplinei, la administrarea corectă a bunurilor parohiale.

Pe marginea problemelor ridicate de conducătorii secțiilor, au luat cuvântul majoritatea participanților, care s-au angajat să activeze de așa manieră ca desfășurarea activității de viitor în eparhie să aducă un spor de calitate.

În încheierea consfătuirii, Prea Sfințitul Episcop Timotei a accentuat necesitatea unei lucrări pastorale și misionare cât mai eficiente.

DESCOPERIREA UNEI VECHI MĂNĂSTIRI

Pe urmele informațiilor publicate de Ștefan Moldovan la mijlocul secolului XIX, în anii 1984—1985 au fost efectuate săpături arheologice în satul Negoiu (com. Lunca Cernii de Jos, jud. Hunedoara) — rod al colaborării dintre specialiștii Universității din Cluj-Napoca și cei ai Muzeului județean Deva. Conducerea lucrărilor a fost încredințată cercetătorului Adrian Andrei Rusu de la Universitatea clujeană.

Obiectivul principal a fost descoperirea urmelor mănăstirii menționate documentar. În urma celor două campanii, se impun câteva concluzii care anticipează raportul științific final. Mănăstirea, semnalată documentar sub numele de „Cerna”, a fost înălțată la sfârșitul secolului XVI într-o zonă greu accesibilă, stăpinită odinioară de familia nobiliară românească a Mușineștilor din Răchitova și Densuș. Biserica mănăstirii a fost o construcție robustă, lucrată cu meșteșug și îngrijire. Din complexul mănăstiresc a făcut parte, în primul rînd, o mare clădire de lemn, pe fundații de piatră fără mortar, localizată în vecinătatea nordică a bisericii. În interiorul ei a fost descoperită o sobă de cahle. Alte construcții mănăstirești au existat în sectorul estic al incintei. Din secțiunile arheologice au ieșit la lumină cărămizi romane, ceramică uzuală și decorativă, unelte. Cimitirul nu a funcționat în preajma bisericii, deoarece apa freatică se afla la mică adîncime. Clopotnița mănăstirii — semnalată de același Ștefan Moldovan — nu a fost descoperită. În schimb, s-au făcut constatări interesante cu privire la drumul de acces, identificîndu-se chiar și un punct intitulat „stupina Sfințului”.

După o existență relativ scurtă, mănăstirea a fost părăsită înainte de anul 1650, ca urmare a stingerii familiei de ctitori. În veacurile următoare, exploatarea pietrei și alte lucrări i-au provocat avarii. În zilele noastre, amintirea ei mai este păstrată de un toponimic și de ușoare denivelări ale terenului. (Pr. Andrei Medieșanu)

CHEMAȚI LA DOMNUL

În zorii zilei de 5 noiembrie 1985, s-a stins în mod neașteptat preotul *Roman Medrea*, fost paroh al parohiei Orăștie III din același protopopiat, în vîrstă de numai 43 ani.

A văzut lumina zilei la 15 august 1943 în comuna Băița Bradului, jud. Hunedoara, din părinți agricultori. A urmat ciclul elementar în satul natal, apoi cursurile Seminarului teologic din Caransebeș, iar în continuare cele ale Institutului teologic universitar din Sibiu, devenind licențiat în Teologie. După căsătorie, a fost hirotonit diacon, iar apoi preot pe seama parohiei Sarmizegetusa. După opt ani de rodnică activitate, a fost transferat la parohia Orăștie III. În ambele parohii și-a desfășurat cu rivă activitatea pastoral-misionară și gospodărească. Înzestrat de Dumnezeu cu o statură impunătoare și o voce puternică, a fost apreciat de enoriași, păstörind cu înțelepciune, demnitate și hărnicie. În ceea ce privește latura gospodărească, s-a evidențiat prin lucrările de reparații efectuate la cele două biserici care au fost îmbrăcate într-o frumoasă haină picturală. Sfârșitul l-a găsit în plină activitate de împodobire a bisericii parohiale Orăștie III cu mobilier nou, lucrare pe care nu a avut ocazia să o vadă încheiată.

Pentru activitatea desfășurată cu dragoste și pricepere a fost distîns cu rangul de iconom stavrofor.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în 7 noiembrie 1985, de un mare sobor de preoți și un diacon, în frunte cu P.C. Părinte Mircea Olariu, protopopul Orăștiei, care a rostit și necrologul. Din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei, P.C. Arhidiacon

Teodor Babuția de la Centrul eparhial a transmis familiei și credincioșilor cuvinte de mângâiere și condoleanțe. Au mai rostit cuvântări preoții Liviu Mirion, slujitor la aceeași parohie, și Avram Petric de la Parohia Orăștie I.

În sunetul duos al clopotelor și în prezența unei numeroase asistențe, sicriul cu trupul neînsuflețit al regretatului preot Roman Medrea a fost așezat, spre veșnică odihnă în cimitirul orașului Orăștie.

În dimineața zilei de 9 noiembrie 1985, după o scurtă suferință, a trecut la cele veșnice preotul *Petru Petrilă* de la Parohia Arad—Centru, în vîrstă de 69 de ani.

S-a născut la 31 martie 1916 în comuna Husasăul de Tinca, fiind mezinul familiei. Din fragedă copilărie a rămas orfan de ambii părinți, ajungînd la orfelinatul din Oradea, unde a urmat școala primară. Orientîndu-se spre slujirea preoțească, s-a înscris la Seminarul teologic din Roman pe care l-a absolvit în 1936, iar apoi, pînă în anul 1940 a urmat Academia teologică din Arad. În continuare, s-a înscris la Facultatea de teologie din București, unde și-a luat licența. În anul 1941 a fost hirotonit diacon pe seama bisericii parohiale din Beiuș, jud. Bihor, iar un an mai tîrziu — preot pe seama parohiei Cărandeni — Bicăcel, jud. Bihor. După ce timp de mai mulți ani a îndeplinit și alte atribuții — printre care cea de preot la catedrala mitropolitană din Timișoara, apoi paroh la Timișoara—Mehala — cu începere din 1955 a trecut în Eparhia Aradului, ca preot la catedrala episcopală. Din 1962 a fost transferat ca paroh la parohia Arad—Centru, unde a slujit pînă în clipa morții.

A fost un preot distins, cu o aleasă pregătire teologică și de o conștiinciozitate exemplară. De asemenea, în revistele bisericești a publicat un număr de predici, cuvinte de învățătură și îndemnuri cu conținut pastoral. Pentru activitatea meritorie desfășurată în ogorul Domnului a fost distins cu rangul de „iconom stavrofor”, iar în anul 1967, cu prilejul sfințirii bisericii sale parohiale din Arad de către regretatul patriarh Iustinian, i s-a conferit „Crucea patriarhală”.

În ziua de 11 noiembrie 1985, a fost prohodit în catedrala episcopală de către un numeros sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P.C. Părinte Teodor Greucean, consilier administrativ, care a transmis familiei și credincioșilor cuvinte de mângâiere și condoleanțe din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei. Necrologul rostit de către P.C. Părinte Traian Gavrilă, protopopul Aradului, a reliefat meritele și realizările defunctului în toate sectoarele activității parohiale. Un cuvînt a rostit și P.C. Părinte Gheorghe Căvășdan, parohul acelei parohii. Sicriul a fost apoi înhumat în cimitirul „Pomenirea” din municipiul Arad, întru nădejdea învierii.

În ziua de 18 noiembrie 1985, la venerabila vîrstă de 91 ani, a încetat din viață preotul pensionar *Ioan Tămaș*.

Născut în comuna Sohodol—Cîmpeni, jud. Alba, la 16 septembrie 1894, din părinți meseriași, a urmat școala elementară în comuna natală, gimnaziul la Brad, apoi Școala normală la Arad și în continuare Academia teologică din același oraș. După ce timp de mulți ani a îndeplinit alte atribuții, în anul 1947 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Prăjești, iar din anul 1953 a funcționat consecutiv la parohiile Frumușeni (1953—1958) și Șagu (1958—1971) de unde a fost pensionat. În cursul activității a avut realizări gospodărești deosebite: a zidit din temelii biserica din filia Doncenii, parohia Prăjești, a renovat biserica parohială din Prăjești pe care a înzestrat-o cu un clopot, a înființat coruri bisericești.

Prohodul defunctului a avut loc în 21 noiembrie 1985, fiind oficiat de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Părinte Traian Gavrilă, protopopul Aradului, care a rostit și necrologul. Despre viața și activitatea sa au mai vorbit preoții Demian Tudor de la Arad—Micălaca Veche și Corisolan Mureșan de la Arad—Centru. Rămășițele sale pămîntești au fost apoi înhumate în cimitirul „Pomenirea” din Arad.

În ziua de 1 decembrie 1985 a adormit în domnul preotul pensionar Ștefan-Petru Rusu, în vîrstă de 85 de ani.

Născut în anul 1900, în comuna Grăniceri, jud. Arad, dintr-o familie de țărani, a urmat cursurile școlii primare în comuna natală, liceul „Moise Nicoară” din Arad și apoi Academia teologică.

În anul 1922 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Nădab, unde a activat vreme de 45 ani, pînă în 1967, cînd din motive de boală s-a pensionat, stabilindu-se în Chișineu-Criș.

Trupul neînsuflețit al defunctului preot a fost transportat în biserica parohială din Nădab, unde în ziua de 3 decembrie 1985, s-a oficiat slujba înmormîntării prin P.C. Părinte Traian Gavrilă protopopul Aradului, și un sobor de preoți.

Despre activitatea depusă de regretatul slujitor al sfîntului altar au vorbit P.C. Părinte Traian Gavrilă și fostul coleg de parohie, preotul pensionar Sofronie Terniceanu. Corpul neînsuflețit al regretatului preot Ștefan-Petru Rusu a fost înhumat în mormîntul familiei din cimitirul parohial Nădab.

PEPREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

*Făurirea statului național unitar român.
Contribuții documentare bănățene
(1914—1919), București, 1983,
XLVII, 254 pp.*

Sub auspiciile unor înalte foruri de investigare a istoriei, format din Constantin Brătescu, Miodrag Milin, Tiberiu Moț și dr. Ioan Munteanu au întocmit o valoroasă ediție de documente bănățene referitoare la făurirea statului național unitar român, cu concursul altor colaboratori ca Sorin Berghian, dr. Aurora Dolga, dr. Gheorghe Oancea și Radu Păiușan, coordonator al întregii lucrări fiind dr. Ioan Munteanu.

În capitolul introductiv intitulat „Contribuția maselor populare bănățene la formarea statului național unitar român”, dr. I. Munteanu valorifică documentele într-o viziune de ansamblu și sintetiză, caracterizând făurirea statului român unitar ca „un eveniment de importanță crucială în istoria noastră națională”, ce „a încununat lupta consecventă și neobosită a poporului român pentru libertate, unitate și independență, a constituit rezultatul unui proces logic, obiectiv de afirmare și dezvoltare socială”. După câteva considerații asupra individualității poporului nostru care „și-a păstrat în cursul timpului continuitatea de viață materială și spirituală, comunitatea etnico-lingvistică și culturală”, autorul subliniază permanenta conștiință de neam” care și-a găsit concretizarea în lupta de veacuri a maselor populare, din toate provinciile

românești, pentru unitate și independență” (p. III). Într-un scurt istoric privind Banatul „neconținut prezent în toate momentele luptei poporului nostru pentru dreptate socială și unitate națională” — este evocată și contribuția districtelor bănățene la victoriile antiotomane obținute de Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Pavel Chinezu, Mihai Viteazul, ceea ce demonstrează voința de unire și deplină solidaritate cu voievozii români ce luptau pentru apărarea ființei poporului nostru și a independenței sale. Participarea la mișcările sociale și naționale din secolele XVII—XIX, ecoul răscoalei lui Horea, revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, manifestarea clară a năzuinței de unitate națională cu prilejul revoluției din 1848—1849, Unirea Principatelor, Războiul pentru independența României din 1877—1878, legăturile strânse dintre mișcarea muncitorească și socialistă din Banat cu cea de peste Carpați, „definesc fără putință de tăgadă, năzuința permanentă și nestrămutată a populației Banatului de făurire a statului național unitar român” (p. V).

În continuare, a fost analizată pe larg situația din Banat la izbucnirea și în timpul primului război mondial, cu toate ingerințele, reprimările și persecuțiile exercitate de autoritățile austro-ungare asupra românilor, deopotrivă cu manifestările pe scară largă și sub diferite forme a aspirațiilor spre libertate și unire cu frații din celelalte provincii.

După intrarea în război a României, năzuința de unitate a românilor bănățeni devine și mai puternică, iar cazurile de reprimare tot mai numeroase. Documentele timpului sînt grăitoare. Spre ilustrare, amintim că mai mulți săteni din localitățile Ogradena și Dubova au fost arestați în octombrie 1916, deoarece au ținut consfătuiri secrete în care și-au manifestat intenția de a sprijini trupele române (doc. nr. 15). Sute de țărani, muncitori, meseriași, intelectuali au fost întemnițați iar familiile lor persecutate. „Paza politică” îi obliga pe sătenii cunoscuți pentru activitatea lor politico-națională să se prezinte zilnic la autoritățile comunale austro-ungare. Documentul nr. 17 vorbește despre arestarea învățătorului Ion Vidu pentru activitatea sa culturală.

Nenumărate documente atestă lupta bănățenilor pentru desăvîrșirea unității naționale. Un document (nr. 21) demonstrează activitatea desfășurată pentru crearea unităților de voluntari ardeleni și bănățeni hotărîți să lupte în armata română, pentru eliberarea Transilvaniei. Din „Comitetul refugiaților români”, înființat la Iași în 7 ianuarie 1917, pentru organizarea voluntarilor, făceau parte numeroși patrioți bănățeni. O contribuție deosebită pentru apărarea cauzei naționale românești a avut-o și savantul Traian Vuia (doc. nr. 29). Alți bănățeni au participat la întemeierea „Corpului ofițeresc român” din Italia (doc. nr. 28, 34).

Lupta românilor bănățeni pentru făurirea statului național unitar nu a putut fi împiedicată nici de încercarea grupării conduse de dr. Otto Roth de a se crea o „republică bănățeană” în toamna anului 1918. Dimpotrivă, românii au luptat cu o hotărîre nestrămutată pentru unirea Banatului cu cele-

alte provincii românești. În 31 octombrie 1918 s-a constituit „Consiliul permanent al ofițerilor și soldaților români de pe teritoriul comandai militare a Timișoarei”, care s-a declarat solidar și s-a pus la dispoziția Consiliului Național Român Central (doc. 39, 40).

În orașele și satele bănățene s-au înființat consilii și gărzi naționale, spre a asigura *conducerea românească*, în conformitate cu năzuințele populației majoritare. Înființarea a prilejuit manifestarea plenară a voinței maselor populare de unire. Au avut loc demonstrații entuziaste, adunări populare cu mii de participanți — fapte consemnate de documentele vremii și adevăruri incontestabile. Consiliile naționale îi reprezentau pe români și acționau în numele celor ce le-au ales, exprimînd voința nestrămutată de Unire cu Țara și dorința îmbunătățirii situației economice de la orașe și sate. Marea majoritate a membrilor erau țărani.

Participarea delegaților bănățeni aleși de consiliile naționale românești la Marea Adunare de la Alba Iulia n-a putut fi împiedicată de autoritățile de ocupație și trupele străine atunci pe teritoriul Banatului. În cursul zilei de 30 noiembrie 1918, delegații Banatului, sub președinția lui Aurel Cosma, s-au pronunțat pentru *Unirea fără condiții cu România*. Hotărîrile acestei conferințe au fost aduse la cunoștința Consiliului Național Român Central, care „a ținut seama de ele la stabilirea proiectului de rezoluție” (doc. nr. 187). A fost evidentă și contribuția social-democraților români din Banat la cauza Marii Uniri (p. XX), iar știrea proclamării ei a produs un entuziasm de nedescris în toate comunele și satele bănățene.

Deși dorința legitimă a bănățenilor de a se încadra în statul român unitar nu s-a putut înlăptui în cursul anului 1918, datorită măsurilor întreprinse de ocupația militară străină populația românească majoritară nu s-a descurajat în lupta ei pentru depășirea unire cu România, pentru respectarea voinței ei atât de clar exprimată la 1 Decembrie 1918. De aceea, în cursul lunilor mai—iulie 1919, Antanta a promis instaurarea administrației românești, timp în care și celelalte naționalități din Banat s-au proclamat tot mai categoric pentru unirea cu România (doc. 211, 232—234, 235). „Entuziasmul declanșat în această străveche provincie românească în lunile mai—august 1919, atunci când trupele românești și-au făcut intrarea în Banat, primirea lor triumfală (doc. 220—229) atestă hotărîrea unanimă a maselor populare de unire cu România, de împlinire a idealului întregului popor român“ (p. XXII).

Toate documentele pun în lumină aspirațiile și voința locuitorilor acestui străvechi teritoriu românesc de unire și indentificare a lor cu destinul întregului popor român. Colecția poate fi consultată cu ușurință atât de cercetători, cât și de publicul larg al cititorilor, cu atât mai mult cu cât evenimentele consemnate în documente sînt însoțite de ample explicații și note subliniare, iar pentru personalitățile vieții politice și culturale s-au alcătuit scurte însemnări biografice. Cartea este de mare utilitate, reflectînd făurirea Marii Uniri, contribuția însuflețită a bănățenilor la crearea statului național unitar român liber și independent.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918—1920)*, Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 1983, pp. 316.

Unirea „țării“ cu „țara“, făptuită la Alba-Iulia în 1 decembrie 1918, a constituit și rămîne în continuare un fertil subiect de investigare și cercetare pentru istoriografia noastră. Intervalul de 16 luni — pînă în aprilie 1920 — este tratat de autorul cărții într-o premieră monografică absolută, dacă facem abstracție de faptul că inițial a făcut obiectul unei teze de doctorat în legătură cu activitatea consiliului dirigent și cu analizarea fenomenului integrării concrete a Transilvaniei, pe tărîm administrativ și teritorial, la patria mamă. Conjunctura diplomatico-militară, descrisă sumar în introducere, înglobează urmările imediate ale războiului pentru România, ofensiva armatei române și ocuparea militară străină a Banatului. Existența și acțiunea faptică a Consiliului dirigent se evidențiază în diferite domenii de activitate, vizînd cu precădere preluarea și reorganizarea vieții publice, economice și culturale, integrarea administrativ-teritorială menționată în noul cadru statal — într-un cuvînt, zgrăvirea procesului firesc de omogenizare reciprocă. Concluzia formulată de Gh. Iancu în capitolul introductiv este clară: Consiliul dirigent a fost un organism politic provizoriu, necesar însă, cu atribuții limitate dar decisive pentru răstimpul respectiv.

Capitolul întîii se ocupă de faza inițială a organizării Consiliului și a măsurilor luate pentru statutarea noului organism politico-administrativ al Transilvaniei. Conform punctelor II și IX din rezoluția adoptată la Alba-Iulia, autorul dezbată instituirea Marelui

Stat Național Român, format din 210 membri — din care 39 preoți — alegerea organelor de conducere — în care episcopul Ignatie Papp al Aradului era unul dintre vicepreședinți — precum și a delegației pentru București, din componența ei făcând parte și episcopul Caransebeșului, dr. Elie Miron Cristea, viitorul întâi patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Organismul politic respectiv a fost un comitet executiv cu activitate permanentă, compus din 15 membri, care au depus jurământul în fața episcopului Ignatie Papp. Cele 12 compartimente și-au stabilit sediul la Sibiu, de unde a fost adresat „Manifestul către națiunea română” și unde s-au primit salaturile de adeziune. După ce hotărîrea a fost comunicată la Budapesta, s-au extins contactele și raporturile cu guvernul român în chestiuni de politică externă. În privința organizării și atribuțiilor propriu-zise ale Consiliului dirigent, autorul enumeră actele normative elaborate în cele 256 ședințe care au discutat 3 234 probleme importante. În continuare, a fost studiată componența Consiliului și modificările intervenite pe parcurs în structura compartimentelor amintite, Marele Stat Național Român — relevă Gh. Iancu — care ținuse 21 ședințe între iulie—august 1919, a dezbătut și adoptat două proiecte de lege, vitale la momentul respectiv: legea electorală și cea agrară. Problema aderării naționalităților la actul Unirii și reverberarea ulterioară, tratată intens în literatura de specialitate, este urmată de un subcapitol important pentru interpretarea și înțelegerea evenimentelor din anii 1919—1920: organizarea administrației românești în Transilvania. Autorul subliniază greutățile inerente debutului, datorate urmărilor războiului și îndeosebi convenției militare de la Belgrad, apoi analizează concret

procedul numirii prefectilor și funcționarilor pentru fiecare județ în parte. Cu prilejul cercetărilor arhivistice, Gh. Iancu a depistat un material extrem de interesant în toate centrele transilvane. Situația destul de complexă din Banatul aflat pe atunci sub ocupația trupelor sîrbești și franceze este minuțios aprofundată, pe baza documentelor militare franceze inedite. Pentru întregirea cercetării comparate, ar fi fost necesară și parcurgerea unor documente militare sîrbești aflate în arhivele noastre sau în Iugoslavia.

Gh. Iancu evocă, apoi, instalarea în 13/23 mai 1919, a avocatului Gheorghe Dobrin ca prefect de Caraș-Severin, intrarea armatei române în Timișoara la 2 august 1919, ca și campania de instituire a puterii administrative și politice române în județul Arad. În conivența fenomenului menționat, autorul prezintă activitatea Consiliului dirigent în domeniul justiției, relevînd necesitatea adaptării la realitățile existente și uniformizarea necesară deopotrivă cu impedimentele temporare privind absența unei autorități centrale în acest domeniu și a unui personal juridic corespunzător.

Activitatea Consiliului pe tărîm social-economic constituie subiectul capitolului II. Reorganizarea activității industriale, dotarea materială, reglementarea condițiilor de muncă și de trai, demersurile făcute în vederea reformei agrare și constituirea instituțiilor de profil, măsurile adoptate pe plan financiar cu unificarea și stabilizarea monedei românești, problema mijloacelor de comunicație și transport, vitală pentru întreaga țară — sînt tot atîtea puncte tratate cu acrvie de autor.

Capitolul următor își concentrează atenția asupra problemelor legate de învățămînt, cultură și sănătate publică.

Se urmărește concret mutațiile produse de actul unirii pe tărîm spiritual. A fost remarcată truda Resortului de Culte și Instrucțiune Publică, activitatea lui Goldiș, Braniște, Ghibu, Lupaș pentru organizarea învățămîntului primar, secundar și universitar, a rețelei de muzee, biblioteci și arhive ca și acțiunile sanitare pentru combaterea bolilor epidemice.

Ultimul capitol, tratînd despre desființarea Consiliului dirigent aduce și concluzia autorului în legătură cu oportunitatea activității desfășurate, cu toate criticile aduse atunci și disensiunile inevitabile oricărui debut.

Subliniem ținuta științifică a cărții ce impune atenției un tînăr cercetător printre cei ce abordează această perioadă din istoria României moderne. Indicele de nume ca și ilustrația ei întregesc convingător reușita cercetătorului clujean.

Pr. Stelian Pălăncănu

Transilvania în istoria și conștiința românilor, Iași, 1985, 309 pp.

„Cuvîntul înainte”, semnat de istoricul Vasile Netea, la excelenta inițiativă a unui pasionat cercetător ieșean — profesorul C. Gh. Marinescu — remarcă faptul, recunoscut de altfel, că inima Moldovei lansează cu acest prilej o carte dedicată iubirii și admirației față de străvechiul pămînt românesc numit Transilvania. Se reia astfel, la vreme distanță, ideea concretizată odinioară de șirul cronicarilor, de reprezentanții Școlii ardelenne, de emisarii luminismului și ai romantismului în Principatele Române care au pus bazele unor trainice legături spirituale între provinciile românești medievale.

Pe fundalul acesta s-au clădit ulterior momentele semnificative ale unității, atît de proeminente în anii 1848, 1859, 1877, sau în bătălia pentru emanciparea socială și națională a românilor transilvăni de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru, toate pînă la împlinirea în faptă a dezideratului fundamental al poporului nostru : Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

Introducerea — aparținînd redactorului coordonator al lucrării, prof. C. Gh. Marinescu — cuprinde o binevenită incursiune în fondul și forma materialelor prezentate cititorilor, structurate pe două planuri : evocarea unor figuri ale trecutului și trecerea în revistă a unor momente și legături comune. Valoarea culegerii reiese și din mănunchiul de istorici aparținînd centrelor universitare, care au participat la sesiunile științifice aniversare desfășurate la Iași în decembrie 1983 și ianuarie 1984, prin comunicări ce fac obiectul cărții de care ne ocupăm. Aparenta diversitate tematică dispăre în cursul lecturii, grație centrării articolelor pe două evenimente cruciale : Unirea din 1859 și Unirea cea Mare din 1918.

Studiile introductive prezintă reperele geografice, cronologice și social-politice ale temei — anul 1859 ca premisă a Marii Uniri din 1918 — deopotrivă cu rolul reformator îndeplinit de Alexandru Ioan Cuza.

Mai multe studii sînt consacrate investigării rolului unor personalități care prin activitatea depusă au contribuit la statutarea actului plebiscitar din 1918 : V. A. Urechia, B. Șt. Delavrancea, N. Filipescu, T. Vuia, V. Goldiș, V. Pârvan și N. Titulescu — în cazul ultimului, o excelentă incursiune realizată de cercetătorul Gh. Buzatu, pe baza materialului arhivistic american, în chestiunea optanților. Conver-

gent materialelor remarcate mai sus, se situează cele tratind despre locul Transilvaniei în lupta pentru drepturi sociale și naționale, între 1848—1918. A fost studiată și evocată publicistica transilvană a vremii, precum și premisele sociologice ale criticii dualismului austro-ungar, deopotrivă cu confruntarea de idei privind conștiința de sine a națiunii române în deceniile trei și patru interbelice.

Mai multe contribuții se ocupă de reflectarea actului Unirii în conștiința europeană, iar ultima parte, intitulată sugestiv „Evocări”, este destinată cu

prioritate personalității militantului Onisifor Ghibu, cu studii în care au fost accentuate preocupările sale pe tărîm istoriografic și în planul rezolvării chestiunii naționale. Dintre ele, reține atenția incursiunea temeinică a cercetătorului sibian Vasile Ciobanu.

Bazate pe documente de arhivă, pe materiale culese din presa vremii și literatura de specialitate, studiile și articolele din volum constituie o reușită, îmbogățind istoriografia noastră cu un nou indice de certă valoare.

Pr. Stelian Pălănceanu

POȘTA REDACȚIEI

Unul dintre cititorii și corespondenții noștri obișnuiți, dr. Iancu Feneșan din Caransebeș, după ce într-o scrisoare anterioară ne-a atras atenția asupra vechimii și importanței Băilor Herculane (vezi revista noastră nr. 1—2/1985, p. 128, recent ne-a trimis câteva pagini foarte interesante privind Mehadia, în special vechimea creștinismului aici și existența unei episcopii.

Cu privire la prima chestiune, după ce înșiră dovezile care atestă existența creștinismului în zona Mehadii încă din sec. III—IV, se referă la un obiect paleocreștin identificat chiar de Domnia Sa, într-un sarcofag gnostic descoperit în vechea Orșovă cu ocazia unor săpături la canalizarea făcută la spital, sarcofag muta apoi la fosta judecătorie. „Sarcofagul” datînd din sec. III sau IV era format dintr-o singură placă de plumb, care desfăcută reprezenta o cruce. În interior se aflau oșcioarele unui copil de 3—4 ani, două piese de aur și alta de bronz, ultima probabil o monedă. Sarcofagul a fost donat liceului din localitate, unde a fost cercetat de prof. Ana Schiopu și de Doina Benea care au scris despre el în *Acta Musei Napocensis* (vol. X, 1974, pp. 115—125 și vol. XI, 1974, p. 141).

Cît privește episcopia care exista la Mehadia, continuatoarea vechii Ad-Aque sau Ad-Mediam, corespondentul nostru o pune în legătură cu novelele XI și CXXXI din anul 535 ale împăratului Iustinian. Mult mai tîrziu este atestată de titlul unor episcopi ai Rimnicului care se numesc și „ai Mehadii”. Episcopia a sfîrșit prin a se contopi cu cea de la Caransebeș, ultimul ei episcop fiind menționat în documente la anul 1618. Dincolo de mărturiile scrise, corespondentul nostru se referă la unele ruine și tradiții orale precizînd următoarele: „...Existența episcopiei o dovedesc ruinele și zidurile ce dăinuie pînă astăzi în cartierul Băcșăneț, peste podul rîului Belareca. Chiar și acum unii localnici îl mai numesc „cartierul episcopiei”. Printre ruine se văd foarte bine și zidurile unor încăperi, chiliile călugărilor de odinioară. Zidurile sînt identice cu cele ale castrului roman. Dacă s-ar face cercetări arheologice cu siguranță s-ar găsi dovezi care să ateste existența episcopiei”.

Regretăm că din lipsă de spațiu n-am reținut decît câteva fragmente din corespondența primită. Credem însă că și cele acum transcrise evidențiază importanța Mehadii ca vechi centru românesc și bisericesc. Pentru că ne-a atras atenția asupra unui moment din trecutul nostru, mulțumim domnului dr. Iancu Feneșan și îl rugăm să ne mai scrie.

Rédaction : Nos lieux de culte	171
--------------------------------	-----

ETUDES

Prêtre Prof. Dr. IOAN MIHĂLTAN : La reconstitution de l'image de Dieu dans l'homme par le Saint Sacrement du Baptême	724
Archid. Prof. Dr. IOAN N. FLOCA : Considérations théologiques et historiques au sujet de la paix	733
Diacre Prof. TEODOR V. DAMSA : Les Saints — intercessurs auprès de Dieu	740
Prêtre Prof. CONSTANTIN RUS : Guide canonique concernant l'administration ecclésiastique	753
EUGEN GREUCEANU : Vestiges ecclésiastiques médiévaux dans le territoire de la Métropole	763

LA CHAIRE DES PRETRES

Prêtre Prof. NICOLAE NEAGA : La Sainte Vierge Marie et le devoir des fidèles	770
Hiérom. OLIVIAN BINDIU : Le jour de repos	772
Diacre IOAN BUDE : La voie de la perfection	774
Prêtre IOAN BRÎNZEI : Catéchèse au sujet du devoir des fidèles d'observer la foi orthodoxe de l'Eglise	776

PROBLEMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Archiprêtre ION BUNEA : Aspects du folklore funéraire	780
---	-----

ANNIVERSAIRES

LIVIU I. JEBELEAN : Une nouvelle année pour la République	787
---	-----

VESTIGES DU PASSE

Archiprêtre dr. MARCU BĂNESCU : Iosif Delaglob — poète, militant pour la Grande Union	790
N. STOICESCU : Données concernant la paroisse Cinciș — Hunedoara	797
Prêtre GHEORGHE NAGHI : La gazette „Drapelul" contre la loi „Apponyi" (1907)	808
Dr. VICTOR LĂZĂRESCU, membre du Conseil Eparchial : Fondations de Lugoj à l'appui des élèves et des étudiants de Banat	815

DOCUMENTAIRE

MARIANA SÂRBU, archiviste du Centre Eparchial : Echos dans les archives de la persécution horthyste dans le Nord-Ouest du Roumanie, après le Diktat de Vienne	822
---	-----

ETAPES DANS LE DEVELOPPMENT DE LA PATRIE

Le moteur électrique au numéro 2 500 000. Initiatives à Hunedoara. Technologies modernes. Nouvelle installation. Importantes dotations techniques. Degrés de la performance. Capacités de production récemment inaugurées. Transport technologique rapide et efficace. La Polytechnique de Timișoara à 65 ans. Système original d'illumination dans la zootechnia. „Le Cant de la Roumanie” en phase finale. Une impressionnante cité dace. Objectifs touristiques dans le département

Arad 827

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

La 46-e conférence théologique interconfessionnelle. Le représentant des Sociétés Bibliques Unies à Bucarest. Progrès dans le dialogue théologique orthodoxo-anglican. Dialogue chrétien-mosaïque. La réunion „Kaïre”. Le Document B.E.M. à l'attention de l'Eglise Vieille-Catholique. Les membres de l'association „Pax Christi” — hôtes du Patriarcat Russe. „C'est dans la paix du Christ que se réalise la réconciliation”. „Le Christ est la paix du monde”. Le Paterikon roumain en grec. Les archives du Vatican ouvertes pour la période 1903—1922 832

NOTES ET COMMENTAIRES

Et pourtant „l'unité est possible” (M. Bănescu). A la mémoire des héros tombés il y a quatre décennies (D. Negrei) 838

LA VIE ECCLESIASTIQUE DANS LA METROPOLE DE BANAT

Archevêché de Timișoara et de Caransebeș

L'Assemblée Diocésaine-moment de bilan et de perspectives. Bénédiction d'église. Visites canoniques. La Fête de la Nativité dans l'éparchie. Récemment ordonnés. Préconsécration d'église. Distinctions ecclésiastiques accordées aux prêtres méritants. Conférences du clergé. Les biens paroissiaux à l'attention du clergé. Ecclésiastiques et jeunes théologiens distingués dans des activités civiques. Actions consacrées au désarmement et à la paix au Séminaire théologique de Caransebeș. Le groupe choral „Colindita” dans les contrées du Banat. Autres réceptions de peinture ecclésiastique. Nouvelles des chantiers de l'éparchie. Le demicentenaire d'une église paroissiale. Commémoraisons. Décès. 842

Evêché d'Arad, Ienopole et Hălmaġiu

Session de l'Assemblée Eparchiale. Consécration d'églises. La Fête de la Nativité. Conférence du clergé. Séance de l'O.D.U.S. Réunion avec le personnel de la cathédrale épiscopale. Consultation de travail. Découverte d'un ancien monastère. Endormis dans le Seigneur. 857

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Formation de l'état national unitaire roumain. Contributions documentaires de Banat (1914—1919), Bucarest, 1983 (T. V. Damsa); Gheorghe Iancu, Contribution du Conseil dirigeant à la consolidation de l'état national unitaire roumain (1918—1920), Cluj-Napoca, 1985 (S. Pălăncăanu), La Transylvanie dans l'histoire et la conscience des Roumains, Iași, 1985 (S. Pălăncăanu). 866

COURRIER DE LA REDACTION

COURRIER DE LA REDACTION 872

GRONICĂ BISERICESCĂ

A 46-a Conferință teologică interconfesională. Reprezentantul Societății Biblice unite la București. Procese în dialogul teologic ortodox-anglican. Dialog creștin-mozaic. Întrunirea „Kairo”. Documentul „B.E.M.” în atenția Bisericii vechi-catolice. Membrii asociației „Pax Christi” — oaspeți ai Patriarhiei Ruse. „În pacea lui Hristos se petrece împăcarea”. „Hristos este pacea lumii”. „Patericul” românesc în limba greacă. Arhivele Vaticanului deschise pentru perioada 1903—1922 832

NOTE ȘI COMENTARII

Și totuși „unitatea este posibilă” (M. Bănescu), Întru pomenirea eroilor căzuți la datorie în urmă cu patru decenii (D. Negrei). ... 838

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Adunarea Eparhială — moment de bilanț și perspective. Binecuvîntare de biserică. Vizite canonice. Praznicul Nașterii Domnului în eparhie. Hirotoniți recent. Antefințire de biserică. Distincții bisericesti acordate preoților merituosi. Conferințe preoțești. Bunurile parohiale în atenția clerului. Clerici și tineri teologi distinși în activități de folos obștesc. Acțiuni consacrate dezarmării și păcii la Seminarul teologic din Caransebeș. Grupul coral „Colindă” pe meleaguri bănățene. Alte recepții pe pictură bisericească. Noutăți de pe șantierele eparhiei. Semicentenarul unei biserici parohiale. Comemorări. Decese. ... 842

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmașului

Sesiunea Adunării Eparhiale. Tîrnosiri și sfințiri de biserici. Praznicul Crăciunului. Conferință preoțească. Ședința O.D.U.S. Întrunire cu personalul catedralei episcopale. Consfătuire de lucru. Descoperirea unei vechi mănăstiri. Chemați la Domnul. ... 857

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE ... 866

Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene (1914—1919), București, 1983 (T. V. Damsa); *Gheorghe Iancu, Contribuția Consiliului dirigent la consolidarea statului național unitar român* (1918—1920), Cluj-Napoca, 1985 (S. Pălăncănu); *Transilvania în istoria și conștiința românilor*, Iași, 1985 (S. Pălăncănu). ... 866

POȘTA REDACȚIEI

POȘTA REDACȚIEI ... 872

52419